

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

PROBAČNÍ
A MEDIAČNÍ
SLUŽBA

socio.factor

sociální firma | výzkum a vzdělávání | služby

STUDIE ÚČINNOSTI PROGRAMŮ PROTI NÁSILÍ A RODINNÉ SKUPINOVÉ KONFERENCE

I. ČÁST - STUDIE O ÚČINNOSTI PROGRAMU PROTI NÁSILÍ

II. ČÁST - STUDIE O ÚČINNOSTI RODINNÝCH SKUPINOVÝCH KONFERENCÍ

Zpracováno pro Probační a mediační službu

v rámci veřejné zakázky „Realizace studií o účinnosti v rámci projektu na správnou cestu! II
včetně studie zahraniční praxe týmů pro mládež“

SocioFactor s.r.o, 2020

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

PROBAČNÍ
A MEDIAČNÍ
SLUŽBA

socio.factor

sociální firma | výzkum a vzdělávání | služby

STUDIE O ÚČINNOSTI PROGRAMU PROTI NÁSILÍ

Zpracováno pro Probační a mediační službu

v rámci veřejné zakázky „Realizace studií o účinnosti v rámci projektu na správnou cestu! II
včetně studie zahraniční praxe týmů pro mládež“

SocioFactor s.r.o, 2020

Obsah

Úvod	4
1. Design studie účinnosti	5
2. Zjištění, sekundární analýza dat	5
2.1. Program Proti násilí I - Mladiství	5
2.1.1. Popis programu Proti násilí I	5
2.1.2. Výstupy	8
2.1.2.1. Charakteristika zapojených účastníků programu	9
2.1.2.2. Motivace, postoje účastníků programu	11
2.1.2.3. Dosahování cílů programu účastníky, kteří program dokončili	13
2.1.2.3.1. Osobní cíle účastníků programu	19
2.1.2.3.2. Cíle rodiny	21
2.1.2.3.3. Účastníci, kteří program nedokončili	22
2.1.3. Dílčí shrnutí	23
2.2. Program Proti násilí II - Mladí dospělí	25
2.2.1. Popis programu Proti násilí II.	25
2.2.2. Výstupy	28
2.2.2.1. Charakteristika účastníků zapojených do programu	29
2.2.2.2. Motivace, postoje účastníků programu	31
2.2.2.3. Dosahování cílů programu účastníky, kteří program dokončili	33
2.2.2.3.1. Osobní cíle účastníků programu	40
2.2.2.3.2. Účastníci, kteří program nedokončili	41
2.2.3. Dílčí shrnutí	42
2.3. Další zjištění	43
3. Případové studie	46
3.1. Tomáš (program pro mladistvé)	46
3.2. Petr (program pro mladistvé)	49
3.3. Hynek (program pro mladé dospělé)	52
3.4. Michal (program pro mladistvé)	56
3.5. Karel (program pro mladé dospělé)	59
3.6. Mirek (program pro mladistvé)	63
3.7. Dan (program pro mladé dospělé)	66
3.8. Radek (program pro mladistvé)	69
3.9. Jindřich (program pro mladé dospělé)	72

3.10.	Honza (program pro mladé dospělé)	76
3.11.	Další informace z případových studií.....	79
3.12.	Výstupy z případových studií.....	80
4.	Závěr a doporučení.....	83
5.	Seznam obrázků, grafů a tabulek	86
Manažerské shrnutí.....		87

Úvod

Základním cílem studie o účinnosti resocializačního programu Proti násilí, který je v rámci projektu Na správnou cestu! II.“ realizován, je podrobně zhodnotit dopady realizovaného programu na cílovou skupinu, kterou jsou mladiství a mladí dospělí pachatelé násilné trestné činnosti.

Účelem studie je zhodnotit konkrétní dopady programu na klienty, kteří do něj vstoupili, a podpořit další úspěšnou realizaci programu například prostřednictvím zhodnocení dalších možných rizik, úspěšnosti v naplňování cílů programu. Požadavkem zadavatele bylo vyhodnocení účinnosti programu vzhledem ke stanoveným cílům programu a se zřetelem k cílové skupině, vyhodnocení postojů účastníků k programu a hledání příčin úspěchu či neúspěchu realizace programu. Účelem studie nebylo zhodnocení procesuálního nastavení programu jako celku.

Studie na základě požadavků zadavatele vychází z dat vzniklých v průběhu realizace programu (sekundární analýza projektové dokumentace), dat získaných z vlastních průzkumů (rozhovory s realizačním týmem programu, probačními úředníky).

V úvodu potřebujeme za důležité zmínit, že se Studie nezaměřuje na zhodnocení účinnosti pouze jednoho programu, ale na programy dva – program Proti násilí I (cílovou skupinou jsou mladiství pachatelé) a Proti násilí II (cílovou skupinou jsou mladí dospělí pachatelé).

Studie je rozdělena na dvě části. V první části seznamujeme čtenáře se základními parametry programu určeného pro mladistvé a mladé dospělé a se zjištěními vztahujícími se k naplňování cílů programu, které vycházejí ze sekundární analýzy dat. Druhá část je kvalitativní a předkládá případové studie jednotlivých účastníků programu – mladých dospělých i mladistvých. V závěru uvádíme doporučení, která mohou pomoci při další realizaci programu.

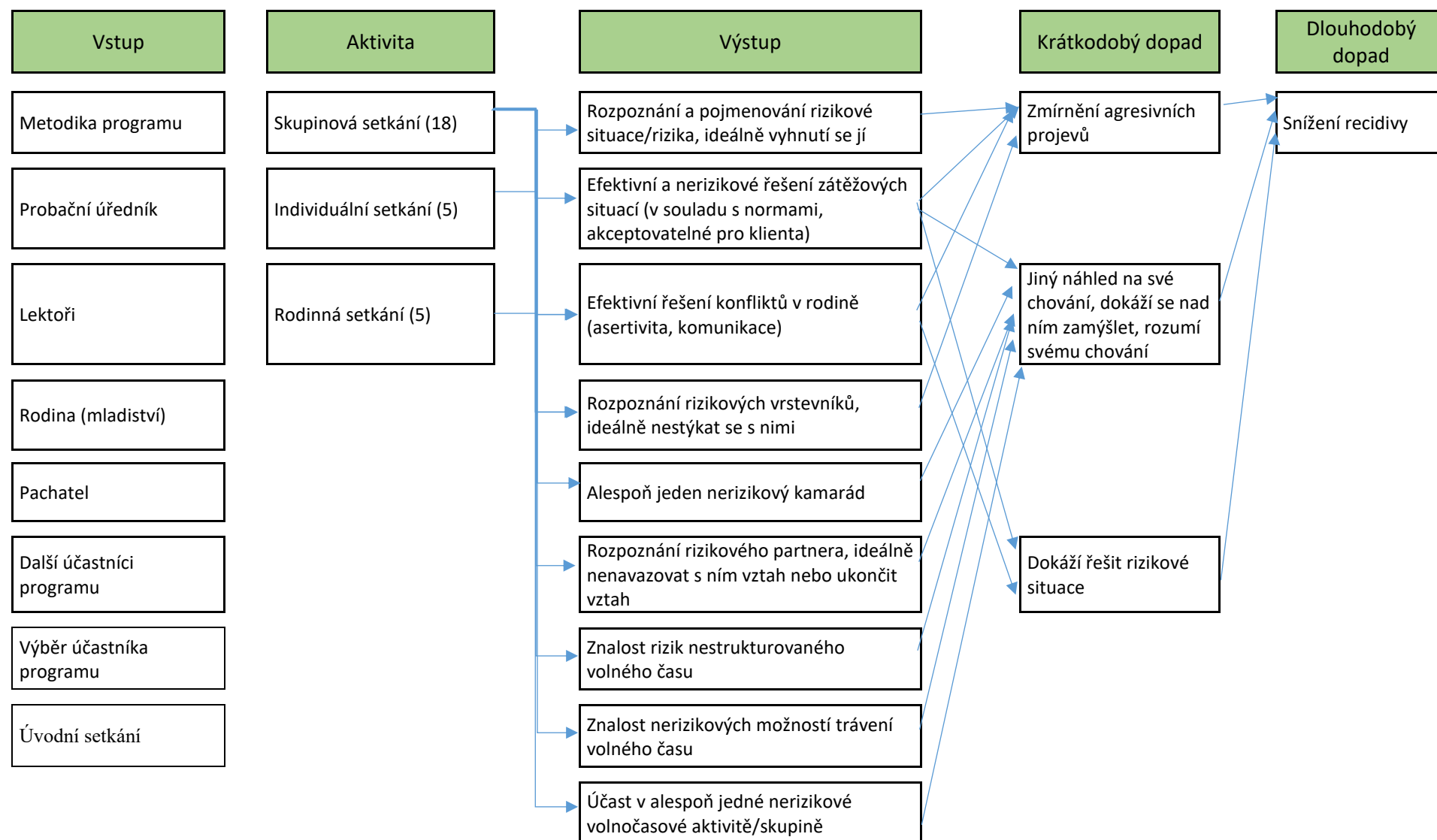
1. Design studie účinnosti

Design studie účinnosti programu vychází z dostupných dat a možností zkoumání, tedy možnosti získu zprostředkovaných dat od lektorů programu a probačních úředníků, a nikoliv od účastníků programu – pachatelů trestné činnosti, kteří se do programu zapojili. Z důvodu ochrany soukromí pachatelů a také s ohledem na ukončení programu v delším časovém horizontu (dva roky) nebylo realizátorovi Studie umožněno získat data přímo od účastníků. Zisk a analýzu pouze zprostředkovaných dat vnímáme jako největší limit studie, zároveň však věříme, že přináší zjištění, která jsou relevantní a zajímavá.

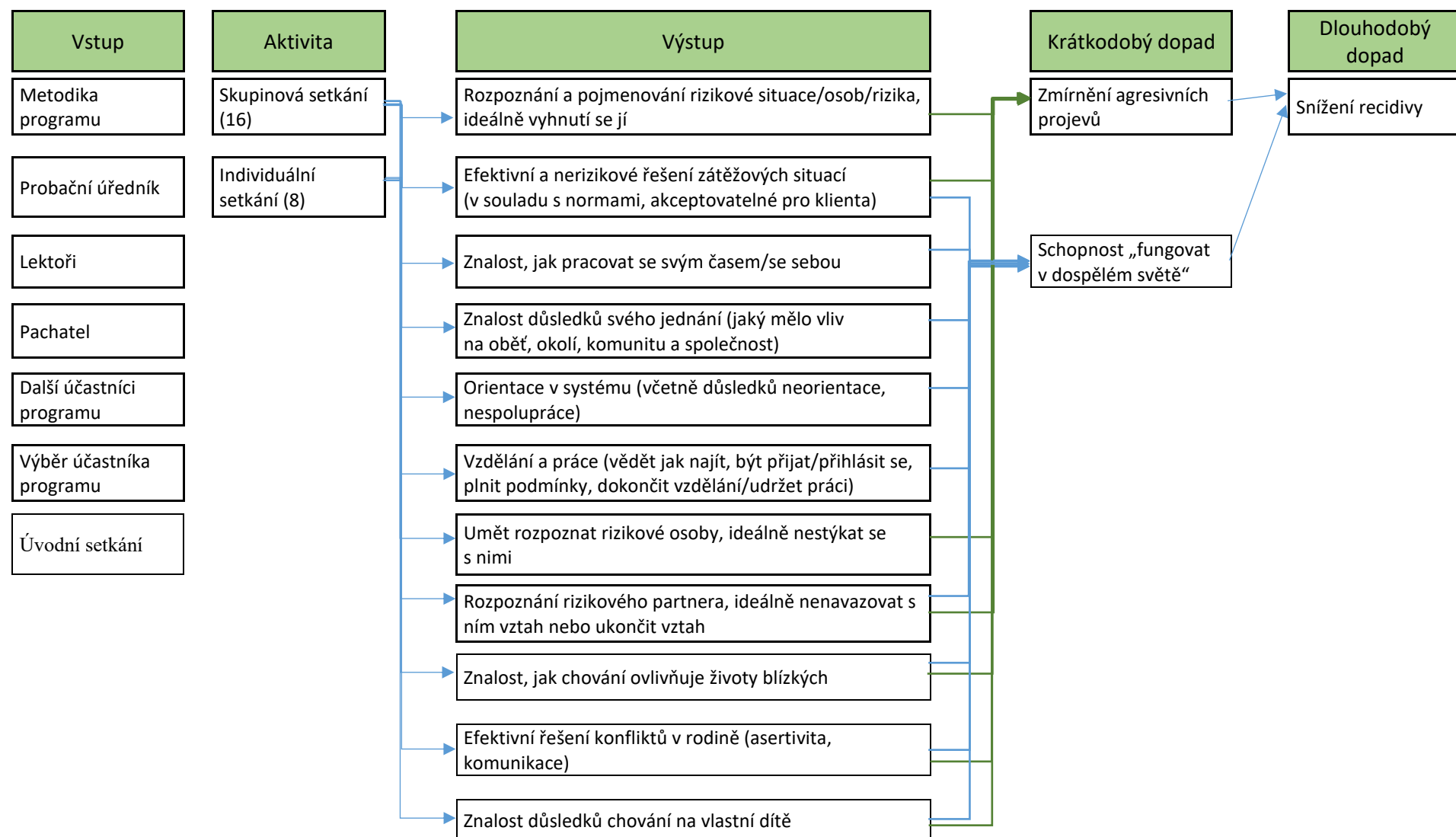
Design studie účinnosti vychází, jak jsme již zmínili, z možností analyzovat data, která byla v průběhu realizace projektu „Na správnou cestu! II.“ k programu samotnému vytvořena a nashromážděna, a také z vlastních šetření, rozhovorů s probačními úředníky, kteří pracují či pracovali s účastníky programu, a dále s realizačním týmem projektu.

Za důležité také považujeme uvést, že se Studie nezaměřuje na zhodnocení účinnosti pouze jednoho programu, ale na programy dva – program Proti násilí I (cílovou skupinou jsou mladiství pachatelé) a Proti násilí II (cílovou skupinou jsou mladí dospělí pachatelé), byť se programy vzájemně podobají a v části cílů se shodují. Také z tohoto důvodu níže uvádíme dva logické rámce programu s ohledem na cílové skupiny a cíle každého z nich.

Logický rámec programu Proti násilí - mladiství

Logický rámec programu Proti násilí – mladí dospělí

Studie účinnosti je rozdělena do dvou částí, z nichž první se zaměřuje na zhodnocení dosahování cílů, a při jejímž zpracování jsme vycházeli zejména ze sekundární analýzy dat. V rámci této části jsou také samostatně představeny oba programy Proti násilí. Druhá část je zpracována do podoby případových studií účastníků programu, které vycházejí ze záznamů z průběhu programu a také z rozhovorů s probačními úředníky a lektory programu k jednotlivým případům.

1. část - sekundární analýza dat

K hodnocení účinnosti programů v jejich jednotlivých cílech jsme využili sekundární analýzu dat. Vycházeli jsme z předpokladu, že ne všichni klienti potřebují dosáhnout všech cílů programu a zaměřují se pouze na cíle dílčí, které jsou pro ně relevantní. Kvantifikovali jsme, ke kterým cílům účast v programu směřuje a kterých cílů a v kolika případech se dařilo dosáhnout. Dále jsme hledali odpovědi na otázky, jaké vlivy působí na dosahování cílů, co jejich dosahování podporovalo, a co naopak jejich dosahování bránilo.

V rámci realizace programu jsou lektory programu Proti násilí vyplňovány a pro sekundární analýzu dat dostupné následující dokumenty:

- Záznamy z individuálních setkání s účastníky programu
- Záznamy ze skupinových setkání s účastníky programu
- Záznamy z rodinných setkání (mladiství)
- Průběžné a závěrečné zprávy z programu (zprávy určené účastníkům a probačním úředníkům)

Sekundární analýzou záznamů jsme hledali odpovědi na následující otázky:

- Vstoupil účastník do programu dobrovolně (v rámci přípravného řízení), nebo mu byla účast v programu uložena (případně uloženo dokončení programu v průběhu)?
- Jaký byl důvod uložení programu (jaký TČ pachatel spáchal)?
- Stanovil si účastník programu osobní cíl, kterého chtěl v rámci programu dosáhnout? Do jaké oblasti směřují osobní cíle účastníků programu (v souladu s cíli programu)?
- Podařilo se účastníkům tohoto cíle dosáhnout? Jak se projevovalo dosažení tohoto cíle?
- Dosáhli účastníci programu také jiných cílů programu, které si nestanovili jako své cíle?
- Jaké jsou příčiny úspěchu/neúspěchu dosažení cílů účastníka v programu (projevy v průběhu programu)?
- Jak účastníci hodnotili program?
- Kolik účastníků program nedokončilo, případně jaký je důvod nedokončení?

Dosahování cílů **programu pro mladistvé** jsme strukturovali dle cílů uvedených v metodice a na základě požadavku zadavatele jsme se zaměřili také na vyhodnocení oblastí vzdělání/práce a obětí¹:

- rizikové situace
 - absolvent umí rozpoznat a pojmenovat rizikové situace, ideálně se jim vyhnout
- zátěžové situace
 - absolvent umí zátěžové situace řešit efektivně a nerizikově (v souladu s normami, akceptovatelné pro klienta)
- sociální vazby - rodina
 - absolvent umí efektivně řešit konflikty v rodině (asertivita, komunikace)
- sociální vazby – vrstevníci
 - absolvent umí rozpoznat rizikové vrstevníky, ideálně se s nimi nestýká
 - absolvent má alespoň jednoho nerizikového kamaráda
- sociální vazby – partner
 - absolvent umí rozpoznat rizikového partnera, ideálně nenavazovat s ním vztah nebo ukončit vztah
- volný čas
 - absolvent zná rizika nestrukturovaného volného času
 - absolvent zná nerizikové možnosti trávení volného času
 - absolvent se angažuje alespoň v jedné nerizikové volnočasové aktivitě/skupině
- oběť
 - absolvent ví, co svým jednáním způsobil oběti, svému okolí, komunitě a společnosti, zná důsledky svého jednání
- vzdělání/práce
 - absolvent ví, jak si najít adekvátní školu (ideálně si ji najde, je přijat, plní podmínky, absolvuje)
 - absolvent ví, jak si najít vhodnou práci, a umí oslovit zaměstnavatele (ideálně práci najde, je přijat a udrží si ji)

Dosahování cílů **programu pro mladé dospělé** jsme strukturovali dle následujících oblastí:

- rizikové situace/rizikové lidé/rizika obecně
 - absolvent umí rozpoznat a pojmenovat rizikové situace/osoby/rizika, a ideálně se jim umí vyhnout

¹ Tyto cíle podle metodiky programu Proti násilí I pro mladistvé nejsou explicitně jmenovány mezi cíli programu, lektori však s účastníky programu v rámci setkání na daných oblastech pracují.

- zvládání zátěže
 - absolvent ví, co je zátěžová situace, pozná ji a umí ji řešit nerizikově (v souladu s normami, akceptovatelné pro klienta)
 - absolvent umí pracovat se svým časem, pracovat sám se sebou
- orientace v systému
 - absolvent ví, jak funguje systém, a zná důsledky neorientace, nespolupráce, ignorance apod.
- oběť
 - absolvent ví, co svým jednáním způsobil oběti, svému okolí, komunitě a společnosti, zná důsledky svého jednání
- vzdělání/práce
 - absolvent ví, jak si najít adekvátní školu (ideálně si ji najde, je přijat, plní podmínky, absolvuje)
 - absolvent ví, jak si najít vhodnou práci, a umí oslovit zaměstnavatele (ideálně práci najde, je přijat a udrží si ji)
- sociální vazby
 - vrstevníci, kamarádi, známí
 - absolvent umí rozpoznat rizikové osoby (ideálně se s nimi nestýká)
 - partner, rodina, dítě
 - absolvent umí rozpoznat rizikového partnera, ideálně nenavazovat s ním vztah nebo ukončit vztah
 - absolvent ví, jak chování ovlivňuje životy blízkých
 - absolvent ví, jak efektivně řešit konflikty v rodině (asertivita, komunikace)
 - absolvent ví, jaké důsledky má/může mít jeho chování na vlastní dítě

2. část - Případové studie

Případová studie je detailní studium jednoho či několika málo případů za účelem evaluace a porozumění procesům a dopadům. V rámci studie účinnosti bylo zpracováno 10 případových studií účastníků programu. Zastoupení jsou mladiství a mladí dospělí, napříč místy realizace, a zároveň ti, kteří do programu vstoupili dobrovolně (v rámci přípravného řízení), nebo jim byla účast v programu uložena soudem, a také nějakým aspektem zajímavé případy. Případy byly vytipovány ve spolupráci se zadavatelem.

V rámci případových studií je sledován celý průběh účasti v programu jednotlivých účastníků. Budou sledovány motivace účastníka, průběh programu a účinky setkání na klienta, výsledky programu

z pohledu probačních úředníků a lektorů. Případové studie jsme následně v jednotlivých oblastech porovnali a hledali jsme odpovědi na níže uvedené otázky.

Vzhledem k tomu, že nebylo možné komunikovat se samotnými účastníky programu, vycházeli jsme jednak ze záznamů z průběhu programu, které zpracovávali lektoři programu ke každému setkání s účastníkem a vedli jsme polostrukturované rozhovory s probačními úředníky k jednotlivým účastníkům a také s lektory programu.

V rámci případových studií jsme hledali odpovědi na následující otázky:

- Výběr účastníka programu
 - Na základě jakých kritérií byl účastník do programu vybrán? Proč se probační úředník domníval, že je pro účastníka účast v programu vhodná?
 - Jaká byla trestná činnost pachatele, pro kterou byl do programu vybrán? Měl pachatel i jinou trestní minulost/přítomnost (v době absolvování programu)?
 - Jaká byla první reakce účastníka (příp. rodiny) na nabídku účasti v programu? Jaká byla první reakce těch, kterým byla uložena povinnost absolvovat program? Byl přímo určen tento program?
- Motivace a postoje účastníka programu
 - Co účastníka vedlo ke vstupu do programu? Jaké byly motivace účastníka při vstupu do programu? Měnily se motivace účastníka v průběhu programu? Lze z hlediska motivace považovat některý „okamžik“ za zlomový?
 - Jaký byl postoj účastníka programu k programu v počátku, v průběhu a na konci programu? Měnil se nějak? Pokud se měnil, co mělo na změnu postoje vliv? Jak se změna projevovala?
- Zapojení rodiny
 - Jaký byl postoj rodiny k programu?
 - Kdo z rodiny se zapojil do programu?
 - Jak rodina přijímala program, jak se zapojovala?
 - Měla rodina vliv na průběh programu? Jaký?
- Průběh programu
 - Kolik účastníků bylo ve skupině s daným účastníkem?
 - Jak se účastník v průběhu skupinových setkání projevoval (aktivní, spíše pasivní, se zájmem, snažil se, ...)?
 - Který typ setkání měl pro účastníka větší přínos (skupinová, individuální, příp. rodinná)?
- Cíle programu

- Jaké cíle si účastník pro program stanovil a z čeho cíl/e vycházel/y? Jak se účastníkovi dařilo cíle dosáhnout? Dosáhl jej? Jak se naplnění cíle projevovalo (konkrétní projevy naplnění cíle)?
- Co mělo vliv na dosahování cíle/cílů programu? Naplnil program z vašeho pohledu u daného účastníka svůj účel - došlo ke změně v jednotlivých oblastech, na které program cílí? Které cíle programu byly u účastníka dosaženy a jak se to projevovalo? Uváděl účastník některé projevy?
- Po ukončení programu
 - Došlo ke zmírnění agresivních projevů klienta, zaznamenal probační úředník u klienta změnu náhledu na své chování, dokáže se nad ním zamýšlet, rozumí svému chování? Dokáže řešit rizikové situace? Jak se to projevuje, resp. z čeho tak probační úředník usuzuje?
 - Pokud byla lektory programu formulována další doporučení pro práci s klientem po jeho ukončení, byla naplněna?
 - Došlo u klienta k recidivě (pokud o ní víte)? Pokud ano, o jaký čin se jednalo (stejný nebo jiný druh TČ)?
- Mělo absolvování programu vliv na rozhodování OČTŘ v případě? Zohlednil soud tuto skutečnost?

2. Zjištění, sekundární analýza dat

2.1. Program Proti násilí I - Mladiství

Metodika programu „Proti násilí“ pro mladistvé pachatele byla vytvořena v rámci projektu „Na správnou cestu!“, který realizovala Probační a mediační služba v letech 2012 - 2015. V rámci projektu „Na správnou cestu! II“ byla metodika revidována na základě poznatků z realizace programu. Je určena pro lektory programu, metodiky programu a pro probační úředníky, kteří se tak mohou blíže seznámit s cíli, smyslem, formou a obsahem programu.

2.1.1. Popis programu Proti násilí I

Program Proti násilí (dále také jen program) je komplexním programem, který vychází z kognitivně behaviorálního přístupu, který je považován za účinný prostředek pro ovlivnění postojů a dovedností jedince za účelem dosažení změny v jeho chování. Vznik programu Proti násilí reflektuje potřebu adekvátně zacházet s mladistvými pachateli protiprávního jednání a minimalizovat rizika jejich dalšího trestného jednání.

Program je realizován v souladu s metodikou programu, která je rozčleněna do tří částí – vstupy, intervence a výstupy. První část je věnována vstupům, ve kterých jsou specifikovány cíle programu, cílová skupina a vstupní procesy.

Druhá část „Intervence“ je věnována průběhu programu, jeho členění na skupinová, individuální a rodinná setkání a podrobné strukturu programu. Jsou uvedeny cíle jednotlivých skupinových lekcí, včetně cíle dané lekce a nabídky aktivit, které k jeho dosažení vedou. Lektorům je ponechána možnost volit také aktivity jiné než v metodice uvedené, avšak za podmínky dosažení stanoveného cíle.

Třetí část „výstupy“ se zaměřuje na vedení dokumentace z programu, zasílání informací probačnímu úředníkovi, náležitostem průběžných a závěrečných zpráv.

Cíle programu

Hlavním cílem programu je snížení rizika kriminální recidivy, k němuž směřují dílčí cíle. Ty jsou vztaženy k jednotlivým oblastem života mladistvých – rizikovým situacím a rizikům obecně, zvládání zátěže, sociálním vazbám a volnému času.

Přehled dílčích cílů podle oblastí:

- rizikové situace, rizika obecně
 - umět rozpoznat a pojmenovat rizikovou situaci/riziko (ideálně: rozpoznat, pojmenovat a vyhnout se jí);
- zvládání zátěže
 - osvojit si efektivní a nerizikové způsoby řešení zátěžových situací, tj. takové způsoby řešení, které nevedou ke konfliktu s ne/psanými normami společnosti a zároveň jsou akceptovatelné pro klienta;
- sociální vazby
 - rodina
 - naučit se efektivně řešit konflikty v rodině (asertivita, komunikace);
 - vrstevníci
 - umět rozpoznat rizikové vrstevníky (ideálně: rozpoznat a nestýkat se s nimi);
 - mít alespoň jednoho (nerizikového) kamaráda;
 - partner
 - umět rozpoznat rizikového partnera (ideálně: rozpoznat a nenavazovat s ním vztah/ukončit vztah s takovým partnerem)
- volný čas
 - znát rizika nestrukturovaného volného času;
 - znát nerizikové možnosti trávení volného času;
 - být zapojen alespoň v jedné nerizikové volnočasové aktivitě/skupině.

K naplnění cílů programu dochází prostřednictvím práce s mladistvými v rámci skupinových, individuálních a rodinných setkání, která se vzájemně doplňují a konají se souběžně. Celkem se jedná o 28 setkání, z nichž 18 je skupinových s časovou dotací 120 minut, pět je individuálních s časovou dotací 45 minut a pět je rodinných s časovou dotací 60 minut.

Náplň a struktura skupinových setkání je upravena metodikou. První setkání je koncipováno jako úvodní. Koná se za přítomnosti probačního úředníka, lektorů, účastníka a jeho rodiny, kteří se vzájemně představí a je určen klíčový lektor. Účastník a jeho rodina jsou seznámeni se strukturou a smyslem programu. Druhé skupinové setkání je věnováno seznámení se účastníků programu navzájem, zopakování informací předaných na úvodním setkání, jejich ujasnění a společnému nastavení pravidel dílčích. Další setkání jsou věnována následujícím tématům: potřeby; cíle; plánování, dosahování cílů; příčiny násilného chování; přínosy a ztráty násilného chování (bilancování); oběť trestného činu; sebepojetí; trestní řízení; změna chování; volný čas; zvládání agrese a rizikových situací; komunikační dovednosti (asertivita, konflikt); sociální dovednosti ((omyly, nácvik sociálních dovedností); žebříček

hodnot. Předposlední skupinové setkání je pojato jako volné setkání a je zcela v kompetenci lektorů zvolit jeho obsah. Závěrečné setkání je věnováno uzavření programu, jeho hodnocení.

Individuální setkání dávají prostor pro pokračování v řešení témat, která si klient přinese ze skupinových setkání nebo témat, která jsou osobní a nelze se jim věnovat na skupinových setkáních. Vstupními informacemi pro individuální setkání je osobní anamnéza účastníka, jeho potřeby a přání. Na jejich základě dochází ke stanovení osobního cíle/osobních cílů v souladu s možnostmi programu, individuálního plánu práce. V průběhu programu pracuje účastník za podpory lektora na jejich dosažení a v závěru je dosažení cílů společně vyhodnocováno.

Program vychází z předpokladu, že mladistvý je ovlivněn a ovlivňován svojí rodinou, prostředím, ve kterém vyrůstal a žije. Poznání rodiny, jejího prostředí, vztahů a vazeb může přispět k lepšímu porozumění mladistvému a k potřebě lépe zacílit individuální plán, působit tam, kde je to nejvíce potřeba. Do programu jsou zařazena rodinná setkání, která mohou výsledek práce s mladistvým výrazně ovlivnit a posílit. Práce s rodinou je rozdělena do tří fází. V první fázi je společně s klientem a jeho rodinou sestaven plán spolupráce, který by měl souznít s individuálním plánem a cíli programu. Ve druhé fázi je plán spolupráce realizován a ve třetí fázi je plán vyhodnocen. V případě, že rodina v rámci programu nechce spolupracovat, mohou být rodinná setkání nahrazena individuálními. Rodina, respektive rodiče by však měli být informováni o průběhu programu a dosahování cílů.

Cílová skupina programu

Cílovou skupinou programu jsou osoby, které jsou současně (1) klienty Probační a mediační služby, (2) protiprávního jednání se dopustily ve věku od 15 do 18 let a v době vstupu do programu je jim maximálně 19 let nebo se protiprávního jednání dopustily jako nezletilé a v době vstupu do programu jsou ve věku mladistvých, (3) jejich provinění bylo násilné povahy² a v době vstupu do programu se jednalo o aktuálně projednávaný/řešený skutek; (4) jednání, pro které je osoba stíhána či odsouzena, zahrnovalo použití fyzického násilí či pohrůžku fyzickým násilím; (5) jedná se o fyzické násilí proti živé bytosti.

Do programu Proti násilí I by neměly být zařazovány osoby, které se účastnily jiného probačního či intervenčního programu, byla jim uložena ochranná léčba, osoby s duševní či psychotickou poruchou, mentální retardací nebo výrazně sníženým intelektem, osoby závislé na návykových látkách či aktivně nadužívající omamné a psychotropní látky a také ty, které se dopustily sexuálního násilí.

² Metodika programu obsahuje výčet možných provinění; vyloučen je trestný čin vraždy a zabití.

Další informace k realizaci programu

Program byl pilotně realizován již v rámci projektu „Na správnou cestu!“ a následně jeho pilotáž pokračovala v navazujícím projektu „Na správnou cestu! II“. V obou projektech představoval jednu z aktivit projektů³. Program byl realizován třemi dvojicemi lektorů, z nichž každá působila v jedné z níže uvedených lokalit. Tito lektori byli v průběhu projektu vybráni a vyškoleni. Role lektorů spočívala v přímé práci s účastníky programu, vedení skupinových a individuálních setkání. Skupinová setkání vedla vždy celá lektorská dvojice, individuální a rodinná setkání probíhala za účasti jednoho klíčového lektora pro každého konkrétního účastníka či rodinu. Každou lektorskou dvojici metodicky vedl a podporoval metodik⁴, účastnil se některých skupinových setkání (náslechy) a poskytoval lektorům zpětnou vazbu. Metodici se účastnili odborných porad a metodických setkání s lektory. Odborně celou realizaci programu zajišťoval odborný garant, který byl tvůrcem metodiky, garantoval zavedení programu do jednotlivých lokalit, odborně podporoval metodiky i samotné lektory.

V průběhu realizace projektu byli lektori i metodici podporováni prostřednictvím intervizních setkání a odborného vzdělávání. Vyjma samotné realizace programu přinášeli podněty z místa realizace a spolupodíleli se na revizi metodiky.

První účastníci vstoupili do programu v únoru 2018. V době realizace Studie bylo ukončeno 5 běhů programu, do kterých se zapojilo 34 účastníků.

Z územního hlediska byl program realizován v Severních Čechách (PMS Ústí nad Labem), v Brně (PMS Brno, PMS Břeclav) a v Ostravě a okolí (PMS Ostrava, PMS Frýdek – Místek).

2.1.2. Výstupy

Níže uvádíme výstupy Studie účinnosti, respektive její kvantitativní části, která se zaměřovala na dosahování cílů programu. Do Studie bylo zařazeno 34 mladistvých, všichni účastníci všech běhů programu, které byly v době realizace Studie ukončeny, a tudíž bylo možné získat potřebné podklady. Výstupy jsou členěny do několika podkapitol, které představují základní charakteristiky účastníků programu; motivace a postoje účastníků k programu; dosahování cílů programu účastníky, kteří program dokončili a nedokončili; dosahování osobních a rodinných cílů.

³ V rámci projektu „Na správnou cestu! II“ společně s programem Proti násilí pro mladé dospělé.

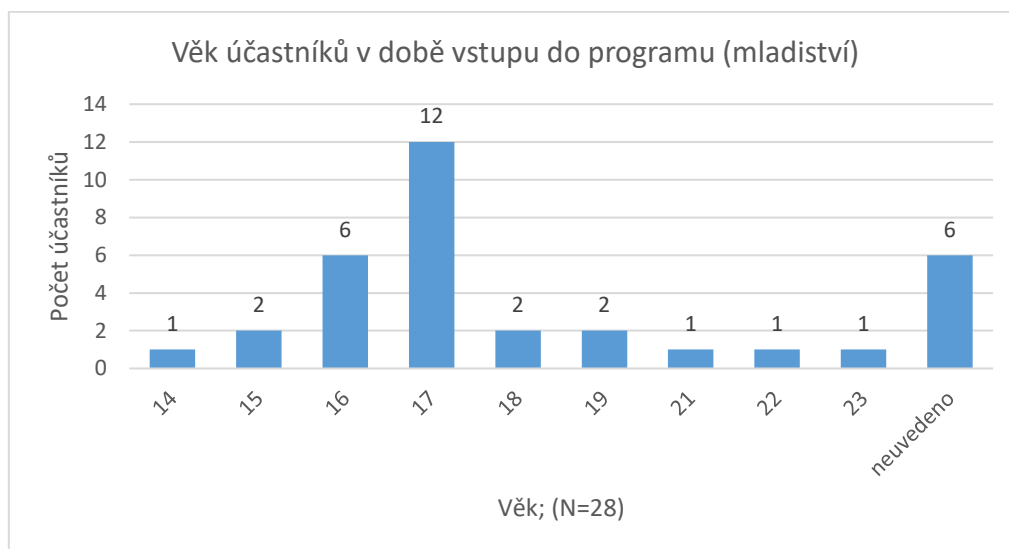
⁴ Každá lektorská dvojice měla svého metodika. Jen v lokalitě Brněnska působily dvojice dvě, jedna pro mladistvé a jedna pro mladé dospělé klienty, metodika dvojice sdílely.

2.1.2.1. Charakteristika zapojených účastníků programu

Do programu vstoupilo a ukončilo jej v době zpracování Studie (do konce května 2020) 34 mladistvých klientů⁵. Ve všech případech se jednalo o muže.

Věkové rozpětí mladistvých, kteří do programu vstoupili, se pohybovalo od 14 do 23 let.

Graf 1 Věk účastníků v době vstupu do programu (mladiství) (N=28)

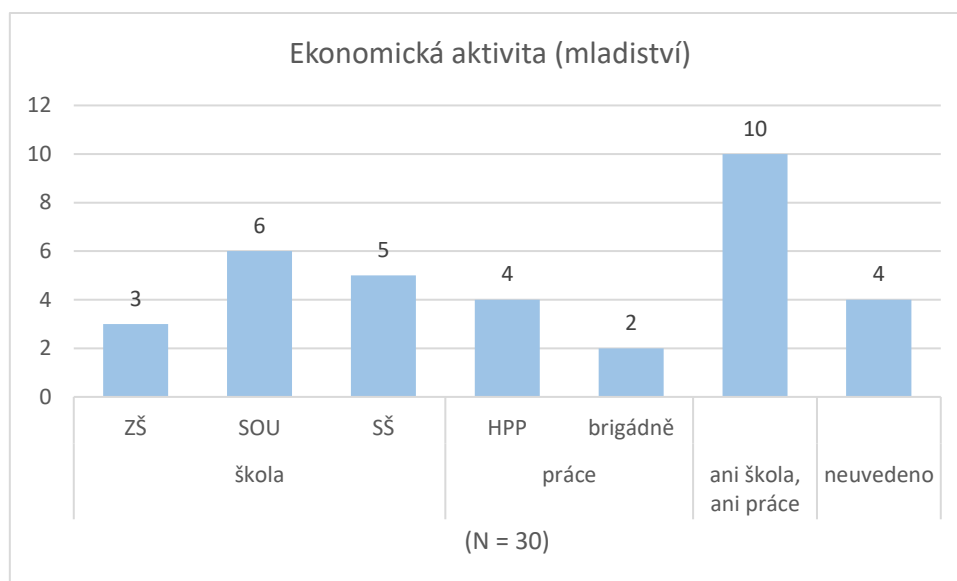
Nejpočetnější „skupinu“ účastníků programu představují mladiství ve věku 16 a 17 let (18), kteří jsou zastoupeni více než polovinou. Další věkové kategorie byly v programu zastoupeny 1–2 účastníky. Věk nebyl uveden u 6 osob, které do programu vstoupily.

Záznamy z průběhu programu obsahují informace o tom, že 9 účastníkům byla **povinnost absolvovat** program uložena soudem. V rámci přípravného řízení vstoupilo do programu 7 účastníků, z nichž jednomu byla povinnost program dokončit uložena v průběhu programu. V ostatních 18 případech není v záznamech tato skutečnost uvedena.

Charakteristiku účastníků programu z hlediska **ekonomické aktivity** představuje následující graf.

⁵ Tzn. účastníci z ukončených běhů programu, ať program dokončili či nikoliv.

Graf 2 Ekonomická aktivita (mladiství) (N=30)

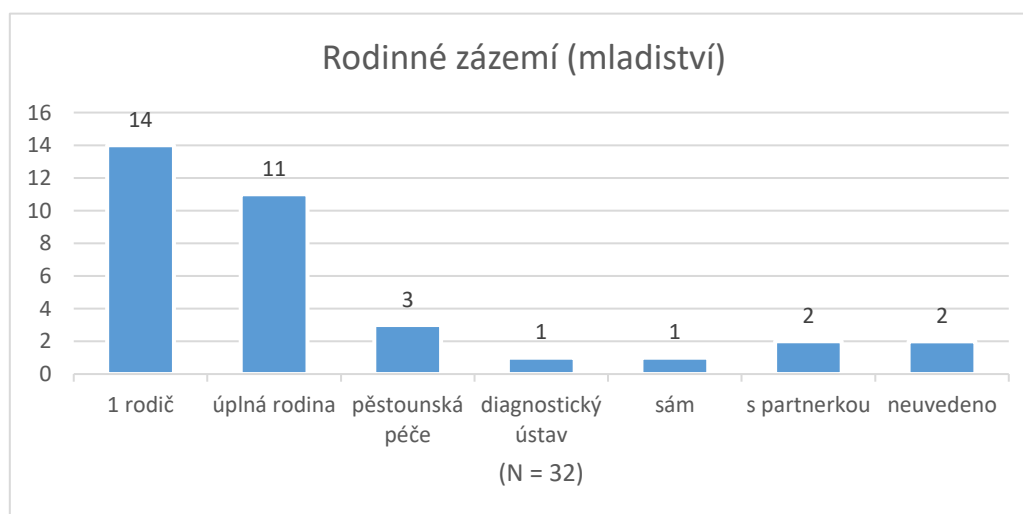
Studenty bylo v době vstupu do programu 14 ze 34 účastníků, z nichž 3 byli žáci základní školy, 6 navštěvovalo učební obor a 5 maturitní obor na střední škole. Pouze jeden ze studentů si při studiu brigádně přivydělával.

Do zaměstnání docházelo 6 účastníků programu, z toho 4 účastníci byli zaměstnaní na hlavní pracovní poměr a 2 účastníci pracovali brigádně.

Žádnou ekonomickou aktivitu (nedocházeli ani do školy ani do zaměstnání) nevyvíjelo při vstupu do programu 10 účastníků. Informace nebyla uvedena u 4 účastníků, kteří do programu vstoupili.

Ze základní anamnézy, kterou lektori zjišťují při vstupu účastníka do programu, jsme získali informace o „rodinném zázemí“ mladistvých.

Graf 3: Rodinné zázemí (mladiství) (N = 32)

V době vstupu do programu žila téměř polovina účastníků (14) s jedním z rodičů. V těchto případech pouze s jedním rodičem žili 3 účastníci. S jedním rodičem a sourozencem/sourozenci žilo 5 účastníků. Nejčastěji žili v domácnosti s jedním rodičem, sourozenci a další širší rodinou (babička, nový partner rodiče, strýc) apod. (6).

V úplné rodině žilo 11 účastníků programu a 3 byli v péči pěstounů. Dva účastníci programu žili ve společné domácnosti s partnerkou. Jeden účastník programu žil sám a jeden v době účasti v programu pobýval v diagnostickém ústavu.

V případě 19 účastníků programu bylo lektory zaznamenáno **náročné rodinné prostředí**, které nabývalo mnoha podob, od absence styku s jedním či oběma biologickými rodiči (7), přes složité bytové podmínky (přeplněnost)⁶, dále byl jeden z rodičů nebo sourozenců ve výkonu trestu odnětí svobody (v minulosti či současnosti) (4), rodiče v minulosti užívali návykové látky (2), docházelo k domácímu násilí v rodině (1) apod.

O **užívání návykových látek** se zmiňují lektoři v 7 případech, z čehož se ve dvou případech jedná o THC, ve čtyřech případech o alkohol. V případě jednoho z účastníků není zmiňována konkrétní droga, ale užívání drog v minulosti vedoucí k umístění do diagnostického ústavu.

Provinění, pro které se mladiství pachatelé účastnili programu, není uvedeno v 11 případech. Ze záznamů se dovídáme popisy konkrétních činů, kterých se účastníci programu dopustili případně jejich právní kvalifikaci (ublížení na zdraví, výtržnictví). Obvykle se jedná o napadení, rvačky, bitky. Z těchto činů vybočuje případ jednoho účastníka, který se dopouštěl fyzického násilí na své matce.

Ze zápisů lektorů dále vyplývá, že se 10 účastníků dopustilo svého prvního činu, který byl v rozporu se zákonem. Že se nejednalo o první trestnou činnost, bylo uvedeno u 8 účastníků programu. V 16 případech nebyla v záznamech tato informace uvedena.

2.1.2.2. Motivace, postoje účastníků programu

Od zahájení programu Proti násilí do konce května 2020 do něj vstoupilo 34 osob⁷, z nichž 26 program dokončilo.

Významným faktorem pro dokončení, ale i dosahování cílů programu, se ukazuje být **postoj účastníků** k programu, který se částečně prolíná s jejich motivací. Ukazuje se, že není zcela podstatné, zda byl program uložen nebo účastník vstoupil „dobrovolně“ v rámci přípravného řízení. V průběhu programu jsme identifikovali několik případů, kdy lze vstup z hlediska „zákona“ definovat jako dobrovolný, ale

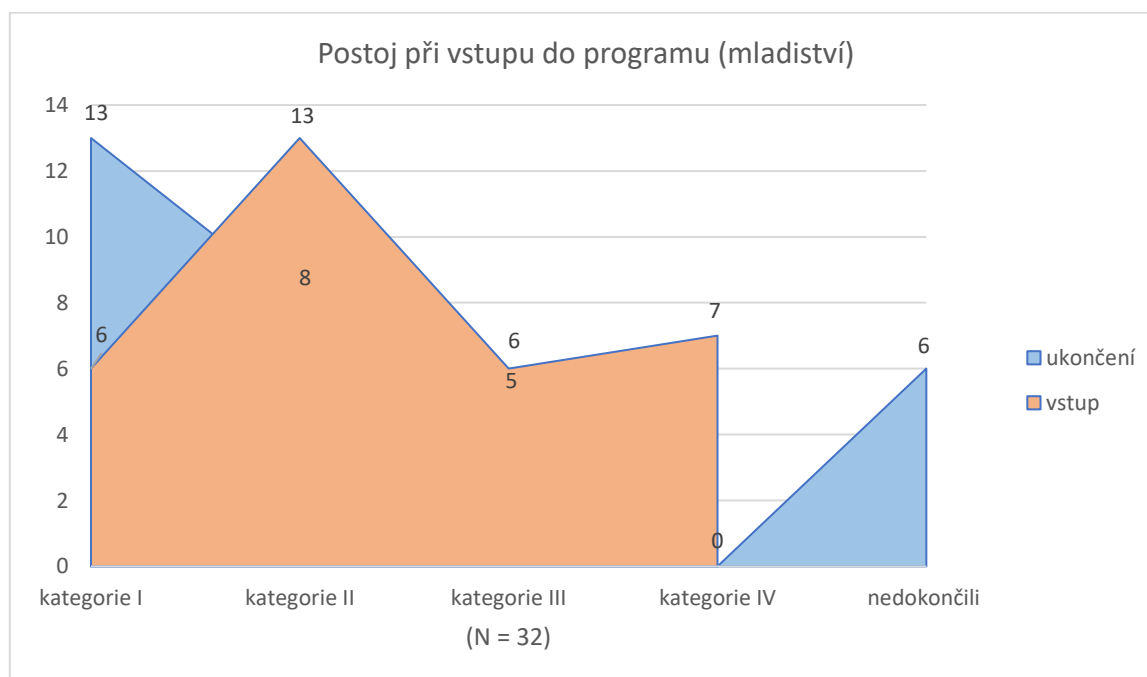
⁶ Např. v jednom případě jsme zaznamenali 16 osob v bytě, z toho 14 dětí. V jiném případě žilo v bytě 6 dětí, matka, babička a strýc s partnerkou apod.

⁷ Počet účastníků ukončených běhů programu.

přesto je motivace vnější – snaha o dosažení mírnějšího trestu. Taktéž je možné vysledovat opačné příklady, kdy je účast v programu uložena a účastník programu do něj vstupuje s pozitivním postojem. V průběhu programu se také postoj účastníka k účasti často mění. Zajímali jsme se o to, jak postoj účastníka k programu vnímali lektoři na počátku programu a jak v době jeho ukončení. Pro možnost kvantitativního zpracování jsme na základě záznamů lektorů rozdělili postoje účastníků do čtyř kategorií:

- Kategorie 1 představuje účastníky, kteří projevovali zájem o program a o témata, jevíli se motivovaní, spolupracovali, byli aktivní.
- Kategorie 2 představuje účastníky, kteří byli zdrženlivější, aktivitu projevovali, ale nebyli si jisti očekáváními, jejich postoj nebyl negativní, ale ani výrazně pozitivní.
- Kategorii 3 bychom mohli označit za „spíše negativní účastníky“, kteří sice deklarovali, že do programu docházet budou, ale vyznačovali se projevy pasivního odporu, nebyli příliš aktivními, deklarovali, že účast v programu „strpí“, příliš se nezapojovali.
- Kategorii 4 představují ti, kteří svou nevoli program absolvovat deklarovali nahlas, do programu docházeli z „donucení“, již při vstupu uváděli, že jim program nic nového přinést nemůže, že jsou se svým životem spokojeni a nic měnit nechtějí.

Graf 4 Postoj při vstupu do programu (mladiství) (N = 32)

Z grafu je patrné, jak se postoje účastníků k programu změnily od vstupu do ukončení programu. Graf zahrnuje pouze 32 účastníků programu z důvodu nedostatku dat pro vyhodnocení postoje dvou účastníků při vstupu do programu (oba tyto účastníci program ukončili záhy po vstupu do něj).

Při vstupu do programu vykazoval největší počet účastníků (13) charakteristiky podle 2 kategorie (ani pozitivní, ani negativní, mírná aktivita). Druhou nejpočetnější kategorií byli účastníci (7), které jsme zařadili do kategorie 4 (výrazně negativní postoj). Nejméně zastoupeni byli účastníci (shodně 6) v kategorii 1 (spolupracující, aktivní) a kategorii 3 (spíše negativní postoj).

Při ukončení programu je nejpočetněji zastoupena kategorie 1 (spolupracující, aktivní; 13 účastníků), následována účastníky v kategorii 2 (8) a kategorií 3 (5). V kategorii 4 nebyl na konci programu zaznamenán žádný účastník. Program nedokončilo 8 účastníků⁸.

Pokud se blíže podíváme na postoje účastníků, kteří program nedokončili (8), při vstupu do programu, pak zjistíme následující. U tří z nich jsme na počátku postoj vyhodnotili v kategorii 4 (výrazně negativní). Dva byli na počátku zařazení do kategorie 2, z nichž v případě jednoho bylo velmi významným faktorem nedokončení programu neutěšené rodinné prostředí a v případě druhého došlo k jeho vyloučení v závěru programu z důvodu přečerpání povolených absencí⁹. Jeden účastník byl zařazen do kategorie 1, ten sám svou účast v programu ukončil z pracovních důvodů¹⁰. Dále program nedokončili 2 účastníci, u kterých se nedařilo na počátku postoj k programu vyhodnotit.

Zajímaví jsou také účastníci na počátku zařazení do kategorie 4, kterých bylo na počátku programu 7. Jak již bylo zmíněno, 3 z nich program nedokončili, ale 4 z nich v průběhu programu změnili svůj postoj a „vypracovali se“ do vyšší kategorie.

Je tedy zřejmé, že program nelze absolvovat a úspěšně ukončit bez vynaložení alespoň minimální snahy. Zároveň se ukazuje, že zapojení účastníků v průběhu programu roste.

2.1.2.3. Dosahování cílů programu účastníky, kteří program dokončili

Oblast zvládání rizik a zátěže

Všichni účastníci programu, kteří jej dokončili (26), **umí rozpoznat a pojmenovat rizikové situace**. Zejména v záznamech z individuálních setkání a závěrečných zpráv jsme u všech účastníků programu našli informaci o tom, že dokáží rozpoznat rizikové a zátěžové situace, případně spouštěče rizikového chování.

Dále jsme sledovali, zda se absolventi programu rizikovým situacím vyhýbají a zda rizikové a zátěžové situace v době ukončení programu umí řešit efektivně a nerizikově. Tyto dvě oblasti mohou být chápány

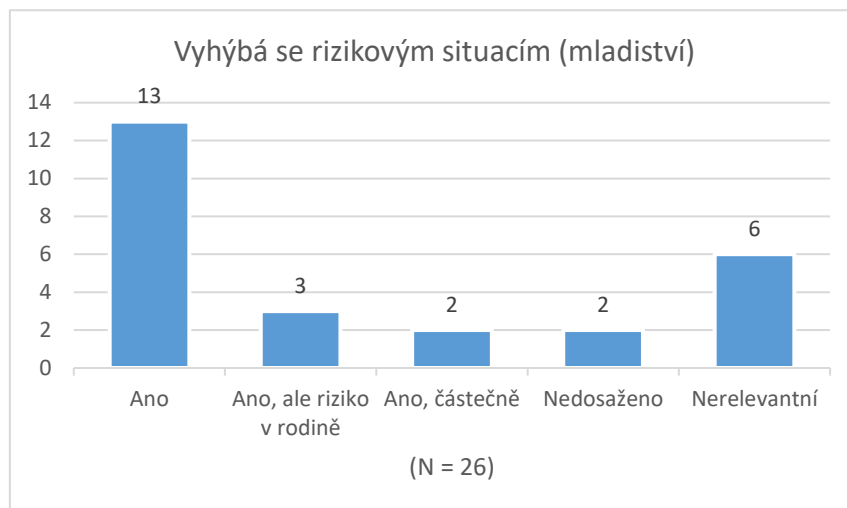
⁸ Včetně těch, u kterých nebyl popsán postoj při vstupu do programu (2).

⁹ Účastník absolvoval 22 z 28 setkání. V průběhu programu začal docházet do zaměstnání. Ze záznamů však nelze přímo vyvodit, že důvodem jeho absence bylo zaměstnání.

¹⁰ Účastník ukončil program po 22 setkáních z 28.

shodně¹¹ a z důvodu jejich rozlišení rozumíme pod pojmem „vyhnutí se rizikové situaci“ čistě fyzické vyhnutí se rizikovému prostředí, situacím (klient nenavštěvuje riziková místa, nepije alkohol apod.).

Graf 5 Vyhýbá se rizikovým situacím (mladiství) (N = 26)

Cíle „**vyhýbat se rizikovým situacím**“ bylo zcela dosaženo u 13 účastníků programu. V těchto případech se ze zápisů dozvídáme: *„trvale se vyhýbá rizikovému prostředí“*, *„přestal navštěvovat podniky a místa, která vyhodnotil jako riziková“* apod.

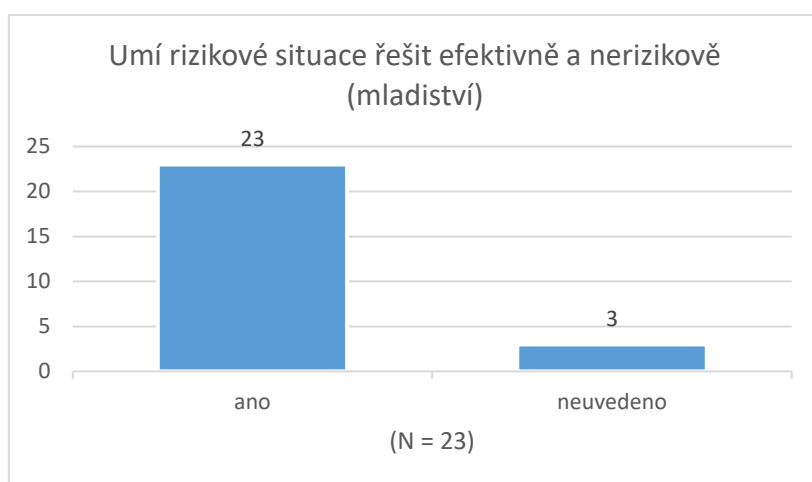
Další kategorii představují účastníci, kteří sice eliminovali pobyt v rizikovém prostředí, ale lektori vnímali jako rizikové prostředí také rodinu (3). Jako částečné naplnění cíle (2) jsme vyhodnotili informaci o tom, že se účastník programu snaží riziková místa nenavštěvovat nebo je navštěvuje méně často.

Nedosažení cíle programu jsme zaznamenali u dvou účastníků programu. Prvnímu z nich nevadilo, že se dostává do rizikových situací, a svou situaci nechtěl měnit. V případě druhého účastníka byly rizikové situace spjaty s alkoholem, kterému se, jak se v průběhu programu ukázalo, nedokázal sám vyhnout.

Za nerelevantní jsme dosažení cíle vyhodnotili u těch účastníků (6), kteří se jednoduše rizikovým situacím vyhnout nemohli. Rizikové situace byly spjaty s odlišnými sociokulturními vzorci, rodinou, školou, nebyly spjaty se specifickým prostředím (např. bary, restaurace) či s okolnostmi, kterým je možné se vyhnout (např. alkohol).

¹¹ Vyhnutí se rizikové situaci ve smyslu ústupu z této situace.

Graf 6 Umí rizikové situace řešit efektivně a nerizikově (mladiství) (N = 23)

Rizikové a zátěžové situace umělo v době ukončení programu **řešit efektivně a nerizikově 23 účastníků**. V případě 3 účastníků se tuto informaci nedozvídáme (dva z nich se vyhýbají rizikovému prostředí, mají stabilní rodinné zázemí a volný čas tráví bezpečným způsobem; jeden z těchto účastníků se do rizikových situací dostával pod vlivem alkoholu, jehož zvládnutí bylo také náplní většiny setkání).

V případě 23 účastníků, u kterých se dozvídáme o tom, že umí rizikové situace řešit nerizikově, se také dozvídáme o tom, že tuto dovednost **dokáží aplikovat také v běžném životě**. Tuto kategorii účastníků bychom na základě záznamů lektorů mohli dále rozdělit do dvou skupin. První skupinou jsou ti, kteří umí rizikové situace řešit nerizikově a lektori u nich předpokládají další „bezpečné fungování“ (13). Druhou skupinou jsou ti, kteří rizikové situace dokáží řešit nerizikově, což v průběhu programu prokázali, ale lektori spatřovali řadu rizikových faktorů, které mohou mít vliv na udržení a aplikaci nerizikového jednání (10). Mezi těmito rizikovými faktory jsou jmenovány zejména stabilita rodinného prostředí a faktory související s věkem, nezralost, nedůtklivost, impulsivita či požívání alkoholu.

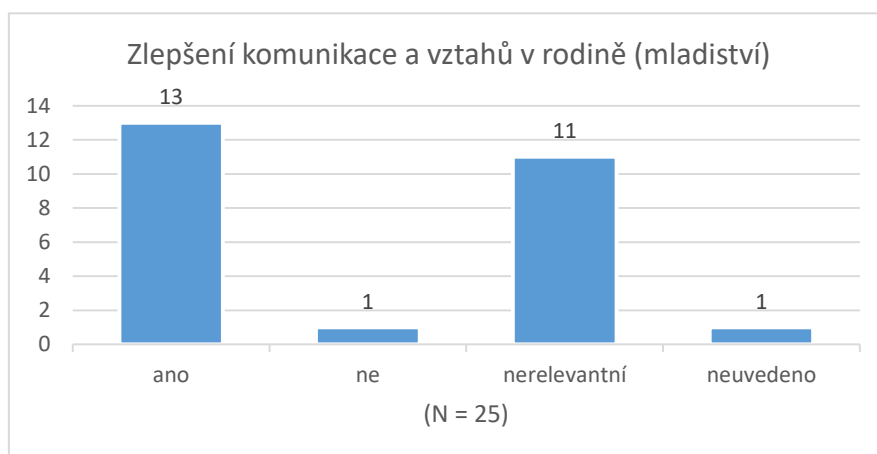
Oblast sociálních vztahů

Další cíle programu směřují do oblasti sociálních vztahů – rodinných, vrstevnických a partnerských.

Jeden z cílů programu směřuje k umění **efektivně řešit konflikty v rodině** (asertivita, komunikace). S ohledem na široké spektrum potíží a potřeb rodin jsme k vyhodnocení tohoto cíle přistoupili nikoliv z pohledu účastníka programu, ale rodiny. Hledali jsme odpovědi na otázku, zda došlo ke zlepšení komunikace v rodině, zlepšení vztahů, snížení tenzí a zátěžových situací v rámci rodiny¹².

¹² Součástí programu pro mladistvé jsou rodinná setkání, kterým se budeme věnovat v samostatné podkapitole.

Graf 7 Zlepšení komunikace a vztahů v rodině

Zlepšení komunikace v rodině, méně konfliktů, respektování pravidel bylo uvedeno v případě 13 účastníků. Z těchto 13 účastníků se v 11 případech jednalo o zlepšení vztahů v rodině jako celku či interakce rodič a dítě, ve dvou případech pak v partnerském vztahu.

V jednom případě tohoto cíle dosaženo nebylo. V tomto případě byl rodič zároveň obětí fyzického násilí ze strany svého syna. Rodinná setkání byla zpočátku vedena jako mediace, běžná komunikace nebyla možná. Této rodině byla lektorem doporučena pomoc terapeuta.

Cíl jsme označili za nerelevantní u 11 účastníků, jejichž rodiny uváděly, že v rámci rodiny žádné potíže nemají (10) nebo žil účastník programu sám a s rodinou nebyl v kontaktu (1).

Žádnou informaci o tomto tématu jsme nenalezli u jednoho účastníka, který byl již dospělý, rodinná setkání byla nahrazena individuálními.

Další dílčí cíl programu směřuje k **rozpoznání rizikových vrstevníků**. V ideálním případě by měl účastník programu opustit rizikové vrstevníky a mít alespoň jednoho nerizikového kamaráda.

Naplnění cíle „**rozpoznání rizikových vrstevníků**“ úzce souvisí s rozpoznáním rizikové situace a prostředí a také rizikových osob. O rizikových vrstevnících se ze záznamů dozvídáme v souvislosti s opuštěním rizikové party, rizikových kamarádů, vyhýbání se rizikové společnosti, změnou vrstevnické skupiny.

Graf 8 Nestýká se s rizikovými vrstevníky (mladiství) (N = 16)

Informace o opuštění, **nestýkání se s rizikovou partou**, kamarády byla uvedena v případě 14 účastníků programu. Ve dvou případech bylo explicitně zmíněno, že se s rizikovou společností, partou, nadále stýká. Cíl nebylo možné vyhodnotit u 10 účastníků programu, informace nebyla uvedena.

V ideálním případě by měl mít účastník programu **alespoň jednoho nerizikového kamaráda**. V záznamech z průběhu programu jsme nacházeli informace o tom, že si účastník našel nové kamarády, změnil vrstevnickou skupinu, tráví volný čas s kamarádem v bezpečném prostředí. Informaci o nerizikovém kamarádovi jsme našli ve 12 případech, žádná informace nebyla uvedena ve 14 případech.

Téma rizikového partnera/partnerky bylo v rámci stávajících účastníků programu řešeno pouze v obecné rovině. U žádného z účastníků programu pro mladistvé nebylo zmíněno, že by měl účastník programu partnerku, kterou by bylo možné považovat za rizikovou.

Oblast volného času

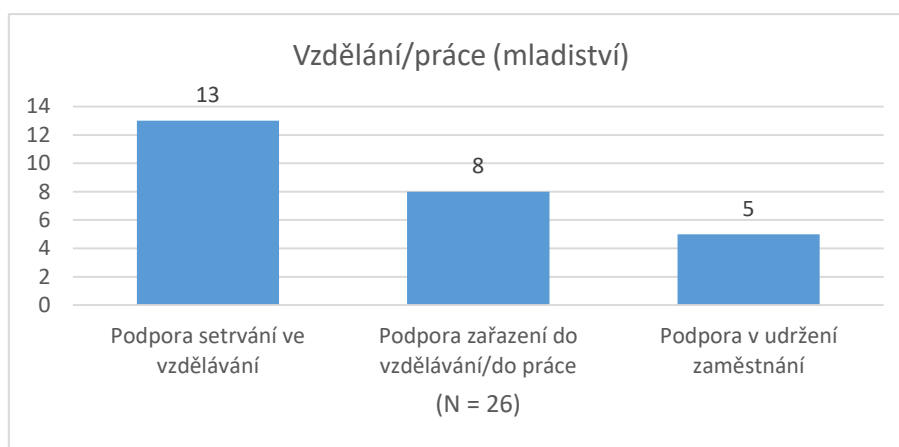
Cílům spojeným s volným časem je ze strany lektorů věnována značná pozornost. Účastník by měl znát rizika nestrukturovaného volného času, znát nerizikové možnosti trávení volného času a účastnit se dění alespoň v jedné nerizikové volnočasové aktivitě/skupině.

Tématu rizik nestrukturovaného volného času a nerizikovým možnostem trávení volného času se lektoři věnovali ve všech bžích programu a také v rámci individuálních setkání. O tom, že se účastník programu **účastní alespoň jedné nerizikové volnočasové aktivity nebo skupiny**, se dozvídáme u 20 z nich, u 6 účastníků není informace uvedena.

Cíle směřují také do **oblasti vzdělání a práce**. Účastník programu by měl vědět, jak si najít adekvátní školu - ideálně si ji najde, je přijat, plní podmínky, absolvuje. Ve vztahu k práci by měl vědět, jak si najít vhodnou práci, umět oslovit zaměstnavatele - ideálně ji najde, je přijat a udrží si ji.

Dosahování cílů v oblasti vzdělávání jsme za relevantní považovali u těch účastníků programu, kteří se stále vzdělávali, a u těch, kteří se ani nevzdělávali ani nedocházeli do zaměstnání. Nerelevantní byla pro ty, kteří se již zapojili do pracovního procesu (5).

Graf 9 Vzdělání/práce (mladiství) (N = 26)

Lektoři v průběhu programu poskytovali podporu účastníkům programu v setrvání ve vzdělávání 13 účastníkům programu. Tato podpora se orientovala zejména do oblasti plánování času, budoucnosti, pracovního uplatnění. Jednotlivě pak byly řešeny vztahy se spolužáky (1), přestup na jinou školu (1). Studenti byli motivováni k nalezení brigády, která by jim umožňovala částečnou finanční nezávislost a také případné splácení způsobené škody. **Brigádu si v průběhu programu našli 4 účastníci z řad studentů.**

Podpora zaměstnaným účastníkům programu (5) směřovala do oblasti uspokojení ze zaměstnání, snižování tenze spojené s prací, sladování pracovního a rodinného života. V případě jednoho účastníka, který pracoval brigádně, se lektoři snažili o motivaci k nalezení řádného zaměstnání na plný úvazek.

Téměř třetina účastníků programu v době vstupu do programu nechodila ani do školy, ani do práce (8). Lektoři tyto účastníky motivovali k opětovnému vstupu do vzdělávání nebo zařazení do pracovního procesu. Z těchto účastníků začal do školy v průběhu programu docházet jeden účastník programu - podal si přihlášku, byl přijat a začal školu navštěvovat. Jeden účastník dospěl k rozhodnutí, že se po předčasném ukončení odborného učiliště do školy vrátí. **Do zaměstnání nastoupili 4 účastníci programu** - na hlavní pracovní poměr dva, na základě dohod také dva účastníci. Tři účastníci programu tohoto cíle nedosáhli.

Tabulka 1 Porovnání zapojení účastníků do vzdělávání/zaměstnání při vstupu a výstupu z programu (mladiství) (N = 26)

Vstup do programu	Forma zapojení – škola, práce	Ukončení programu
Počet osob		Počet osob
3	Žák ZŠ	3
10 1 má brigádu	Student SOU, SŠ	11 4 mají brigádu
4	Pracuje na HPP	6
1	Pracuje brigádně	3
8	Ani škola ani práce	3

Oblast obět

Zda účastník ví, **co svým jednáním způsobil oběti**, svému okolí, komunitě a společnosti, zná důsledky svého jednání¹³, jsme se dozvěděli **v případě 12 účastníků programu**, kteří tento cíl naplnili a lektoři tuto informaci v zápisech z programu zmiňují. V těchto případech se dovídáme o lítosti či studu účastníka programu, o přijetí odpovědnosti za trestný čin, uvědomění si důsledků svého jednání a uvědomění si, co a komu účastník svým jednáním způsobil. V ostatních případech není tato informace obsažena (14).

Další oblasti

Ze záznamů z realizace programu se dovídáme také o dalších oblastech, které byly s účastníky programu řešeny a v nichž bylo dosaženo výsledků:

- Oblast „orientace v systému“, do které bychom mohli zařadit spolupráci s úřady (soudy, PMS, OSPOD, Úřad práce aj.), finanční gramotnost či znalosti z oblasti pracovního práva (např. druhy pracovních smluv), řešení dluhů na pojištění, způsoby řešení nespokojenosti ve škole apod. (8)
- Navázání účastníků programu na služby, případně podpora jejich využívání v případě identifikace potřeb účastníka, které přesahují možnosti programu (3).

2.1.2.3.1. Osobní cíle účastníků programu

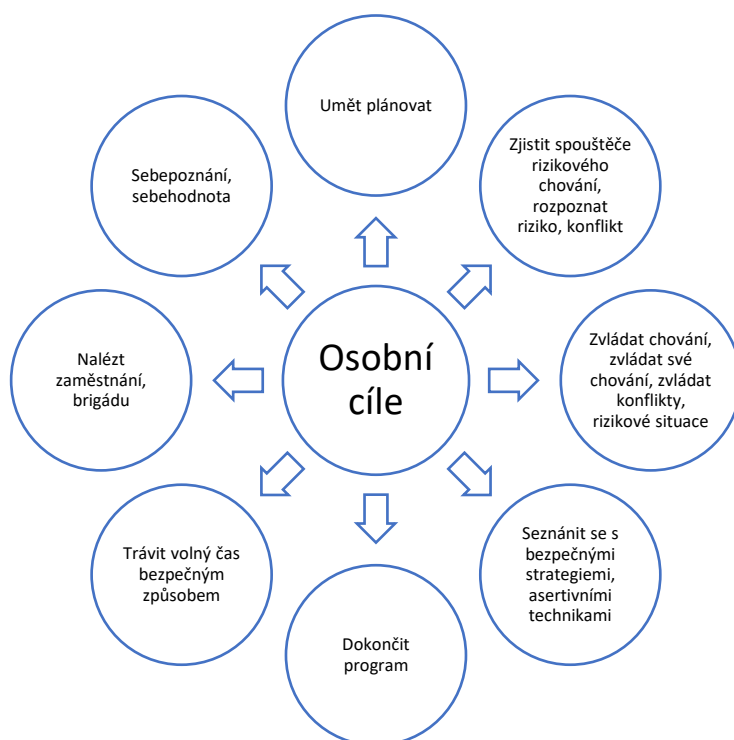
Účastníci si v počátcích programu stanovují osobní cíl/cíle, kterých chtějí v programu dosáhnout. Tyto cíle by měly korespondovat s cíli programu.

V případě některých účastníků bylo lektory v záznamech zmíněno, že si účastník programu nedokázal cíl sám stanovit, byly nastaveny společně s lektorem, případně účastník s lektorem identifikoval rizika

¹³ Tato oblast není v případě mladistvých v metodice obsažen jako jeden z dílčích cílů, v programu je toto téma zastoupeno. Na základě žádosti zadavatele jsme zařadili vyhodnocení tohoto cíle.

a zaměřili se na práci s těmito riziky. **Osobní cíle si na počátku programu stanovilo 23 účastníků programu a dosáhli jich zcela (22) či částečně (1). Žádný osobní cíl si nestanovili 3 účastníci.**

Obrázek 1 Osobní cíle účastníků programu (mladiství)

Osobní cíle účastníků programu pro mladistvé směřovaly nejčastěji do těchto oblastí a jejich kombinací: rozpoznání rizikových, konfliktních situací (8); zvládání svého chování, zvládání konfliktních/rizikových situací jiným způsobem (10); seznámení se s asertivními technikami a bezpečnými strategiemi (6); dokončení programu (8); trávení volného času nerizikovým způsobem (4); nalezení zaměstnání, brigády (2); sebepoznání obecně, zvýšení sebehodnoty (2).

Tři účastníci programu si nestanovili žádné osobní cíle. První z těchto účastníků se v počátku programu choval přezíravě, program ignoroval, teprve hrozba přeměny trestu jej přiměla do programu docházet a začal se nad obsahem programu zamýšlet. Tento účastník naplnil všechny cíle programu. Druhý z těchto účastníků dosáhl cíle pouze v oblasti rozpoznání rizikových situací, uváděl, že nic ve svém životě měnit nechce. Třetí účastník v počátku programu sděloval, že nemá žádná očekávání a považuje se za vyrovnanou osobnost. Až poté, co byl již z programu téměř vyloučen a hrozila přeměna trestu, se začal v programu zapojovat. V průběhu programu byl odsouzen k výkonu trestu odnětí svobody za jiný trestný čin a teprve poté byl schopen začít v programu „pracovat“, zejména na příčinách a následcích svého laxního jednání.

Dokončení programu si jako osobní cíl v programu stanovilo 8 účastníků programu, z toho 5 účastníků v kombinaci s jinými cíli a 3 si žádný jiný cíl nestanovili. Dva z účastníků programu, kteří si nechtěli či neuměli jiný cíl stanovit, v programu dosáhli výborných výsledků¹⁴.

2.1.2.3.2. Cíle rodiny

Cíle rodin v rámci programu jsme pro zjednodušení rozdělili do 4 kategorií, které obvykle doplňoval cíl ve vztahu k účastníkovi programu (rodiče si přáli, aby dokončil program, aby již nikdy nic nespáchal apod.). Cíle jednak směřovaly do oblasti zkvalitnění komunikace a eliminace zátěžových situací (9); k nastavení pravidel, povinností, plánování času, přenesení zodpovědnosti (3); posílení a udržení dobrých rodinných vztahů (2); rodinné cíle směřovaly k dítěti, v rodině uváděli, že nic nepotřebují „v rodině vše funguje“ (4). V jednom případě bylo cílem rodiny dokončit program (1).

Žádný cíl si rodina nestanovila v jednom případě, kdy z důvodu obtížné komunikace s matkou, která byla sluchově postižená, byla setkání z části nahrazena individuálními.

V šesti případech byla rodinná setkání nahrazena individuálními. Bylo tomu tak v případech, kdy byl účastník programu již plnoletý (5) nebo rodina nejevila o účast na rodinných setkáních zájem (1).

V případě cílů rodin nalézáme ve zprávách informace, že cílů bylo dosaženo.

Ve dvou případech se lektoři „ocitli“ ve velmi nestandardním a obtížném rodinném prostředí.

V prvním z těchto případů docházelo v domácnosti k domácímu násilí ze strany otce, účastník programu podle sdělení lektorů vykazoval symptomy týraného dítěte. V rámci rodiny bylo pracováno na vytvoření bezpečného prostředí pro děti, odchodu matky s dětmi z dlouhodobě trvající „situace“. V době ukončení programu uváděli lektoři, že se matka s dětmi odstěhovala do samostatného bydlení¹⁵.

V druhém případě se jednalo o rodinu tvořenou matkou a synem. Syn (účastník programu) se na matce dopouštěl fyzického násilí a vztahy byly lektorem označovány za velmi narušené. Rodinná setkání byla vedena jako mediace, vzájemná komunikace matky a syna nebyla možná. V tomto případě byla lektorem doporučena terapie.

¹⁴ V porovnání s mladými dospělými, kteří v případě, kdy si stanovili pouze tento cíl, program nedokončili.

¹⁵ Dle slov probační úřednice k odstěhování nedošlo.

2.1.2.3.3. Účastníci, kteří program nedokončili

Program nedokončilo 8 účastníků, kteří do něj vstoupili. Většina účastníků byla z programu vyloučena z důvodu překročení povolených absencí (7), pouze jeden účastník program ukončil sám z důvodu pracovních povinností.

Tabulka 2 Počet absolvovaných setkání účastníky, kteří program nedokončili

	Individuální setkání	Rodinná setkání	Skupinová setkání	Celkem
1.	2	2	6	10
2.	1	1	2	4
3.	0	0	3	3
4.	0	0	1	1
5.	0	0	1	1
6.	4	4	14	22
7.	4	3	15	22
8.	1	0	6	7

Počet absolvovaných setkání účastníky v 6 z 8 případů nepřekročil 10. Dva účastníci se dostavili na 22 setkání, z nichž jeden z důvodu plnění pracovních povinností program sám ukončil, druhý byl vyloučen.

Naplnění cílů programu

Pokud se podíváme na dosahování cílů účastníky programu, nalézáme tyto informace u dvou účastníků, kteří se zúčastnili shodně 22 setkání.

První z těchto účastníků rozpozná rizikové situace, prostředí. V průběhu programu prokázal, že v konfliktních/rizikových situacích umí volit méně rizikové způsoby řešení. Účastník úspěšně nastoupil do nového zaměstnání.

Druhý účastník rozpozná rizikové a konfliktní situace, rizikovému prostředí se snažil vyhýbat. Nabyl znalosti a dovednosti v oblasti zvládání rizika a zátěže, které v běžném životě uplatňoval, volil přiměřený způsob řešení. Účastník si našel novou práci, kterou si v průběhu programu udržel a podle lektorů dále aktivně pracoval na svém dalším profesním růstu. V oblasti sociálních vazeb si účastník vylepšil vztahy se svou rodinou a uvědomil si, které přátelské vztahy jsou pro něj vhodné. V průběhu programu se zamýšlel nad spáchaným trestným činem, přemýšlel nad tím, co udělal špatně a mohl udělat jinak.

2.1.3. Dílčí shrnutí

Do ukončených běhů programu se do května 2020 zapojilo 34 mladistvých, z nichž 26 program dokončilo (76,5 %).

Postoj účastníků k programu, respektive jejich aktivita v průběhu programu roste. Obecně lze říci, že účastníci, kteří mají na počátku výrazně negativní postoj, svůj přístup buď změnili (4 ze 7), nebo do programu přestali docházet a byli vyloučeni (3 ze 7).

Všichni účastníci programu, kteří jej dokončili (26), umí rozpoznat a pojmenovat rizikové situace.

Cíle „vyhýbat se rizikovým situacím“ bylo zcela dosaženo u 13 účastníků programu, z části u 5 účastníků. Cíl nebyl dosažen ve 2 případech. Za nerelevantní jsme dosažení cíle vyhodnotili u těch účastníků (6), kteří se jednoduše rizikovým situacím vyhnout nemohli.

Rizikové a zátěžové situace umělo v době ukončení programu řešit efektivně a nerizikově 23 účastníků.

Zlepšení komunikace v rodině, méně konfliktů, respektování pravidel bylo uvedeno v případě 13 účastníků. Nejčastěji se jednalo o zlepšení vztahů v rodině jako celku či interakce rodič a dítě (11), ve dvou případech pak v partnerském vztahu. V jednom případě tohoto cíle dosaženo nebylo (fyzické násilí ze strany syna). Cíl jsme označili za nerelevantní u 11 účastníků, jejichž rodiny uváděly, že v rámci rodiny žádné potíže nemají (10) nebo žil účastník programu sám a s rodinou nebyl v kontaktu (1).

Naplnění cíle „rozpoznání rizikových vrstevníků“ není v rámci zpráv uváděno, pouze ve spojitosti s opuštěním či neopuštěním rizikových kamarádů, společnosti. Informace o opuštění, nestýkání se s rizikovou partou, kamarády, byla uvedena v případě 14 účastníků programu. Ve dvou případech bylo explicitně zmíněno, že se s rizikovou společností, partou nadále stýká. Ve zbylých případech není informace uvedena (10).

V ideálním případě by měl mít účastník programu alespoň jednoho nerizikového kamaráda. Informaci o nerizikovém kamarádovi jsme našli ve 12 případech, žádná informace nebyla uvedena ve 14 případech. O tom, že se účastník programu účastní alespoň jedné nerizikové volnočasové aktivity nebo skupiny se dozvídáme u 20 účastníků.

Cíle směřují také do oblasti vzdělání a práce. Téměř třetina účastníků programu v době vstupu do programu nechodilo ani do školy ani do práce (8). Z těchto účastníků začal do školy v průběhu programu docházet jeden účastník programu - podal si přihlášku, byl přijat a začal školu navštěvovat. Do zaměstnání nastoupili 4 účastníci programu - na hlavní pracovní poměr (2), na základě dohod (2). Z řad studentů si 4 účastníci v průběhu programu našli brigádu.

Osobní cíle si na počátku programu stanovilo 23 účastníků programu a dosáhli jich zcela (22) či částečně (1). Žádný osobní cíl neuvedli 3 účastníci.

Cíle rodin v rámci programu jsme pro zjednodušení rozdělili do 4 kategorií, které obvykle doplňoval také cíl ve vztahu k dítěti. Jednak směřovaly do oblasti zkvalitnění komunikace a eliminace zátěžových situací (9); k nastavení pravidel, povinností, plánování času, přenesení zodpovědnosti (3); posílení a udržení dobrých rodinných vztahů (2); rodinné cíle směřovaly k dítěti, v rodině uváděli, že nic nepotřebují, „v rodině vše funguje“ (4). V jednom případě bylo cílem rodiny dokončit program (1). Žádný cíl si rodina nestanovila v jednom případě, kdy z důvodu obtížné komunikace s matkou, která byla sluchově postižená, byla setkání z části nahrazena individuálními. V šesti případech byla rodinná setkání, zejména z důvodu plnoletosti, nahrazena individuálními.

Program nedokončilo 8 účastníků, kteří do něj vstoupili. Většina účastníků byla z programu vyloučena z důvodu překročení povolených absencí (7), pouze jeden účastník program ukončil sám z důvodu pracovních povinností. Dosažení cílů u účastníků, kteří program nedokončili, lze vysledovat pouze při jejich dlouhodobějším zapojení (2 účastníci se zúčastnili 22 setkání).

S účastníky programu pro mladistvé lektoři dále uváděli dosažení cílů v oblasti „orientace v systému“ (8). Účastníci, jejichž potřeby přesahovaly možnosti programu, byli navázáni na dostupné služby (3).

2.2. Program Proti násilí II - Mladí dospělí

Metodika programu „Proti násilí II“ pro mladé dospělé pachatele byla vytvořena v rámci projektu „Na správnou cestu! II“, který realizuje Probační a mediační služba. Je určena pro lektory programu, metodiky programu a pro probační úředníky, kteří se jejím prostřednictvím mohou blíže seznámit s cíli, smyslem, formou a obsahem programu.

2.2.1. Popis programu Proti násilí II.

Program je založen na principech kognitivně behaviorální terapie a jeho hlavními cíli je snížení výskytu násilného chování absolventů programu a předání znalostí potřebných pro fungování v „dospělém světě“.

Metodika je rozdělena do tří částí. První část je věnována cílové skupině programu; charakteristikám dospělosti; principům kognitivně behaviorální terapie; specifikům učení dospělých; procesu vedoucímu k upuštění od kriminální kariéry (desistence); schématu programu; vstupním procesům.

Druhá část metodiky upravuje obsah či témata skupinových a individuálních setkání, která jsou v souladu s vývojovými tématy a oblastmi selhávání potenciálních účastníků programu. Předkládá cíle jednotlivých setkání, od kterých se lektor nesmí odchýlit. V této části je také nabízena řada aktivit, které mohou vést k naplnění cíle setkání. Tyto aktivity mohou lektori podle charakteru skupiny a svých zkušeností nahradit aktivitami jinými, vždy za podmínky dosažení cíle.

Ve třetí části metodiky jsou uvedeny požadované formální výstupy programu, náležitosti vedené dokumentace, požadavky na obsah zpráv z programu vztahujících se k jednotlivým účastníkům, informace předávané probačním úředníkům.

Cíle programu

Hlavní cíle programu jsou formulovány dva. Prvním cílem je snížit výskyt násilného chování absolventů programu prostřednictvím zvýšení jejich znalostí, rozvoje schopnosti a nácviku dovednosti rozpoznat rizikovou situaci a schopnosti zvládat zátěž nerizikovým způsobem, tedy bez použití násilí. Druhým cílem je předat znalosti potřebné pro fungování v „dospělém světě“, tedy žít v souladu se svými představami a zároveň v souladu se systémem.

Vyjmá hlavních cílů jsou specifikovány také dílčí cíle v jednotlivých (rizikových) oblastech života mladých dospělých:

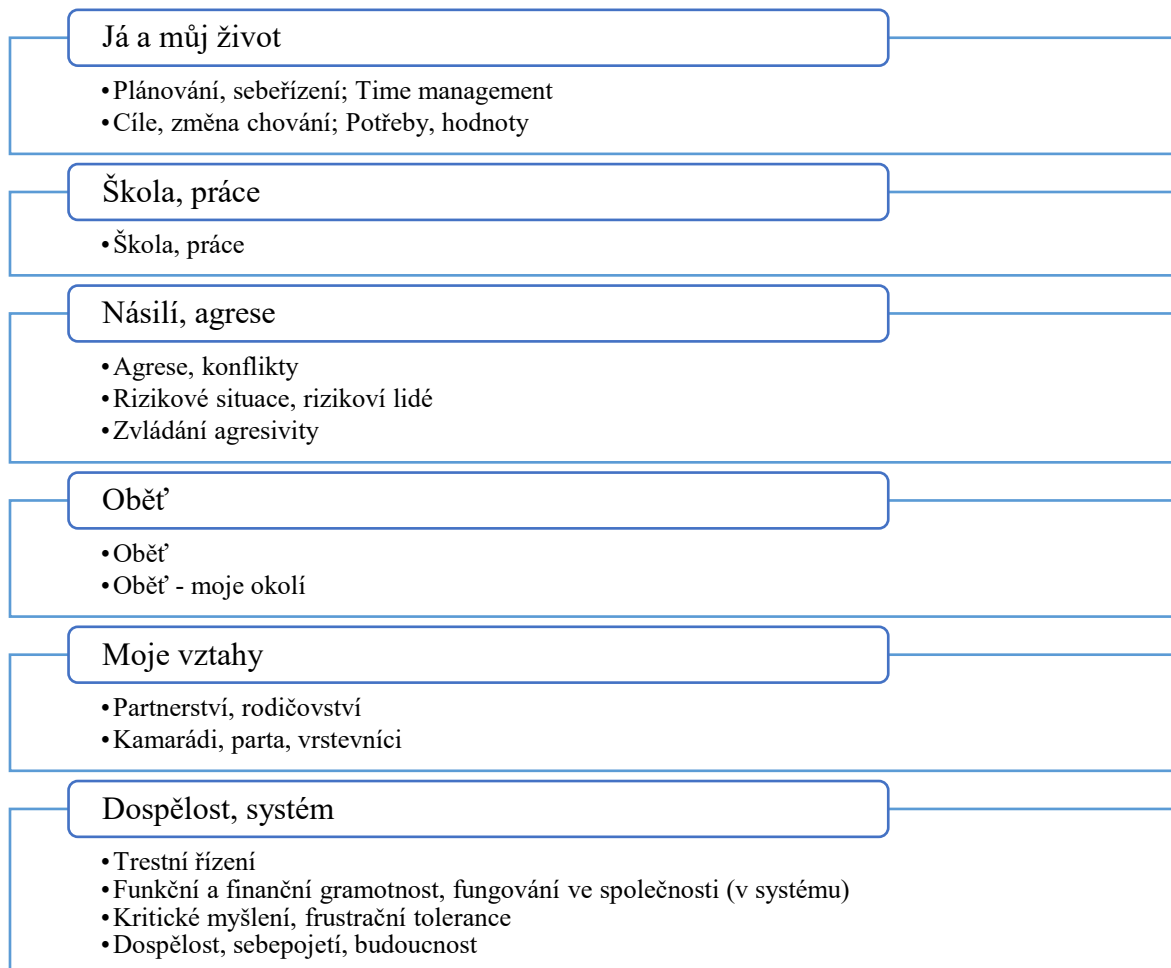
OBLAST	Dílčí cíle
Rizikové situace, rizikovní lidé, rizika obecně	- vědět, jak rozpoznat a pojmenovat rizikovou situaci/osobu/riziko (ideálně: rozpoznat, pojmenovat a vyhnout se jim)
Zvládání zátěže	- vědět, co je zátěžová situace, jak ji poznat a jak ji lze nerizikovým způsobem řešit (tj. znát a ideálně používat takové způsoby řešení, které nevedou ke konfliktu s ne/psanými normami společnosti a zároveň jsou pro klienta akceptovatelné) - vědět, jak pracovat/nakládat se svým časem, jak pracovat sám se sebou
Oběť	- vědět, co svým jednáním způsobil oběti, svému okolí, komunitě a společnosti (komu a jak ublížil, jak to dotyčnému/dotyčným změnilo život, tzn. jaké mělo klientovo počínání důsledky)
Orientace v systému	- vědět, jak funguje „systém“ (právní normy, instituce – školy, úřady, policie, soudy atd., povinnosti, práva, důsledky nespolupráce s nimi/neorientace v nich, příp. jejich ignorance, na co dát pozor, co nezanedbat apod.)
Vzdělání/práce	- vědět, jak si najít adekvátní školu/formu vzdělávání (ideálně: umět si najít, být přijat, plnit podmínky a dokončit zvolenou formu vzdělávání). - vědět, jak si najít vhodnou práci, umět oslovit zaměstnavatele (ideálně: umět si najít a získat práci a udržet si ji).
Sociální vazby	- Vrstevníci, kamarádi, známí • vědět, jak rozpoznat rizikové osoby (ideálně: rozpoznat a nestýkat se s nimi); - Partner, rodina, dítě • vědět, kdo je rizikový partner (ideálně: rozpoznat a nenavazovat s ním vztah/ukončit vztah s takovým partnerem) • vědět, jak chování ovlivňuje životy blízkých • vědět, jak efektivně řešit konflikty – v rodině a s blízkými (asertivita, komunikace); • vědět, jaké důsledky má/může mít chování na vlastní dítě

Cíle programu jsou naplňovány prostřednictvím práce s mladými dospělými pachateli v rámci 16 skupinových setkání s časovou dotací 120 minut a 8 individuálních setkání s časovou dotací 60 minut. Program je rozvržen na období čtyř měsíců, v průběhu kterých probíhají oba typy setkávání paralelně.

Skupinová setkání mají jasně danou strukturu. První setkání je úvodní a je věnováno organizační stránce programu, seznámení účastníků, pravidlům apod. Dalších 13 setkání má stanovené téma a cíl, kterého má být dosaženo. Náplň předposledního setkání je ponechána na zvážení lektorů programu, kteří mají možnost vrátit se k některému z předešlých témat nebo zařadit libovolné téma podle potřeb, přání účastníků programu. Poslední setkání je rekapitulační, hodnotící, zpětnovazební.

Program obsahuje jasně stanovené okruhy a k nim náležící témata, která vedou k naplnění dílčích a potažmo hlavních cílů programu.

Obrázek 2 Okruhy a témata programu

Cílová skupina programu

Cílovou skupinou programu jsou klienti Probační a mediační služby ve věku od 18 do 26 let, kteří se dopustili trestného činu násilné povahy. Jednání, za které je/byl potenciální účastník stíhán nebo odsouzen, zahrnovalo použití fyzického násilí či pohrůzku fyzickým násilím proti živé bytosti. Tento trestný čin může být aktuálně projednáváný/řešený nebo se může jednat o skutek, za který byl potenciální účastník odsouzen v nedávné minulosti v jiné trestní věci. Program umožňuje vstup prvopachateli, recidivistovi i osobě po výkonu trestu odnětí svobody.

Do programu by neměly vstupovat osoby, kterým je uložena ochranná léčba, trpí duševní poruchou, aktivně nadužívají OPL, přičemž překážkou není experimentování s OPL, a osoby, které se dopustily sexuálního násilí.

Po důkladném zvážení je možné do programu doporučit klienta, který projevuje nedostatek motivace pro zapojení do programu, absentuje u něj náhled na spáchaný trestný čin, je neschopen zvládat sociální interakci v rámci skupiny nebo spolupracovat v rámci individuálních setkání. Metodika dále doporučuje zvážit vstup klienta PMS, který byl v minulosti zařazen do podobného programu, jak obsahem, tak založeném na principech kognitivně behaviorální teorie, bez ohledu na výsledek.

Vstup do programu klientovi doporučuje/navrhuje pracovník Probační a mediační služby, který by měl znát obsah programu, jeho kontraindikace a měl by také znát potenciálního účastníka.

Další informace k realizaci programu

Program byl pilotně realizován v rámci projektu „Na správnou cestu! II.“ a představoval jednu z aktivit projektu¹⁶.

Program byl realizován třemi dvojicemi lektorů, z nichž každá působila v jedné z níže uvedených lokalit. Tito lektori byli v průběhu projektu vybráni a vyškoleni. Role lektorů spočívala v přímé práci s účastníky programu, vedení skupinových a individuálních setkání. Skupinová setkání vedla vždy celá lektorská dvojice, individuální setkání probíhala za účasti jednoho klíčového lektora pro každého konkrétního účastníka. Každou lektorskou dvojici metodicky vedl a podporoval metodik¹⁷, účastnil se některých skupinových setkání (náslechy) a poskytoval lektorům zpětnou vazbu. Metodici se účastnili odborných porad a metodických setkání s lektory. Odborně celou realizaci programu zajišťoval odborný garant, který byl tvůrcem metodiky, garantoval zavedení programu do jednotlivých lokalit, odborně podporoval metodiky i samotné lektory.

V průběhu realizace projektu byli lektori i metodici podporováni prostřednictvím intervizních setkání a odborného vzdělávání. Vyjma samotné realizace programu přinášeli podněty z místa realizace a spolupodíleli se na revizi metodiky.

První účastníci vstoupili do programu na konci ledna 2018. Celkem bylo otevřeno 6 běhů programu, do kterých se zapojilo 27 účastníků.

Z územního hlediska byl program realizován v Severních Čechách (PMS Chomutov, PMS Ústí nad Labem), v Brně (PMS Brno, PMS Břeclav) a v Ostravě a okolí (PMS Ostrava).

2.2.2. Výstupy

Níže uvádíme výstupy Studie účinnosti, respektive její kvantitativní části, která se zaměřovala na dosahování cílů programu. Do Studie bylo zařazeno 27 mladých dospělých, všichni účastníci všech

¹⁶ Společně s programem Proti násilí pro mladistvé.

¹⁷ Každá lektorská dvojice měla svého metodika, vyjma Brněnska.

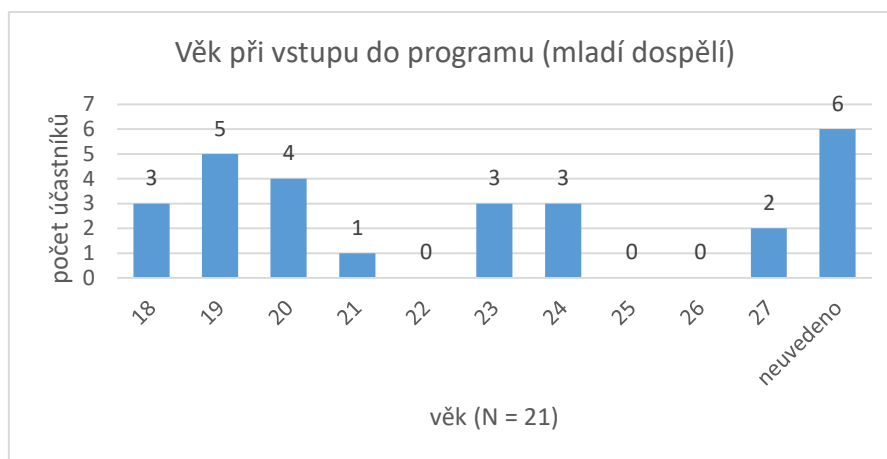
běhů programu, které byly v době realizace Studie ukončeny, a tudíž bylo možné získat potřebné podklady. Výstupy jsou členěny do několika podkapitol, které představují základní charakteristiky účastníků programu; motivace a postoje účastníků k programu; dosahování cílů programu účastníky, kteří program dokončili a nedokončili; dosahování osobních cílů.

2.2.2.1. Charakteristika účastníků zapojených do programu

Do programu vstoupilo a ukončilo jej v době zpracování Studie (do konce května 2020) 27 mladých dospělých, z toho 26 mužů a 1 žena.

Věk účastníků programu se pohyboval v rozmezí od 18 do 27 let.

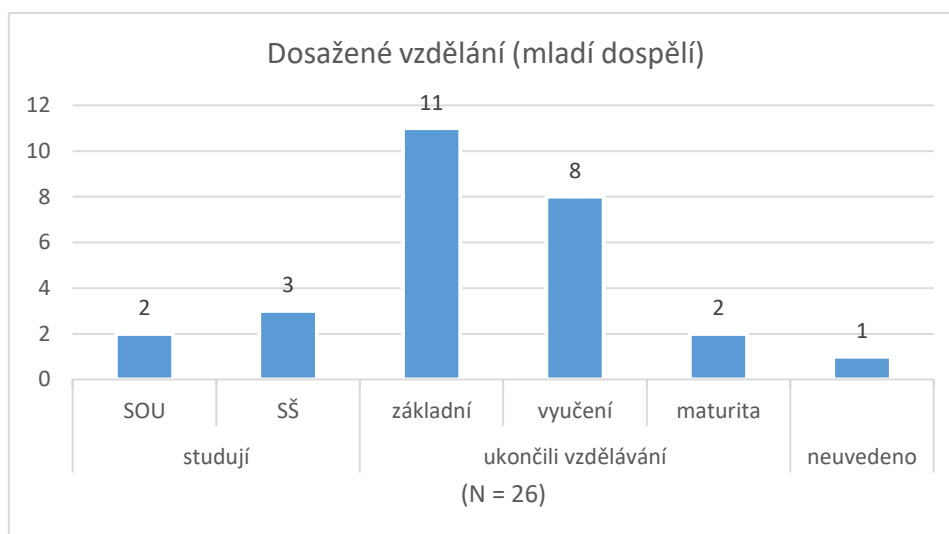
Graf 10 Věk při vstupu do programu (mladí dospělí) (N = 21)

Zda byla **účast v programu dobrovolná** (vstup v rámci přípravného řízení) nebo zda byla účastníkovi programu **uložena povinnost** program absolvovat, nelze relevantně vyhodnotit. Tato informace není ve všech případech dostupná. Ze záznamů lektorů o průběhu programu víme, že v případě 10 účastníků programu byla uložena povinnost absolvovat program již při vstupu. Dobrovolný vstup byl zaznamenán u 5 účastníků, z nichž v jednom případě byla uložena povinnost program dokončit v průběhu programu. Ve 12 případech tato informace uvedena nebyla.

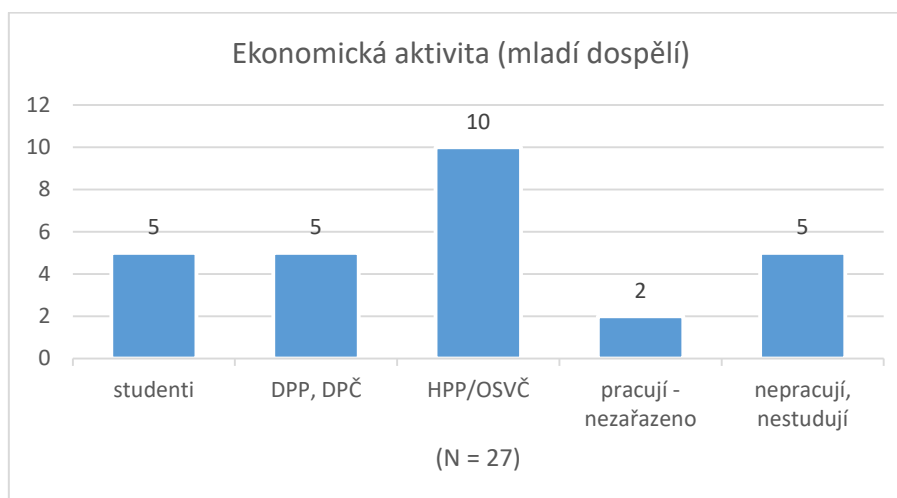
Dalším sledovaným parametrem při vstupu do programu bylo dosažené **vzdělání**. Vzdělávání ukončilo 21 z 27 účastníků programu. Více než polovina z nich dosáhla nejvýše základního vzdělání (11), vyučilo se 8 z nich a 2 získali maturitu. Pět účastníků programu stále studovalo, z toho 2 na středním odborném učilišti a 3 na střední škole. V případě 1 účastníka nebylo vzdělání uvedeno.

Graf 11 Dosažené vzdělání (mladí dospělí) (N = 26)

Jaká byla **ekonomická aktivita** účastníků programu pro mladé dospělé, nám ukazuje následující graf.

Graf 12 Ekonomická aktivita (mladí dospělí) (N=27)

Zaměstnání na hlavní pracovní poměr uvedlo 9 účastníků programu a 1 uvedl, že pracuje jako OSVČ. Brigádně nebo na základě dohod (DPP, DPČ) uvedlo, že pracuje 5 účastníků programu, z toho jeden účastník pobíral navíc rodičovský příspěvek. Dva účastníci programu uvedli, že pracují, ale neuměli uvést typ pracovní smlouvy. Nepracovalo ani nestudovalo 5 účastníků programu.

Ze vstupních anamnéz účastníků programu pro mladé dospělé vyplývá zátěž účastníků programu, kterou si nesou ze své původní rodiny. Jedná se zejména o rozvedené rodiče, komplikované a narušené rodinné vztahy (jeden z rodičů bez zájmu, vyrůstání pouze s jedním z rodičů, případně i s novým partnerem rodiče), patologické jednání rodiče či rodičů, vyrůstání v sociálně vyloučené lokalitě.

Účastníci programu nejčastěji žili s partnerkou/partnerem (7), s oběma rodiči (5), s jedním z rodičů případně ještě se sourozenci (5) nebo sami (5; z toho 1 na ulici). S prarodiči žili 3 účastníci, 1 bydlel u kamaráda a u 1 účastníka nebyl současný pobyt uveden.

U poloviny účastníků (13) programu byly zaznamenány **výchovné problémy** již na základní nebo střední škole – důtky, snížené známky z chování. U téměř tří čtvrtin účastníků programu zaznamenali lektori, že se nejedná o první konflikt se zákonem (19), u 5 účastníků není informace o předchozí **trestné činnosti** uvedena a pouze u 3 účastníků je uvedeno, že se jedná o první trestnou činnost.

Více než polovina účastníků programu (14) uvedla, že měla v minulosti **potíže s návykovými látkami**. Osm z nich mělo či má potíže s užíváním alkoholu. Pět uvedlo, že byli pravidelnými uživateli marihuany, čtyři pervitinu a dva jiných návykových látek. Dva uváděli, že měli potíže spojené s hazardními hrami, herními automaty.

V případě 11 účastníků je v záznamech explicitně zmíněno, že **trestnou činností**, „díky“ které začali docházet do programu, spáchali pod vlivem alkoholu, v jednom případě pod vlivem drog. Klasifikovat trestnou činnost na základě jejího právního vymezení není možné, zprávy spíše obsahují popis konkrétních činů, bez uvedení kvalifikace. Obecně lze říci, že se jedná o výtržnictví, hromadné bitky (v jednom případě bitky fanoušků), rvačky a napadení. Ve dvou případech byla trestná činnost spáchána na partnerce.

2.2.2.2. Motivace, postoje účastníků programu

Od zahájení realizace programu do konce května 2020 do programu pro mladé dospělé vstoupilo 27 mladých dospělých pachatelů¹⁸, z nichž 17 program dokončilo (63 %) a 10 bylo v průběhu programu vyloučeno (6) nebo program ukončili na vlastní žádost (4).

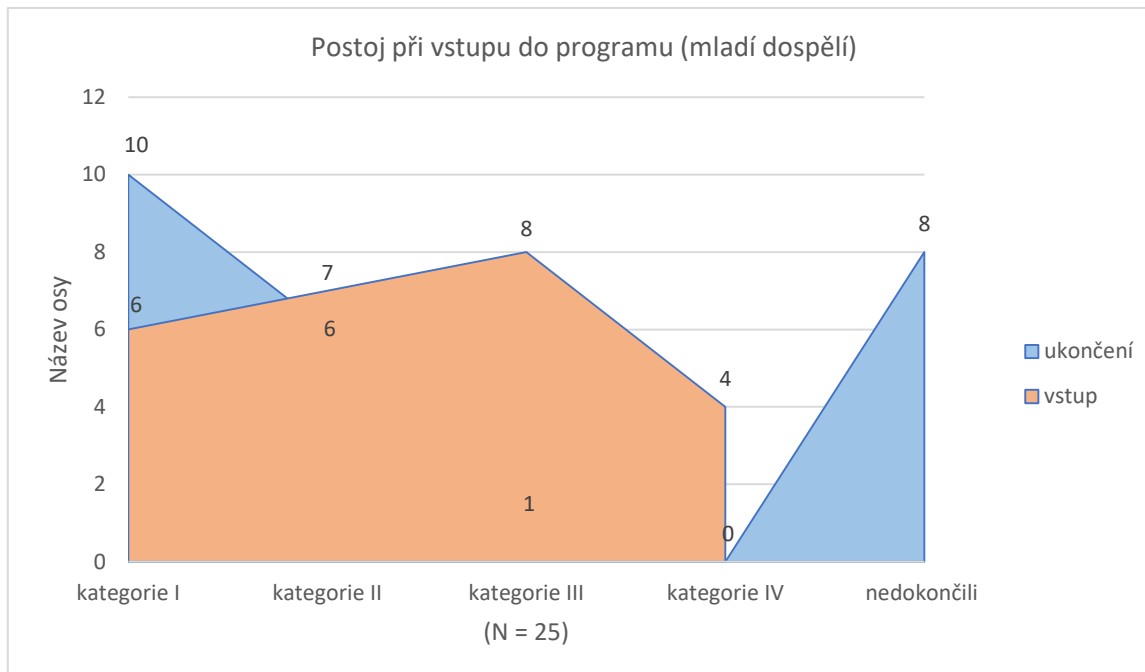
Stejně jako v případě programu pro mladistvé, jsme se zajímali o to, jak postoj účastníka k programu vnímali lektori na počátku programu a v době jeho ukončení. Na základě záznamů lektorů jsme rozdělili postoje do čtyř kategorií 1 až 4:

- Kategorie 1 představuje účastníky, kteří projevovali zájem o program a o témata, jevíli se motivovaní, spolupracovali, byli aktivní.
- Kategorie 2 zahrnuje účastníky, kteří byli zdrženlivější, aktivitu projevovali, ale nebyli si jisti očekáváními, jejich postoj nebyl negativní, ale ani zcela pozitivní.
- Kategorii 3 bychom mohli označit za „spíše negativní účastníky“, kteří sice deklarovali, že do programu docházet budou, ale vyznačovali se projevy pasivního odporu, nebyli příliš aktivními, deklarovali, že účast v programu „strpí“, příliš se nezapojovali.

¹⁸ Zahrnutí pouze účastníci programu z již ukončených běhů programu.

- Kategorii 4 představují ti, kteří svou nevoli program absolvovat deklarovali nahlas, do programu docházeli z „donucení“, již při vstupu uváděli, že jim program nic nového přinést nemůže, jsou se svým životem spokojeni a nic měnit nechtějí.

Graf 13 Postoj při vstupu do programu (mladí dospělí) (N = 25)

Z grafu je patrné, jak se postoje účastníků k programu změnilo od vstupu do ukončení programu. Graf zahrnuje 25 účastníků programu z důvodu nedostatku dat pro vyhodnocení postoje dvou účastníků při vstupu do programu (oba tyto účastníci program záhy po vstupu opustili).

Při vstupu do programu vykazoval největší počet účastníků (8) charakteristiky podle 3 kategorie (spíše negativní). Druhou nejpočetnější kategorií byli účastníci (7), které jsme zařadili do kategorie 2 (mírná aktivita, zdrženlivější), následovaní účastníky (6) kategorie 1 (aktivní, spolupracující). Nejméně zastoupeni byli účastníci v kategorii 4 (výrazně negativní).

Při ukončení programu je nejpočetněji zastoupena kategorie 1 (spolupracující, aktivní; 10 účastníků), následována účastníky v kategorii 2 (6) a kategorií 3 (1). V kategorii 4 nebyl na konci programu zaznamenán žádný účastník. Program nedokončilo 10 účastníků¹⁹.

Pokud se blíže podíváme na postoje účastníků, kteří program nedokončili (10), při vstupu do programu, pak zjistíme následující. U čtyř z nich jsme na počátku postoj vyhodnotili v kategorii 4 (výrazně negativní). Tři byli na počátku zařazeni do kategorie 3 (spíše negativní). Jeden účastník byl zařazen do kategorie 2, ten sám svou účast v programu ukončil z důvodu stěhování, rodinných a pracovních

¹⁹ Včetně těch, u kterých nebyl popsán postoj při vstupu do programu (2).

důvodů²⁰. Dále program nedokončili 2 účastníci, u kterých se nedařilo na počátku postoj k programu vyhodnotit.

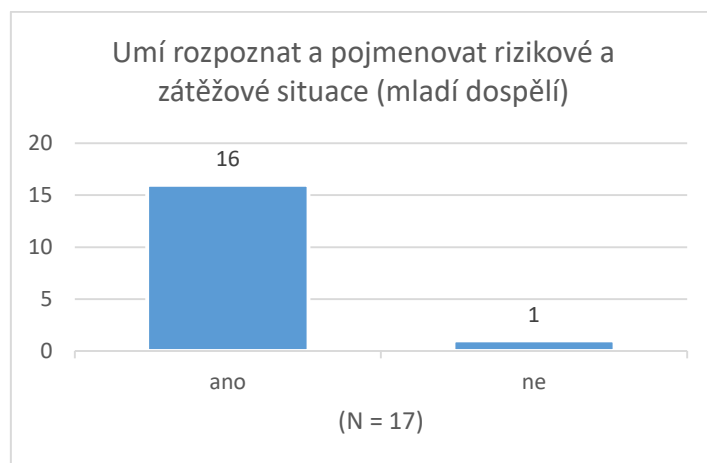
V případě mladých dospělých žádný z účastníků na počátku programu s výrazně negativním postojem program nedokončil.

2.2.2.3. Dosahování cílů programu účastníky, kteří program dokončili

Oblast zvládání rizik a zátěže

V průběhu analýzy jsme sloučili oblast rizikových a zátěžových situací, které bylo obtížné od sebe oddělit, protože jsou vzájemně provázané. Věnovali jsme se tomu, zda účastník programu v jeho průběhu a bezprostředně po jeho skončení umí rozpoznat a pojmenovat rizikové a zátěžové situace a zda rozpozná spouštěče rizikového jednání, zda rizikové a zátěžové situace řeší nerizikově a zda se rizikovým situacím vyhýbá.

Graf 14 Umí rozpoznat a pojmenovat rizikové a zátěžové situace (mladí dospělí) (N = 17)

Lektoři velmi detailně v zápisech z průběhu programu popisovali rizikové a zátěžové situace, které společně s účastníky programu identifikovali. Vyplývá z nich, že **po skončení programu, 16 ze 17 účastníků bylo schopno rozpoznat a pojmenovat rizikové a zátěžové situace**, které vedou k neadekvátnímu/rizikovému/patologickému jednání.

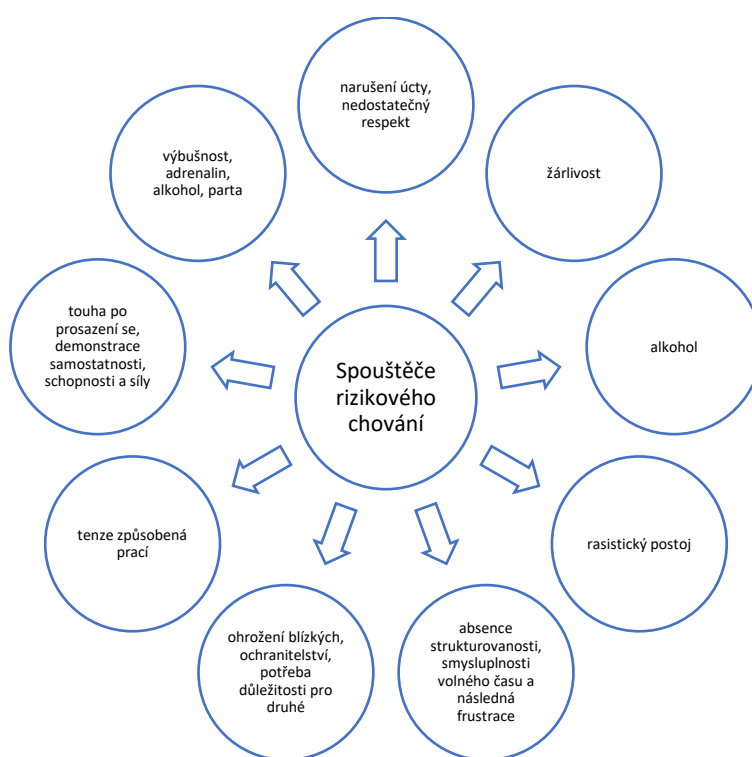
Dva účastníci programu, jejichž trestná činnost se odehrála s větším časovým odstupem od realizace programu (jeden z nich byl podmíněčně propuštěn z VTOS), uváděli, že již nežijí rizikovým způsobem života, věnují se rodině. Práce lektorů v těchto případech směřovala k posílení pozitivních „vzorců chování“, zvědomění spouštěčů rizikového chování v minulosti.

²⁰ Účastník ukončil program po 4 setkáních.

V případě jednoho z účastníků programu se spouštěče rizikového chování nepodařilo nalézt, lektoři od počátku programu vnímali, že účastník nemá zájem o změnu, nevidí smysl programu. Účastník byl ostražitý ve vyjádřeních, která by mu mohla ublížit.

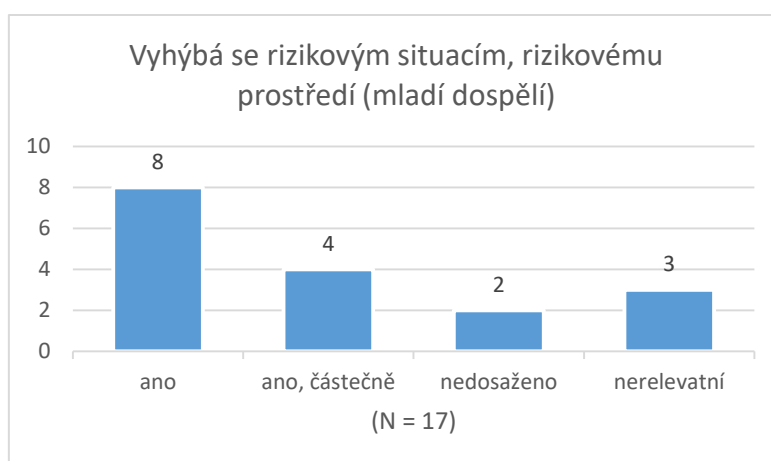
Mezi spouštěči rizikového chování nalézali účastníci společně s lektory faktory, které souvisejí s prožíváním v dětství a dospívání, touhou po prosazení se, snahou být prospěšný, ochranitelstvím blízkých. Uváděna je také žárlivost, rasistické postoje vůči účastníkovi programu, výbušnost, adrenalin, parta, alkohol (často v kombinaci). Jako spouštěč agresivního jednání bylo také označeno narušení úcty k účastníkovi programu, nedostatečný respekt vůči jeho osobě, demonstrace síly, samostatnosti.

Obrázek 3 Spouštěče rizikového chování (mladí dospělí)

Dále jsme sledovali, zda se účastníci programu rizikovým situacím vyhýbají a zda rizikové a zátěžové situace v době ukončení programu umí řešit efektivně a nerizikově. Tyto dvě oblasti se mohou vzájemně překrývat a z důvodu jejich rozlišení chápeme „vyhnutí se rizikové situaci“ čistě jako vyhýbání se rizikovému prostředí, situacím (nenavštěvuje riziková místa, nepije alkohol apod.).

Graf 15 Vyhýbá se rizikovým situacím, rizikovému prostředí (mladí dospělí) (N = 17)

Vyhýbání se rizikovým situacím a rizikovému prostředí zmínili lektoři explicitně v **případě 8 účastníků programu**, v dalších 4 případech uváděli lektoři příklady, kdy se účastníci sice nevyhýbali rizikovému prostředí, ale v případě vzniku rizikové situace prostředí opouštěli nebo volili „Harm Reduction“ přístup.

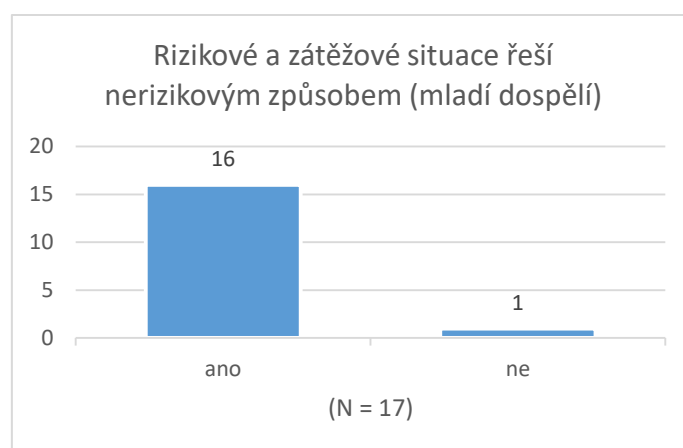
Cíle nebylo dosaženo u 2 účastníků programu. Jeden z účastníků programu se „spoléhal“ na zvládnutí rizikové situace. Druhý účastník se trestných činů dopouštěl také v průběhu programu, lektor uváděl, že na svém chování nechtěl nic měnit.

Za nerelevantní jsme vyhýbání se rizikovému prostředí a situacím vyhodnotili u 3 účastníků programu, a to z důvodu, kdy se takovéto situaci či prostředí nemohli vyhnout (místo bydliště, sousedské vztahy, žárlivost).

Osvojení si technik řešení rizikových a zátěžových situací je jednou z hlavních náplní programu a informaci o jejich osvojení uváděli lektoři u **16 účastníků programu**. V případě 1 účastníka lektor tuto kompetenci nespatořoval.

V zápisech z individuálních i skupinových setkání jsme hledali informace o tom, zda účastníci programu tyto techniky aplikují v běžném životě, případně v průběhu skupinových setkání při interakci s ostatními účastníky programu.

Graf 16 Rizikové a zátěžové situace řeší nerizikovým způsobem (mladí dospělí) (N = 17)

Ze zpráv z individuálních a skupinových setkání a závěrečných zpráv programu vyplývá, že **ze 17 účastníků programu, kteří jej dokončili, 16 v průběhu programu prokázalo, že dokáže rizikové a zátěžové situace řešit nerizikovým způsobem v běžném životě.** V případě 4 účastníků se objevovaly v průběhu programu také rizikové/patologické způsoby řešení. Jeden účastník programu k danému cíli nedospěl.

Ve zprávách byly uváděny konkrétní příklady rizikových a zátěžových situací, které účastníci programu zvládli, nebo pouze konstatování, že tak činí. V některých případech byly doplněny také osvojené techniky, kterých účastníci pro zvládnutí situace využili. Následně uvádíme některé příklady ze zpráv.

„... volí jiné (způsoby řešení), je více ochoten vyjednávat nebo ze situace odejít.“

„Výrazně se posunul ve schopnosti náhledu a zvládání tenzních situací (čeká, hodnotí, volí smírná řešení – diskuse, ústup).“

„Otevřeně popisoval rizikové situace, do kterých se v běžném životě dostával, i způsoby jejich řešení, byl ochoten přijmout doporučení pro jejich zvládnutí neagresivní cestou.“

Z technik, které jsou uváděny účastníky programu jako aplikované, byly zmíněny vnitřní řeč, hluboké dýchání, zklidnění a přemýšlení, odchod/opuštění situace, ústup, virtuální tělo, semafor, uvědomění vlastních cílů.

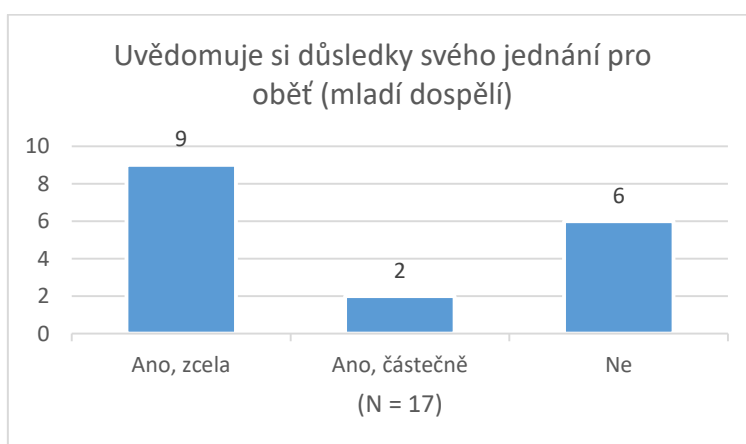
Zvládání zátěžových situací je spjata se schopností **umět pracovat a nakládat se svým časem, umět pracovat sám se sebou.** Tato kompetence jednak úzce souvisí se schopností zvládání rizikových a zátěžových situací nerizikovým způsobem (16). Lektori pak také v některých případech (9) uváděli konkrétní příklady volnočasových aktivit účastníků, které jim pomáhaly při vybití agrese, zvládání zátěže. Ve dvou případech lektori uváděli, že zaznamenali posun v „time managementu“ (2).

Oblast obět'

Další z cílů programu směřuje k oběti. Absolvent programu by měl vědět, co svým jednáním způsobil oběti, okolí, komunitě a společnosti, znát důsledky svého jednání. Lektoři se tématu oběti věnovali jak na skupinových setkáních, tak v rámci individuálních setkání, a vedli klienty k zamyšlení nad důsledky jejich vlastního jednání.

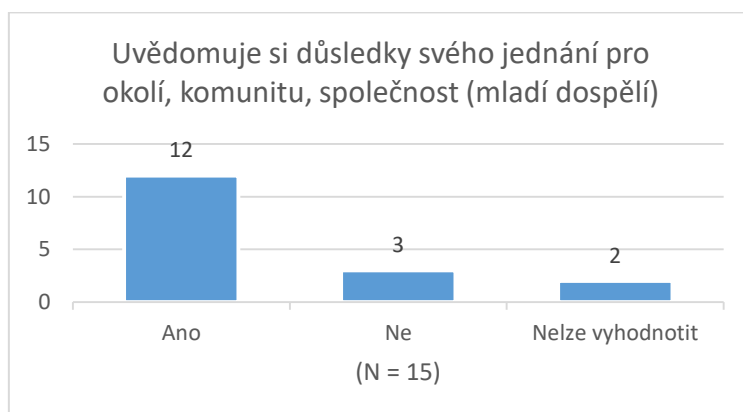
Zde jsme při vyhodnocování naplnění cílů vnímali dvě roviny. První rovinou bylo téma oběti, poškozeného, a druhou rovinou téma okolí (rodina či širší okolí) účastníka programu.

Graf 17 Uvědomuje si důsledky svého jednání pro oběť (mladí dospělí) (N = 17)

Lektoři uváděli u 9 účastníků programu, že si uvědomují, co způsobili oběti. Nalézali jsme informace „dokáže se vžít do pocitu oběti“, „uvědomuje si důsledky svého jednání pro oběť“, „svého činu lituje“. Do kategorie „ano, částečně“ jsme zařadili takové účastníky programu, kteří sice byli ochotni přistoupit na zranění oběti, na újmu, kterou ji způsobili, zároveň ale oběti přikládají vinu, nedokáží se zcela vcítit do jejich pocitů nebo zároveň považují sami sebe za oběť (2). Svého činu nelitovalo, do pocitů oběti se vcítit nedokázali, případně popírali důsledky svého jednání pro oběť, nebo za oběť považovali pouze sebe, 6 účastníků programu.

Graf 18 Oběť – mé okolí (mladí dospělí) (N = 15)

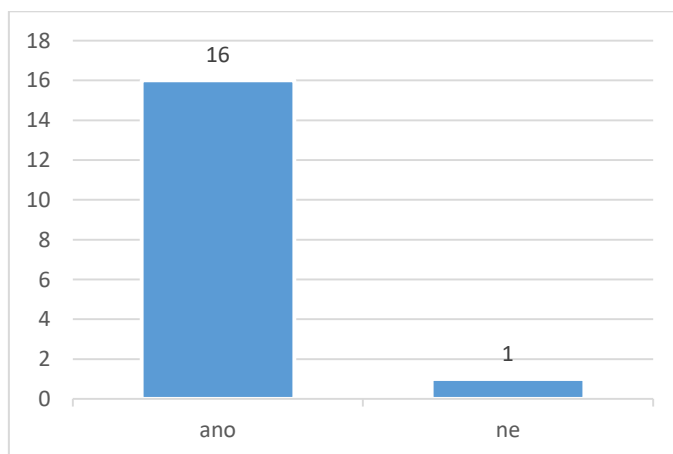
Absolvent programu by měl vědět, co svým jednáním způsobil svému okolí, komunitě a společnosti, a znát důsledky svého jednání také ve vztahu k nim. V případech **12 účastníků** programu jsme ve zprávách našli informace o tom, že **si účastník uvědomuje, že svým jednáním zasáhl své okolí, nejčastěji svou rodinu**. Byl si vědom nebo připouštěl, že jeho jednání dopadalo také na jeho blízké. Ve 3 případech naopak lektori uváděli, že si účastník programu dopady svého činu na okolí nepřipouští. Ve 2 případech jsme daný cíl nemohli vyhodnotit, protože zprávy neobsahovaly dostatek informací k relevantní odpovědi.

Oblast orientace v systému, ve společnosti

Účastník programu by měl vědět, jak funguje „systém“ (právní normy, instituce – školy, úřady, policie, soudy atd., povinnosti, práva, důsledky nespolupráce s nimi/neorientace v nich, příp. jejich ignorace, na co dát pozor, co nezanedbat apod.). V rámci setkání byli účastníci seznámeni s tématy, která se týkala průběhu trestního řízení, funkční a finanční gramotnosti.

Hledali jsme ve zprávách informace o tom, že účastník programu aplikuje získané poznatky v každodenním životě. Tyto jsme našli u 16 účastníků, z nichž v 9 případech byla uvedena informace o tom, že se v systému orientují, fungují bez problémů, v 7 případech byly uvedeny „dílčí znaky“ naplnění cíle. Konkrétní příklady naplňování cíle směřovaly do oblasti (obvykle v kombinaci) vyřízení záležitostí na úřadech (obnovení kontaktu s pracovníky PMS, vyřízení odkladu výkonu OPP z důvodu studia), legalizace zaměstnání (formou pracovní smlouvy, vyřízení živnosti), dostavení se k soudu, přebírání pošty, vyřízení potřebných potvrzení, řešení dluhů (splácení, vyřízení splátkového kalendáře). Jeden účastník uváděl, že se systémem a úřady nesouhlasí a autority neuznává, v jeho případě k naplnění cíle nedošlo.

Graf 19 Orientace v systému (mladí dospělí) (N

Oblast vzdělání a práce

Program míří také do oblasti vzdělání a práce. Absolvent programu by měl vědět, jak si najít adekvátní školu. Dále platí, že ideálně si ji najde, je přijat, plní podmínky a absolvuje ji. V případě práce ví, jak si najít vhodnou práci, umí oslovit zaměstnavatele a v ideálním případě si ji najde, je přijat a udrží si ji.

Oblast vzdělávání byla relevantní pro 5 účastníků programu, kteří v době vstupu do programu byli studenty (navštěvovali střední školu nebo střední odborné učiliště). Tři účastníci programu ve škole po dobu programu setrvali. Jeden z účastníků v závěru programu studium úspěšně dokončil a připravoval se na vstup na trh práce. Jeden z účastníků programu studium přerušil v důsledku životní situace (odchod z domova), našel si zaměstnání, do kterého také nastoupil, a do konce programu v něm setrval. Náplň práce lektorů, jak vyplývá ze záznamů, v této oblasti směřovala do oblasti podpory přípravy do školy a plánování, uvědomění si důležitosti vzdělání a do oblasti budoucnosti ve vztahu k pracovnímu uplatnění.

Čtyři ze zmíněných pěti účastníků programu si také brigádně přivydělávali.

Otázka zaměstnání byla v různých rovinách řešena se všemi účastníky programu, za relevantní ji považujeme pro 13 účastníků, kteří již ukončili přípravu na zaměstnání (z toho 1 v průběhu programu). Pět z účastníků programu práci při vstupu do programu mělo a v průběhu programu byli motivováni k jejímu udržení. V případě zaměstnaných účastníků programu bylo pracováno také s jejich pocitem uspokojení ze zaměstnání, tématem práce a stresu. Jeden účastník programu byl po celou dobu programu na rodičovské dovolené.

Těch účastníků, kteří v době vstupu do programu nenavštěvovali **ani školu, ani zaměstnání, bylo šest**. Dva z nich udávali, že nějakou práci mají, ale neuměli uvést typ pracovní smlouvy. **Pět účastníků programu našlo zaměstnání (1 HPP, 1 OSVČ, 3 dohody), do práce nastoupili a do konce programu v práci setrvali.**

Bez legální, alespoň brigádní práce, práce formou dohody, byli po ukončení účasti v programu pouze 2 účastníci.

Tabulka 3 Porovnání zapojení účastníků do vzdělávání/zaměstnání při vstupu a výstupu z programu (mladí dospělí) (N = 17)

Vstup do programu	Forma zapojení – škola, práce	Ukončení programu
Počet osob		Počet osob
5	Student SOU, SŠ	4
4 mají brigádu		4 mají brigádu
5	Pracuje na HPP/OSVČ	7
0	Pracuje na základě dohod (DPP, DPČ)	3
1	Rodičovská dovolená	1
2	Pracuje - nezařazeno	1
4	Ani škola ani práce	1

Oblast sociálních vazeb

Cíle programu míří také do oblasti sociálních vazeb – s vrstevníky/kamarády, partnerem, rodinou, dítětem. O naplnění cílů na úrovni „znát a vědět“ se ze záznamů nedovídáme. Jejich vyhodnocení se orientuje na úroveň aplikace účastníkem v průběhu programu.

V případě vrstevníků, kamarádů, známých, cílí na rozpoznání rizikových osob a v ideálním případě zamezení dalšímu kontaktu s nimi. **Rizikové vrstevníci** v případě mladých dospělých byli lektoři v záznamech zmíněni v případech, kdy účastník programu uváděl, že se **s rizikovou partou, kamarádem již nestýká**, přerušil s nimi kontakt. Takovou informaci jsme našli u **8 účastníků programu**.

Cílem programu je, aby účastník věděl, jak poznat rizikového partnera, ideálně s ním nenavazoval vztah, případně vztah ukončil. **Riziková partnerka účastníka programu byla v záznamech zmiňována ve dvou případech, v obou případech byl v průběhu programu vztah ukončen.**

Účastník programu by měl vědět, jak efektivně **řešit konflikty v rodině a s blízkými**. O naplnění tohoto cíle jsme se dozvěděli v záznamech **8 účastníků programu**. Lektoři s nimi pracovali na zlepšení partnerského vztahu, komunikovali o výchově dětí, narovnání vztahu s původní rodinou, rodiči. V případě jednoho účastníka programu se individuální setkání z části konala za přítomnosti partnerky a v jiném případě celé rodiny (partnerky a dětí).

Znalost a uvědomění si **důsledků chování na vlastní dítě** byly relevantní pro 5 účastníků, kteří program dokončili. Ve třech případech lektoři uváděli, že účastníci nad svým chováním/jednáním a dopadem na děti přemýšleli, uvědomují si ho, případně se snaží se být dobrými rodiči. V jednom případě účastník v průběhu programu o kontakt s dítětem usiloval, nebyl s ním ve styku. I v tomto případě lektor uváděl, že účastník přemýšlel nad tím, jakým je otcem. V jednom případě si účastník vliv svého jednání na dítě nepřipouštěl.

2.2.2.3.1. Osobní cíle účastníků programu

Každý účastník programu si v úvodu programu, obvykle v průběhu prvního či druhého individuálního setkání, stanovuje své osobní cíle, kterých chce v průběhu programu dosáhnout. Někteří účastníci si stanovují jeden cíl, jiní si jich stanovili více. Tyto cíle by měly korespondovat s cíli programu jako takového.

Účastníci programu, kteří program dokončili, své cíle v programu naplnili. Mezi nejčastěji stanovenými cíli bylo „naučit se rozpoznat a zvládat rizikové situace, vlastní agresi, emoce“ (10), „dokončit program“ (pozn. vždy v kombinaci s jinými cíli; 4), „rozpoznat rizikové situace,“ (4). Další cíle, které byly zastoupeny vždy jen jedenkrát, směřovaly do oblasti „vyhnout se rizikovým situacím“,

„nalézt zaměstnání“, „nenastoupit zpět do výkonu trestu, udržet si zaměstnání a starat se o rodinu“, „zvládnutí momentální životní situace“, „řešit zadlužení“, „udělat maximum pro to, aby mne nezavřeli“. Dva osobní cíle neodpovídaly cílům programu.

2.2.2.3.2. Účastníci, kteří program nedokončili

Program nedokončilo 10 účastníků, z toho 7 účastníků bylo vyloučeno a 3 svou účast v programu ukončili sami. Účastníci, kteří program ukončili sami, uvedli jako důvod stěhování (1), osobní a pracovní důvody v kombinaci se stěhováním (1) a pracovní důvody (1).

Tabulka 4 Počet absolvovaných setkání klienty, kteří program nedokončili

Počet absolvovaných setkání celkem	Počet klientů
3	2
4	3
5	2
9	1
10	1
18	1

Klienti, kteří program nedokončili, ve většině případů (7) neabsolvovali více než 5 setkání (součet individuálních i skupinových setkání). Jeden účastník se zúčastnil 9 setkání (ukončil program pro pracovní vytíženost), jeden účastník 10 setkání (v průběhu programu nepravomocně odsouzen k 3 letům odnětí svobody nepodmíněně) a jeden dokonce 18 setkání (nedostavil se na poslední skupinové a individuální setkání, vyčerpal počet možných absencí).

Dosahování cílů programu

Lektoři v případě, že účastníci programu program nedokončili, uváděli, že cílů programu nebylo dosaženo (9). Jeden účastník programu se naučil rozpoznávat rizikové situace a pracoval na způsobech zvládání rizikových situací.

Osobní cíle

Účastníci, kteří do programu vstoupili a program nedokončili (10), si nejčastěji cíl nestanovili vůbec (3), jako cíl si stanovili „dokončit program“ (3), dále cíle směřovaly do oblastí rozpoznat rizikové situace (2), zjistit spouštěče (1), uhrazení újmy oběti a dát ji najevo svůj postoj (1), zlepšení životní situace (práce, bydlení, dluhy; 1).

Pokud si účastníci – mladí dospělí, na počátku programu nestanovili žádný cíl (nevědí) nebo si jako cíl určili „dokončit program“ a jiné cíle si v programu nestanovili, program nedokončili.

2.2.3. Dílčí shrnutí

Do programu pro mladé dospělé vstoupilo 27 osob, z nichž 17 program dokončilo (63 %).

Zásadní pro dosahování cílů programu se ukazuje motivace a postoj účastníka programu již při vstupu do programu. Pokud účastník programu zastával výrazně negativní postoj, deklaruje, že je v programu z donucení, uvádí, že mu program nemůže nic přinést, a nechce na svém životě nic měnit, pak program nedokončil. Program dále nedokončili ti, kteří si nestanovili osobní cíl nebo jejichž jediným osobním cílem bylo dokončit program.

V rámci Studie se ukázalo, že pokud účastník program dokončí, dosáhne minimálně cíle „umět rozpoznat a pojmenovat rizikové a zátěžové situace“ (16 ze 17 účastníků; 94 %) a umí je řešit nerizikovým způsobem (16 ze 17 účastníků; 94 %).

Rizikovým situacím se alespoň částečně vyhýbalo 12 ze 17 účastníků (71 %).

Důsledky svého jednání pro oběť a její okolí si v době ukončení programu uvědomovalo alespoň částečně 11 ze 17 účastníků (65 %). Důsledky jednání pro své okolí, zejména rodinu, komunitu, společnost, si uvědomovalo 12 ze 17 účastníků (71 %).

Účastníci programu by měli vědět, jak funguje „systém“ a znát důsledky neorientace/nespolupráce. Získali jsme informace o tom, že se účastníci orientují, fungují v systému (9), nebo o tom, jak naplňují cíl v dílčích oblastech (7). Jeden účastník si toho je vědom, nicméně uváděl, že systém ani autority neuznává.

Naplnění cílů v oblasti vzdělávání byla relevantní pro 5 účastníků programu, kteří v době vstupu do programu byli studenty. Tři účastníci programu ve škole po dobu programu setrvali. Jeden z účastníků v závěru programu studium úspěšně dokončil a připravoval se na vstup na trh práce. Jeden z účastníků programu studium přerušil, našel si zaměstnání, do kterého také nastoupil a do konce programu v něm setrval.

Otázka zaměstnání byla v různých rovinách řešena se všemi účastníky programu, za relevantní ji považujeme pro 13 účastníků, kteří již ukončili přípravu na zaměstnání (z toho 1 v průběhu programu). Těch účastníků, kteří v době vstupu do programu nenavštěvovali ani školu, ani zaměstnání, bylo šest. Bez legální, alespoň brigádní práce, práce formou dohody, byli po ukončení účasti v programu pouze 2 účastníci.

Cíle programu míří také do oblasti sociálních vazeb – s vrstevníky/kamarády, partnerem, rodinou, dítětem. O naplnění těchto cílů jsme se ze záznamů dovídali pouze na úrovni aplikace poznatků. S rizikovou partou, kamarádem, se již nestýká 8 účastníků programu. Riziková partnerka byla

zmiňována ve dvou případech, v obou případech byl v průběhu programu vztah ukončen. O umění efektivně řešit konflikty v rodině a s blízkými jsme se dozvěděli u 8 účastníků programu. Znalost a uvědomění si důsledků chování na vlastní dítě byly relevantní pro 5 účastníků, kteří program dokončili. Ve čtyřech případech bylo cíle dosaženo. V jednom případě si účastník vliv svého jednání na dítě nepřipouštěl.

2.3. Další zjištění

Při zpracování záznamů jsme našli informace, které považujeme za důležité pro další realizaci programů. Ve všech případech se jednalo o postupy, které odpovídaly potřebám účastníků programu a podporovaly účinnost programu a zapojení většího počtu účastníků.

Do programu pro mladistvé vstupovali také mladí dospělí (např. ve věku 23 let) a do programu pro mladé dospělé mladiství (17 let). Tento krok nebyl cílený a odvíjel se od potřeby umožnit klientovi absolvovat uložený program (ať soudem uložený či v rámci přípravného řízení).

- V žádném z případů tato „záměna“ nepřinesla negativní zjištění.
- V případě mladých dospělých, kteří vstoupili do programu pro mladistvé, byla rodinná setkání nahrazena individuálními.
- V případě dvou mladých dospělých zařazených do programu pro mladistvé byla v průběhu programu také skupinová setkání nahrazena individuálními setkáními, absolvovali tedy program individuální formou. Podle slov lektorů byly důvodem zejména odlišnosti těchto účastníků od skupiny (věk, sociokulturní odlišnosti, velká pracovní vyčerpání). Možnost nahrazení skupinových setkání individuálními umožnila lektorům s mladým dospělým pracovat efektivněji a odvíjela se od potřeb účastníka. Lektori hodnotili toto opatření jako zvyšující zapojení účastníka. Zároveň je potřeba zmínit, že účastníci programu, kteří program absolvovali v individualizovanější formě, byli zaměstnaní a jejich vstup do programu byl dobrovolný.

Ve dvou případech byl tentýž účastník do programu zapojen dvakrát (mladistvý i mladý dospělý). V obou případech napoprvé účastník program nedokončil (vstup v rámci přípravného řízení), napodruhé již ano (vstup ve vykonávacím řízení). Důležitou roli v případě mladistvých hraje věk a jejich zralost, opakované zařazení považují lektori za vhodné a žádoucí. Vždy je potřeba individuálního posouzení (pozn. zařazení některých účastníků znovu, zejm. v případech, kdy absolvovali převážnou část setkání, lektori ve svých závěrečných zprávách nedoporučovali).

Individuálních setkání účastníků s lektorem se v několika případech účastnila také partnerka nebo rodina účastníka. Společné setkání bylo uskutečněno na základě přání účastníka nebo na základě nabídky lektora (pokud to vnímal jako prospěšné a účastník i jeho partnerka s tím souhlasili). Ve všech případech

tato přítomnost (méně či více) posilovala dosahování cílů programu. V jednom případě se partnerka vyjadřovala také ke změnám, které na účastníkovi v průběhu programu zaznamenala.

V jednom případě byl do programu zařazen účastník, který se dopustil násilí na své matce. Společně se pak účastnili rodinných setkání, která lektor vedl jako mediace, komunikace mezi matkou a synem nebyla možná. Lektor vnímal prostředí jako náročné, doporučoval terapeutickou práci.

V jednom případě byl do programu zařazen mladistvý účastník, jehož matka byla neslyšící. Rodinných setkání se účastnila, ale komunikační bariéra mezi lektorem a matkou byla veliká. Lektor musel své otázky pokládat opakovaně, nerozuměl odpovědím. Z účastníka programu se stal zprostředkovatel otázek a odpovědí. Část rodinných setkání byla nahrazena individuálními.

Nahrazení neabsolvovaných skupinových setkání samostudiem a domácími úkoly (aplikováno jedenkrát) se ukázalo jako účinný nástroj v případě, kdy již účastník stál na pokraji vyloučení z programu. Domácí úkoly byly obsáhlé, nahradily setkání, která účastník neabsolvoval (s podmínkou další účasti bez absence), a vedly účastníka k sebepoznání.

V rámci jednoho běhu došlo v průběhu programu k rozpadu skupiny (mladí dospělí). Program dokončoval pouze jeden účastník. Skupinová setkání byla nahrazena individuálními.

V rámci jednoho běhu došlo k nahodilé návštěvě budoucích účastníků v aktuálním běhu programu. Účastníci si navzájem krátce předali informace o programu. Lektori návštěvu hodnotili jako „*nebylo to úplně od věcí*“ a „*mohlo to rozptýlit obavy, že jsme všichni normální*“.

V několika bězích programu se společně účastnili kamarádi i spolupachatelé. V jedné z lokalit nedokázali vyhodnotit, zda tato skutečnost činí nebo nečiní potíže pro brzké vyloučení jednoho ze spolupachatelů. V jiné lokalitě uváděli, že toto téma ošetřili hned na počátku programu a na prvním skupinovém setkání (pozn. běhu se účastnili 4 klienti PMS, z toho 3 byli spolupachatelé), na dalších setkáních se tato skutečnost nikterak neodrážela.

Programu se účastnil jeden účastník, který byl podmíněčně propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody, a účast v programu mu byla uložena soudem. Také v tomto případě lektori uváděli celé spektrum dosažených účinků programu.

Lektori jedné z lokalit nabízeli účastníkům programu možnost osobní konzultace také po skončení programu. Tuto možnost účastníci využili jen ve velmi malé míře.

Téměř všechna doporučení lektorů alespoň z části směřují do dalšího posilování naučeného. Lektory je považováno za důležité, aby absolventi programu na sobě a na zvládání svého chování dále pracovali.

Některá doporučení předpokládají využití návazných služeb (občanské poradny, terapeutických služeb, dluhové poradny aj.)

Vlivy na dokončení programu, na dosažení cílů

Jednoznačně nejčastěji zmiňovaným vlivem na vstup či dokončení programu jsou obavy z výkonu trestu odnětí svobody. Pokud je program uložen soudem, mají účastníci obavy, že pokud program nedokončí, dojde k přeměně trestu.

Důvěra k lektorům a klíčovému lektorovi hraje velkou roli jak ve vztahu k dokončení programu, tak k dosažení cílů. Teprve po navázání pomáhajícího vztahu se účastníci plně zapojují a jsou ochotni se lektorovi „otevřít“.

Vliv má také skutečnost, nakolik účastníka program zaujme, spatřuje v něm přínos nebo zaznamenává pozitivní zpětnou vazbu ze svého okolí.

Dva účastníci programu program sami ukončili z důvodu jeho časové náročnosti a nemožnosti jej skloubit s prací (směnný provoz, velká časová vytíženost), ve dvou případech byla také s ohledem na zaměstnání účastníků nahrazena skupinová setkání individuálními.

Na dosahování cílů má velký vliv partnerství a rodičovství. Účastníci programu, kteří se již stali rodiči nebo měli podporu partnera, byli motivováni k dosažení cílů těmito faktory.

V případě mladistvých pachatelů se významně projevuje vliv rodiny. Jejich podpora, vedení mladistvého k převzetí důsledků, zodpovědnosti a samostatnosti a jejich spolupráce s lektory programu jednoznačně přispívá k dosahování cílů programu.

Významný vliv pro dosažení cílů má také aktivita účastníka programu a jeho ochota na sobě pracovat, přemýšlet.

Kontraindikace programu

Jeden účastník se v průběhu programu potýkal s nadměrnou konzumací alkoholu (lektoři se domnívali, že se jedná o počínající závislost). Téma zvládnutí problému s užíváním alkoholu bylo dominantní v celém průběhu programu.

Na program také po 4 setkání docházel účastník, který při individuálním setkání popíral, že by skutek spáchal, a také uváděl psychické potíže.

3. Případové studie

V rámci Studie účinnosti předkládáme 10 případových studií, jak mladistvých, tak mladých dospělých pachatelů, kteří se programu účastnili. Případové studie mají shodnou strukturu, která se odvíjí od průběhu realizace programu – výběr a vstup účastníka do programu; motivace a postoj; průběh programu; dosažené cíle programu a situace po ukončení programu. V případě účastníků programu, kteří byli zařazeni do programu pro mladistvé, je případová studie doplněna o část věnovanou rodině.

3.1. Tomáš (program pro mladistvé)

Výběr a vstup účastníka do programu

Tomášovi bylo při vstupu do programu 21 let, žil samostatně. Tomáš vyrůstal s tátou. Máma od nich odešla, když byl malý, a vztah s otcem je velmi problematický, konfliktní. Příliš si spolu nerozumí. Část svého života pobýval „na ulici“, část v pěstounské péči, rád je členem party. Probační úředník měl dojem, že Tomášovi život na ulici začal vyhovovat, poskytoval mu volnost. V dosavadním životě si dle probačního úředníka zvykl „věci neřešit“, tedy doufat, že vše nějak dopadne a vše mu nějak projde.

Ještě jako mladistvý byl v evidenci Probační a mediační služby dvakrát, vždy se jednalo o trestné činy spojené s agresivitou. V těchto dvou případech byla věc řešena uložením společensky prospěšné činnosti.

V době vstupu do programu byly řešeny další dva násilné trestné činy spáchané pod vlivem alkoholu. Probačním úředníkem byl právě alkohol vnímán jako výrazný spouštěč Tomášova rizikového chování. Vzhledem k předchozí trestné činnosti a „neúčinku“ trestu vykonaných obecně prospěšných prací, měl státní zástupce pochybnosti o jiném možném trestu než odnětí svobody. Probační úředník se snažil přesvědčit státního zástupce o udělení „další šance“ a uložení výkonu obecně prospěšných prací a povinnosti absolvovat program. Tomášovi byl program uložen soudem za rvačku a výtržnictví pod vlivem alkoholu. Zároveň probíhalo další trestní řízení v druhé trestní věci. Vstup do programu pro něj byl „nutným zlem“.

Motivace a postoj

Povinnost absolvovat program byla Tomášovi uložena a on tuto povinnost pasivně přijal. Při prvním individuálním setkání uvedl, že od programu nic neočekává, považuje se za stabilizovanou osobnost, bez problémů. Nerespektoval pravidla programu a po čtyřech absencích, které nedoložil omluvenkami, měl být z programu vyloučen. Jeho vyloučení bylo oznámeno ostatním členům skupiny. Tomáš si uvědomil možnou přeměnu podmínky na trest odnětí svobody při nedokončení programu a dostavil na individuální konzultaci. Situace byla konzultována mezi probačním úředníkem a lektory programu,

kteří se společně shodli na tom, že Tomáš má potenciál na sobě pracovat. I přes svůj „životní styl“ má po celou dobu práci a dokáže si ji udržet. Zároveň bylo bráno v potaz další trestní řízení, které stále nebylo ukončeno, a v rámci kterého také hrozil trest odnětí svobody. Tomáš doložil omluvenky za svou předchozí neúčast, která byla spjata s povinnostmi v zaměstnání, a bylo mu umožněno program dokončit v „jiném módu“, skupinová setkání byla nahrazena individuálními. Tomáš již nesměl mít žádnou absenci. Podání pomocné ruky v kombinaci s hrozícím trestem se ukázalo jako významně motivační, Tomáš začal do programu pravidelně docházet, byl aktivní, plnil veškeré povinnosti, pracoval na sobě. Krátce na to obdržel Tomáš rozhodnutí ve zmiňované druhé trestní věci, ve které byl odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody na 8 měsíců, kdy velkou roli v rozhodnutí soudu hrál jeho laxní přístup. Přesto do programu chodit nepřestal a program dokončil, jeho přístup byl hodnocen jako aktivní.

Rodina (u mladistvých)

Tomáš byl v době vstupu do programu již mladým dospělým a žil samostatně. Průběh programu byl tomuto faktu přizpůsoben a s rodinou se nepracovalo.

Průběh programu

Tomáš vstoupil do programu s dalšími 10 účastníky. Po přibližně měsíci přestal do programu docházet a teprve hrozící trest odnětí svobody jej přivedl do programu zpět. Zúčastnil se pěti skupinových setkání, z tohoto důvodu nelze jeho zapojení v rámci skupiny zcela posuzovat. Další skupinová setkání byla nahrazena individuálními. Průběh individuálních setkání kopíroval průběh setkání skupinových.

V rámci individuálních setkání byla probírána vyhrčená situace a hrozící vyloučení z programu. Účastník byl postaven před povinnost docházet do programu bez výjimky každý týden. Zároveň byl důsledně poučen, že pokud se nedostaví a nebude aktivně spolupracovat, bude z programu vyloučen. Tomáš měl povinnost za každé setkání, na kterém chyběl, dopracovat obsáhlý individuální domácí úkol.

Důležitým tématem v rámci individuálních setkávání bylo Tomášovo selhávání. Věnoval se otázkám: V jakých situacích selhávám? Proč? Jaké jsou motivace k selhání? Čeho se bojím a proč? Klient byl lektorem upozorněn na některé negativní jevy, které se v jeho životě objevují, zejména laxnost v jeho jednání, a na způsoby řešení, které se nabízejí.

Tomáš zpracovával zápisník sebepoznání, který byl v průběhu individuálních setkání rozebírán. Bylo s ním pracováno na zlepšení sebevědomí, včetně možných technik, kterých může využít. Sebevědomí bylo následně společně s lektorem rozebírán a hledaly se důvody vnitřní slabosti v jednotlivých bodech. Pracováno bylo na sebeodměňování, vyhýbání se rizikovému prostředí a rizikovým známým. Pozornost lektor dále věnoval bolestem v Tomášově životě, péči o své postavení v sociálních skupinách, přetěžování se.

V rámci individuálních setkání byla rozebírána Tomášova situace související s odsouzením k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Společně s lektorem účastník zpracoval důvody nastalé situace, odsouzení jako důsledek laxního přístupu, v tomto případě nezajištění přebírání pošty. Klientovi byly ze strany lektora za použití techniky zrcadlení nabídnuty možnosti, jak lze pohlížet na některé aspekty jeho přístupu. Nastalá situace (pozn. trest odnětí svobody) se odrážela v Tomášově nepohodě, projevovaly se obavy z nástupu trestu, s čímž lektor nadále pracoval.

Rozebírány byly náročné situace v Tomášově životě a jejich řešení, představy a realita výkonu trestu odnětí svobody, životní „průšvihy“ nebo neúspěchy, včetně sledu událostí od počátku do důsledků.

Prostřednictvím použitých technik se jednoznačně ukázaly oblasti Tomášova selhávání a alkohol jako spouštěč, což si i on sám uvědomil. Tomáš pracoval s tématy, která nezvládá, byly nalezeny a zvědoměny důvody, které ho k tomu vedou.

Cíle programu

Osobní cíle Tomáše se orientovaly do oblastí definování cílů a plánování postupných kroků k jejich dosažení, orientace v sociálních vztazích a zlepšení komunikace.

Ve spolupráci s klíčovým lektorem se mu podařilo odhalit a uvědomit si primární důvody svých dosavadních selhání. Jedná se především o laxní přístup k řešení vyvstávajících problémů, nadužívání alkoholu a impulzivitu při řešení tenzních situací.

V průběhu programu bylo dosaženo změn v klientově sebereflexi a posunu v myšlení, rozhodování a volbě možných řešení. Lektor také uváděl, že Tomáš eliminoval svůj pobyt v rizikovém prostředí.

Po ukončení programu

Tomáš program dokončil v září 2019, tedy před 10 měsíci. Nyní se nachází ve výkonu trestu odnětí svobody. Lektori doporučovali klienta kontaktovat po výstupu z výkonu trestu, monitorovat jeho psychický stav a orientaci v realitě života na svobodě.

Probační úředník vnímá jako klíčové zvládnutí požívání alkoholu a věří, že Tomáš svůj život zvládne. Při svém hodnocení daného případu považuje Tomáše za člověka, který si potřebuje sáhnout na dno, aby se zamyslel nad důsledky svého jednání a začal měnit jeho vzorce. Probační úředník doufá, že výkon trestu odnětí svobody bude oním pomyslným dnem.

3.2. Petr (program pro mladistvé)

Výběr a vstup účastníka do programu

Petrovi bylo při vstupu do programu 15 let. Bydlel v bytě s matkou, otcem a bratry. Matka v době vstupu Petra do programu uváděla, že podala žádost o rozvod z důvodu domácího násilí ze strany otce a údajné psychické nemoci otce. Otec, zejména v minulosti obdobně jednal i s dětmi, často je bil. Petr absolvoval 8 tříd základní školy a jeden rok speciální praktické školy. Byl přijat na střední školu, do níž se v novém školním roce chystal nastoupit.

Petra lze podle probačního úředníka charakterizovat jako inteligentního, hodného chlapce, který je výrazně ovlivněn rodinným prostředím. Petr je introvert a zátěž, kterou si nese z rodinného prostředí, v sobě dusí. Veškeré jeho potíže pramení ze situace v rodině, kde byly na denním pořádku hádky a násilí. Petrova matka tuto situaci dlouhodobě řešila s různými organizacemi, které ji nabízely pomoc, nicméně v situaci, kdy měla udělat onen poslední krok a odstěhovat se, vždy udělala krok zpět. Matka několikrát podala trestní oznámení. Petr zvolil jako únikovou strategii z násilného prostředí užívání THC. Kumulace všech zmíněných faktorů ve spojitosti s jeho proviněním vedla probačního úředníka k doporučení programu.

Provinění, které Petr spáchal, bylo popsáno jako napadení jednoho chlapce, kterému na chvíli vzal mobilní telefon, tento však vrátil. Byl si vědom, že jinak by to byla loupež. Již dříve byl v konfliktu se zákonem, tuto činnost řešila přestupková komise. Jednalo se o házení předmětů lidem do oken.

Na základě nabídky probačního úředníka vstoupil do programu Proti násilí, který chtěl, jak uváděl dobrovolně absolvovat.

Motivace a postoj účastníka

Petr vstoupil do programu v rámci přípravného řízení, jeho vstup lze považovat za dobrovolný. Probační úředník však uváděl, že i s ohledem na tuto skutečnost se jednalo o vnější motivaci a obavu z rozsudku soudu. Sám Petr uváděl, že chce program absolvovat. Zpočátku však docházel se zpožděním, po zaslání vytýkacího dopisu a podmíněného vyloučení docházel včas. S postupem času, což zřejmě souviselo s naplňováním Petrových potřeb, byl mnohem aktivnější. Lektoři uváděli, že ve druhé polovině programu jeho aktivita a samostatnost v plnění domácí práce razantně vzrostla.

Zapojení rodiny

V rámci rodinných setkání se zapojila pouze matka. Otec se programu neúčastnil. Probační úředník uváděl, že otec stojí v pozadí, viděl ho jen jedenkrát (lektor také). Práním rodiny byla změna, zejména v oblasti rodinného soužití. Vzhledem k tomu, že otec je agresorem, odrážela se jeho agresivita do agrese

dětí. Zátěžová situace se projevovala jako oboustranný mechanismus. Lektori uváděli, že se Petr projevoval jako typické týrané dítě, přičemž stejné symptomy shledávali také u sourozenců. Do podpory rodiny byl zapojen také OSPOD.

Matka formulovala cíl programu pro rodinu jako snížení synovy agrese, zajištění bezproblémového života - život pro syny v klidu.

V průběhu programu bylo realizováno rodinné setkání také za přítomnosti vedoucího střediska Probační a mediační služby, společně s lektory a matkou účastníka programu. Matka ve svých předešlých vyjádřeních několikrát označila za strůjce potíží otce Petra. Účelem společného setkání bylo působení na matku, vést ji k zamyšlení nad jejím podílem viny, kdy ona je dospělý člověk a může tuto situaci změnit. Matka byla ujistěna o podpoře ze strany lektorů a zástupců Probační a mediační služby. Matce byla také vysvětlena důležitost postupných kroků a rizika plynoucí z jejich neuskutečnění.

V rámci rodinných setkání byla rozebírána problematika rodinného systému, v němž se synové nacházeli a který byl vnímán jako nevyhovující. V jeho důsledku synové inklinují k návykovým látkám. S matkou byla dohodnuta návštěva adiktologické ambulance společně se syny. Primárním obsahem rodinných setkání byla motivace matky k převzetí odpovědnosti, aktivnímu řešení situace v zájmu svých synů. Plánovala rozvod a stěhování do jiného bytu.

Dalšími tématy byly nově vyvstávající konfliktní situace mezi Petrem a jeho bratrem, nadcházející soudní jednání, stabilizace Petrovy psychické situace, školní docházka, podpora aktivní spolupráce s PMS, OSPOD a dalšími institucemi.

Mimo tato setkání lektori konzultovali s vedoucím střediska PMS návrh soudu na umístění Petra do výchovného ústavu. Jednoznačně se shodli na jeho ponechání v rodině, docházení do školy a programu. Umístění do výchovného ústavu bylo považováno za velmi ohrožující pro Petrův psychický stav. Matka byla motivována ke společným návštěvám K-centra a rodinným setkáním s klíčovým pracovníkem programu v zájmu konstruktivního řešení zátěžové situace v rodině.

Průběh programu

Petr vstoupil do programu s dalšími dvěma účastníky. V počátcích programu měl potíže s pozdními příchody, ale po udělení výtky a podmíněném vyloučení se začal aktivně zapojovat. Zpočátku byl mírně nekonzistentní v náladách, což se postupně zlepšilo. Lektori uváděli, že v některých případech působil mírně „odpojený“ od skupiny, nicméně spolupracoval. Činností v rámci programu se účastnil, v rámci skupiny plnil zadané úkoly, domácí úkoly zpracovával v dobré kvalitě, samostatně a odevzdával je včas. Ve spolupráci byl aktivní, komunikativní a otevřený. Uměl se zeptat, neměl potíže s přizpůsobením se autoritě.

V rámci individuálních setkání byly s Petrem rozebrány spouštěče jeho agresivního jednání, kterými byly špatné vztahy v rodině, nečinnost rodičů v zájmu potřebné nápravy, zejména nečinnost matky, která setrvává ve vztahu s násilným partnerem. Sám Petr vnímal jako spouštěče: „když chlap řve na ženskou, hádaj se, mlátí ji“. Diskutováno bylo téma Petrovy frustrace, pocity beznaděje, byl realizován rozbor agresivního jednání otce. Petrův kladný přístup a rozumové chápání intervencí postupně vedly k propojování získaných poznatků s praxí. V průběhu programu bylo lektory zaznamenáno zlepšení ve schopnosti sebereflexe, Petr rozpoznával zátěžové momenty, převáděl emoce na problém a zaměřoval se na konstruktivní bezpečné možnosti řešení. Uváděl, jakých konfliktních situací byl svědkem, rvačky v obchodním domě, konfliktu s opilci v parku, a uváděl volené způsoby řešení, kterými byla omluva, snaha se domluvit. Petr také uváděl, že zažívá pozitivní reakce od lidí na změny svého chování, separoval se od rizikových kamarádů a rizikového prostředí. Aktivně hledal možnosti vlastní realizace - fotbal, bezpečné aktivity s vrstevníky.

Řešeno bylo také Petrovo užívání marihuany. Lektori se obávali útěku do závislosti, dalšího možného agresivního jednání vyvolaného dlouhodobou tenzí a také možného suicidálního jednání, pokud bude stav v rodině nadále trvat. V průběhu programu uváděl Petr omezení užívání a využívání služeb K-Centra.

Nástup do nové školy, který by mohla být zdrojem tenzí, byl dalším důležitým tématem. V průběhu programu Petr ze střední školy odešel a nastoupil na učební obor na učilišti. V tomto kroku jej podpořila matka. Cítil se zde lépe, vyjadřoval spokojenost s učením i praxí.

Rozebrána byla také situace související s blížícím se soudem, pracováno bylo s faktorem duševní nepohody, který vyplýval z hrozby trestně-právních sankcí.

Ke konci programu lektori vnímali výrazné zlepšení Petrovy psychické pohody, což potvrzoval i on sám. Vyšší stupeň klidu uváděl také v rodině, což souviselo s již téměř vyřešenou situací rozchodu rodičů. Velmi se těšil na přestěhování, respektive odstěhování od otce.

Cíle programu

Petr si jako svůj cíl v programu zvolil úspěšné zvládání tenzních situací v životě, být „v pohodě“. Lektori uváděli, že Petr je schopen sebereflexe a realisticky uznává, že jeho proměna zdaleka neskončila a bude potřebné, aby dlouhodobě pracoval na vlastním charakteru. Ve spojitosti s tímto uvědoměním předpokládali do budoucna bezpečné fungování.

Petr na konci programu dokázal rozlišovat rizikové kamarády, prostředí a situace. Opustil rizikové přátele, našel si ve spolupráci s matkou novou vyhovující školu a v tomto bezpečném prostředí dosahoval lepších výsledků. Docházel do adiktologické ambulance. V průběhu programu se výrazně

posunul ve schopnosti náhledu a zvládání tenzních situací, ve kterých čeká, hodnotí a volí smírná řešení (diskuzi, ústup). Nahromaděnou tenzi uvolňoval bezpečným způsobem, zejména sportem. Lektori také předpokládali, že poznatky z probíraných témat v budoucnosti využije, k dospělosti však ještě potřebuje dozrát.

Cíle rodiny směřovaly do oblasti snížení Petrovy agresivity a také k zajištění bezpečného prostředí pro Petra. Celkově matka konstatovala přínos programu, kterému zprvu příliš nevěřila. Lektori uváděli, že se matka se syny odstěhovala do nového bytu, což také v době ukončení programu uváděla. Nebyla to však pravda a matka i se syny ve společné domácnosti s otcem setrvává.

Po ukončení programu

Lektori po ukončení programu doporučovali v rámci další práce s klientem rozvíjet jeho odpovědnost a zvyšování odpovědnosti za vlastní budoucnost. Dále se doporučení orientovala do pokračování spolupráce s adiktologií a v rámci dohledu probační služby podporovat budování bezpečné životní cesty. Individuální zájem o klienta považovali lektori za silný motivační prvek k aktivnímu dlouhodobému využívání osvojených poznatků z programu. Petrovi byla nabídnuta možnost individuální konzultace s lektory.

Petr ukončil program v lednu 2019, což je již jeden a půl roku. Dle sdělení probačního úředníka se po celou dobu trestné činnosti nedopustil. Stále probíhá dohled PMS, jehož podmínky naplňuje. Problémem zůstává stále stejné rodinné prostředí, které vede děti, jež v něm žijí, k rizikovému způsobu řešení situací. Od skončení programu se v konfliktu se zákonem ocitl také Petrův mladší bratr, který si jako únikovou strategii ze zátěžového prostředí zvolil alkohol a v současnosti je také klientem Probační a mediační služby. Probační úředník vnímá šanci Petra na nerizikový způsob života jako vysokou v případě, že se brzy osamostatní od rodiny a vymaní se z rodinného prostředí.

3.3. Hynek (program pro mladé dospělé)

Výběr a vstup účastníka do programu

Hynkovi bylo v době vstupu do programu 19 let. Vyrůstal v úplné rodině a stále bydlí s rodiči ve společné domácnosti. Matku považuje Hynek za láskyplnou. Otec je v Hynkových očích autoritativní, snažil se ho učit, že nic není zadarmo. Hynek má jednoho sourozence, který je o 10 let mladší. V dětství a dospívání musel doma pomáhat, měl své povinnosti. Materiální zajištění rodiny vidí Hynek jako „tak akorát“.

V době vstupu do programu studoval Hynek střední školu, a protože propadl z jednoho předmětu, musel opakovat ročník. Svůj prospěch hodnotil jako průměrný až podprůměrný, ale myslí si, že maturitu příští rok zvládne. Oboru, který studuje, se věnovat nechce. Vnímá, že nabízí málo příležitostí a pro uplatnění

v něm by musel mít vysokou školu a on už dále studovat nechce. Hynek nemá představy o svém pracovním uplatnění v budoucnosti – neví, čím by chtěl být, nedokáže ani říci, co ho baví. Chce mít maturitu a pak jít za penězi. Hynek už rok chodí na víkendové brigády a od rodičů dostává kapesné. Škodu, kterou svým trestným činem způsobil, hradí sám.

Sám se hodnotí jako společenský. Čtyři roky má přítelkyni, která studuje na stejné škole jako on. V současné době je jejich vztah pevný, ale v minulosti tomu tak nebylo (souvisí s tím i spáchaný skutek). Ve volném čase chodí rádi na procházky, nákupy, do kina, pustí si doma film. Hynek má za sebou zkušenost s užitím marihuany a extáze. Sám uváděl, že se jednalo o ojedinělé pokusy.

Probačního úředníka o Hynkově trestném činu informovala policie. Probační úředník následně Hynka kontaktoval, nabídl mu spolupráci a on o ni projevil zájem. Vzhledem k tomu, že se jednalo o první trestný čin a vzhledem k jeho charakteru, seznámil Hynka s možností podmíněného zastavení trestního stíhání. Hynek měl o tento postup ihned zájem, spolupracovat chtěl. Během rozhovoru s Hynkem nabyl úředník dojmu, že v jeho rodinném prostředí není vše v pořádku a jeho rodinná situace je složitá. Hynek sice uváděl, že má hezké vztahy s rodiči, ale vzhledem k věku nezvykle toužil po osamostatnění se. Zároveň zde byla patrná touha po finanční samostatnosti, která spolu s dalšími okolnostmi případu vedla úředníka k zamyšlení, zda se Hynek nezaplétá do potíží s drogovou závislostí. Jednalo se však o domněnku, kterou Hynek popíral (vyjma několika užití marihuany) a ani následně se nepotvrdila. Probační úředník chtěl, aby měl Hynek možnost odborné podpory v následujícím období.

Spáchaný skutek, který ho přivedl do programu, se odehrál v době, kdy se nakrátko rozešel s přítelkyní. Dlouhodobě měli vzájemně konfliktní vztah se svým sokem – bývalým kamarádem, který měl o přítelkyni zájem. V ten den zjistil, že jeho přítelkyně s tímto mužem začala chodit a nechtěl si to nechat líbit. Rozhodl se, že si situaci musejí vyříkat. V průběhu „řešení“ se poškozený o bývalé přítelkyni nehezky vyjádřil a Hynek jej fyzicky napadl, několikrát udeřil pěstí a vyhrožoval mu zabitím.

Hynek na nabídku vstupu do programu Proti násilí reagoval okamžitě a bez dlouhého rozmýšlení ji přijal. Byl komunikativní, k řešení se stavěl kladně. Probační úředník navrhl státnímu zástupci v rámci přípravného řízení uložit absolvování programu Proti násilí a podmíněné zastavení trestního stíhání. Státní zástupce plně doporučení probačního úředníka respektoval. Zkušební doba byla stanovena na 20 měsíců. Probační úředník v rámci případu převzal dohled nad účastí a dokončením programu, ale dohled PMS Hynkovi stanoven nebyl.

Motivace a postoj

Motivace je probačním úředníkem spatřována zejména v podmíněném zastavení trestního stíhání, v rovině nižšího trestu, tedy ve výhodě, kterou účast v programu přinese. Následně bylo absolvování

programu uloženo soudem. Probační úředník uváděl, že se domnívá, že se v průběhu programu lektorům podařilo Hynka motivovat a ten v programu začal spatřovat přínos.

Sám Hynek na počátku svou motivaci vnímal v rovině „nedostat se do problémů“. V průběhu programu několikrát formuloval přínosy programu: zamýšlí se nad věcmi, nad kterými by se normálně nezamýšlel; má si s kým o věcech popovídat; může „vypustit páru“ a je mu teď „fajn“.

Hynek se od počátku do konce programu zapojoval aktivně. Přes tíživou osobní situaci, ve které se v průběhu programu ocitl, byl jeho postoj k programu konzistentní. V průběhu programu se odstěhoval do vzdáleného města a do místa konání programu dojížděl.

Průběh programu

Hynek vstoupil do programu pro mladé dospělé s dalšími třemi účastníky. Všichni účastníci této skupiny program dokončili. Při prvním setkání nevěděl, co má od programu očekávat, ale hned od prvního setkání byl velmi aktivní.

Charakter jeho zapojení do skupinové práce byl stabilně dobrý, do všech aktivit a praktických cvičení se aktivně zapojoval, využíval nabízený prostor. Nebál se projevit odlišný názor od skupinového, často přispíval vlastními nápady a zkušenostmi. V rámci skupinového setkání jako jediný naprosto přesně popsal svůj trestný čin a následné zastavení trestního řízení a uložení trestu. Sdělovat své pocity, uváděl příklady vlastní agresivity, přemýšlel nad tím, co u něj agresí a vztek způsobuje. Prokázal dobrou schopnost samostatného myšlení, byl schopen používat racionální argumenty a kultivovaně v diskusi oponovat.

Průběh programu lze v případě Hynka rozdělit do dvou fází, které souvisejí s jeho životní situací. V první polovině programu klient pracoval na cílech, které si stanovil na počátku, tedy „dokončit program“ a „přestat kouřit“ (osobní cíle). Vzhledem ke změně jeho aktuální životní situace, přibližně na konci druhé třetiny programu, kdy se musel celkově osamostatnit od rodiny, si vytyčil cíl nový, více odpovídající jeho aktuální situaci, a to „zvládnutí momentální krizové situace“.

Zpočátku vnímal jako spouštěč agresivního chování nerespektování své osoby, slovní napadání, dobírání, pošťuchování. Jako svou zbraň v konfliktu vnímal neustupování, nadávky a to, že řekne, co si myslí. Postupně připustil, že hlavním motivem jeho agresivity je žárlivost, kterou začal vnímat jako nežádoucí chování, které by potřeboval změnit.

Při vstupu do programu nacházel příčinu trestného činu spíše v oběti a v okolí, částečně si připouštěl i vlastní chybu. Ve vztahu k oběti lektoři registrovali, že se Hynkovi do její role a pocitů spíše nedaří vcítit a stále k ní chová nepřátelský postoj, ačkoliv připouštěl svůj díl viny a ke splácení škody poškozenému přistupoval aktivně.

Přibližně po dvou třetinách programu došlo ke zlomu v klientově životě. Hynek uvedl, že po hádce s otcem, při které zasahovala také policie, musel odejít z domu. Přespával, kde se dalo, řešil existenční potíže. Následně přerušil studium a zajistil si práci ve firmě, která společně se zaměstnáním nabízí také ubytování, a později do této práce také nastoupil. O této situaci informoval lektory také probační úředník, který měl zevrubné informace od Hynkovy učitelky. Při zpracovávání případové studie probační úředník sdělil, že se mu podařilo kontaktovat se s otcem účastníka programu, který uvedl, že se jim z domu ztrácejí věci (skútr, peníze apod.), což bylo oním předmětem sporu. V téže době probačního úředníka kontaktoval poškozený, který uváděl, že Hynek přestal splácet způsobenou škodu.

Od tohoto momentu se osobní cíl účastníka v programu změnil na „zvládnutí obtížné životní situace“ a témata se orientovala do oblasti zvládnutí přechodu do dospělého světa a aktivní řešení situace - splácení škody poškozenému, řešení vynechané splátky pojišťovně, kontaktování úřadu práce a informování o změně statusu studenta. Ještě v průběhu programu Hynek skutečně přistoupil k aktivnímu řešení a situaci zvládl.

Cíle programu

V první polovině programu klient pracoval na cílech, které si stanovil na počátku, tedy „dokončit program“ a „přestat kouřit“ (osobní cíle). Vzhledem ke změně jeho aktuální životní situace přibližně na konci druhé třetiny programu, kdy se musel celkově osamostatnit od rodiny, si vytyčil cíl nový, více odpovídající jeho aktuální situaci, a to „zvládnutí momentální krizové situace“. V tomto cíli, který souvisí se zvládnutím role v „dospělém světě“ se snažil dělat postupné kroky tak, aby dosáhl samostatnosti v oblasti financí, bydlení a zároveň udržel partnerský vztah. Většinu předem stanovených kroků se mu dařilo plnit. Dokázal si zajistit zaměstnání na dohodu o pracovní činnosti, současně i bydlení, dařilo se mu splácet dluh pojišťovně i poškozenému a i přes velkou vzdálenost docházet do programu.

Při vstupu do programu nacházel příčinu trestného činu spíše v oběti a v okolí, částečně si připouštěl, že i on mohl udělat chybu. Hynek po ukončení programu zná spouštěče svého patologického jednání, kterými jsou nerespektování své osoby, slovní napadání, dobírání, pošťuchování a hlavní spouštěč jeho agresivity, kterým je žárlivost. V závěru programu se mu dařilo otevřeně přemýšlet o své žárlivosti, která hrála v jeho trestném činu roli. Snažil se projevy chování spojené se žárlivostí měnit, přemýšlel nad rozdílem mezi pozorností a kontrolou. Sám připouštěl, že některé projevy u něj stále přetrvávají, ale dokázal si je přiznat. Lektori v této oblasti zaznamenali výrazný posun.

Po ukončení programu

Program Hynek ukončil v červnu 2018, tedy před dvěma roky. Od lektorů dostal klient na závěr doporučení pokračovat v úspěšné práci na zmírnění projevů žárlivosti, více využívat empatii, zvláště v konfliktních situacích, a dívat se na věci z pohledu druhého.

Probační úředník se snažil s Hynkem kontaktovat a nabízel mu podporu a pomoc také v průběhu realizace a po skončení programu, ale Hynek se časem zcela odmlčel a již v průběhu programu přestal zvedat mobilní telefon. Jak se Hynkovi v programu daří, věděl úředník ze zpráv lektorů programu a díky vzájemné komunikaci, kterou považuje za výbornou.

Vzhledem k tomu, že Hynek neměl soudem stanoven dohled probačního úředníka a sám se s ním i přes nabízenou podporu již kontaktovat nechtěl (nezvedal mu telefon), nemá o něm probační úředník další zprávy. Hynek splnil všechny stanovené podmínky pro podmíněné zastavení trestního stíhání.

3.4. Michal (program pro mladistvé)

Výběr a vstup účastníka do programu

Michalovi bylo při vstupu do programu 16 let. Žil s matkou a sourozencem se zdravotním postižením, další 2 sourozenci již žili samostatně. Otec s rodinou od jeho 10 let nežil, žil ve vzdáleném městě a do výchovy se zapojoval sporadicky, rodiče spolu vycházejí. Michal ukončil základní vzdělávání 7. třídou z důvodu propadnutí. V době vstupu do programu nechodil do školy, nechodil do zaměstnání, všechnen svůj volný čas trávil „poflakováním“ s kamarády.

Michal je podle probačního úředníka submisivní povahy, velký vliv na jeho chování má parta, přizpůsobuje se ostatním a doslova udělá, co mu kdo řekne. Jeho rodinné zázemí hodnotí probační úředník jako patřící mezi sociálně slabší. Michal celé dětství vyrůstá v sociálně vyloučené lokalitě, chybí mu pozitivní vzory, pozitivní působení. Z těchto důvodů doporučoval probační úředník vstup do programu Proti násilí.

Michal byl do programu zařazen dvakrát. Poprvé ještě v době před soudním jednáním, v přípravném řízení, kdy byl jeho vstup do programu dobrovolný. Podruhé mu byla povinnost absolvovat program Proti násilí uložena soudem. V obou případech bylo provinění, za které byl do programu zařazen, totožné – výtržnictví a ublížení na zdraví. Jednalo se o napadení dívky, se kterou se znal. Svě oběti se omluvil a vzájemné vztahy definoval jako dobré, společně se setkávají na různých akcích.

Při prvním vstupu do programu se Michal zúčastnil dvou skupinových setkání, jednoho individuálního a jednoho rodinného setkání. V červenci 2019 byl z programu po čtyřech neomluvených absencích vyloučen. Po dobu, po kterou do programu docházel, byl lektory hodnocen jako neangažovaný,

bez zájmu o řešení vlastní situace. Jako zdroj bylo do značné míry vnímáno rodinné prostředí, které jej nevedlo k samostatné aktivitě a osobní zodpovědnosti. Otec, který se jevil jako možný zdroj opory pro změny v Michalově životě, s rodinou nežil a na výchovu syna neměl prakticky žádný vliv. Matka nekladla na syna žádné požadavky, na docházení do školy či na brigádu, pomoc v domácnosti nebo péči o zdravotně postiženého sourozence. Michal dostával kapesné ve výši, kterou požadoval, a měl naprostou volnost ve způsobech trávení volného času. Lektori, stejně jako probační úředník, byli přesvědčení, že absolvování programu v případě Michala má smysl, a proto se rozhodli zařadit jej do programu znovu. Podruhé do programu vstoupil na konci září 2019.

Motivace a postoj

V případě obou vstupů do programu Michal se vstupem souhlasil bez jakýchkoliv námitek. Z pohledu probačního úředníka to korespondovalo s jeho submisivní povahou, kdy se všemu bez dotazů a bez sebemenších známek odporu podřídí, více než s jeho motivací program skutečně absolvovat.

Při prvním vstupu do programu byl vstup do programu dobrovolný. Druhý vstup do programu byl nařízen soudem a motivace docházet do programu byla spatřována v hrozbě nástupu do výkonu trestu odnětí svobody. Probační úředník uváděl, že přes vysvětlování a neustálou motivaci je přesvědčen, že Michal nechápal, co program obnáší a k čemu směřuje. Výzvou podle něj nebylo, aby Michal do programu vstoupil, ale aby do programu docházel a dokončil jej. V prvním případě byl Michal z programu záhy vyloučen, ve druhém případě program dokončil. Dále se budeme věnovat zapojení Michala při druhém vstupu do programu.

Při druhé účasti v programu byl Michal od počátku aktivnější a lektori usuzovali, že se aktivita odvíjela od strachu z nástupu do trestu odnětí svobody. Do programu docházel pravidelně a včas, plnil úkoly. V programu byl zodpovědnější, jak v rámci individuálních, tak skupinových setkání. Nicméně v jeho přístupu spatřovali ještě rezervy. Za zvýšenou aktivitou a odpovědností stála také podle lektorů změna postoje matky.

Průběh programu

Do programu vstoupil Michal společně s dalšími 10 účastníky. Lektori skupinu charakterizovali jako komunikativní a dobře spolupracující. Michal se na skupinu i lektory adaptoval bez potíží. Vzhledem ke své povaze se držel mírně stranou, byl tichý, ale do dění ve skupině se zapojoval.

V rámci setkání byly lektory využívány techniky k rozvoji sebepoznání, sebevnímání a sebereflexe, schopnosti posoudit rizika a posílení zodpovědnosti za vlastní rozhodování. V rámci nich se Michal učil rozpoznat příčiny svého rizikového chování, odhadnout následky a volit bezpečná řešení.

Jako příčina násilného chování byla identifikována nuda, frustrace z nedostatku osobních cílů, nejistota. Na individuálních setkáních byla většina času věnována budování sebeúcty a sebehodnoty, kterou Michal nepocíťoval v důsledku své prokrastinace. Lektor s Michalem pracoval na plánování času, jeho strukturování, definování cílů a kroků k jejich dosažení, motivaci k nástupu do školy, nalezení si brigády, vykonání obecně prospěšných prací, smysluplném využití volného času.

Zapojení rodiny (u mladistvých)

Do programu se zapojili jak matka, tak otec. Otec měl od Michala větší očekávání, spojená s pomocí matce v domácnosti, se smysluplným trávením volného času, s docházkou do školy a s omezením závislosti na mobilním telefonu. Matka by ocenila, kdyby se Michal více snažil a kdyby se vyučil. V rámci rodinných setkání lektor pracoval zejména s matkou, která s Michalem žila ve společné domácnosti a měla na jeho výchovu primární vliv.

Vzhledem k druhému vstupu Michala do programu a znalosti rodinné situace ze strany lektorů, byly s rodiči, zejména s matkou, domluveny oblasti, ve kterých dojde k přesunutí kompetencí a odpovědnosti na syna. S naplněním odpovědnosti, povinností bude souviset také odměna.

Postoj rodiny k programu byl pozitivní, matka i syn projevovali o spolupráci zájem, ale aktivity nevycházely z jejich strany, těžiště stále zůstávalo na straně lektora.

Postupně se projevovaly změny v chování Michala vůči matce, zejména v agresivních projevech z důvodu nevyhovění požadavkům, pomoc v domácnosti a pomoc se zdravotně postiženým sourozencem. Lektor se zaměřoval na podporu matky v setrvání v nastaveném modelu budování Michalovy vlastní odpovědnosti a odpovědnosti za nevyřízené záležitosti a způsobené potíže.

Cíle programu

Michal si jako cíl v programu zvolil absolvovat program, pravidelně do něj docházet a nedostat se do výkonu trestu odnětí svobody, což splnil.

Michal rozpozná příčiny patologického chování, kterými jsou nuda, frustrace z nedostatku hodnotných osobních cílů, nejistota, úzkost, nedostatek sebevědomí a sebeřízení. Umí odhadnout následky unáhleného jednání. Je schopen rozpoznat rizikovou situaci, zhodnotit možnosti a zvolit bezpečné způsoby řešení, kterými jsou odchod, s někým si promluvit, najít si smysluplnou činnost. V průběhu programu uváděl Michal i jeho matka, že vzájemné spory, které dříve vrcholily agresí, nyní Michal zvládá odchodem ze situace. Michal opustil rizikovou společnost, vyhýbá se jí.

V průběhu programu dokončil výkon společensky prospěšné činnosti. Sám v si vyřídil nástup do denního studia učebního oboru prodavač, vyplnil a podal přihlášku, zajistil vysvědčení, vyřídil

zdravotní průkaz. V rámci studia vykonává placenou praxi v obchodě. S nástupem ke studiu se pojí také nalezení nových kamarádů a smysluplná náplň času.

Lektoři uváděli, že během posledního roku, po který měli možnost Michala sledovat, dozrál a úspěšně se seberochovil v oblasti cílevědomosti a zodpovědnosti. Dosažené cíle mu dodávají významný pocit sebehodnoty. Sám Michal uváděl, že má ze sebe radost, je na sebe hrdý. Peníze vydělané na praxi mu dávají pocit větší nezávislosti. Matka na konci programu uváděla, že Michal doma poslouchá, pomáhá a učí se, navštěvuje školu a brigádu. Cíle rodiny byly naplněny.

Po ukončení programu

Michal program ukončil na počátku února 2020, od jeho absolvování tedy uběhlo 5 měsíců. Rodiče i účastník dostali možnost telefonické nebo osobní konzultace s lektory a metodičkou programu po dobu trvání projektu v případě zátěžové situace. Dále bylo doporučeno řešení dluhu na Michalově zdravotním pojištění.

Probační úředník uváděl, že Michal prozatím po skončení programu žádné problémy nemá a v rámci dohledu vše probíhá v pořádku. Doporučení jsou aplikována. V Michalově případě se probační úředník není zcela jistý, že se s ním v rámci výkonu své práce již nesetká.

3.5. Karel (program pro mladé dospělé)

Výběr a vstup do programu

Karlovi bylo při vstupu do programu 27 let. Osamostatnil se ve svých 21 letech. V minulosti měl dlouhodobý partnerský vztah, ze kterého pochází čtyřletá dcera, která je nyní v péči matky. Karel se s dcerou pravidelně stýká.

Do osmi let, kdy se jeho rodiče rozvedli, žil s oběma rodiči. V dalším období ho vychovávala matka. Vztahy s oběma rodiči popisuje jako dobré. Na učilišti měl sníženou známku z chování, jejíž důvod popisuje jako vzájemné napadení se spolužákem. Vyučil se, ale v oboru nikdy nepracoval. Nyní pracuje jako mistr výroby a v práci je spokojený, pozitivně hodnotí finanční ohodnocení i atmosféru v kolektivu. Svůj příjem vnímá jako dostatečný k zajištění svých potřeb.

Trestný čin, pro který je v programu, se stal pod vlivem alkoholu. Ten užívá jen příležitostně, zejména o víkendy, a sám se pod vlivem alkoholu vnímá jako agresivní. Uvedl, že v minulosti opakovaně řídil v opilosti bez řidičského oprávnění.

Trestný čin, pro který byl Karel v programu, se odehrál po odchodu Karla z baru, kdy na veřejnosti vykonával „malou potřebu“ a poškozený ho upozornil na nevhodnost jednání. Karlovi se poznámka

poškozeného nelíbila, dostal na něj vztek a fyzicky jej napadl, kopal do něj. Celá událost byla zaznamenána kamerovým systémem. Matka poškozeného záznam útoku zveřejnila v televizi a na kanálu youtube. Karel záznam viděl a probační úředník se domnívá, že to ho přimělo alespoň částečně přemýšlet nad svým jednáním. V době tohoto trestného činu byl Karel v podmínce za předchozí trestnou činnost.

Probační úředník spolupracoval s Karlem v rámci přípravného řízení, ale již si nevybavuje, zda jej v této věci kontaktovala policie nebo klient. Případ byl na základě znaleckého posudku kvalifikován jako těžká újma na zdraví. Karel o spolupráci s Probační a mediační službou projevoval velký zájem. Probační úředník navrhl Karlovi účast v programu Proti násilí, který vzhledem ke spáchanému činu vnímal jako vhodný.

Karel se trestného činu dopustil již dříve. Tento trestný čin se odehrál na parkovišti. Karel chtěl z parkoviště vyjet autem, ale bránil mu v tom procházející chodec. Karel do chodce začal najíždět, „nabral“ jej na kapotu auta a následně jej ještě fyzicky napadl. V tomto případě Karel s Probační a mediační službou nespolečně pracoval a soudem mu byla uložena podmínka. V minulosti mu byl udělen také zákaz řízení.

Vzhledem k tomu, že měl Karel stále podmíněčný trest a bál se, že půjde do vězení, spatřuje probační úředník jeho souhlas s účastí v programu a motivaci zejména v těchto faktech. Účast v programu vnímal jako výhodu pro následné soudní řízení. Soud akceptoval všechny návrhy Probační a mediační služby, kterými byli dohled probačního úředníka na 4 roky, zákaz užívání alkoholu a podrobit se testování, povinnost absolvovat program Proti násilí. K rozhodnutí soudu o povinnosti absolvovat program došlo až v průběhu programu.

Motivace a postoj účastníka

Motivace účastníka pro účast v programu byla probačním úředníkem i lektory programu vnímána jako vnější. Karel ještě před rozhodnutím soudu, kdy už byl účastníkem programu, upozorňoval lektory na skutečnost, že má dojít k rozhodnutí soudu, a pokud mu soud program neuloží, na další setkání se nedostaví.

Karel zejména v počátku projevoval pasivní odpor k programu. Ze začátku zdůrazňoval, že je v programu dobrovolně (dokud mu povinnost neuložil soud). Vyjadřoval nesouhlas s plněním úkolů. Jeho chování lze označit za arogantní. Snažil se ohýbat a přetvářet pravidla programu, žádal o možnost přijímat telefonní hovory, o připomínání termínů setkání, projevoval nevoli plnit domácí úkoly. V průběhu a zejména ke konci programu se již tyto snahy objevovaly sporadicky. Přes výše zmíněné se Karel dokázal odpovídajícím způsobem do programu zapojit a spolupracovat.

Průběh programu

Společně s Karlem vstoupili do programu další tři účastníci, dva muži a jedna žena. Od sedmého skupinového setkání se již programu účastnili jen dva účastníci, z nichž Karel vystupoval dominantněji. Zpočátku byl druhý účastník programu lektory vnímán jako „ve vleku“, Karel s ním nejednal rovnocenně, později však dokázal Karlovi oponovat a vést s ním diskuse. Karel v rámci setkání neměl potíže s prezentací svých názorů a postojů na probíraná témata. Nebál se sdělovat i názory odlišné od většinového a zároveň poskytoval ostatním zpětnou vazbu na jejich postoje a chování, ve způsobu byl lektory korigován. Od počátku bylo problémem dodržování stanovených pravidel pro skupinovou spolupráci, opakovaně byl v průběhu skupinového setkání napomínán za vulgarismy nebo rasistické poznámky. V průběhu celého programu se projevovaly nedostatky v plnění zadaných domácích úkolů.

Volbě osobního cíle se účastník programu věnoval na druhém individuálním setkání, kdy uváděl, že by v budoucnu rád lépe ovládal svůj vztek. Na čtvrtém individuálním setkání byl cíl přeformulován na rozpoznání rizikových situací, naučení se řešit je jiným, bezpečným způsobem a vyzkoušení si praktických technik, jak se uklidnit.

V průběhu programu byla značná část individuálních setkání orientována do oblasti zvládání rizikových situací. Karel si vedl zápisník rizikových situací a na každé setkání přinášel popis rizikových situací, které zažil, co jim předcházelo a jakým způsobem je řešil. Lektor s Karlem tyto situace rozebíral a společně hledali další možná nepatologická řešení. Všechny rizikové situace, které Karel uváděl, se odehrávaly v dopravě a pramenily z pocitu nedostatečně rychlých reakcí či nedostatečně rychlé jízdy ostatních řidičů. Karel pociťoval vztek, připouštěl, že reaguje neadekvátně, a zároveň uváděl, že není schopen reagovat jiným způsobem, neví, jak svůj vztek zvládnout. S postupujícím programem uváděl, že zkouší aplikovat techniky, které se v programu učili. Uvědomoval si rizika, která mu hrozí, pokud svou reakci příště nezvládne. V souvislosti s rizikovým chováním bylo probíráno také téma moci, které vyvstávalo nejen ve vztahu k ostatním účastníkům silničního provozu, ale i v běžných vztazích s lidmi. Karel připouštěl, že potřebuje mít pocit, že je ten nejsilnější.

Plánování Karel nepoužívá, uváděl, že mu to přijde zbytečné. Za pět let se v podstatě vidí stejně jako dnes, protože je se svou současnou situací spokojen, a to jak v pracovním, tak v osobním životě.

Probíráno bylo také výsledek soudního jednání, kdy byl Karel s výrokem soudu spokojen. Karel uváděl, že se u soudu poškozenému omluvil. Sám otevřeně dodal, že to vypadalo dobře, jinak se na poškozeného nedíval a nic pro něj neznamená. Náhradu škody chce oběti splácet v minimálních částkách. Karel opakovaně sděloval, že poškozený není chlap, protože kontaktoval policii, v průběhu setkání oběť zesměšňoval, přičítal ji vinu za celý incident, zpochybňoval újmu. V průběhu individuálních setkání se lektor k tématu „oběť“ několikrát vracel, bylo probíráno z různých aspektů. Karel stále zaujímal negativní postoj.

Individuální setkání byla věnována také tématu empatie, které Karel podle lektorů nebyl schopen. Toto se projevovalo jak v rámci skupinových setkání vůči druhému účastníkovi, tak vůči oběti. Karel uváděl, že se nikdy o pocity druhých lidí nezajímal, nebyly pro něj důležité. Říkala mu to jeho matka i jeho bývalá přítelkyně, že by to měl změnit, ale sám Karel tuto potřebu nepocíťoval a hovořil o tom, že jeho vztahy fungují na principu něco za něco.

Cíle programu

Osobní cíle účastník programu směřoval do oblasti rozpoznání rizikových situací, naučení se řešit je jiným, bezpečným způsobem a vyzkoušet si praktické techniky, jak se uklidnit. Na tomto cíli také v průběhu programu pracoval. V závěru programu Karel sděloval, že se mu daří rizikové situace zvládat, častěji se mu daří „na to vykašlat“ a má pocit, že je klidnější. Karlovi na programu přišla v praktickém životě využitelná a užitečná všechna témata, která se vztahovala k okruhu „agresivita“. Ostatní témata, ve kterých, jak tvrdil, má přehled, mu připadala zbytečná, jednalo se např. finanční gramotnost nebo kritické myšlení.

Karel zná spouštěče svého patologického jednání a rozpozná rizikové situace. V průběhu rozboru rizikových situací se ukázalo, že spouštěčem agresivního chování je nedostatečný respekt od poškozeného, umocněný vlivem alkoholu. Druhou problematickou oblastí je jeho rizikové řízení motorového vozidla. Během programu prokázal, že se mu daří rozpoznávat rizikové situace a řešit je méně agresivním způsobem. Seznámil se s konkrétními způsoby, které mohou v takové situaci pomoci.

Po ukončení programu

Karel program ukončil na konci února 2019, od skončení programu tak uběhl 1 rok a 4 měsíce. Doporučení lektorů směřovalo k absolvování specifického programu pro rizikové řidiče, který by vedl k upevnění získaného náhledu na vlastní problematické chování a ke zvládnutí agresivního jednání v dopravě.

Probační úředník uvedl, že přes opakované pokusy se nepovedlo Karla ke vstupu do programu pro agresivní řidiče namotivovat. Karel při hodnocení programu Proti násilí uvedl, že mu program něco přinesl, ale nic závratného, a žádný další program nepotřebuje. Setkání s probačním úředníkem, která jsou součástí dohledu PMS, se z velké části dotýkají rizikového způsobu řízení. Probační úředník hovoří s Karlem o možných dopadech agresivní a rychlé jízdy, kterou se Karel dříve chlubil. Nyní se tímto chováním nechlubí, někdy se však přiznává, že jej kontrolovala policie. Snaží se probačního úředníka přesvědčit, obhájit se, že pokud volí rychlou jízdu, je to stále jízda bezpečná, na bezpečném úseku apod.

Spolupráci s Karlem probační úředník hodnotí jako náročnější. Karel vystupuje velmi sebevědomě, projevuje se jako „frajer“. Při jednání s probačním úředníkem se dříve snažil posouvat pravidla

spolupráce. Probační úředník také reflektoval, že se jeho jednání upravilo a v současnosti stanovená pravidla dodržuje. Probačnímu úředníkovi se Karel jeví jako ne zcela upřímný, má dojem, že skrývá skutečnost. Není ochoten vše rozkrývat. Probační úředník se přes projevy účastníka domnívá, že se pouze bojí projevit slabost.

Probační úředník měl dojem, že Karel po absolvování programu lépe zvládá agresi. Snaží se do potíží nedostávat, konfliktním situacím se vyhýbat.

Rok a tři měsíce po skončení programu informoval Karel probačního úředníka o situaci, kterou nezvládl. Jednalo se o skutek, který se odehrál při řízení automobilu. Měl konflikt s jiným řidičem, došlo vzájemnému předjíždění či vybrždování. Druhý řidič před vozidlem zastavil a Karel při konfliktu ze strachu vytáhl plynovou zbraň. Karel neví, zda tento konflikt řeší policie, zjevně se bál. Probační úředník prozatím o tomto konfliktu nemá žádné další informace.

3.6. Mirek (program pro mladistvé)

Výběr a vstup účastníka programu

Mirkovi bylo v době vstupu do programu 16 let. Matka jeho a sourozence opustila přibližně před třemi roky, nic o ní neví. Žije s tetou, sestrou matky (pěstounkou), svými sourozenci, dětmi tety a jejím přítelem. Celkem v bytě žije 9 dětí a 2 dospělí. Navštěvuje střední školu a učí se dobře, v budoucnu by chtěl být lékařem. Hraje závodně fotbal a volný čas tráví s rodinou a s přáteli. Mirek má řadu domácích povinností spojených s úklidem. Často se stýká se širší rodinou, která má na domácnost silný vliv.

Mirek je vnímán jako vzorný a vymykající se ostatním účastníkům programu. Do programu vstoupil pro provinění v kategorii výtržnictví. V jeho případě se jednalo o nepřiměřenou obranu, kdy byl napaden před nočním klubem. Probační úředník zhodnotil okolnosti provinění jako „ocitnutí se“ ve špatný čas na špatném místě a zvolení špatného řešení. Vzhledem k výše popsanému zvažoval probační úředník, zda Mirka do programu zařadit či nikoliv, zda je vhodným případem. Po úvaze dospěl k názoru, že se do podobné situace může kdykoliv dostat znovu a bylo by dobré, kdyby se zastavil a popřemýšlel, zda se situace nedá řešit jinak.

Mirek do programu vstoupil na základě doporučení probačního úředníka a státního zástupce dobrovolně, ale radost z toho neměl. Velmi dobře pochopil, že účast v programu mu může pomoci v průběhu řešení dopadů jeho protiprávního jednání.

Motivace a postoj

Jak jsme již zmínili výše, vstup do programu byl dobrovolný, ale účelový. V průběhu programu se Mirek opakovaně probačního úředníka ptal, zda musí program dokončit. Vnímá jako nespravedlivé, že se jej

musí účastnit stejně jako další účastníci, kteří mají ke spáchanému provinění jiný postoj, páchali několikrát, za jiných okolností. Vnímal, že je odlišný. Důvodem myšlenek na ukončení programu byla jeho časová zaneprázdněnost, kdy navštěvoval střední školu, pečlivě se připravoval a zároveň vykonával společensky prospěšnou činnost. Probační úředník se ho snažil k dokončení programu motivovat. Těžiště spočívalo v motivaci k využití programu pro svůj vlastní prospěch, bez ohledu na ostatní účastníky „vezmi si z toho všechno, co můžeš“.

Od počátku programu Mirek připouštěl, že se v rámci programu může dozvědět něco nového. Lektor hodnotil spolupráci jako příjemnou, Mirka jako bystrého, chytrého a přemýšlivého, byť ostýchavého. Sám uváděl, že ho setkání baví. Mirek v průběhu programu nikdy žádné setkání nevynechal, zúčastnil se všech setkání.

Rodina (u mladistvých)

Do programu se zapojila Mirkova teta, která očekávala zvládnutí programu a také, že se Mirek něco naučí. Cíle rodiny byla formulovány jako zajištění bezproblémového života a udržení silných vztahů v rodině.

Rodina se od počátku programu jevila lektorům jako podporující a zároveň adekvátně reagující na Mirkův čin. Bylo zřejmé, že vztahy v rodině jsou pevné, navzájem jsou si oporou a respektují se. Rodina je Mirkovi oporou a zdrojem bezpečí.

Témata setkání se orientovala do naplnění podmínky vykonání společensky prospěšné činnosti ve stanoveném rozsahu a neodkládání této povinnosti. Dalším tématem byla Mirkova budoucnost a škola. Chtěl by v budoucnu studovat medicínu, učí se výborně. Konzultovány byly možnosti, strategie výběru oboru, možnosti využití školní stáže.

Rodina byla lektorem hodnocena jako soběstačná a schopna samostatně řešit své povinnosti.

Průběh programu

Mirek vstoupil do programu s dalšími 10 účastníky. V poměrně velké skupině patřil mezi nejaktivnější. Projevoval velkou míru zodpovědnosti. O účast v programu projevoval zájem, vždy byl orientovaný, aktivní a velmi dobře spolupracoval, plnil si pravidelně zadání úkolů. Obsah témat a zaměření programu chápal a akceptoval, přemýšlel o probíraných tématech. Mirek na konci programu hodnotil kolektiv účastníků jako dobrý, někdy byla i „sranda“. V domácích úkolech viděl možnost, jak se nad tématem zamyslet individuálně.

Při prvním individuálním setkání si určil cíl účasti v programu. Ten se vztahoval ke zjištění, jak se má zachovat v rizikových situacích, jak jim předcházet, jak rozpoznat agresi a naučit se bezpečnému chování.

S Mirkem se lektor podrobně zabýval rizikovými situacemi a možným chováním – nejít tam, odejít z místa. Probírána byla vlastní agresivita a vytvořena tzv. záchranná brzda. Sám uváděl rizikové situace a příklady bitek s kamarády. Selhání vidí v případech, kdy někdo vystupuje proti kamarádům. V průběhu programu se učil rizikové situace rozpoznávat a aplikovat způsoby jejich řešení nepatologickým způsobem. Sám uváděl příklady využití záchranné brzdy a v průběhu programu vysledoval, že ji používá čím dál méně, což ho samotného těšilo.

Volný čas Mirek téměř neměl, vzhledem ke studiu, programu a výkonu SPČ mu zůstává čas pouze na fotbalové tréninky a splnění domácích povinností. Studium hodnotil Mirek také s ohledem na další povinnosti jako náročné. Nástup na střední školu s sebou nesl nároky na adaptaci v novém prostředí. Lektor poskytoval podporu k vytrvání, ve vztahu ke škole se také společně věnovali time managementu a způsobům učení.

Zaujalo ho téma dlouhodobého plánování, kde se vidí v delším časovém horizontu. Mirek má jasné představy o své budoucnosti, pracováno bylo na stanovení postupných cílů k jejich dosažení. Projevovala se Mirkova cílevědomost, chce sobě i ostatním dokázat, že má na víc.

Vztahy v rodině hodnotí jako výborné, uváděl, že má rád, když jsou jako děti sami, zažívá pocit samoty, klidu. Dále byly řešeny obavy ze soudu a probírány možnosti, jak soud může dopadnout.

Cíle programu

Stanovených osobních cílů Mirek dosáhl. Rozpozná rizikové prostředí, rizikové situace umí zvládnout nerizikovým způsobem, rizikovým vrstevníkům a prostředí se trvale vyhýbá, volný čas tráví nepatologickým způsobem.

Mirek rizikové situace i spouštěče agresivního chování rozezná. Naučil se rizikové situace řešit vhodným způsobem a vyzkoušel si několikrát systém záchranné brzdy, která funguje. Během účasti v programu zvládl několik rizikových situací sám vyřešit. V současné době se rizikové společnosti vyhýbá, většinu volného času tráví školní přípravou, chodí na brigádu, sportuje. Chápe téma vlastní zodpovědnosti za rozhodování a jednání, dokáže si stanovovat reálné a dosažitelné cíle. Je si vědom ztrát v důsledku unáhleného a agresivního chování a protiprávní jednání rozhodně nechce opakovat.

Uvědomil si vlastní žebříček hodnot, kterými jsou současná rodinná situace, do budoucna profesní kariéra, studium, pak vlastní rodina, manželka, děti. Je schopen definovat vlastní potřeby a cíle.

V rámci rodinných setkání byly řešeny možnosti zachování současného stavu, který všem v rodině vyhovuje. Současná rodina je pro klienta hlavním zdrojem opory a bezpečí. Přání tety, aby Mirek program dokončil, byl splněn.

Po ukončení programu

Mirek program ukončil na počátku února 2020, od jeho absolvování uplynulo 5 měsíců. V rámci doporučení mu byla nabídnuta možnost telefonické či osobní konzultace s lektorem v případě zátěžové situace.

Mirek řádně dokončil výkon společensky prospěšné činnosti a proběhl soud, který k jeho aktivitě přihlédl. Mirkovi nebyl stanoven dohled Probační a mediační služby. Probační úředník uvedl, že se domnívá, že Mirka již v rámci výkonu své profese neuvidí.

3.7. Dan (program pro mladé dospělé)

Výběr a vstup účastníka do programu

Danovi bylo v době vstupu do programu 24 let. Dostudoval učební obor, kterému se také následně věnoval jako zaměstnanec v soukromé firmě. Poté si v oboru založil živnost, kterou vykonává dodnes. Je svobodný a bezdětný, žije s družkou, se kterou plánují rodinu.

Dan docházel na Probační a mediační službu již jako mladistvý. Probační úředník uváděl, že byl podezřelý z pěstování THC, došlo k fyzickému násilí s jeho bratrem, k týrání zvířat. Násilí se dopouštěl zejména pod vlivem alkoholu. Trestným činem, který ho přivedl do programu, bylo výtržnictví a ublížení na zdraví. Dan napadl baseballovou holí muže, který měl strkat do přítelkyně jeho bratra. Považoval za potřebné ji hájit. Poškozený utrpěl zranění bez trvalých následků. Nakonec Dan zjistil, že si to přítelkyně bratra vymyslela. Probačním úředníkem byl Dan vnímán jako mladý muž s velkým potenciálem do budoucnosti, se vzděláním, hodně pracovitý.

Účast v programu mu byla uložena soudem a Dan jej podle probačního úředníka vnímal jako povinnost, kterou musí splnit.

Motivace a postoj účastníka k programu

Lektoři Dana při vstupu do programu hodnotili jako motivovaného ke splnění programu, inteligentního a spolupracujícího. Byť trest vnímal jako nespravedlivý, předpokládali, že pravděpodobnost úspěšného zakončení je výrazná.

Dan do programu docházel pravidelně, účastnil se všech setkání. Byl aktivní a pracoval na sobě. Lektori po celou dobu programu uváděli vysoké zapojení. Dan se projevoval jako komunikativní, otevřený, uměl se zeptat a dobře participoval ve skupině.

Průběh programu

Dan si stanovil své osobní cíle v programu během druhého individuálního setkání. Tyto cíle směřovaly k pochopení spouštěčů patologických jevů v osobním životě, zvládání vnitřní agrese a vyhnutí se trestné činnosti.

V průběhu práce s účastníkem byly nalezeny oblasti, které stojí za dosavadními problémy. Jednalo se zejména o soustavné snižování sebevědomí ze strany matky a její části rodiny. Klient formou ochrany, potřeby přijetí a vlastní důležitosti pro druhé vstupoval do negativních společenských jevů (agrese, krádež), čímž kompenzoval svou potřebu být pochválen a uznán.

Velká část individuálních setkání byla věnována spouštěčům trestné činnosti a strategiím, jak se jim vyhnout. V rámci individuálních setkání byly rozebrány jednotlivé případy v jeho trestné činnosti a poukázáno na společnou dějovou linku navazující na nalezené spouštěče. Dan byl schopen sebereflexe, chápal souvislosti. Za podpory klíčového pracovníka a skupiny byla práce zaměřena na změnu vlastního sebeobrazu, vystupování a jednání, zvládání vlastních emocí a agresivity. V průběhu programu byly rozebírány rizikové situace v osobním životě, které Dan přinášel, a volil různé techniky jejich zvládání, například ústup, virtuální tělo. Podle lektorů zvládl a plně pochopil své spouštěče a opírá je o budoucnost, a nikoliv o minulost.

Dalším tématem byla práce respektive pracovní vytížení, které se jevilo jako možný zdroj tenze. Dan byl velmi pracovně vytížen, kladl na sebe vysoké nároky, což opět souviselo s potřebou být potřebný. Tématem bylo snížení pocitu závazku vůči kamarádům, které zaměstnával, a větší uvolněnost. Dan pracoval na time managementu, rozvržení času, řešení priorit. Prokázal, že tuto rizikovou oblast dokáže ošetřit a odmítat smlouvy, které by vedly k přetížení, a tím podráždění.

Téma vztahů a potřeb ve vztazích se orientovalo do oblasti současného vztahu s partnerkou, volby nerizikových přátel a vztahů s nukleární rodinou. Klientův současný vztah se jevil jako bezpečný a podporující. Partnerka se stala oporou v boji s agresivními spouštěči. Vzhledem k plánované rodině partnerka vymezila podmínky soužití a společné budoucnosti ve vztahu ke zvládnutí agrese, odpovědnost v partnerství a odpovědnost k rodičovství. Jednoho individuálního setkání se partnerka Dana zúčastnila a bylo využito k tématu budování harmonického a perspektivního vztahu.

Dan se velmi dobře orientoval v systému. Jeho finanční gramotnost byla na vysoké úrovni. V rámci programu byla podpořena schopnost finančního plánování s ohledem na krátkodobé i dlouhodobé cíle, potřeby.

Práce v programu byla také orientována směrem k rozvoji kritického myšlení nejen vůči své osobě, ale také ve vztahu k druhým, jejich nedostatkům a chybám, což mu vzhledem ke snaze zavděčit se činilo potíže.

Ve vztahu k oběti byl Dan schopen zvědomení celého spektra dopadů vlastní trestné činnosti na oběť a její blízké.

Naplnění cílů programu

Lektoři vyhodnocovali jednotlivé cíle, kterých Dan v programu dosáhl na společném setkání s partnerkou, která uváděla, že si všimla výrazné změny v jeho přístupu k životu, spadl z něj vnější stress a je schopen věci řešit v klidu. Hlavní přínos programu viděli oba partneři v Danově zklidnění a zvýšení odpovědnosti za vlastní chování.

Za dobu účasti v programu si Dan uvědomil spouštěče svého rizikového chování a po jeho dokončení, což prokazoval již v průběhu, je schopen stanovit možné způsoby podpory a náhradní způsoby vybití agresivity. Prokazoval, že si osvojil techniky zvládání hněvu. Je schopen sebereflexe. Uvědomil si široké spektrum dopadů své vlastní trestné činnosti na oběť a její blízké.

Zvládl úplnou separaci od rizikového prostředí a rizikových přátel (party), s nimiž souvisela také konzumace alkoholu. Věnoval se práci na partnerském vztahu, zvládá time management a dovede vyhodnocovat s využitím naučených technik tenzní situace.

Lektoři předpokládali, že poznatky z probíraných témat využije v budoucnu. Očekávali, že běžné zátěžové situace zvládne bez obtíží a uváděli, že je v tomto ohledu připraven je zvládnout lépe než průměr populace.

Po ukončení programu

Dan program dokončil dne 8. 10. 2018. Od jeho ukončení uběhly již téměř dva roky. Pro další práci s klientem doporučovali lektoři pracovat na jeho podpoře v rozvoji mezilidských vztahů, otevřenosti a důvěře a v další podpoře jeho separace od rizikového prostředí kamarádů (a alkoholu), které se jeví jako významný spouštěč patologických jevů v chování.

Probační úředník uvádí, že od absolvování programu Dan žádný další trestný čin nespáchal. V rámci dohledu si probační úředník jeho přístup chválí, své rizikové chování zvládá.

3.8. Radek (program pro mladistvé)

Výběr a vstup do programu

Radek byl mladistvý, do programu vstoupil v 17 letech. Žil s matkou, mladší sestrou a babičkou. Má ještě starší zletilou sestru, která již s rodinou nežije. Matka byla v minulosti závislá na návykových látkách. Otec byl opakovaně ve výkonu trestu odnětí svobody, mj. také v době realizace programu, a s rodinou žil vždy jen krátce. Radek s otcem přibližně jeden rok nemluví. Radek je jediným mužem v rodině, jsou na něj kladeny nároky, které vnímá, ale o svou rodinu se chce nadále postarat. Radek velmi otevřeně hovořil o své rodinné situaci, která není úplně snadná, je poznamenána drogovou minulostí matky a kriminální činností otce.

Na základní škole sportoval, vyhrával závody v atletických disciplínách, ale po úraze se sportem přestal. Pak se chytil špatné party, ještě na základní škole dostával trojky z chování. Hodnotí to jako špatné období. S nástupem na střední školu partu opustil, má dobré známky a ví, že chce školu dokončit. Je to pro něj důležité. Ve škole si ho velmi chválí, reprezentuje školu ve sportu, má dobré studijní výsledky, žádnou neomluvenou absenci. V minulosti experimentoval s drogami.

Radek se dopustil provinění ublížení na zdraví a výtržnictví. Incident se odehrál v baru, kde se popral s vyhazovačem, bránil kamaráda. Jednalo se o jeho první protiprávní jednání. Sám kontaktoval probačního úředníka, chtěl nastalou situaci řešit v rámci přípravného řízení, chtěl pomoci. Potřeboval se zorientovat v trestním řízení, v možnostech. Vzhledem k tomu, že trestná činnost byla násilného charakteru a program je orientován na tuto cílovou skupinu, doporučil mu probační úředník absolvovat program.

Probační úředník navrhl uložení absolvování programu Proti násilí, což soud plně akceptoval. Dále bylo Radkovi uloženo výchovné omezení, a to zákaz užívání návykových látek a úhrada škody poškozenému. Byla mu stanovena zkušební doba do konce roku 2019.

Motivace a postoj

Radka nebylo podle probačního úředníka složité o potřebě absolvovat program přesvědčit, souhlasil okamžitě. Jeho reakce se dá označit za pozitivní. V rodině jako zákonný zástupce vystupovala matka Radka, která s účastí v programu také ihned souhlasila. Radek byl tím, kdo se snažil situaci řešit, vše si zařizoval sám, jeho role byla z pohledu probačního úředníka dominantní. Vstup do programu byl dobrovolný, souhlasil s ním ještě před rozhodnutím soudu. Následně byla soudem stanovena povinnost program absolvovat.

Od počátku byl Radek velmi motivovaný a situace se v průběhu programu neměnila. Od začátku programu Radek přiznával, že je pro něj velmi nepříjemné jezdit na PMS, hovořit s policií apod. Je

pro něj náročné po škole dojíždět do programu, jezdit hodinu tam a zase zpět. Přístup Radka k provinění i k programu byl velmi aktivní. Program podle probačního úředníka hodnotil jako časově náročný. Zároveň si uvědomoval, že tento čas mohl využít jinak, ale něco způsobil a je potřeba za to nést následky.

Průběh programu

Radek se účastnil programu s dalšími třemi účastníky. Lektori hodnotili skupinu jako různorodou, každý z účastníků pocházel z jiného sociálního prostředí. Všichni byli lektory vnímáni jako aktivní, atmosféra na setkáních popisována jako příjemná. Ve skupině se mezi klienty neobjevovaly žádné “třecí plochy”. Účastníci věděli, co od sebe navzájem mohou očekávat, chovali se k sobě slušně, spolupracovali mezi sebou. Zapojovali se do všech aktivit, hojně mezi sebou komunikovali, navzájem se povzbuzovali, doplňovali. Lektori označovali skupinu za soudržnou.

Radek se od počátku až do konce programu projevoval jako aktivní, otevřený, přemýšlivý. Motivován ke změně. Neměl potíže se sdílením, byl ochoten hovořit o své osobní situaci, která pro něj byla důležitá a zásadní (otec ve VTOS). Účastnil se všech aktivit, nad nimi přemýšlel, doptával se, hledal řešení, nebál se říci svůj názor. Lektory byl vnímán jako vtipný, uvolněný, vřdčí osobnost skupiny, která ostatní povzbuzuje. Jako jediný ze skupiny hovořil před ostatními účastníky o své oběti, o škodě, kterou způsobil, i o tom, co to pro něj samotného znamená. Témata, která pro něj byla aktuální (zneužívání alkoholu, agrese) si dával do souvislosti se svým chováním. Radek byl hodnocen jako pilný, zodpovědný a velmi otevřený.

Cíl si klient stanovil na druhém individuálním setkání. Nejdůležitější pro něj bylo dokončit školu a už nikdy nemuset jezdit do podobného programu a na PMS. Jako největší rizika byla stanovena užívání alkoholu a vrstevnická parta, se kterou Radek trávil volný čas.

V rámci individuálních setkání bylo užívání alkoholu a parta hlavními tématy. Byla rozebírána rizika, důsledky, možnosti. Lektori vnímali, že se snaží svůj cíl naplnit. V průběhu programu uváděl, že ví, že musí pracovat na tom, aby v nejlepším případě změnil společnost svých kamarádů, ale zároveň to považoval za těžké, je na ně fixován. Radek si uvědomoval, že rizikem je užívání alkoholu a stýkání se se s dosavadní partou, znal strategie vyhnutí se konfliktu. Věděl, že ještě musí pracovat na tom, aby nejlépe přestal pít nebo alespoň omezil pití alkoholu. Začal navštěvovat psychologa, snažil se vyhýbat rizikovým situacím.

Ve vztahu k oběti byl Radek velmi aktivní. Ještě před vstupem do programu se pod vedením probačního úředníka účastnil mediace, na které se oběti osobně omluvil, a byla ošetřena náhrada škody. Škodu poškozenému uhradil ze své vlastní brigádní činnosti. Přestože mu matka nabídla, že škodu uhradí, rozhodl se její pomoc odmítnout a vyřešit důsledky svého jednání sám.

Rodina

Do programu se zapojila matka účastníka. Na prvním setkání, při kterém byl domlouván vstup Radka do programu, byla vstřícná. Zpočátku neformulovala žádná očekávání. Již při tomto setkání bylo lektory očekáváno, že mohou nastat potíže s plánováním a dodržením termínů rodinných setkání. Zároveň rodinné prostředí nebylo možné vnímat jako významně podporující.

První setkání se neuskutečnilo, neboť matka na něj zapomněla a v době příchodu lektora nebyla doma. Následně proběhla další čtyři setkání lektora s Radkem a jeho matkou. Cíle rodiny, které si společně stanovili, se vztahovaly k udržení dobrých vztahů mezi matkou a klientem a ke zlepšení Radkova chování.

Témata setkání se odvíjela od stanovených cílů a aktuálního stavu. Probírána byla příprava rodiny na návrat otce z výkonu trestu odnětí svobody, což bylo pro všechny silné téma, a Radkovo užívání alkoholu, vztahy mezi Radkem a matkou. Matka uváděla, že nechce, aby ji Radek opustil a osamostatnil se, vystupovala ochránářsky, ráda jej chválila. Uváděla také, že jí vadí, že doma s ničím nepomáhá.

Cíle programu

Lektoři v závěru programu vnímali, že Radek získal náhled na své jednání, a po této zkušenosti se podobnému jednání snaží vyhnout, zná rizikové situace a spouštěče a snaží se za podpory odborníků tato rizika eliminovat. Radek byl vnímán jako velmi otevřený, hovořící o všech tématech, žádnému z nich se nevyhýbal.

Lektoři uváděli, že zná pravidla a normy. V průběhu programu byl motivován k vyhodnocování situací správným směrem, ke snížení rizik, která sám identifikoval.

S klientem bylo pracováno na tom, aby byl schopen fungovat ve vrstevnických vztazích bez problémových a rizikových situací. Stále i na konci programu byla vnímána důležitost sounáležitosti s partou.

Matka i Radek shodně uváděli, že se mezi nimi zlepšila komunikace a jejich vzájemný vztah. Jsou k sobě tolerantnější, vstřícnější, jsou schopni si společně sednout a promluvit si o něčem, i o tom, co je trápí, což dříve nebyvalo. Matka také dodávala, že se zlepšilo Radkovo chování. Ten je ochotnější, přístupnější, doma pomáhá, snaží se ve škole. Radek navštěvuje psychologa v souvislosti s užíváním alkoholu, nevyhledává tolik rizikové situace jako před zahájením programu.

Po ukončení programu

Probační úředník uváděl, že si Radek uvědomoval, jaké jsou rizikové situace, zejména alkohol. Hodně o tom spolu hovořili. V průběhu programu se Radek ničeho nedopustil. Ani od jiných subjektů neměl probační úředník informace o tom, že by se Radek něčeho dopouštěl. Za probačním úředníkem se dostavoval včas, ve stanovených termínech.

Sedm měsíců po skončení programu, měsíc před koncem zkušební doby se Radek dostal do pasivní situace, kde figuroval jako poškozený. Byl ovšem pod vlivem alkoholu, naměřeno bylo přes 1 promile, čímž porušil výchovné omezení. Radek situace upřímně litoval, probační úředník nenavrhl jeho osvědčení ve zkušební době, ale vzhledem k jeho postoji v uplynulém roce, navrhl prodloužení zkušební doby. Nicméně v mezidobí, kdy soud ještě v této věci nerozhodl, se Radek dopustil dalšího trestného činu - ublížení na zdraví a výtržnictví (fyzické napadení). V tomto případě nebyl pod vlivem alkoholu. Okolnosti tohoto činu jsou v šetření, doposud nebylo zahájeno trestní stíhání. Podle probačního úředníka se „opět zastával mladé ženy pro nějakou nespravedlnost“. V době spáchání činu již byl dospělým. Radek se probačnímu úředníkovi ozval sám, se zájmem situaci řešit. Podle probačního úředníka Radek náhled na svou trestnou činnost má, což lze vnímat pozitivně.

Důvody trestné činnosti vnímá jednak v nezvládnutí své vznětlivosti a způsobu trávení volného času, a jednak uváděl, že je Radek nyní v nejrizikovějším období, kdy doposud neopustil střední školu a stále se pohybuje v okruhu stejných přátel.

Probační úředník hodnotí absolvování programu pozitivně. Domnívá se, že v případě, kdy by Radek program neabsolvoval, mohla být trestná činnost mnohem závažnější a četnější. V rámci programu Proti násilí a také samotným probačním úředníkem bylo na Radka působeno intenzivně a po dlouhou dobu. Nelze říci, že by absolvování programu nemělo žádný vliv. Domnívá se, že v případě tohoto účastníka je rozhodující překlenutí rizikového období, ve kterém se nyní nachází.

3.9. Jindřich (program pro mladé dospělé)

Výběr a vstup do programu

Jindrovi bylo při vstupu do programu 18 let. Od svých osmi let, kdy se rodiče rozvedli, bydlel s matkou. S otcem se dále pravidelně vídal, jejich vzájemné vztahy zůstaly dobré. Matka i otec si našli nové partnery, se kterými také vychází dobře. Má tři sourozence. Osamostatnil se v 17 letech, chtěl se zkusit žít sám.

Prospěch na základní škole hodnotí jako „nic moc“, ale procházel. Po základní škole nastoupil na Střední odborné učiliště, kde však vydržel jen dva měsíce. Začal chodit na brigády na stavby a nyní je druhým

rokem zaměstnán brigádně jako skladník. Možnost návratu do školy nezvažoval, práce mu vyhovuje a baví ho, měnit ji nechce.

Probační úředník s Jindrou pracuje dlouhodobě. Již v minulosti absolvoval program „Z kruhu ven“, a už v tomto programu probační úředník zaznamenal posun. Když se dopustil další trestné činnosti, zvažoval další možnosti, a protože se jednalo o trestný čin násilného charakteru, rozhodl se pro program Proti násilí. Jindra je podle probačního úředníka klient, který se nad sebou dokáže zamýšlet a jeho rodinná situace a rodinné prostředí jsou hodně zatěžující.

Probační úředník uvedl, že se Jindra dopustil trestných činů ublížení na zdraví, výtržnictví a těžkého ublížení na zdraví. Jindra při vstupu do programu popsal tři skutky, které spáchal. První z nich se odehrál, když byli s partou venku. Jeho bratranec (také účastník programu) měl problém s „nějakým klukem“ a začal ho mlátit, on se potom přidal, dal mu jednu ránu. Po dvou měsících mu přišlo předvolání k výsledku. Při druhé situaci byl venku s kamarády, byl opilý, pošťuchovali se s kamarádem. Okolo procházel cizí pán, který křičel nějakou neznámou řečí, nerozuměl mu, vytočilo ho to, „měl černo před očima“ a začal ho mlátit. Do situace se zapletl další kolemjdoucí neznámý kluk, o kterém si Jindra myslel, že ho chce napadnout, tak mu „vypálil“ taky. Přijela policejní hlídka a odvezla ho na záchytku. Při trestném činu výtržnictví pomáhal společně s dalším účastníkem programu své kamarádce, které její dva známí nechtěli vrátit peníze. Každý zbil jednoho z dlužníků a odešli, nevšimli si kamer, které je natočily.

Probační úředník s Jindrou vstup do programu předjednal, mluvil s ním o možnostech a probírali i možnost vstupu do programu. Jindra bez potíží souhlasil, podle probačního úředníka také díky dobré zkušenosti s předešlým programem. Probační úředník navrhl soudu možnost vstupu do programu Proti násilí a soud v souladu s návrhem rozhodl.

Motivace a postoj

Jindra měl povinnost absolvovat program uloženou soudem. Probační úředník považoval motivaci za vnější, Jindra nechtěl do vězení a po celou dobu si byl vědom, že musí program dokončit. Dobrovolně by do programu nevstoupil, vnitřně určitě potřebu necítil.

V počátcích programu se Jindra na skupinových setkáních se nezapojoval téměř vůbec. Na prvním individuálním setkání byl ostražitý. Postupem času nabýval důvěru, prostor programu se pro něj stal bezpečným, aktivita rostla.

Průběh programu

Skupinu tvořilo, včetně Jindry, pět účastníků. Jedním z nich byl Jindrův bratranec a spolupachatel (viz výše). V počátcích programu vyjadřovali lektori, že díky neustálému porušování pravidel nevnímají

prostředí jako klidné a bezpečné. Po přenesení odpovědnosti za průběh programu na účastníky se atmosféra skupiny výrazně zlepšila. Ze skupiny dokončil program pouze Jindra, ostatní účastníci postupně do programu přestali docházet (po 3, 5, 10 a 18 setkáních). Na skupinových setkáních se Jindra zpočátku vůbec nezapojoval. Postupem času, s nabytou důvěrou, se vyjadřoval ke všem probíraným tématům, zapojoval se do všech zadaných úkolů a cvičení, přispíval k jednotlivým probíraným oblastem vlastními zkušenostmi a ve svých vyjádřeních byl otevřený. Dokázal také přijatelným způsobem reagovat na vyjádření ostatních členů skupiny. S klientem se lektorům podařilo navázat pomáhající vztah, sděloval jim důvěrné informace, byl otevřený. Vzhledem k ukončení programu ostatními členy skupiny, byla v závěru programu skupinová setkání nahrazena individuálními. Individuální setkání Jindra více oceňoval a také z pohledu lektorů dosahoval Jindra při intenzivní individuální práci lepších výsledků.

Jako osobní cíl si v průběhu programu stanovil „zvládání agresivních situací bezpečným způsobem“. Rizikové situace, konflikty a agrese Jindra spojoval s užíváním alkoholu, byl mu doporučován „Harm Reduction“ přístup. Během setkání byly rozebírány konfliktní situace, do kterých se v běžném životě dostával, ve vztahu s přítelkyní, v práci, jejich průběh a způsoby řešení, která volil. Jindra uváděl řadu fyzických projevů spojených s těmito situacemi, jako jsou třes rukou a nohou, neklid. Vzhledem k tomu, že byl již dříve zapojen do dvou programů (pozn. podle probačního úředníka do jednoho programu), uměl ve svém jednání zapojit „vnitřní řeč“. Záleželo mu na jeho reakcích v konfliktních situacích, chtěl je změnit.

O trestné činnosti se Jindrovi mluvilo špatně, nevzpomínal na ni rád, obával se trestu odnětí svobody. Popisoval svůj zážitek s umístěním v cele předběžného zadržení a také to, že se styděl před svou matkou. Oběť vnímal jako poškozeného, poníženého, ustrašeného. Hovořil o ní jako o někom, kdo za to nemohl, komu hodně ublížil a způsobil mu bolest. Uvědomoval si důsledky svého jednání také na své okolí, zejména matku, která si podle něj zažila pocity studu a musela řešit řadu potíží. Pociťoval k ní vděčnost.

V průběhu programu Jindra ukončil konfliktní partnerský vztah a v důsledku toho řešil také potíže s bydlením. Krátce se ubytoval u tety a v závěru programu si našel pronájem, dospěl k rozhodnutí, že chce žít sám a starat se sám o sebe.

Zaměstnání bylo dalším důležitým tématem, zejména výhody a nevýhody práce načerno. Jindra byl zaměstnán, pracoval každý den sedm dní v týdnu, bohužel bez pracovní smlouvy. Uváděl, že by chtěl mít legální zaměstnání, které přináší větší jistotu, ale na druhou stranu usuzoval, že by si nevydělal tolik peněz. V průběhu programu zaměstnání změnil, ale k legalizaci práce nedošlo.

Jindra splácel odškodnění dvěma poškozeným a zajímal se o možnosti, jak ušetřit. Byl si vědom, že peníze utrácí, vyjma bydlení, odškodnění a jídla, za spoustu nepotřebných hloupostí. Lektori se s Jindrou věnovali hospodaření a konkrétním možnostem finanční úspory.

Volný čas téměř neměl, každý den trávil v práci. Dříve trávil volný čas převážně sportem. Jeho kamarádi byli dříve rizikovější, ale pak dostali podmínky a zklidnili se.

Lektoři uváděli, že je Jindra v průběhu setkání mile překvapil schopností spojovat podpůrné intervence a prvky programu (použití vnitřní řeči, empatie, uvědomění si následků, odchod ze situace, získání odstupu).

Dosažení cílů

Jindra od počátku projevoval zájem o možnost zabývat se vlastním agresivním jednáním. Uznal, že se často špatně orientuje v situaci, kterou vnímá jako konfliktní a pro něj ohrožující. Tehdy reaguje nepřiměřeně, často impulzivně a násilně. Pokročil také v náhledu na spáchaný trestný čin. Seznámil se s alternativními způsoby řešení konfliktních situací, s technikami posilujícími sebeovládání a odložení okamžité reakce.

Na několika praktických příkladech popsal situace, kdy se dostal v reálném životě do konfliktu, a tuto situaci dokázal zvládnout jiným způsobem, volil neagresivní řešení, byl ochoten více vyjednávat nebo ze situace odejít. Prokázal, že je schopen využívat získané dovednosti a aplikovat je v podmínkách běžného života.

V závěru programu uváděl, že si uvědomuje, že se již k lidem chová jinak, snaží se vcítit do druhých, dokáže si uvědomit, že i někdo jiný může mít např. špatnou náladu. Snaží se své chování měnit tak, aby se již nedostal do problémů.

Jindra si uvědomoval důsledky svého jednání, dokázal se vcítit do pocitů oběti a ví, že svým činem zasáhl své okolí a další lidi.

Ukončil konfliktní vztah a našel si bydlení. Přetrvávalo nelegální zaměstnání.

Jindra uváděl, že individuální forma práce mu vyhovuje více, kdyby to šlo, tak by v ní pokračoval.

Po ukončení programu

Jindra program ukončil v lednu 2020. Lektoři mu doporučili pokračovat v práci na sobě i v budoucnu, vždy vážit plusy a mínusy, promýšlet důsledky svého chování, vyhnout se místům a lidem, kteří jsou možným zdrojem konfliktu.

Probační úředník uváděl, že s Jindrou hovořil o programu již v jeho průběhu. V počátku programu hovořil o komunikačním nedorozumění s lektory, přísných pravidlech programu. Pociťoval nejistotu, ale měl snahu nic nezanedbat. Program vyhodnocoval tak, že pro něj měl smysl, byl motivovaný a aktivizovaný k sebereflexi, k zamýšlení se nad riziky a jejich ošetření.

Z pohledu probačního úředníka program účel naplnil. Klient měl prostor a čas k tomu, aby s odborníky zpracoval svou minulost, nahlédl v bezpečném prostředí na své skutky, trénoval specifické dovednosti a situace. Myšlenkově to měl podle probačního úředníka racionálně zpracované „do nějakého postupu“, jestli i vnitřně, ukáže až čas. Jindra sám vnímal, že se „posunul“, a probační úředník taky. Probační úředník Jindru také oceňoval za to, že program dokončil.

Probační úředník uváděl, že má Jindra stanoven dohled do roku 2022 a také podmínku. Od programu se žádného trestného činu nedopustil. Škodu pojišťovnám i poškozenému splácí. Setrvává ve stále stejném zaměstnání, zároveň se ale snaží pracovat méně (nepřetěžovat se).

3.10. Honza (program pro mladé dospělé)

Výběr a vstup do programu

Honzovi bylo při vstupu do programu 24 let. Do dvou let žil s matkou a otcem, poté s otčímem. Má 6 sourozenců, se kterými se vídá, vzájemně si pomáhají. S matkou, otčímem a dvěma sourozenci bydlí ve stejném domě. Dva sourozenci jsou ve výkonu trestu odnětí svobody.

Honza nyní bydlí s přítelkyní, se kterou je již od 16 let. Mají spolu čtyři děti ve věku od 2 do 7 let. Honza je nyní na rodičovské dovolené a občas si brigádně přivydělává. Vzdělávání ukončil základní školou, na střední školu nenastoupil a vzhledem k povinnostem k rodině o tom už ani neuvažuje. Volný čas tráví sledováním sportovních přenosů a opravuje mobily.

Honza podle probačního úředníka splňoval všechna kritéria pro výběr do programu. Způsobil výtržnictví a ublížení na zdraví. Jednalo se o sousedskou rvačku, do které se zapojilo více členů rodiny. Probační úředník považoval daný typ konfliktů pro klienta za rizikový i do budoucna, a říkal si, že by mu mohlo prospět, kdyby se do programu zapojil a mohl nad věcmi více přemýšlet. Na trestný čin měl Honza jen částečný náhled a svůj podíl vnímal jako malý, zároveň byl připraven nést následky. Byl to klient se základním vzděláním a další příležitosti projít tímto typem programu by nemusel dostat. Jedinou pochybnost probační úředník pocíťoval ve vztahu k inteligenčnímu potenciálu klienta, nebyl si jistý, zda se Honza bude schopen do programu plně zapojit (pozn.: O to více jej překvapila zpětná vazba z programu.).

Probační úředník s Honzou vstup do programu Proti násilí předjednával a on s ním souhlasil. Probační úředník mu musel program blíže vysvětlit a ve svém postoji k nástupu do programu byl Honza konzistentní. Povinnost absolvovat program mu byla v souladu s návrhem úředníka uložena soudem. Dále mu byl uložen trest obecně prospěšných prací, zdržet se užívání alkoholu a omamných a psychotropních látek a nahradit způsobenou škodu.

Trestným činem, pro který byl doporučen do programu, byla sousedská rvačka, do které se zapojilo velké množství osob. Honza společně s dalším aktérem kopal do poškozeného.

Nejednalo se o Honzovu první trestnou činnost, na PMS byl evidován již jako nezletilý. Trestán byl v minulosti třikrát a má v anamnéze násilnou trestnou činnost. S PMS vždy spolupracoval.

Motivace a postoj

Honza byl od počátku aktivní a spolupracující. Byl motivován spíše vnějším tlakem, rozhodnutím soudu. Obával se přeměny trestu na trest odnětí svobody.

Do programu docházel pravidelně, na absolvování programu mu velmi záleželo. Honza byl velmi komunikativní, sám se dotazoval, přinášel témata, která jej zajímala a byla pro něj důležitá, doptával se.

Průběh programu

Honza docházel do programu s dalšími čtyřmi účastníky. Skupina byla věkově vyvážená a účastníci se nalézali v podobné životní situaci. Lektori považovali skupinovou dynamiku za velmi dobrou, účastníci se zapojovali do všech aktivit, reagovali na sebe, pracovali samostatně, navzájem se podporovali. Honza byl lektory vnímán jako významný člen skupiny, zvyšoval skupinovou dynamiku, zapojoval se do diskuzí. Občas mu bylo potřeba pomoci při pochopení otázky či zadání úlohy, pracovního listu apod.

Jako své cíle v programu si Honza stanovil dokončit program a vykonat trest obecně prospěšných prací a vést řádný život - vyhnout se rizikovým situacím a vědět, jak má reagovat, pokud by k nim došlo.

V rámci setkání byla probírána Honzova trestná činnost. Honza popsal celý průběh trestného činu a následných událostí až po zaslání usnesení. S klientem byly probírány fáze trestního řízení, kdy soud rozhoduje trestním příkazem a kdy rozsudkem, možnosti přeměny podmínky, kterou má uloženou. Rozebírána byla rejstřík trestů, jaký může mít záznam vliv na jeho život, kdy a jak může žádat o výmaz.

Honza se po celou dobu programu viděl jako oběť, měl smůlu, chtěl jen bránit švagra a teď za to pyká. Poškozeným je soused, vídají se téměř denně, nezdraví se, Honza se snaží si ho nevšímat. Honza vnímá poškozeného jako “problematického” souseda, který neustále po někom pokřikuje a vyřvává po sousedech, nadměrně užívá alkohol. Situace je pro Honzovu rodinu natolik nepříjemná, že nyní uvažují o stěhování. Navázáno bylo tématem agresivity, co jej dokáže vyprovokovat. Rizikové situace jsou spojovány s potřebou ochrany blízkých, která bývá umocněna alkoholem. Společně byly hledány rizikové situace a lidé, možnosti řešení situací, způsoby komunikace s rizikovými lidmi. Honzu uklidní odejít z konfliktu, být o samotě a zakouřit si. Více si dává pozor, a to z důvodu uvědomování si důsledků.

Honza plánuje spíše krátkodobě, události si nikde nezapisuje. To, co je pro něj důležité a prioritní, je dokončit program a vykonat trest obecně prospěšných prací, nic dalšího neplánuje.

Důležitým tématem bylo také budoucí zaměstnání, představy o zaměstnání, pracovní zkušenosti a schopnosti. Honza ví, jak žádat o práci a kde hledat zaměstnání, čas byl věnován také tvorbě životopisu. Podle lektora však skutečný zájem nejevil.

Probírána byla také výchova dětí, přístup k volnočasovým aktivitám dětí a společným aktivitám, k možným problémům, ke kterým při výchově dětí může dojít. Klient byl veden k pozitivní komunikaci jak s dětmi, tak s přítelkyní, k řešení rodinných problémů a konfliktů.

Honza je orientovaný v systému, hodně věcí si převzal z rodiny. Systém společnosti toleruje a své povinnosti je schopen si plnit. Cítí zodpovědnost hlavně díky své rodině a dětem.

Cíle programu

Honza se dopouští protiprávního jednání většinou díky neuváženým reakcím, nejedná se o předem připravenou situaci. Uvědomoval si rizikové situace, které jej mohou dostat do „potíží“, měl snahu je minimalizovat a řešit, zná možnosti. V průběhu programu prokázal, že je konflikty schopen řešit nerizikově.

Oceňoval, že v průběhu programu získal spoustu nových podnětů, informací a zkušeností. V průběhu programu si hlavně uvědomil, že již nechce podobnou situaci zažít. Stále se obával, že mu bude přeměněna podmínka.

Největším smyslem života je pro něj rodina, o kterou se chce řádně starat. Chce vychovávat děti, aby z nich byli lepší lidé. Klient je v současné době na rodičovské dovolené, do budoucna má zájem o stálé zaměstnání, dokonce se o práci ucházel.

Po ukončení programu

Program Honza ukončil na konci května 2018, uplynuly tedy dva roky. Lektori doporučovali vést jej k řádnému zaměstnání. Vhodné by bylo také pracovat s Honzou na finanční gramotnosti tak, aby dokázal hospodařit s financemi a vyhnul se životu na dluh.

Probační úředník uvedl, že vyjma programu, který Honza absolvoval, vykonal paralelně také trest obecně prospěšných prací. Podle něj Honza prokázal spolehlivost a zodpovědnost. Soudu byly zaslány informace o splnění trestů (OPP, programu) a od této doby již o něm probační úředník nemá žádnou zprávu. K další trestné činnosti nedošlo.

3.11. Další informace z případových studií

Probační úředníci se shodovali na tom, že jakýkoliv program, který mohou klientovi doporučit, vítají. Obecně jsou programy pozitivně vnímány.

Projevují se regionální rozdíly v ukládání probačním úředníkem doporučeného programu soudem. Někteří probační úředníci uváděli, že se se státním zástupcem shodují na maximálním využití nabízených programů a soud to obvykle akceptuje. Jinde zase sdělovali, že soudci, kteří mají zkušenost s rozhodováním ve věci mladistvých, se spíše přiklánějí k akceptaci návrhů na uložení „programu“, jsou na to zvyklí. Přestože jsou soudci i státní zástupci informováni o možnosti uložit program, a tento je doporučen probačním úředníkem, nebylo to vždy akceptováno.

Účastníci programu při vstupu do programu tento vnímají jako nutnost. Ať se jedná o dobrovolný vstup v rámci přípravného řízení, nebo byla účast uložena soudem.

Probační úředníci, pokud mají tu možnost (jsou s účastníkem v kontaktu), vždy zjišťují zpětnou vazbu. Většina z nich uváděla, že účastníky program třeba nebavil, ale žádný z nich se nedomnívá, že to byla ztráta času. Chválili si modelové situace, celkové nastavení programu.

Za významnou považují probační úředníci skupinovou práci, vzájemné působení vrstevníků, vzájemnou interakci.

Dalším důležitým prvkem je podle nich pocit účastníků programu, že se jim někdo věnuje, vnímá jejich názory, jedná s nimi jako s rovnými. Mnozí nezažili a chybí jim, že se s nimi jedná „hezky“, jsou důležití a potřební, dokáží dělat i dobré věci.

Pravidla jsou jasně daná, veřejně projednávána, pro všechny stejná, transparentní. Porušení pravidel je projednáváno v rámci skupiny, s dotyčným i s probačním úředníkem.

Jeden z probačních úředníků hezky popsal roli probačního úředníka v úvodní motivační fázi. Před začátkem programu musí umět probační úředník vysvětlit, že absolvování programu není trestem, ale podporou. Společnost klientům programu dává příležitost a investuje do nich prostřednictvím možnosti absolvovat program. Pokud je program uložen soudem, pak je třeba pracovat na motivaci účastníka v tom směru, že je to to nejpřínosnější a nejsnazší, co jim mohlo být uloženo, a zároveň je to příležitost, která je může obohatit.

Probační úředníci vnímali program jako náročný, zároveň však oceňovali délku jeho trvání a intenzitu práce s účastníky. Oceňovali zejména dlouhodobost působení na mladistvé.

V jednom případě se probační úředník dostavil na poslední setkání skupiny a sám se účastníků dotazoval, zda si z programu něco „odnesli“ a co považují za nejpodstatnější. Z pozitivní zpětné vazby účastníků měl probační úředník radost. Možnost probačního úředníka získat osobně zpětnou vazbu od účastníků programu je pro hodnocení důležitá. Činí tak individuálně, ale tuto možnost mají jen tehdy, pokud účastník programu na PMS dochází z důvodu dohledu. Pozitivní zpětná vazba může zvýšit zapojení probačních úředníků a je pro ně odměnou za jejich práci na počátku programu (ve fázi motivace).

Pouze jeden probační úředník uváděl možnost vybrat také jiný program, v ostatních případech probační úředníci jinou možnost než program Proti násilí neměli.

3.12. Výstupy z případových studií

Většina probačních úředníků při výběru účastníka do programu měla vyjma toho, že jejich klient splňoval předpoklady pro účast v programu, také další důvody, pro které svému klientovi účast v programu doporučila – špatná rodinná situace, vysoké riziko zapojení do podobného konfliktu apod. Pouze v jednom případě zvažoval probační úředník, zda je v možnostech klienta program zvládnout.

V případě většiny případů se nejednalo o první spáchaný trestný čin. Trestní minulost je zejména v případě mladých dospělých „bohatá“. Až na výjimku se však jednalo o první zkušenost účastníka programu s absolvováním programu.

Souhlasná reakce účastníků s absolvováním programu v případě „dobrovolného vstupu“ bývá pozitivní. Probační úředníci ji spojují s vidinou získání „výhody“ pro následné soudní řízení. V rámci jednoho z případů účastník programu uváděl, že pokud mu soud (pozn. soud se konal v průběhu programu) neuloží povinnost program absolvovat, pak se již dalších setkání nezúčastní. Jeden z účastníků do programu začal docházet teprve po uvědomění si možnosti přeměny trestu na trest odnětí svobody.

Ve všech případech, kdy byl program uložen soudem, se tak stalo na základě návrhu probačního úředníka či státního zástupce. Ve všech případech se probační úředníci shodovali na tom, že pokud nějaký program doporučují, pak to musí být program konkrétní a jeho absolvování účastníkem musí být realizovatelné (tzn. musí být dostupný). Přestože v rámci případových studií byl návrh probačního úředníka vždy akceptován, není tomu tak ve všech případech, lokálně se tato situace liší.

Motivace účastníků pro vstup do programu je vnější, je dána obavami z odsouzení k trestu odnětí svobody, snahou o získání „výhody“ pro soudní jednání, případně obavami z přeměny trestu v případě nedokončení programu.

Ukazuje se, že přestože je motivace účastníků ke vstupu do programu vnější, jejich postoj k programu může být aktivní. Aktivita a zapojení v případě části účastníků roste s počtem absolvování setkání, což

má spojitost s nabytou důvěrou a naplňováním potřeb účastníků programu. Probační úředníci obecně uváděli, že přestože byl program jejich klientovi uložen, je dokončení programu znakem toho, že program účastníkovi „něco dával“. Dále probační úředníci uváděli, že byť je účast v programu účastníky vnímána jako povinnost, program je vnímán účastníky jako náročný, při reflexi programu žádný účastník neuvedl, že by byl zbytečný, ztrátou času.

Skupiny, do kterých byli zařazeni účastníci programu, se početně pohybovaly od tří do jedenácti účastníků. V jednom případě se „rozpadla“ skupina, která do programu vstoupila, a účastník program dokončil sám. V jiném případě byla skupinová setkání nahrazena individuálními. V obou případech se jednalo o účastníky programu pro mladé dospělé. Ukázalo se, že je možné program realizovat také intenzivní individuální formou s dosažením srovnatelných výsledků.

Skupinová setkání dávají účastníkům programu prostor pro vzájemnou interakci. Účastníci programu získávají sebevědomí při vyjadřování svých názorů a zpětnou vazbu ke svému chování a jednání také od jiných účastníků, ne jen od lektorů. Někteří účastníci se v rámci skupiny projevují hned od počátku, jsou spolutvůrci její dynamiky. Jiní se začnou zapojovat postupně, s identifikací skupinových setkání jako bezpečného prostředí.

Osobní cíle účastníků programu směřovaly zejména do oblasti rozpoznání rizikových situací, zjištění spouštěčů rizikového chování, naučit se rizikové situace řešit nerizikovým způsobem, dokončit program či zvládnout složitější životní situace. V průběhu programu byly cíle revidovány a v jednom případě si účastník osobní cíl přizpůsobil aktuální životní situaci. Všichni účastníci své osobní cíle naplnili.

Za základní vlivy na naplnění cílů programu lze označit zejména (1) snahu účastníka programu o změnu, jeho aktivitu a postoj k programu, (2) důvěra k lektorům a k bezpečnému prostředí programu, (3) osobnostní charakteristiky účastníka (4) okolní prostředí účastníka programu, podpora rodiny či partnera, (5) rodičovství.

Všichni účastníci dosáhli cílů programu spojených s oblastí rozpoznání a zvládání rizikových a zátěžových situací. V naplnění dalších cílů se účastníci rozcházejí.

Probační úředníci se s účastníky programu setkávali po ukončení programu v různé míře, od ukončení spolupráce ještě před ukončením programu (účastníkovi programu nebyl stanoven dohled), ukončení spolupráce v kratším či delším časovém horizontu od ukončení programu až po jeho současnou evidenci. Od ukončení účasti v programu uběhla v případě jednotlivých účastníků různě dlouhá doba. Někteří probační úředníci informace o průběhu programu a naplňování cílů čerpali z průběžných a závěrečných zpráv z programu, z komunikace s lektory. Pokud byl účastník v další evidenci PMS, pak se obvykle probační úředník dotazoval na zpětnou vazbu k programu a informace od klientů byly různě obsáhlé. Vesměs probační úředníci obecně uváděli, že přínos programu vnímají v jeho dlouhodobosti, která

umožňuje upevnění naučeného, a v intenzitě programu. Ověření naplnění cílů spojují s dlouhodobějším časovým horizontem, kdy účastník programu nepáchá trestnou činnost. Jeden z účastníků programu byl v průběhu programu odsouzen k trestu odnětí svobody, který v současnosti vykonává. V ostatních 9 případech se dalšího porušení zákona (prozatím neznámá kvalifikace) dopustili 2 účastníci programu (jeden z nich po 7 měsících, respektive jednom roce od ukončení programu; druhý po jednom roce a 3 měsících).

Doporučení lektorů směřují do celé řady oblastí, od doporučení další práce s klientem (doporučení programu, pokračování spolupráce s odbornými službami), tak doporučení pro samotného klienta, možnost další konzultace s lektory aj. Obecně z doporučení vyplývá potřeba dalšího upevňování naučeného jednání, další práce na sobě sama.

Další zjištění

Do programu se jeden účastník zapojil do dvou po sobě jdoucích běhů, z nichž do prvního vstoupil dobrovolně a do druhého na základě rozhodnutí soudu. V prvním případě program nedokončil, ve druhém již ano. Jiný účastník absolvoval v minulosti resocializační program „Z kruhu ven“. V obou případech je druhé zapojení do programu vnímáno jako přínosné.

Skupinová setkání mají shodnou strukturu, individuální setkání s jednotlivými účastníky se vždy věnovala získání náhledu na rizikové jednání, uvědomění si rizikových situací, vlastních spouštěčů rizikového jednání a možnostem a nácvikům nepatologických způsobů jejich řešení. Vyjma těchto témat se orientovala do oblastí identifikovaných potřeb účastníků programu.

Spolupracující a podporující rodina má vliv na dosahování cílů programu a jejich upevnění. V případě jednoho mladého dospělého účastníka programu byla do programu zapojena také jeho partnerka, což se ukázalo jako žádoucí a efektivní.

4. Závěr a doporučení

Do ukončených běhů programu se do května 2020 zapojilo 34 mladistvých, z nichž 26 program dokončilo (76,5 %). Do programu pro mladé dospělé vstoupilo 27 osob, z nichž 17 program dokončilo (63 %).

Motivaci pro vstup do programu označují probační úředníci jako vnější, výrazně či spíše čistě motivovanou dosažením mírnějšího trestu (v přípravné fázi trestního řízení) či obavami z přeměny alternativního trestu na trest odnětí svobody.

Obavy z výkonu trestu odnětí svobody jsou zmiňovány jak lektory, tak probačními úředníky jako jeden z nejvýznamnějších vlivů na setrvání v programu, které spolu s postupem programu doplňují přínos programu pro účastníka, důvěra k lektorům, bezpečné prostředí programu, zájem o účastníka, podporující a pozitivní přístup.

Program je velmi náročný (časově i obsahově) a lektori vyžadují aktivitu a zapojení. Mladiství, kteří mají na počátku výrazně negativní postoj, svůj přístup buď změnili, nebo do programu přestali docházet a byli vyloučeni. Mladí dospělí účastníci, kteří zastávali na počátku programu výrazně negativní postoj, deklarovali, že jsou v programu z donucení, uváděli, že jim program nemůže nic přinést, a nechtěli na svém životě nic měnit, program nedokončili. V případě mladistvých se lektorům dařilo část z nich s výrazně negativním postojem motivovat, v případě mladých dospělých nikoliv.

Lze říci, že pokud účastník program dokončí, dosáhne minimálně cíle „umí rozpoznat a pojmenovat rizikové situace“ (mladiství 26 z 26; mladí dospělí 16 ze 17). Dalšími cíli, které jsou významně naplňovány, jsou situace, kdy klient „umí řešit rizikové a zátěžové situace efektivně a nerizikově“ (mladiství 23 z 26; mladí dospělí 16 ze 17) a „vyhýbá se rizikovým situacím“. Tohoto cíle dosáhlo alespoň částečně 18 z 20 mladistvých a 12 ze 14 mladých dospělých, pro které jsme cíl vyhodnotili jako relevantní.

Program cílí také do oblasti vzdělávání a práce. V době vstupu do programu bylo 14 ze 43 účastníků bez zaměstnání a nenavštěvovali ani školu. V době ukončení programu do školy ani do práce nedocházelo pouze 5 účastníků. Vyjma toho poskytovali lektori účastníkům podporu v setrvání ve škole či zaměstnání, pracovali s nimi na plánování, budoucnosti, pocitu uspokojení z práce.

Účastníci, kteří program nedokončili, v naprosté většině případů nedosáhli žádného cíle (15 z 18).

Dva účastníci svou účast v programu sami ukončili z pracovních důvodů. Minimálně u dalších dvou účastníků programu, kteří byli z programu vyloučeni, jsme zaznamenali informace o pracovním vytížení, do programu přestali docházet a byli vyloučeni. Dva mladí dospělí absolvovali část programu

v individuální podobě také z důvodu zaměstnání. Nabízí se otázka, zda pro klienty PMS, u kterých je identifikována tato bariéra, nenabízet program v individuální formě. Pokud by tato možnost byla nadále umožněna účastníkům na základě individuálního posouzení, pak je potřeba pro zajištění stejného přístupu sjednotit praxi napříč místy realizace. Účastníci, kteří absolvovali program individuální formou, dosahovali srovnatelných výsledků.

Lektoři dokáží velmi dobře reagovat na potřeby účastníků programu a v praxi aplikují různé přístupy, metody práce a program přizpůsobují účastníkům (přizvání partnera, rodiny, účast spolupachatelů, nahrazení skupinového setkání samostudiem aj.). Tyto prvky doporučujeme nadále ponechat v režimu individuálního posouzení, považujeme však za potřebné, aby lektoři tuto praxi mezi sebou vzájemně sdíleli, byli vzájemně informováni a rozvíjeli možnosti programu.

V rámci jednoho běhu došlo k nahodilé návštěvě budoucích účastníků v aktuálním běhu programu. Účastníci si navzájem krátce předali informace o programu. Lektoři návštěvu hodnotili komentářem ve znění: „nebylo to úplně od věci“ a „mohlo to rozptýlit obavy, že jsme všichni normální“. Doporučujeme zvážit možnost nabízet tuto aktivitu potenciálním účastníkům programu v době, kdy se je probační úředníci snaží ke vstupu do programu motivovat.

V jednom případě byl do programu zařazen mladistvý, který se dopustil násilí na své matce. Společně se pak účastnili rodinných setkání, která lektor vedl jako mediace. Lektor vnímal prostředí jako náročné, doporučoval terapeutickou práci. V jiném případě byla matka mladistvého účastníka hluchoněmá a komunikace s ní téměř nemožná. V obou případech rodinná setkání nenaplnovala svůj účel. Doporučujeme zvážit, zda v těchto případech rodinná setkání i přes zájem rodiče nenahradit individuálními.

Téměř všechna doporučení lektorů alespoň z části směřují do dalšího posilování naučeného. Lektory je považováno za důležité, aby absolventi programu na sobě a zvládání svého chování dále pracovali. Lektoři jedné z lokalit nabízeli účastníkům programu možnost osobní konzultace také po skončení programu. Vzhledem k tomu, že program bude dále nabízen v programových centrech, doporučujeme zvážit možnost nabízet absolventům programu možnost dalších konzultací například formou otevřené skupiny, případně jinou formou.

Probační úředníci obecně uváděli, že přínos programu vnímají v jeho dlouhodobosti, která umožňuje upevnění naučeného, a v intenzitě programu, jinak řečeno program umožňuje dlouhodobou intenzivní práci s pachatelem. Již samotné dlouhodobé pozitivní působení považují za pro účastníka přínosné. Ověření naplnění cílů spojují s dlouhodobějším časovým horizontem, kdy účastník programu nepáchá trestnou činnost. Bohužel možnosti ověření recidivy probační úředníci nemají (příp. je mají pouze na úrovni střediska PMS, kde pracují) a není tak možné ověřit dopady programu. Návrh probačního úředníka na uložení povinnosti absolvovat program není soudy vždy akceptován, lokálně se tato situace

liši i přesto, že jsou OČTŘ informovány o nabízených programech. Doporučujeme sledovat recidivu absolventů programu, výstupy mohou výrazně ovlivnit vnímání širšího okolí, důvěru v realizované programy a ukládání programů soudy tam, kde nejsou o dopadech programů přesvědčeni.

Při zpracovávání studie účinnosti na základě záznamů z programu jsme při analýze dat dospěli ke zjištění, že se rozsah uváděných informací liší. Rozdílný je rozsah anamnézy účastníka programu a také v případě některých dílčích cílů programu nebylo možné naplnění či nenaplnění cílů vyhodnotit. Záznamy jednoduše tuto informaci neobsahují. Doporučujeme pro případné další možné využití těchto dat k podobným účelům zvážit zavedení podobné struktury či minimálního obsahu zpráv.

5. Seznam obrázků, grafů a tabulek

Obrázek 1 Osobní cíle účastníků programu (mladiství).....	20
Obrázek 1 Okruhy a témata programu	27
Obrázek 2 Spouštěče rizikového chování (mladí dospělí)	34
Graf 1 Věk účastníků v době vstupu do programu (mladiství) (N=28).....	9
Graf 2 Ekonomická aktivita (mladiství) (N=30).....	10
Graf 3: Rodinné zázemí (mladiství) (N = 32).....	10
Graf 4 Postoj při vstupu do programu (mladiství) (N = 32).....	12
Graf 5 Vyhýbá se rizikovým situacím (mladiství) (N = 26)	14
Graf 6 Umí rizikové situace řešit efektivně a nerizikově (mladiství) (N = 23).....	15
Graf 7 Zlepšení komunikace a vztahů v rodině	16
Graf 8 Nestýká se s rizikovými vrstevníky (mladiství) (N = 16).....	17
Graf 9 Vzdělání/práce (mladiství) (N = 26)	18
Graf 10 Věk při vstupu do programu (mladí dospělí) (N = 21)	29
Graf 11 Dosažené vzdělání (mladí dospělí) (N = 26).....	30
Graf 12 Ekonomická aktivita (mladí dospělí) (N=27).....	30
Graf 13 Postoj při vstupu do programu (mladí dospělí) (N = 25)	32
Graf 14 Umí rozpoznat a pojmenovat rizikové a zátěžové situace (mladí dospělí) (N = 17).....	33
Graf 15 Vyhýbá se rizikovým situacím, rizikovému prostředí (mladí dospělí) (N = 17).....	35
Graf 16 Rizikové a zátěžové situace řeší nerizikovým způsobem (mladí dospělí) (N = 17)	36
Graf 18 Uvědomuje si důsledky pro oběť (mladí dospělí) (N = 17)	37
Graf 19 Oběť – mé okolí (mladí dospělí) (N = 15).....	37
Graf 20 Orientace v systému (mladí dospělí) (N	38
Tabulka 1 Porovnání zapojení účastníků do vzdělávání/zaměstnání při vstupu a výstupu z programu (mladiství) (N = 26)	19
Tabulka 2 Počet absolvovaných setkání účastníky, kteří program nedokončili	22
Tabulka 1 Porovnání zapojení účastníků do vzdělávání/zaměstnání při vstupu a výstupu z programu (mladí dospělí) (N = 17)	39
Tabulka 1 Počet absolvovaných setkání klienty, kteří program nedokončili	41

Manažerské shrnutí

Studie o účinnosti programu Proti násilí vznikla v rámci veřejné zakázky „Realizace studií o účinnosti v rámci projektu na správnou cestu! II včetně studie zahraniční praxe týmů pro mládež“, jejímž zadavatelem je Probační a mediační služba.

Základním cílem studie o účinnosti resocializačního programu Proti násilí, který je v rámci projektu Na správnou cestu! II“ realizován, je podrobně zhodnotit dopady realizovaného programu na cílovou skupinu, kterou jsou mladiství a mladí dospělí pachatelé násilné trestné činnosti.

Účelem studie je zhodnotit konkrétní dopady programu na klienty, kteří do něj vstoupili, a podpořit další úspěšnou realizaci programu, například prostřednictvím zhodnocení dalších možných rizik, úspěšnosti v naplňování cílů programu. Požadavkem zadavatele bylo vyhodnocení účinnosti programu vzhledem ke stanoveným cílům programu, se zřetelem k cílové skupině, vyhodnocení postojů účastníků k programu a hledání příčin úspěchu či neúspěchu realizace programu. Účelem studie nebylo zhodnocení procesuálního nastavení programu jako celku.

Studie je rozdělena na dvě části. V první části seznamujeme čtenáře se základními parametry programu určeného pro mladistvé a mladé dospělé a se zjištěními vztahujícími se k naplňování cílů programu, které vycházejí ze sekundární analýzy dat. Druhá část je kvalitativní a předkládá případové studie jednotlivých účastníků programu – mladých dospělých i mladistvých. V závěru uvádíme doporučení, která mohou pomoci při další realizaci programu.

Hlavní zjištění

Dosahování cílů mladistvými

Do ukončených běhů programu se do května 2020 zapojilo 34 mladistvých, z nichž 26 program dokončilo (76,5 %). Věkové rozpětí mladistvých, kteří do programu vstoupili, se pohybovalo od 14 do 23 let.

Postoj účastníků k programu a jejich aktivita v průběhu programu roste. Obecně lze říci, že účastníci, kteří mají na počátku výrazně negativní postoj, svůj přístup buď změnili (4 ze 7), nebo do programu přestali docházet a byli vyloučeni (3 ze 7).

Všichni účastníci programu, kteří jej dokončili (26), umí rozpoznat a pojmenovat rizikové situace. Rizikové a zátěžové situace umělo v době ukončení programu řešit efektivně a nerizikově 23 účastníků (z 26). Cíle „vyhýbat se rizikovým situacím“ bylo alespoň částečně dosaženo u 18 účastníků programu. Cíl nebyl dosažen ve 2 případech. Za nerelevantní jsme dosažení cíle vyhodnotili u těch účastníků (6), kteří se jednoduše rizikovým situacím vyhnout nemohli.

Zlepšení komunikace v rodině, méně konfliktů, respektování pravidel bylo uvedeno v případě 13 účastníků. Nejčastěji se jednalo o zlepšení vztahů v rodině jako celku či interakce rodič a dítě, ve dvou případech pak v partnerském vztahu.

Informace o opuštění, nestýkání se s rizikovou partou, kamarády byla uvedena v případě 14 účastníků programu. Ve dvou případech bylo explicitně zmíněno, že se s rizikovou společností, partou nadále stýká.

V ideálním případě by měl mít účastník programu alespoň jednoho nerizikového kamaráda. Informaci o nerizikovém kamarádovi jsme našli ve 12 případech. O tom, že se účastník programu účastní alespoň jedné nerizikové volnočasové aktivity nebo skupiny, se dozvídáme u 20 účastníků.

Cíle směřují také do oblasti vzdělání a práce. Téměř třetina účastníků programu v době vstupu do programu nechodila ani do školy, ani do práce (8). Z těchto účastníků začal do školy v průběhu programu docházet jeden účastník programu a do zaměstnání nastoupili 4 účastníci programu. Z řad studentů si 4 účastníci v průběhu programu našli brigádu.

Osobní cíle si na počátku programu stanovilo 23 účastníků programu a dosáhli jich zcela (22) či částečně (1). Žádný osobní cíl neuvedli 3 účastníci.

Cíle rodin (19) směřovaly zejména do oblastí zkvalitnění komunikace a eliminace zátěžových situací; k nastavení pravidel, povinností, plánování času, přenesení zodpovědnosti; posílení a udržení dobrých rodinných vztahů. Cílů rodin bylo dosaženo.

Program nedokončilo 8 účastníků, kteří do něj vstoupili. Většina účastníků byla z programu vyloučena z důvodu překročení povolených absencí (7), pouze jeden účastník program ukončil sám z důvodu pracovních povinností.

S účastníky programu pro mladistvé lektori dále uváděli dosažení cílů v oblasti „orientace v systému“ (8). Účastníci, jejichž potřeby přesahovaly možnosti programu, byli navázáni na dostupné služby (3).

Dosahování cílů mladými dospělými

Do programu pro mladé dospělé vstoupilo 27 osob, z nichž 17 program dokončilo (63 %).

Zásadní pro dosahování cílů programu se ukazuje motivace a postoj účastníka programu již při vstupu do programu. Pokud účastník programu zastával výrazně negativní postoj, deklaruje, že je v programu z donucení, uvádí, že mu program nemůže nic přinést, a nechce na svém životě nic měnit, pak program nedokončil. Program dále nedokončili ti, kteří si nestanovili osobní cíl, nebo jejichž jediným osobním cílem bylo dokončit program.

V rámci Studie se ukázalo, že pokud účastník program dokončí, dosáhne minimálně cíle „umět rozpoznat a pojmenovat rizikové a zátěžové situace“ (16 ze 17 účastníků) a umí je řešit nerizikovým způsobem (16 ze 17 účastníků). Rizikovým situacím se alespoň částečně vyhýbalo 12 ze 17 účastníků, pro které byl cíl relevantní.

Důsledky svého jednání pro oběť a její okolí si v době ukončení programu uvědomovalo alespoň částečně 11 ze 17 účastníků (65 %). Důsledky jednání pro své okolí, zejména rodinu, komunitu, společnost, si uvědomovalo 12 ze 17 účastníků (71 %).

Účastníci programu by měli vědět, jak funguje „systém“ a znát důsledky neorientace/nepolupráce. Získali jsme informace o tom, že se účastníci orientují, fungují v systému (9), nebo o tom, jak naplňují cíl v dílčích oblastech (7). Jeden účastník cíle nedosáhl.

Naplnění cílů v oblasti vzdělávání bylo relevantní pro 5 účastníků programu, kteří v době vstupu do programu byli studenty. Tři účastníci programu ve škole po dobu programu setrvali. Jeden z účastníků studium úspěšně dokončil. Jeden z účastníků programu studium přerušil, našel si zaměstnání, do kterého také nastoupil a do konce programu v něm setrval.

Cíle v oblasti zaměstnání byly relevantní pro 13 účastníků, k většině směřovala podpora pro setrvání. Těch účastníků, kteří v době vstupu do programu nenavštěvovali ani školu, ani zaměstnání, bylo šest. Bez legální, alespoň brigádní práce, práce formou dohody, byli po ukončení účasti v programu pouze 2 účastníci.

Cíle programu míří také do oblasti sociálních vazeb – s vrstevníky/kamarády, partnerem, rodinou, dítětem. O naplnění těchto cílů jsme se ze záznamů dovídali pouze na úrovni aplikace poznatků. S rizikovou partou, kamarádem, se již nestýká 8 účastníků programu. Riziková partnerka byla zmiňována ve dvou případech, v obou případech byl v průběhu programu vztah ukončen. O umění efektivně řešit konflikty v rodině a s blízkými jsme se dozvěděli u 8 účastníků programu. Znalost a uvědomění si důsledků chování na vlastní dítě byly relevantní pro 5 účastníků, kteří program dokončili. Ve čtyřech případech bylo cíle dosaženo. V jednom případě si účastník vliv svého jednání na dítě nepřipouštěl.

Další zjištění

Účastníci, kteří program nedokončili, v naprosté většině případů nedosáhli žádného cíle (15 z 18).

Motivaci pro vstup do programu označují probační úředníci jako vnější, výrazně, či spíše čistě motivovanou dosažením mírnějšího trestu (v přípravné fázi trestního řízení) či obavami z přeměny trestu na trest odnětí svobody. Obavy z výkonu trestu odnětí svobody jsou zmiňovány jak lektory, tak probačními úředníky jako jeden z nejvýznamnějších vlivů na setrvání v programu, které spolu

s postupem programu doplňují zejména: přínos programu pro účastníka, důvěra k lektorům, bezpečné prostředí programu, zájem o účastníka, podporující a pozitivní přístup.

Ve všech případech, kdy byl program uložen soudem, se tak stalo na základě návrhu probačního úředníka či státního zástupce. Ve všech případech se probační úředníci shodovali na tom, že pokud nějaký program doporučují, pak to musí být program konkrétní a jeho absolvování účastníkem musí být realizovatelné (tzn. musí být dostupný). Přestože v rámci případových studií byl návrh probačního úředníka vždy akceptován, není tomu tak ve všech případech, lokálně se tato situace liší.

Skupiny, do kterých byli zařazeni účastníci programu, se početně pohybovaly od tří do jedenácti účastníků. V jednom případě se „rozpadla“ skupina, která do programu vstoupila, a účastník program dokončil sám. V jiném případě byla skupinová setkání nahrazena individuálními. V obou případech se jednalo o účastníky programu pro mladé dospělé. Ukázalo se, že je možné program realizovat také intenzivní individuální formou s dosažením srovnatelných výsledků.

Za základní vlivy na naplnění cílů programu lze označit zejména (1) snahu účastníka programu o změnu, jeho aktivitu a postoj k programu, (2) důvěru k lektorům a k bezpečnému prostředí programu, (3) osobnostní charakteristiky účastníka (4) okolní prostředí účastníka programu, podporu rodiny či partnera, (5) rodičovství.

Doporučení lektorů směřují do celé řady oblastí, od doporučení další práce s klientem (doporučení programu, pokračování spolupráce s odbornými službami), tak doporučení pro samotného klienta, možnost další konzultace s lektory aj. Obecně z doporučení vyplývá potřeba dalšího upevňování naučeného jednání, další práce na sobě sama.

Doporučení

Dva účastníci svou účast v programu sami ukončili z pracovních důvodů. Minimálně u dalších dvou účastníků programu, kteří byli z programu vyloučeni, jsme zaznamenali informace o pracovním vytížení, do programu přestali docházet a byli vyloučeni. Dva mladí dospělí absolvovali část programu v individuální podobě také z důvodu zaměstnání. **Nabízí se otázka, zda pro klienty PMS, u kterých je identifikována tato bariéra, nenabízet program individuální.** Pokud by tato možnost byla nadále umožněna účastníkům na základě individuálního posouzení, pak je potřeba pro zajištění stejného přístupu sjednotit praxi napříč místy realizace. Účastníci, kteří absolvovali program individuální formou, dosahovali srovnatelných výsledků.

Lektoři dokáží velmi dobře reagovat na potřeby účastníků programu a v praxi aplikují různé přístupy, metody práce a program přizpůsobují účastníkům (přizvání partnera, rodiny, účast spolupachatelů, nahrazení skupinového setkání samostudiem aj.). Tyto prvky doporučujeme nadále ponechat v režimu

individuálního posouzení, považujeme však za potřebné, aby lektoři tuto praxi mezi sebou vzájemně sdíleli, byli vzájemně informováni a rozvíjeli možnosti programu.

V rámci jednoho běhu došlo k nahodilé **návštěvě budoucích účastníků v aktuálním běhu programu**. Účastníci si navzájem krátce předali informace o programu. Lektoři návštěvu hodnotili jako „nebylo to úplně od věci“ a „mohlo to rozptýlit obavy, zda jsme všichni normální“. Doporučujeme zvážit možnost nabízet tuto aktivitu potenciálním účastníkům programu v době, kdy se je probační úředníci snaží ke vstupu do programu motivovat.

Téměř všechna doporučení lektorů alespoň z části směřují do dalšího posilování naučeného. Lektory je považováno za důležité, aby absolventi programu na sobě a na zvládání svého chování dále pracovali. Lektoři jedné z lokalit nabízeli účastníkům programu možnost osobní konzultace také po skončení programu. Vzhledem k tomu, že program bude dále nabízen v programových centrech, **doporučujeme zvážit možnost nabízet absolventům programu možnost dalších konzultací například formou otevřené skupiny, případně jinou formou**.

Probační úředníci obecně uváděli, že přínos programu vnímají v jeho dlouhodobosti, která umožňuje upevnění naučeného a v intenzitě programu, jinak řečeno program umožňuje dlouhodobou intenzivní práci s pachatelem. Již samotné dlouhodobé pozitivní působení považují pro účastníka za přínosné. Ověření naplnění cílů spojují s dlouhodobějším časovým horizontem, kdy účastník programu nepáchá trestnou činnost. Bohužel možnosti ověření recidivy probační úředníci nemají (příp. mají pouze na úrovni střediska PMS, kde pracují) a není tak možné ověřit dopady programu. Návrh probačního úředníka na uložení povinnosti absolvovat program není soudy vždy akceptován, lokálně se tato situace liší i přesto, že jsou OČTŘ informovány o nabízených programech. **Doporučujeme sledovat recidivu absolventů programu, výstupy mohou výrazně ovlivnit vnímání širšího okolí, důvěru v realizované programy a ukládání programů soudy tam, kde nejsou o dopadech programů přesvědčeni**.

Při zpracovávání studie účinnosti na základě záznamů z programu jsme při analýze dat dospěli ke zjištění, že se rozsah uváděných informací liší. Rozdílný je rozsah anamnézy účastníka programu a také v případě některých dílčích cílů programu nebylo možné naplnění či nenaplnění cílů vyhodnotit. Záznamy jednoduše tuto informaci neobsahují. Doporučujeme pro případné další možné využití těchto dat k podobným účelům zvážit zavedení podobné struktury či minimálního obsahu zpráv.

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

PROBAČNÍ
A MEDIAČNÍ
SLUŽBA

socio.factor

sociální firma | výzkum a vzdělávání | služby

STUDIE O ÚČINNOSTI RODINNÝCH SKUPINOVÝCH KONFERENCÍ

Zpracováno pro Probační a mediační službu

v rámci veřejné zakázky „Realizace studií o účinnosti v rámci projektu na správnou cestu! II
včetně studie zahraniční praxe týmů pro mládež“

SocioFactor s.r.o, 2020

Obsah

Úvod	94
1. Představení restorativní techniky rodinných skupinových konferencí	95
1.1. Fáze rodinné skupinové konference	97
1.2. Cíle rodinné skupinové konference.....	100
2. Metodologie výzkumu.....	101
3. Výsledky studie.....	104
3.1. Zjištění z dotazníkového šetření	104
3.1.1. Nerealizované RSK a důvody nerealizace	104
3.1.2. Realizované RSK.....	110
3.1.3. Shrnutí zjištění dotazníkového šetření	116
3.2. Případové studie.....	117
3.2.1. Základní charakteristiky případů	118
3.2.2. Zjištění k realizaci RSK.....	119
4. Závěr a doporučení.....	127
5. Přehled tabulek a grafů	131
Příloha č. 1 – Případové studie	132
Manažerské shrnutí.....	158

Úvod

Studie byla zpracována v rámci veřejné zakázky „Realizace studií o účinnosti v rámci projektu na správnou cestu! II včetně studie zahraniční praxe týmů pro mládež“ pro Probační a mediační službu.

Studie o účinnosti rodinných skupinových konferencí měla tři hlavní cíle s ohledem na hodnocení této techniky v praxi probačních úředníků. Prvním cílem bylo hodnocení nastaveného modelu rodinných skupinových konferencí jako nástroje restorativní justice. Druhý cíl souvisel s hodnocením procesů, které probíhají při využití této techniky s ohledem na cílovou skupinu. A třetím cílem studie bylo podpoření další úspěšné realizace RSK na základě dat zjištěných výzkumem.

Úvodní část „Studie o účinnosti rodinných skupinových konferencí“ se zaměřuje na představení techniky rodinných skupinových konferencí se zaměřením na jejich realizaci v českém prostředí a posouzení její účinnosti. Rodinné skupinové konference, jimiž se analýza zabývá, jsou jedním z nástrojů, které vychází z restorativní justice. Tento alternativní způsob řešení trestných činů mládeže byl zaváděn v ČR do praxe již od roku 2012, a to ve vybraných střediscích Probační a mediační služby v rámci projektů Na správnou cestu! I a II.

Následující kapitoly se postupně věnují principům restorativní justice, popisují cílovou skupinu rodinných skupinových konferencí a jejich účastníky. Součástí textu je popis cílů techniky, protože ty byly stěžejními východisky pro vypracování studie účinnosti RSK, dále výsledky dotazníkového šetření a případové studie. V závěru studie jsou uvedena doporučení, která mohou v budoucnu podpořit další realizaci rodinných skupinových konferencí pracovníky Probační a mediační služby a napomoci šíření povědomí o tomto účinném nástroji mezi odborníky a širokou veřejností.

1. Představení restorativní techniky rodinných skupinových konferencí²¹

Restorativní justice spatřuje nápravu pachatele trestného činu v procesu, kdy přijme odpovědnost za to, co způsobil oběti či komunitě, prostřednictvím zapojení se do nápravy následků, které svým jednáním způsobil. Tradiční retributivní přístup ke spravedlnosti je založen na přesvědčení, že náprava trestného činu spočívá především v nalezení a potrestání pachatele. Oproti tomu **koncept restorativní justice** stojí na řešení způsobem „dát věci do pořádku.“ Je tím myšleno napravení mezilidských vztahů zasažených trestným činem a zdůrazněno zaměření na potřeby oběti, případně komunity, která utrpěla trestným činem újmu. Zároveň je kladen důraz na osobní odpovědnost pachatele za nápravu a splnění závazků a povinností, které jsou mu ukládány. Hlavním nositelem principů restorativní justice v České republice je dlouhodobě Probační a mediační služba.

Restorativní přístup v trestní justici je u nás uplatňován především v rámci dvou nejznámějších programů, jimiž jsou **mediace** mezi obětí a pachatelem a **restorativní konference**. Pro restorativní konference je charakteristické, že do projednávání případu jsou kromě oběti a pachatele zapojeny další osoby, které byly protiprávním jednáním nějakým způsobem dotčeny. Okruh těchto lidí může být různý jak co do počtu, tak co do vztahu k situaci či osobám pachatele či oběti. V případech, kdy jsou pachatelé z řad dětí nebo mládeže, tak bývají obvykle přizváni rodinní příslušníci či jiní podporovatelé. Právě zapojení rodinných příslušníků do projednání spáchaného skutku rozšiřuje restorativní přístup o prvek podpůrného a výchovného působení rodiny, které v případě mediace chybí. Z těchto důvodů se používá označení restorativní rodinná konference.

Cílovou skupinou realizace RSK jsou **mladiství a děti, kteří se dopustili protiprávního jednání**. Konferenci je možno využít v jakékoli fázi trestního řízení (tedy nejen v řízení přípravném, ale i vykonávacím). Kromě vymezení cílové skupiny z hlediska věku a druhu trestného činu jsou rozhodující i **další předpoklady**, k jejichž naplnění se přihlíží při hledání vhodných případů. Jedná se o:

- případy, kdy se oběť rozhodne spolupracovat s PMS, je ochotna setkat se s pachatelem, vyslechnout jej a hledat možnosti, jak napravit újmu;
- pozitivní nastavení/přístup pachatele k jednání s PMS;
- uvědomění si vlastního provinění (doznání trestné činnosti);

²¹ Při zpracování tohoto textu byly jako zdroj informací použity převážně následující zdroje:

- *Metodika programu restorativní justice Rodinné skupinové konference*, autoři N. Hamplová, J. Tomášek. Vytvořená byla v rámci projektu Na správnou cestu! v roce 2014, poslední revize textu proběhla v roce 2018 v rámci projektu Na správnou cestu! II.

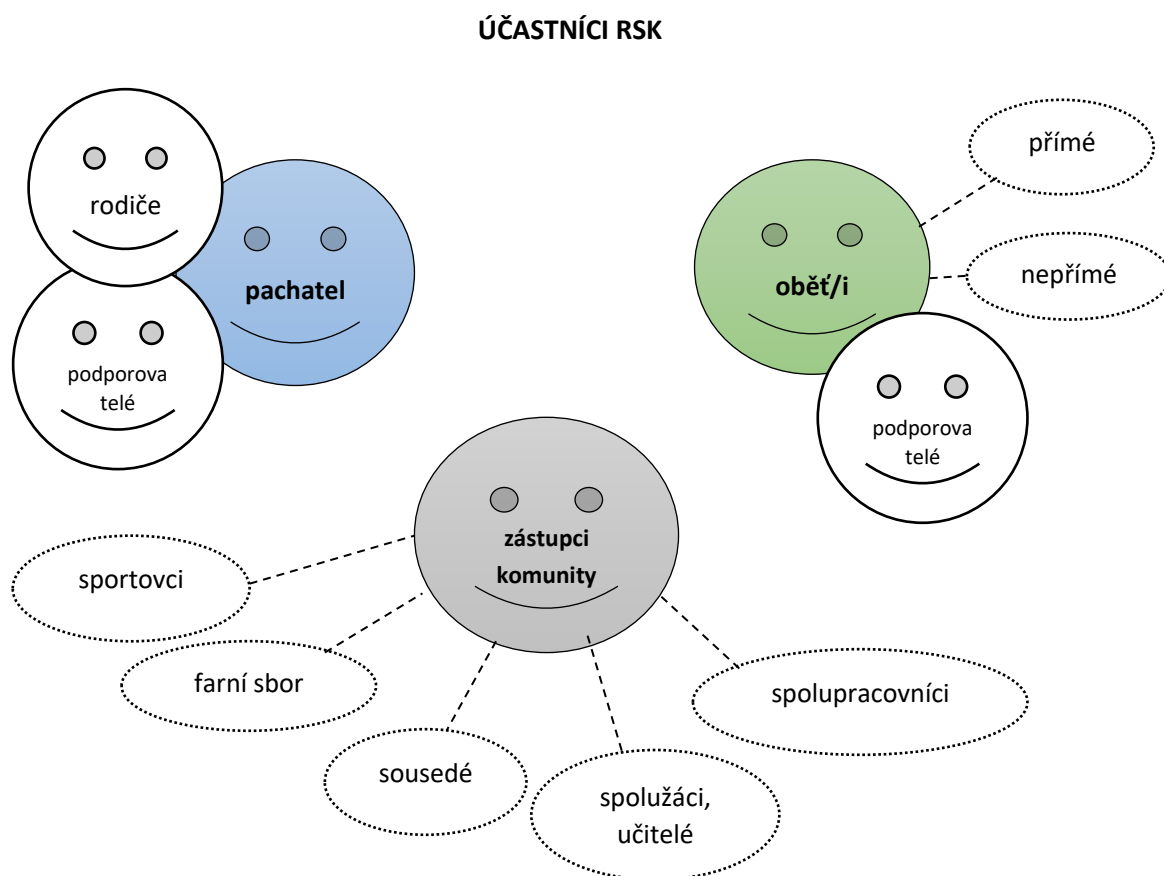
- *Rodinné skupinové konference*. Autor J. Tomášek a kol., výzkumnou studii vydal Institut pro kriminologii a sociální prevenci v roce 2019.

- a nakonec rozhodnutí způsobenou újmu nahradit.

Za zvláště vhodné byly považovány případy, kde provinění zasáhlo vztahy v komunitě (např. provinění v třídním kolektivu, sportovním oddíle), která má zájem angažovat se a zapojit se do řešení.

RSK se účastní následující **aktéři**. U obětí se může jednat o dvě kategorie aktérů. Může jít o oběti přímé, což jsou osoby, které byly poškozené spáchaným činem a v rámci trestního řízení jsou uvedeny jako poškození. Oběti nepřímé zahrnují aktéry, kteří byli trestnou činností zasaženi nepřímo, například sem patří rodinní příslušníci, kteří se starají o zraněnou oběť, nebo se jim snížil rodinný rozpočet z důvodu výpadku příjmu oběti po dobu její léčby. Do další kategorie účastníků patří pachatel a jeho rodiče a podporovatelé, také reprezentanti komunity či společenství, které byly trestným činem dotčeny. Následující obrázek uvádí výčet hlavních kategorií účastníků.

Obrázek 4 Účastníci rodinných skupinových konferencí

Při realizaci rodinné konference hraje klíčovou úlohu **facilitátor**. V rámci metodiky nalézáme doporučení, aby facilitátoři pracovali ve dvojici, ideálně ve složení muž a žena, tedy v genderově vyrovnaných týmech. Facilitátor má na starosti jednotlivé činnosti, které souvisí s přípravnou fází i samotným průběhem konference. Z hlediska zajištění celého procesu lze vymezit jednotlivé aktivity, za které facilitátor zodpovídá v přípravné fázi a při samotném vedení konference:

a) v přípravné fázi:

- organizaci koordinačních schůzek
- rozeslání pozvánek účastníkům RSK
- individuální konzultace s pachatelem a jeho podporovateli
 - o zmapování rodinného prostředí (vytipování osob, které mohou být zdrojem pozitivního výchovného působení, popis toho, jaký měl trestný čin dopad na členy rodiny)
 - o analýzu příčiny trestné činnosti; analýzu možností prevence v budoucnosti
 - o podpoření rodiny jako celku, aby aktivně a zodpovědně přistoupila k řešení spáchaného činu
- individuální konzultace s poškozeným a jeho podporovateli
 - o srozumitelné vysvětlení, co je účelem konference a jak bude probíhat, včetně pravidel
 - o přípravu oběti na setkání s pachatelem tváří v tvář, vedení dialogu, a to vše s pocitem bezpečí
 - o získání dobrovolného a svobodného souhlasu s účastí na RSK
 - o hledání způsobů, jak oběť podpořit
 - o přípravu oběti na to, že bude vyprávět svůj příběh, včetně popisu způsobené újmy
- individuální konzultace se zástupci komunity
- přípravu prezenční listiny s prohlášením mlčenlivosti; přípravu plánu a pravidel konference
- přípravu základních námětů na plán nápravy
- výběr a přípravu místa, kde konference bude probíhat; promyšlení zasedacího pořádku konference, občerstvení

b) ve fázi vedení setkání/konference - Facilitátor zodpovídá za průběh konference, angažuje se od samotného začátku při uvítání a usazení účastníků, dále vysvětluje pravidla a dohlíží na jejich dodržování, hlídá posloupnost jednotlivých kroků, vede diskuzi k naplnění cílů a získání výstupů z konference. Přispívá k nestranné atmosféře a podpoře pocitu bezpečí přítomných osob. Facilitátor je ten, kdo řídí diskuzi vpřed a pomáhá stranám vypovědět a vyslechnout nepříjemné skutečnosti.

1.1. Fáze rodinné skupinové konference

Realizace RSK má celkem čtyři kroky. Začíná vytipováním vhodného případu, následuje příprava a svolání RSK, vedení konference a realizaci uzavírá zajištění výstupů z RSK.

Celý proces shrnuje následující schéma:

Dále v textu charakterizujeme jednotlivé etapy práce, a to v pořadí, jak po sobě následují.

Vytipování vhodného případu

Vytipování vhodného případu pro RSK je zcela v režii probačního úředníka – specialisty pro práci s nezletilými a mládeží. Ten na základě studia dostupných materiálů hledá případ, který splňuje parametry, jež předpokládají vhodnost použití techniky RSK. Charakteristiky „vhodného“ případu byly již jmenovány výše v textu. Nezbytnou podmínkou pro vstoupení do RSK je dobrovolnost účastníků (včetně pachatele) a zájem o takovýto způsob řešení. Probační úředník při hledání vhodného případu zvažuje nejen osobnost a motivaci samotného pachatele, ale také možnosti zapojení oběti, podporovatelů a zástupců zasažené komunity.

Příprava a svolání RSK

Přípravná fáze patří mezi organizačně i časově nejnáročnější v rámci celého procesu RSK. Vstupuje do ní facilitátor, který má v přípravě a průběhu RSK klíčovou úlohu. Metodika rozděluje činnosti v rámci této etapy RSK do tří základních oblastí – příprava facilitátorů, účastníků a místa konání.

Příprava facilitátorů zahrnuje poměrně širokou škálu aktivit, na které se podílí probační úředník a facilitátor. Jedná se o analýzu případu, organizaci koordinačních schůzek, individuální schůzky s účastníky, rozesílání pozvánek na RSK, přípravu občerstvení na RSK, promyšlení zasedacího pořádku, výrobu cedulek se jmény, přípravu dokumentace a plánu RSK a základních námětů na plán nápravy.

Příprava účastníků zahrnuje přípravu oběti a její podporovatele, pachatele, jeho rodinu a podporovatele a zástupce komunity. Tato fáze má podobu individuálních setkání, která připravují účastníky na samotnou konferenci, především na vyjádření svých pocitů spojených s dopady trestné činnosti. Mělo by se tak předejít tomu, aby během konference byli účastníci zaskočeni otázkami a byli na ně schopni lépe odpovídat. Na prvním místě jsou potřeby a zájmy oběti, její příprava na setkání s pachatelem a vytváření pocitu bezpečí. Facilitátor zjišťuje, jaké je rodinné prostředí mladistvého s cílem najít zdroj pozitivního výchovného působení na pachatele. V rámci přípravy pak při konzultacích s rodinou hledá příčiny trestné činnosti a možnosti její prevence v budoucnosti. V případě zapojení komunity do RSK začíná příprava vyhledáním tzv. jádra komunity a aktivních členů, kteří napomohou najít osoby dotčené trestným činem ochotné účastnit se RSK.

Příprava místa konání je technickou stránkou přípravy RSK. Týká se vyhledání vhodných prostor z hlediska velikosti, uspořádání, vybavení, zázemí a vytvoření pocitu bezpečí. Facilitátor si připravuje přesný návrh zasedacího pořádku účastníků.

Průběh konference

Samotné setkání účastníků zahrnuje celkem čtyři části – uvítání a zahájení, zmapování dopadů trestného činu, přípravu řešení a plánu nápravy a závěr.

Uvítání a zahájení zahrnuje aktivity (vše dělá facilitátor) jako pozdravení účastníků, jejich usazení, poskytnutí základních organizačních informací o místě konání, navozování atmosféry ke zmírnění napětí a stresu, ocenění za ochotu účastnit se, nastavení pravidel, vysvětlení role facilitátora, administrativní povinnosti, uvedení do tématu, stanovení drobných cílů RSK a vysvětlení průběhu jednání.

Zmapování dopadů trestného činu, porozumění vnímání pohledu jednotlivých účastníků a orientace v jejich potřebách zahrnuje tyto aktivity: pachatel líčí svůj příběh, oběť líčí svůj příběh, dochází k vytvoření prostoru pro další dotčené strany, k průběžné sumarizaci již vyřčeného a vytváří se prostor pro vyjádření podporovatelů.

Příprava řešení a plánu nápravy dává prostor aktivitám, k nimž patří: privátní čas rodiny pachatele, postupné kladení otázek facilitátora všem účastníkům k plánu nápravy (srozumitelnost, zda vyhovuje, zda jsou jednotlivé kroky konkrétní, splnitelné, kontrolovatelné) a sepsání výstupů (dohoda, prohlášení účastníků, plán nápravy).

Na závěr jsou zařazeny činnosti jako rozloučení s účastníky, poděkování a vytvoření zprávy o výsledku konference.

Výstupy z RSK

Výstupů z RSK může být několik a mohou být vzájemně kombinované. Patří mezi ně:

- Prohlášení účastníků RSK – jedná se o společné prohlášení účastníků RSK s uvedením projednaných témat a dohodnutého opatření a informace, zda RSK splnila svůj účel.
- Dohoda – je vyjádřením svobodné vůle účastníků přijmout na sebe konkrétní závazky a povinnosti.
- Plán nápravy – obsahuje konkrétní postup, jak vhodnými opatřeními dosáhnout zmírnění dopadů trestné činnosti na oběť, nápravy pachatele a prevence jeho další trestné činnosti.
- Zpráva o výsledku RSK – zpravidla formální výstup potvrzující provedení RSK.

1.2. Cíle rodinné skupinové konference

Následující podkapitola je věnována popisu cílů rodinné skupinové konference. Jejím cílem je přimět pachatele k tomu, aby pochopil rozsah škody, kterou svým činem způsobil, a převzal odpovědnost za její nápravu. Vedlejším pozitivním dopadem může být posílení a rozvoj kompetencí pachatele. Oběť dostává v rámci konference možnost mluvit o tom, co se stalo, získat odpovědi na otázky a podílet se na rozhodnutí, jak daný případ řešit. Pokud do RSK vstupuje zástupce komunity, je to pro pachatele poskytnutí příležitosti odčinit újmu a provést nápravu způsobené škody.

RSK má přispět ke snížení recidivy, která souvisí s odpovědností jednotlivce (nejen pachatele, ale například i jeho rodičů) a k posilování vztahů v příslušné komunitě. Jednotlivé cíle RSK (hlavní cíle) a k nim náležející dílčí cíle jsou uvedeny v následující tabulce.

Tabulka 5 Hlavní a dílčí cíle rodinné skupinové konference

CÍL RSK	DÍLČÍ CÍLE
Odpovědnost pachatele	• Hlubší pochopení a poznání rozsahu škody, způsobené újmy dotčených osob • Převzetí odpovědnosti směrem k oběti • Převzetí odpovědnosti směrem ke komunitě (společenství) • Převzetí odpovědnosti k nápravě způsobené újmy
Příležitost pro oběti	• Volba způsobu procesu zmírnění újmy • Příležitost mluvit o tom, co se stalo • Možnost ovlivnit to, jak by měla být křivda napravena • Posílení kompetencí, pocitu bezpečí a jistoty • Získat odpovědi na otázky
Odpovědnost komunity	• Podíl na zranění oběti • Účast na rozhodování o řešení následků trestné činnosti • Poskytování příležitostí pro nápravu pachatele a odčinění újmy • Identifikace a zajištění základních podmínek pro fungování komunity
Ochrana společnosti/bezpečnost komunity	• Včasná reakce • Obnovení narušených vztahů • Zdůraznění odpovědnosti jednotlivce i komunity (vč. odpovědnosti rodičovské) • Přispění ke snížení recidivy • Posilování komunity budováním vztahů a poskytováním příležitostí k projevení empatie mezi všemi účastníky společného setkání
Rozvoj kompetencí	• Přímé zapojení komunity posiluje její kompetence a buduje vztahy mezi jejími členy • Souhlasné zapojení pachatele do procesu nápravy způsobené újmy je zaměřeno mj. na rozvoj jeho kompetencí
Vyvážení restorativní justice pro mladistvé	• Tvorba plánu pro mladistvého, který je v řízení před soudem / byl obviněn nebo shledán vinným • Uschopnění rodin ke tvorbě dohledového plánu • Motivace ke spolupráci

2. Metodologie výzkumu

Cíl studie účinnosti

Studie účinnosti rodinných skupinových konferencí si stanovila tři hlavní cíle s ohledem na hodnocení účinnosti RSK. Prvním z nich bylo hodnocení nastaveného modelu rodinných skupinových konferencí jako nástroje restorativní justice. Druhý cíl souvisel s hodnocením procesů, které probíhají při využití této techniky s ohledem na cílovou skupinu. Třetím cílem studie pak bylo podpoření další úspěšné realizace RSK na základě dat zjištěných výzkumem (rozvoj RSK).

Design studie účinnosti

První část výzkumu se zaměřila na analýzu dokumentace týkající se techniky RSK v praxi pracovníků Probační a mediační služby ČR (tzv. desk research). Následovala část, která využila propojení kvalitativního a kvantitativního výzkumného přístupu. Nejdříve bylo realizováno dotazníkové šetření (statisticko-kvantitativní přístup), na které navázaly polostrukturované rozhovory k případovým studiím (kvalitativní přístup). Obě metody cílily na respondenty/participanty z řad úředníků PMS. Výzkumné otázky směřovaly ke zjištění postojů pracovníků PMS k technice RSK, identifikaci rizik jejího používání, hledání příčin (ne)úspěšnosti realizace RSK a vyhodnocení dopadů realizovaných RSK.

Pro grafické znázornění vzájemných vazeb a souvislostí mezi aktivitami, výstupy, krátkodobými a dlouhodobými dopady RSK byl zpracován logický model aplikace techniky, který napomohl strukturovat a formulovat hodnocení účinnosti RSK (viz obrázek dále).

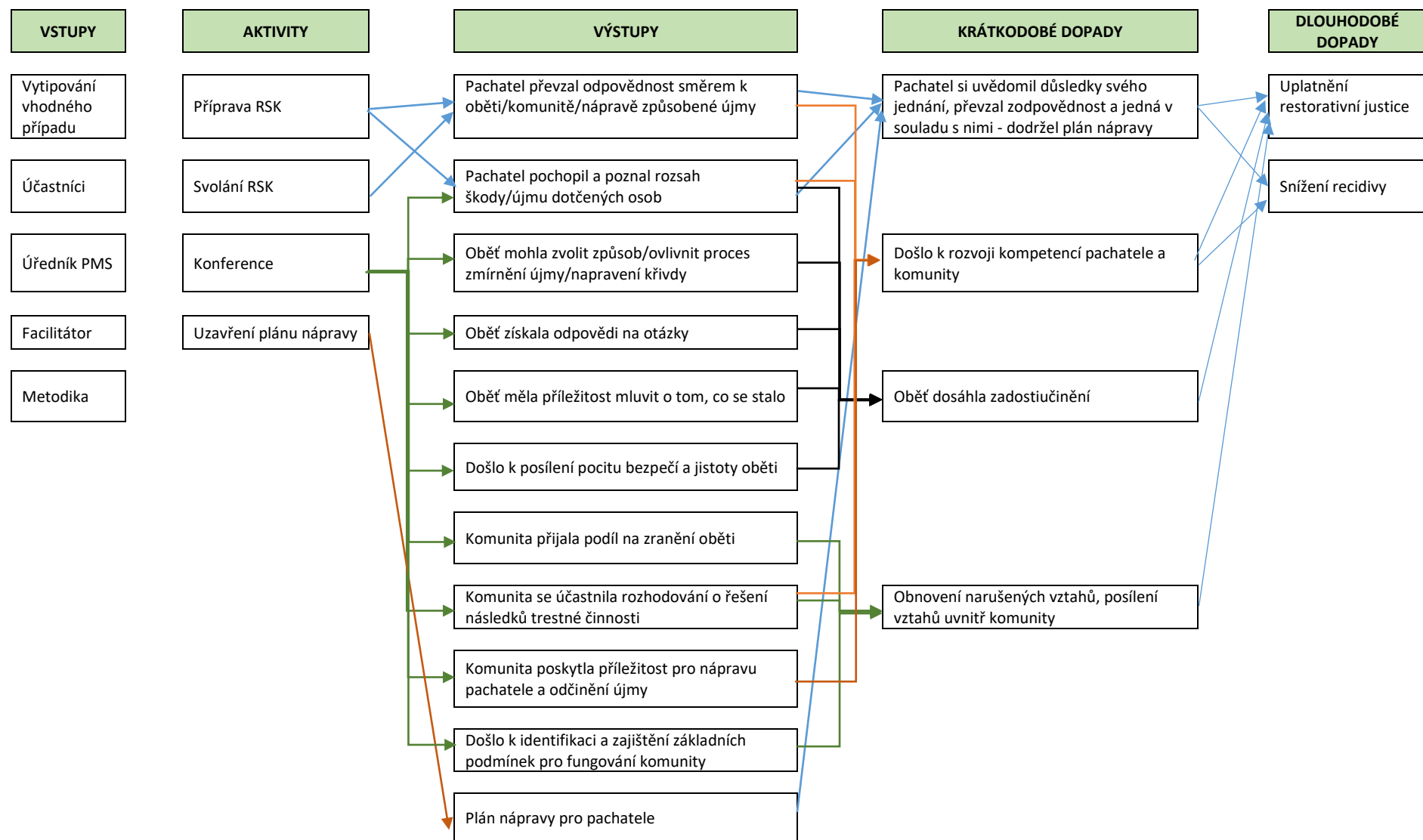
Dotazníkové šetření (statisticko-kvantitativní přístup) oslovilo všechny probační úředníky, kteří zastávali pozici specialistů na práci s mládeží. Dotazník byl vytvořen v on-line prostředí. Jeho cílem bylo zjistit:

- kolik a kteří probační úředníci byli v průběhu let 2018, 2019, 2020 vedoucími případů, v rámci kterých se realizovala RSK a kolik takových případů bylo,
- počet realizovaných konferencí, a zda se jich účastnili zástupci komunity/společenství, rodinní příslušníci, oběť u skupiny úředníků, kteří byli vedoucími případů, v rámci kterých se realizovala RSK,
- naplňování hlavních cílů (výstupů) RSK a dopadů RSK dle logického rámce,
- zda daný probační úředník vystupoval v některých případech také v roli facilitátora případu,
- důvody nerealizace a míru důležitosti jednotlivých aspektů u skupiny úředníků, kteří nebyli vedoucími žádného případu, v rámci kterého se realizovala RSK; dále jak by se měly změnit podmínky, aby techniku RSK v budoucnu v práci s mladistvými pachateli používali,

Dotazníky v on-line podobě probační úředníci vyplňovali v období od 28. května 2020 do 10. června 2020. Návratnost dotazníků činila 83 % (celkem 67 úředníků).

Případové studie vznikaly až po ukončení a vyhodnocení dotazníkového šetření. Na základě získaných dat a kontaktů z dotazníkového šetření byli cíleně osloveni probační úředníci, kteří byli alespoň v jednom případě vedoucími případu s realizovanou RSK a také facilitátoři daného případu. S nimi byly prováděny polostrukturované rozhovory směřující ke tvorbě případových studií. Jejich počet se odvíjel od počtu realizovaných RSK, zpracováno bylo 6 případů. Rozhovory se zaměřily na hodnocení průběhu RSK a naplňování cílů RSK. Byl pozorován jak dopad techniky RSK na cílovou skupinu, tak naplňování samotného procesu realizace RSK podle metodiky a rozdělení rolí mezi vedoucím případu a facilitátorem. Jednotlivé případy byly následně porovnány a napříč nimi hledány podobnosti a odlišnosti. Okruhy dotazování byly strukturovány podle jednotlivých fází procesu rodinných skupinových konferencí, vztahovaly se tedy k základním informacím k danému případu, k vytipování případu, k přípravě a svolání RSK, ke konání RSK, k uzavření plánu nápravy a k závěru. Jako podpůrný a doplňkový zdroj informací sloužila úředníkům dokumentace, kterou v rámci analyzovaných případů vedli (dotazníky pro účastníky, plán nápravy, záznamové archy, zápisy ze setkání, zpráva z RSK atp.).

Logický model – rodinné skupinové konference

3. Výsledky studie

3.1. Zjištění z dotazníkového šetření

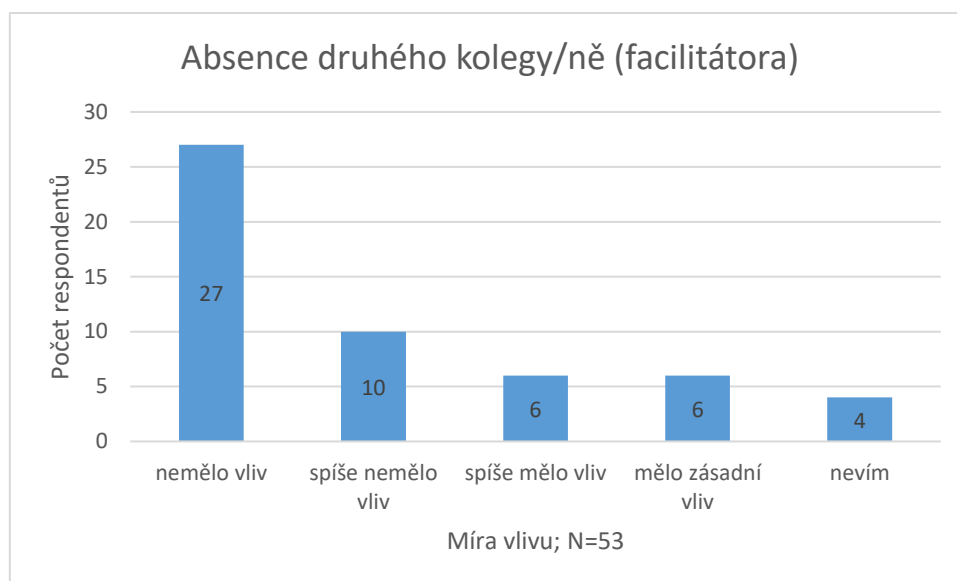
Dotazník vyplnilo 67 úředníků PMS z celkového počtu 80 oslovených. První otázka „Realizoval/a jste (v roli vedoucího případu) v průběhu let 2018, 2019, 2020 rodinnou konferenci?“ byla filtrační a nasměrovala respondenty k dalším otázkám. Respondenti, kteří odpověděli záporně, byli dále dotazováni na to, co mělo vliv na nerealizování RSK a jaká změna by u nich podpořila využití techniky RSK. Většina úředníků (62 respondentů) v období od roku 2018 rodinnou skupinovou konferenci v rámci vedení svých případů nerealizovala. Pět probačních úředníků uvedlo, že RSK uspořádali. Těchto pět úředníků uskutečnilo celkem 44 RSK. Čtyři z nich po jedné a jedna pracovnice zorganizovala 40 RSK. Otázky pro respondenty, kteří RSK za sledované období realizovali, zjišťovaly podrobnosti k daným případům: druhy provinění pachatelů, zapojení komunity a podporovatelů pachatelů či obětí, dále naplnění cílů RSK, uzavření plánů nápravy, hodnocení dopadu RSK, vliv RSK na trestní řízení a recidivu pachatelů.

3.1.1. Nerealizované RSK a důvody nerealizace

Celkem 62 respondentů odpovědělo, že v období let 2018 až 2020 neřešili žádný ze svých případů rodinnou skupinovou konferencí. Analýza se dále zaměřila na zjištění, co mělo vliv na skutečnost, že neproběhla RSK. Respondenti měli k dispozici seznam možných variant odpovědí a mohli uvést i další, dotazníkem nenabízené důvody. Pro zjištění míry vlivu byla ještě u každé možnosti čtyřstupňová škála. Respondenti také mohli zvolit odpověď „nevím“.

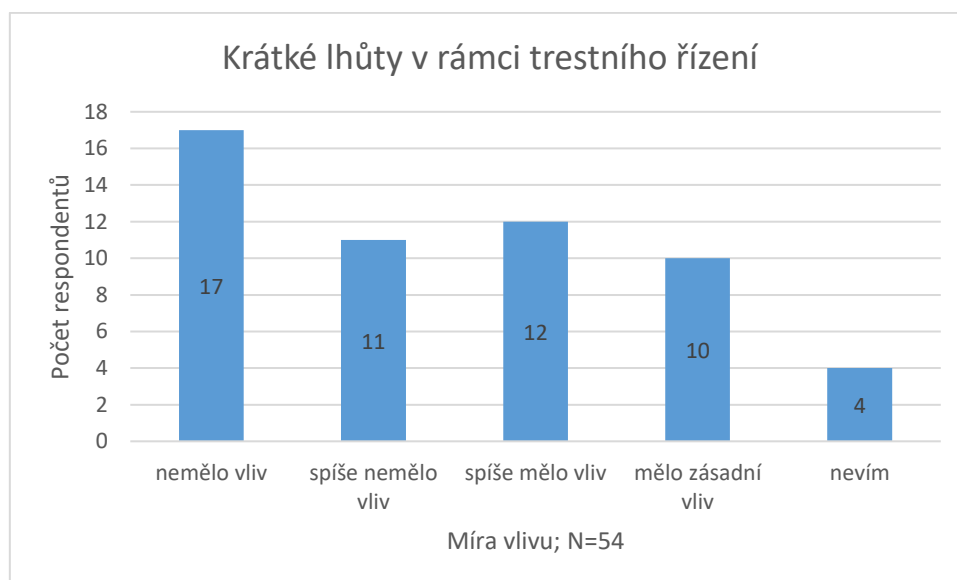
Metodika uvádí, že facilitování RSK by mělo ideálně proběhnout ve dvojici. 12 respondentů uvedlo, že na nerealizaci mělo vliv, že jim chyběl kolega či kolegyně v roli facilitátora, z toho 6 absenci označilo za zásadní. 37 respondentů tato skutečnost neovlivnila a čtyři na otázku odpověděli, že neví.

Graf 20 Míra vlivu – absence druhého kolegy/kolegyně (facilitátora) (N = 53)

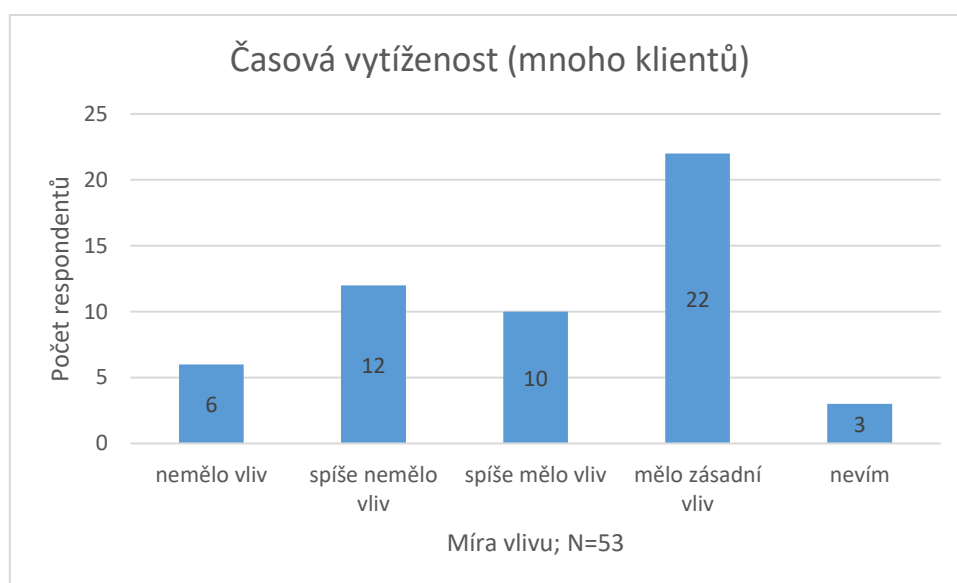
Druhým možným důvodem byly krátké lhůty v trestním řízení. Ač nástroj RSK nemusí být vázán jen na fázi, kdy běží teprve přípravné řízení, byl předpoklad, že vliv na rozhodování o realizaci RSK může tato skutečnost mít. 22 respondentů uvedlo, že krátké lhůty vliv měly (z toho 10 uvedlo, že se jednalo o vliv zásadní). 28 respondentů uvedlo, že krátké lhůty vliv neměly a čtyři respondenti uvedli, že neví.

Graf 21 Míra vlivu – krátké lhůty v rámci trestního řízení (N = 53)

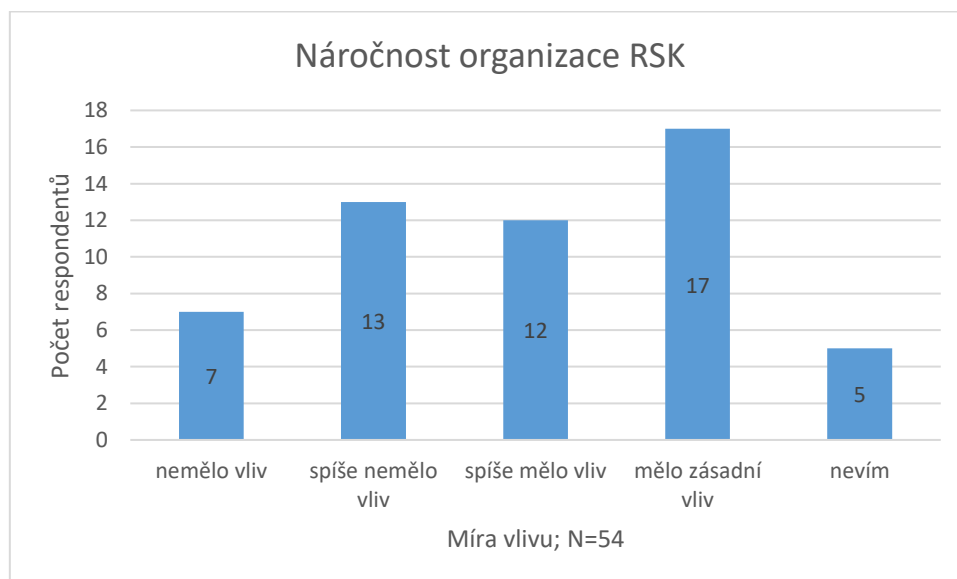
S časem souvisel také další možný důvod nevyužívání RSK v praxi. Jednalo se o časovou vytíženost probačních úředníků z důvodu velkého množství klientů. Časová vytíženost neměla na pořádání RSK vliv podle 18 respondentů. Měla ale vliv podle 32 respondentů (z toho 22 uvedlo, že byl vliv zásadní). Tři respondenti odpověděli, že neví.

Graf 22 Míra vlivu – časová vytíženost probačních úředníků (mnoho klientů) (N = 53)

Rodinné skupinové konference jsou náročné co do samotné organizace. Vytipování případu, oslovení pachatelů, obětí a zástupců komunity si vyžaduje velký časový prostor, stejně tak přípravné konzultace a související administrativa či příprava vhodného místa pro setkání. Náročnost neměla na uspořádání RSK vliv podle 20 dotázaných. Naopak 29 respondentů uvedlo, že náročnost organizace vliv měla (z toho 17 respondentů uvedlo, že se jednalo o zásadní vliv). Pět dotázaných odpovědělo, že neví.

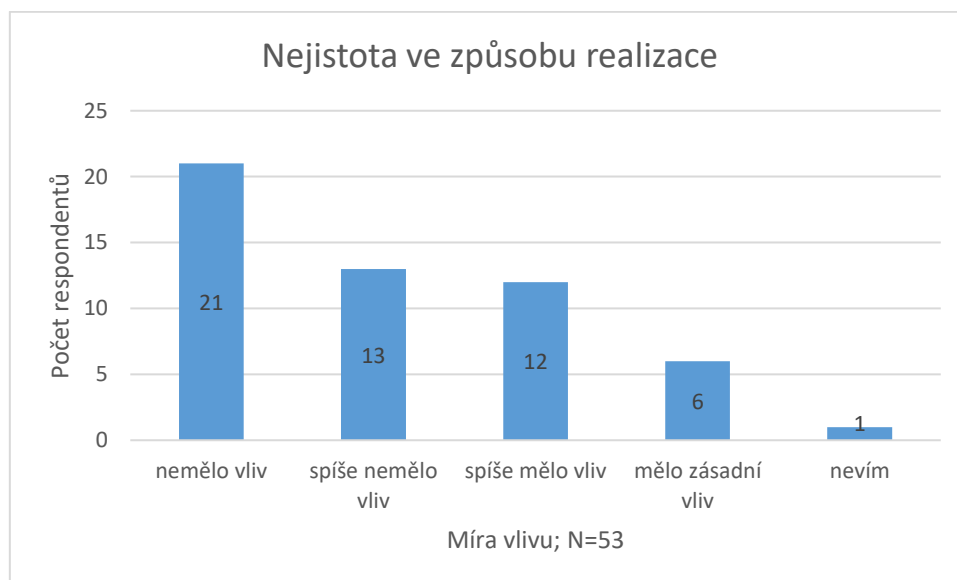
Graf 23 Míra vlivu – náročnost organizace RSK (mnoho klientů) (N = 54)

Kromě časové náročnosti přípravy a realizace technika RSK vyžaduje od úředníků RSK specifické kompetence nezbytné pro koordinaci přípravných činností, komunikaci s účastníky, vytváření důvěry a bezpečného prostoru a samotné facilitování setkání. Proto byla v dotazníku nabídnuta respondentům

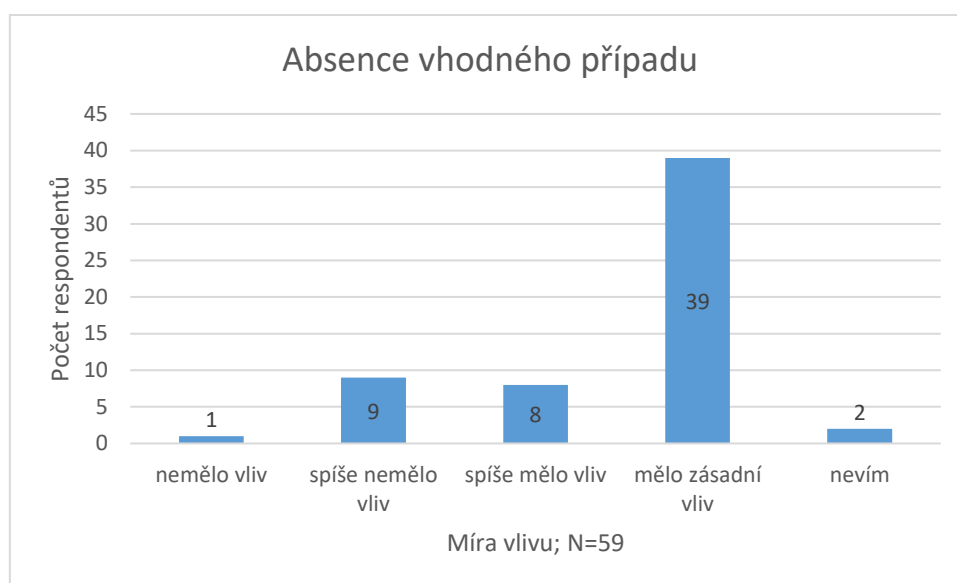
možnost vyjádřit svou „nejistotu ve způsobu realizace“, která by signalizovala potřebu intenzivnějšího nácviku. 34 respondentů uvedlo, že nejistota na realizaci RSK neměla vliv. 18 respondentů naopak uvedlo, že vliv měla, z toho 6 dotázaných uvedlo, že vliv nejistoty byl zásadní. Jeden respondent označil odpověď nevím.

Graf 24 Míra vlivu – nejistota ve způsobu realizace (N = 53)

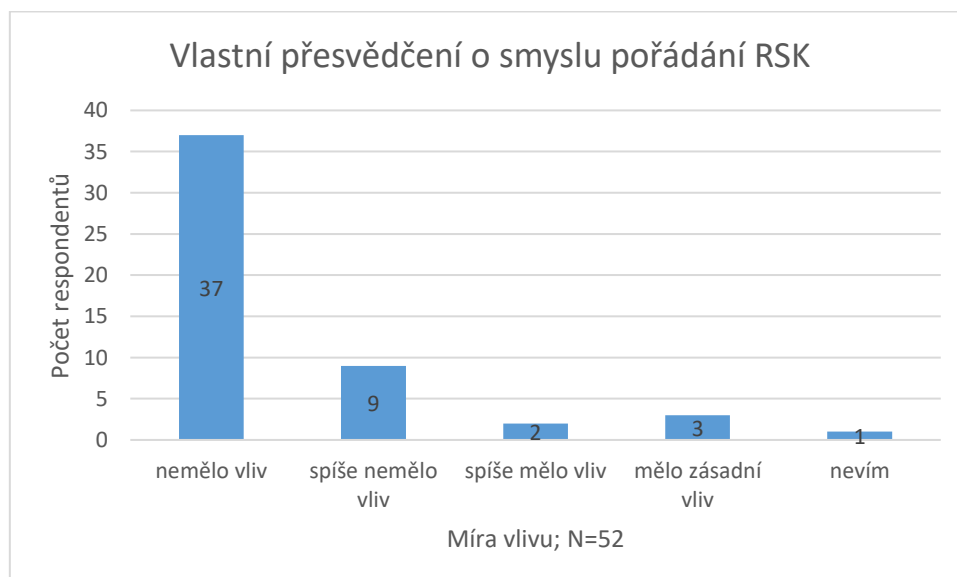
Metodika programu restorativní justice Rodinné skupinové konference udává několik základních předpokladů pro to, aby mohla být úspěšně svolána RSK. Patří mezi ně například ochota pachatele spolupracovat s PMS, doznání trestné činnosti, rozhodnutí nahradit způsobenou újmu či ochota oběti setkat se s pachatelem. Vhodnost případů je možné posoudit také podle angažovanosti komunity. Tyto předpoklady se promítly do absence vhodných případů. Chybějící vhodné případy pořádání neovlivnily nerealizaci podle 10 dotázaných. Celkem 37 respondentů ale absenci vhodného případu označilo za překážku (39 respondentů uvedly zásadní vliv). Dva respondenti zvolili odpověď nevím. Toto zjištění se stalo podnětem pro hlubší prozkoumání v kvalitativní části výzkumu.

Graf 25 Míra vlivu – absence vhodného případu (N = 53)

Posledním nabízeným důvodem nerealizace RSK bylo vlastní přesvědčení o smyslu jejich pořádání. Dá se předpokládat, že motivací nebo naopak překážkou může být osobní nastavení probačního úředníka a jeho názor na smysluplnost užití náročné techniky, jakou RSK jsou. Ukázalo se, že podle 46 dotázaných na uspořádání RSK vlastní přesvědčení o smyslu vliv nemělo. Pět respondentů naopak uvedlo, že vliv mělo, ve třech případech dokonce zcela zásadní. Jeden respondent odpověděl, že neví.

Graf 26 Míra vlivu – vlastní přesvědčení o smyslu pořádání RSK (N = 52)

Někteří úředníci doplnili do výčtu další důvody, které podle nich mají vliv na nevyužívání RSK. Přehled výčtu je uveden v následující tabulce. Většinu zásadních vlivů je možné nazvat personálními, a to jak

aktuálními (minimální praxe úředníka, vyškolený pracovník odešel na mateřskou dovolenou), tak dlouhodobými (personální podstav).

Tabulka 6 Co a do jaké míry mělo vliv na to, že v rámci Vámi vedených případů nebyly RSK realizovány?

Nemělo vliv	Spíše nemělo vliv	Spíše mělo vliv	Mělo zásadní vliv
	Postoj soudu k RSK	Nezájem potencionálních účastníků	Celková případová zatíženost 100 - 120 případů ročně
		Nízká informovanost OČTŘ	Nebyla jsem na Oddělení mládeže a ZRK
		Nezájem OČTŘ v přípravném řízení	Vyškolená kolegyně odešla na mateřskou dovolenou
			Nováček v oblasti mládeže bez školení
			Personální podstav

V dotazníku byli úředníci, kteří v posledních třech letech nepořádali RSK, požádáni, aby uvedli tři nejdůležitější změny, které by vedly k využití této techniky z jejich strany. 47 úředníků uvedlo alespoň jednu změnu, 36 zmínilo dvě a 30 napsalo tři návrhy. Shodně byla u všech tří stupňů nejčastěji zastoupena časová kapacita, potřeba více času na uspořádání RSK. Třetina dotázaných toto pojmenovala jako první nejdůležitější změnu. Dále se opakovaně objevovala potřeba mít k dispozici vhodné případy. Mezi třemi změnami uvedenými na prvním místě bylo ještě proškolení a příprava v technice RSK.

Tabulka 7 Tři nejdůležitější změny, které by vedly k využití techniky RSK

1. nejdůležitější změna (N = 47)	2. nejdůležitější změna (N = 36)	3. nejdůležitější změna (N = 30)
Časová kapacita, více času (32 %)	Časová kapacita, více času (22 %)	Časová kapacita, více času (17 %)
Vhodné případy (23 %)	Zájem zúčastněných stran (19 %)	Přítomnost druhého kolegy, spolupráce (13 %)
Proškolení, příprava (17 %)	Vhodné případy (17 %)	Vhodné případy (10 %)
	Druhý kolega, facilitátor (11 %)	Výcvik, získání zkušeností (10 %)
		Zájem OČTŘ (7 %)

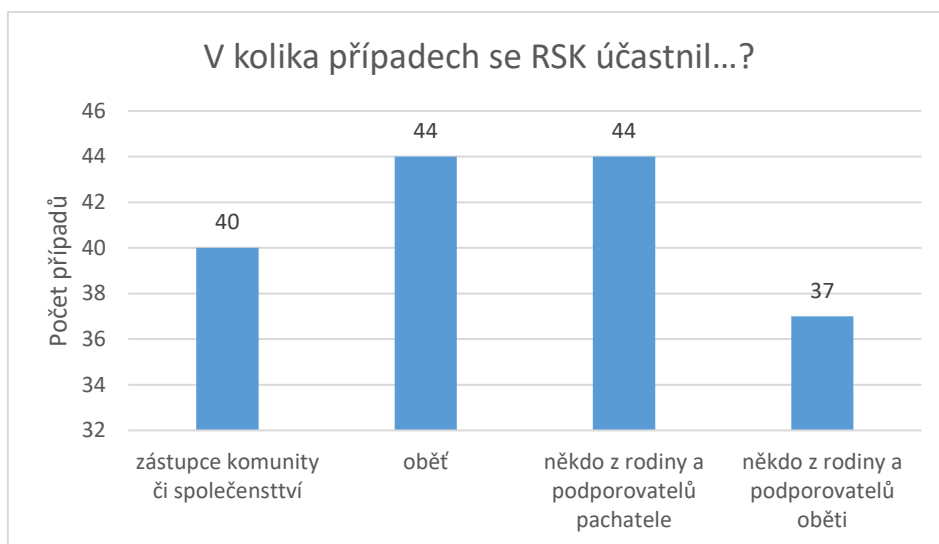
3.1.2. Realizované RSK

Jen pět z šedesáti sedmi úředníků uvedlo, že od roku 2018 dosud uspořádali jako vedoucí případu RSK. Dohromady se jednalo o 44 případů. Je nutno upřesnit, že 4 osoby uspořádaly po jedné konferenci a zbývající jedna probační úřednice zbývajících 40.

Další otázky v dotazníku (část určená jen pro realizované RSK) se zaměřily na přípravnou fázi konference, průběh setkání, cíle a dopady RSK.

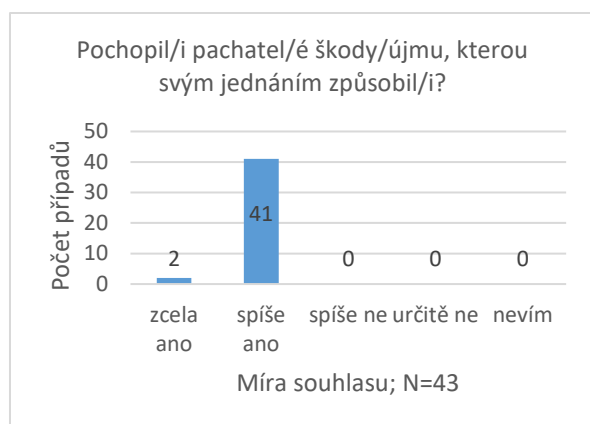
První otázka zjišťovala zastoupení účastníků na RSK. Ve všech případech byli na RSK přítomni pachatel/é a také rodiče pachatelů. Přítomnost rodičů jako zákonných zástupců je nezbytná na všech konzultacích a skupinovém setkání z důvodu věku pachatelů. Ve více než 90 % případů se RSK zúčastnil zástupce komunity či společenství a v 37 RSK ze 44 měla oběť s sebou někoho z rodiny či jiného podporovatele.

Graf 27 Zastoupení účastníků na RSK

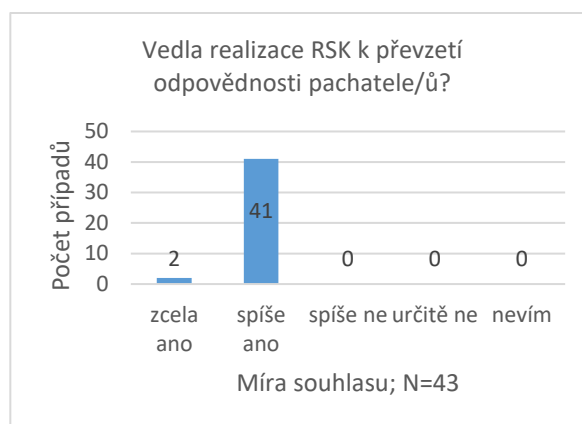

Pět otázek se týkalo dosažených cílů RSK ve vztahu k pachatelům, kteří prošli některou ze 44 v dotaznících přiznaných konferencí. Ve 41 případech úředníci vyslovili názor, že pachatel/é spíše pochopil/i rozsah škody či újmy, kterou svým jednáním způsobil/i. A ve zbývajících dvou případech to bylo zcela. Úplně stejně vyhodnotili vedoucí případů převzetí odpovědnosti pachatele/ů směrem k oběti, komunitě a nápravě způsobené újmy.

Graf 28 Pachatelé – pochopení škody/újmu (N=43)

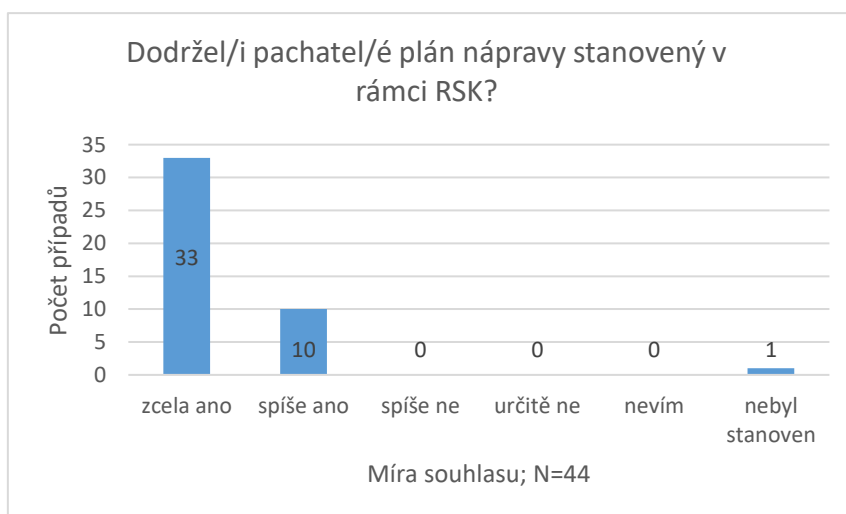

Graf 29 Pachatelé – převzetí odpovědnosti (N=43)

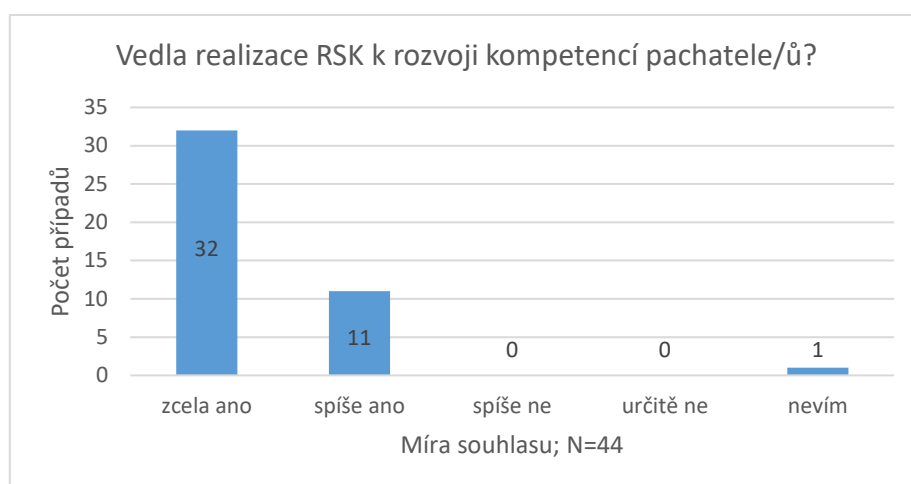
Podle metodiky může RSK skončit sestavením a přijetím plánu nápravy, který obsahuje konkrétní opatření pro zmírnění dopadů trestné činnosti na oběť, nápravu pachatele a prevenci další trestné činnosti. Ve všech případech, kdy plán nápravy byl uzavřen, uvedli vedoucí případů, že jej pachatelé spíše nebo zcela dodrželi. Plán nápravy nebyl stanoven v jednom případě.

Graf 30 Pachatelé – dodržení plánu nápravy (N=43)

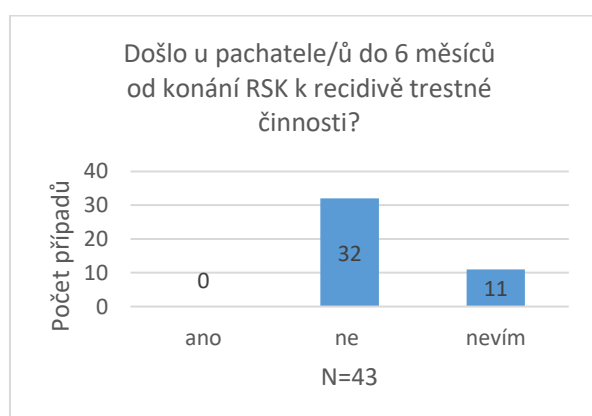
Dobrovolné zapojení pachatele do procesu nápravy újmy, kterou způsobil oběti, její rodině nebo komunitě, může napomoci rozvíjet jeho kompetence. Je to jeden ze základních cílů RSK a zároveň krátkodobých dopadů RSK na pachatele. V 32 případech odpověděli úředníci, že RSK zcela podpořila rozvoj kompetencí pachatele/ů a v 11 případech se klonili k variantě „spíše ano“. U jednoho případu respondent nevěděl.

Graf 31 Pachatelé – rozvoj kompetencí (N=44)

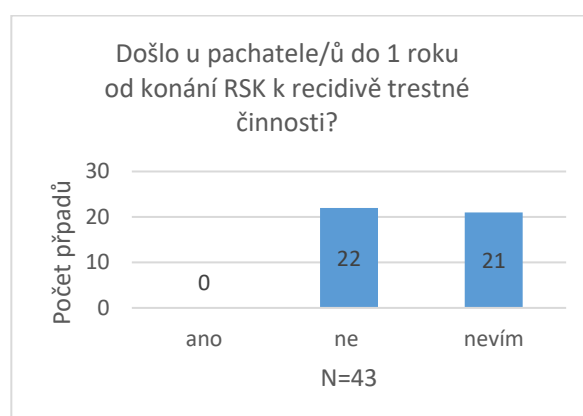

Technika RSK má z dlouhodobého hlediska přispívat ke snížení opakované trestné činnosti mladistvých. Zjišťování recidivy je problematické, zejména s ohledem na skutečnost, že probační úředníci nemusejí mít informace o dalším páchání trestné činnosti, zároveň je nutno brát v potaz skrytou kriminalitu. Přesto jsme probační úředníky požádali o informace k recidivě v období do 6 měsíců a 12 měsíců od uspořádané RSK. V případech, od kterých uplynulo půl roku až rok, úředníci u poloviny případů nevěděli, zda po konání RSK došlo k recidivě pachatelů. V případech do 6 měsíců od RSK jim tato informace chyběla u přibližně jedné čtvrtiny případů. U případů, kde úředníci měli informace o dalším vývoji pachatelů, sdělili, že k recidivě trestné činnosti nedošlo ani jednou. A to bez rozdílu v době, která uplynula od realizovaných konferencí.

Graf 32 Pachatelé – recidiva do 6 měsíců (N=43)

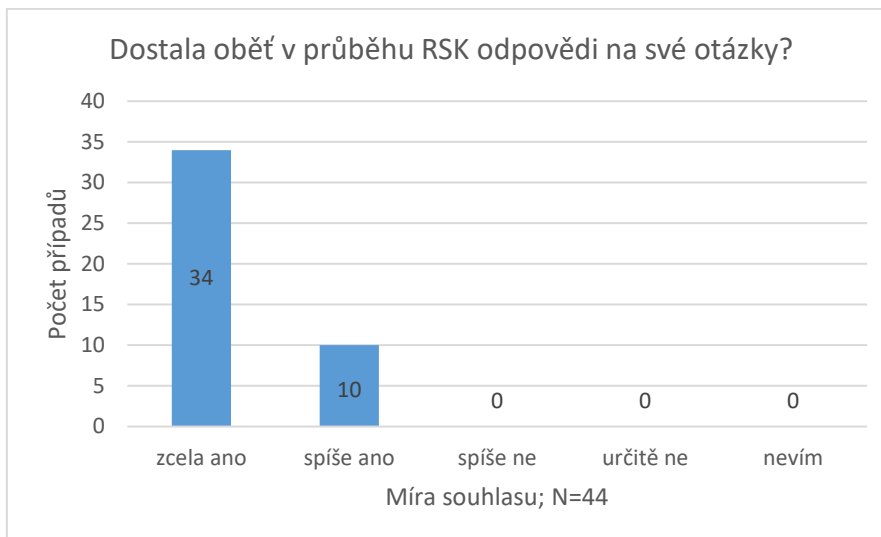
Graf 33 Pachatelé – recidiva do 1 roku (N=43)

Restorativní skupinové konference mají stanoveny cíle, které se vztahují k oběti trestného činu. RSK dává oběti příležitost mluvit o tom, co se stalo, dostat odpovědi na otázky, možnost ovlivnit napravení křivdy a posílit pocit bezpečí a jistoty. Z těchto principů vycházely otázky týkající se obětí. Ve všech

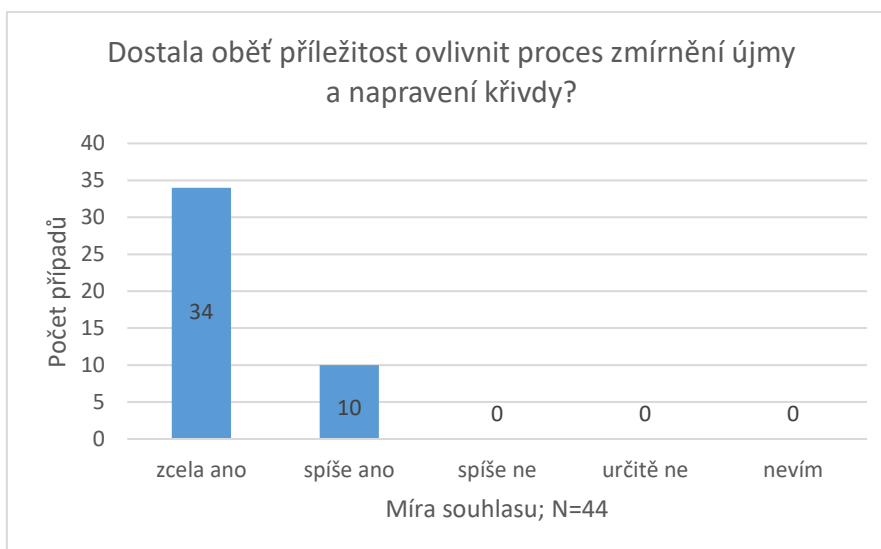
44 případech oběť dostala příležitost promluvit o tom, co se stalo. Byl jí tedy vyhrazen prostor vyjádřit své pocity spojené s trestným činem, vypovědět svůj příběh a položit pachateli/pachatelům otázky. Z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že ve 34 případech oběti zcela dostaly odpovědi na své otázky a ve zbývajících 10 případech spíše ano.

Graf 34 Oběť – odpovědi na otázky (N=44)

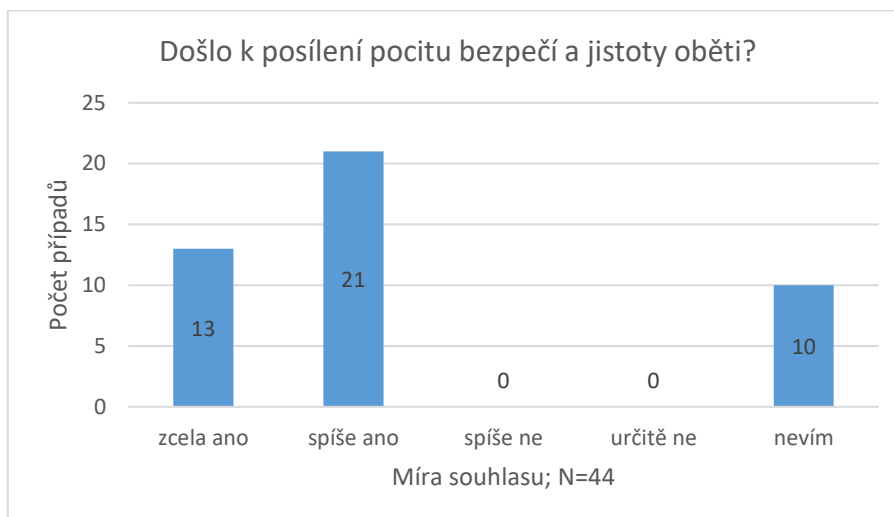
Oběť má možnost v rámci RSK ovlivnit proces zmírnění újmy a napravení křivdy, kterou pociťuje. Facilitátor v průběhu setkání podporuje poškozenou stranu v tom, aby sdělila, co by chtěla, aby bylo výsledkem konference. Z celkového počtu 44 sledovaných konferencí se vedoucí případu domnívají, že oběť dostala ve 34 případech příležitost ovlivnit způsob nápravy činu a ve zbývajících deseti případech tuto příležitost spíše dostala.

Graf 35 Oběť – příležitost ovlivnit proces zmírnění újmy a napravení křivdy (N=44)

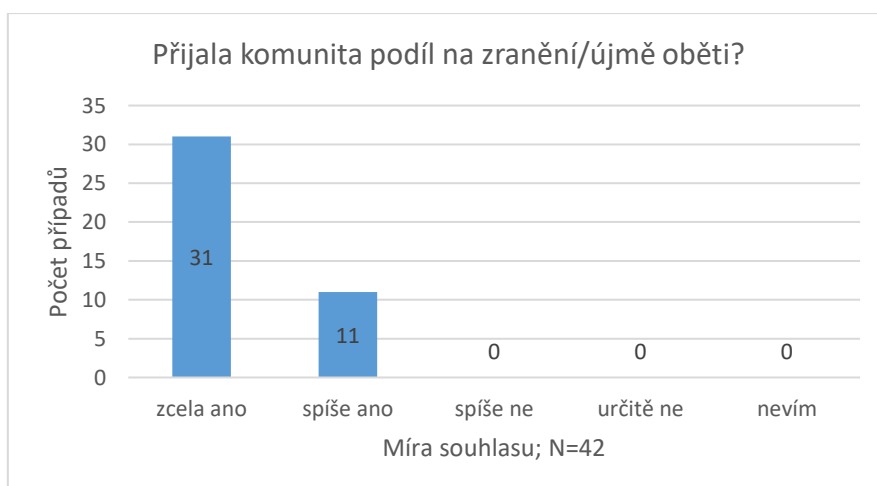
Vedoucí případu i facilitátor musí v rámci přípravy oběti na RSK i během samotného setkání usilovat o vytváření pocitu bezpečí oběti. Posílení bezpečí a jistoty poškozené strany je jedním z výstupů RSK. Proto byla jedna z otázek cílena na posouzení pocitu bezpečí a jistoty oběti. U každé čtvrté RSK nebyl vedoucí případu toto schopen v dotazníku sdělit. U 13 konferencí byli přesvědčeni o tom, že setkání zcela přineslo oběti pocit bezpečí a ve 21 případech spíše přineslo.

Graf 36 Oběť – posílení pocitu bezpečí a jistoty (N=44)

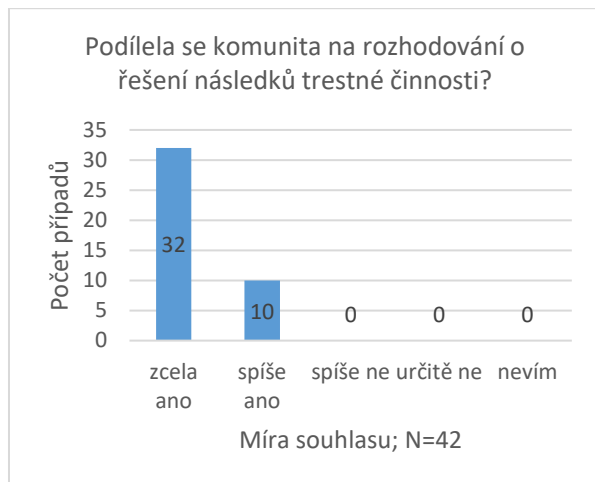
Rodinné skupinové konference jsou specifické tím, že se do nich zapojuje komunita/společenství, v níž došlo ke spáchání trestné činnosti a která je činem dotčena. Pro uspořádání RSK není podmínkou, aby se účastnil někdo z komunity, ale jak ukázal výzkum, ve většině RSK tomu tak bylo. Může se jednat o sousedy, spolupracovníky, spolužáky, spoluhráče ze sportovního klubu, členy kroužku. Z tohoto důvodu byly čtyři otázky věnovány zapojení komunity do RSK. Z odpovědí vyplynulo, že ve 42 případech komunita zcela nebo spíše přijala podíl na újmě oběti. Zároveň u všech 44 konferencí komunita poskytla zcela nebo spíše příležitost pro nápravu pachatele a odčinění způsobené újmy.

Graf 37 Komunita – přijetí podílu na zranění/újmě oběti (N=42)

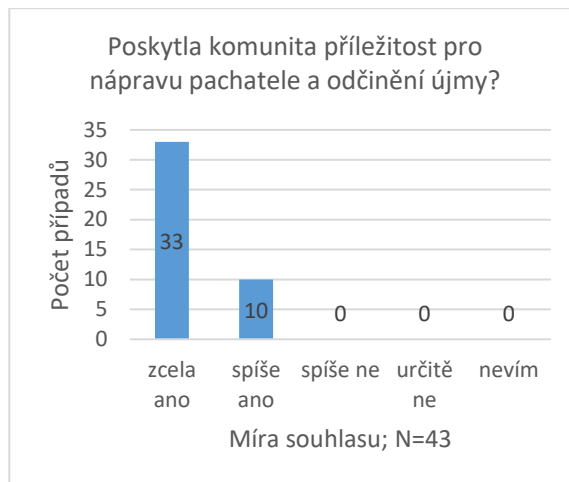

Z odpovědí úředníků vyplývá, že se komunita v 32 případech zcela a v 10 spíše podílela na rozhodování o řešení následků trestné činnosti. Ve 43 RSK komunita zcela nebo spíše poskytla příležitost pro nápravu pachatele a odčinění újmy.

Graf 38 Komunita – rozhodování o následku (N=42)

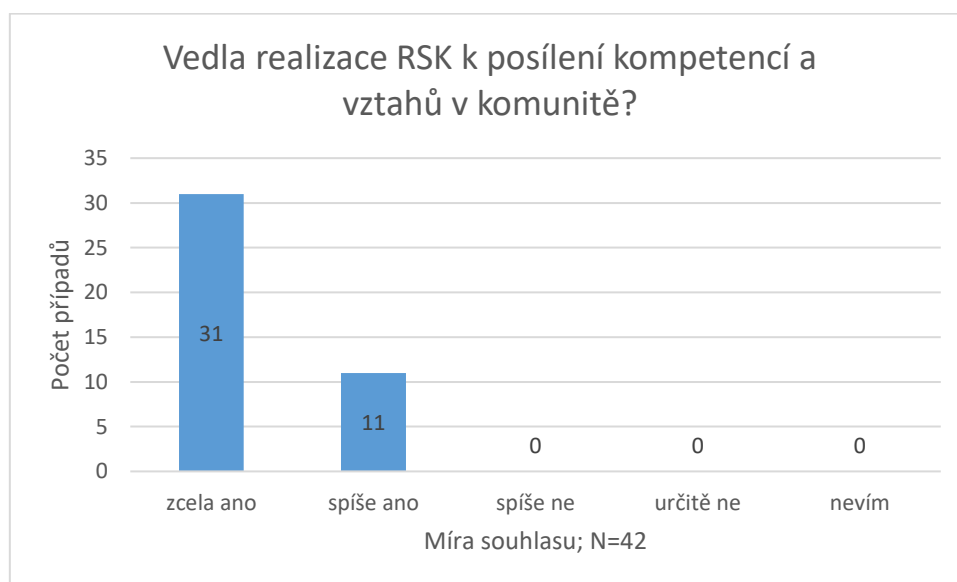

Graf 39 Komunita – příležitost pro nápravu (N=43)

Restorativní skupinové konference mají za cíl rozvíjet kromě kompetencí pachatelů také kompetence dotčené komunity. Tím, že se komunita zapojí do řešení případu formou RSK, jsou posilovány její kompetence a budovány vztahy mezi jejími členy. Podle úředníků ve 42 případech byl tento cíl RSK spíše nebo zcela splněn.

Graf 40 Komunita – posílení kompetencí a vztahů (N=42)

3.1.3. Shrnutí zjištění dotazníkového šetření

Návratnost dotazníků od probačních úředníků činila 83 %. 62 probačních úředníků uvedlo, že v průběhu let 2018, 2019 a 2020 nemělo jako vedoucí případu realizovanu žádnou rodinou skupinovou konferenci. Pět probačních úředníků RSK v daném období u svých případů RSK realizovalo.

Mezi tři nejvýznamnější příčiny, které negativně ovlivňují realizaci RSK, patří: absence vhodného případu, časová vytiženost úředníků z důvodu velkého množství klientů a náročnost organizace RSK. Naopak nejmenší míra vlivu na pořádání RSK byla zaznamenána u vlastního přesvědčení probačních úředníků o smyslu pořádání konferencí. Mimo nabízené možnosti respondenti uvedli, že vliv na nerealizování RSK má jejich celková případová zátíženost, nezáměr potencionálních účastníků či OČTŘ o řešení formou RSK nebo personální situace na konkrétních pracovištích.

Oslovení probační úředníci navrhovali změny, které by u nich z pozice vedoucích případů vedly k využití techniky RSK. Nejčastěji byla zmiňována změna týkající se navýšení časové kapacity úředníků PMS, dále více případů vhodných pro tento nástroj restorativní justice a také druhý kolega/kolegyně, s nímž by společně facilitovali setkání RSK. Zmíněna byla také podpora pracovníků PMS formou proškolení, přípravy, výcviku, v rámci kterých by získali zkušenosti nezbytné pro realizaci RSK.

Pět úředníků realizovalo restorativní skupinovou konferenci celkem u 44 případů. Rozložení mezi tyto vedoucí případů bylo značně nerovnoměrné, u čtyř to bylo po jedné RSK a čtyřicet konferencí zajistila jedna pracovnice.

Zapojení komunity nebo společenství do realizace RSK je významným prvkem tohoto nástroje. A to především u trestných činů, které se odehrály v třídním kolektivu, mezi vrstevníky nebo v rámci obce, kde pachatelé a oběť bydlí. V šetření uvedli vedoucí případů, že se zástupci komunity angažovali ve většině případů realizovaných konferencí. Zástupci komunity bývají vyzváni k přijetí podílu na újmě oběti, a to ve třech ze čtyř realizovaných RSK. Ve všech 44 realizovaných RSK komunita poskytla příležitost pro konkrétní nápravná opatření pachatele/ů a vzala na sebe podpůrnou roli v odčinění způsobené újmy.

Ve všech případech byli přítomni na uskutečněných RSK rodinní příslušníci pachatelů. Rodiče nebo další rodinní příslušníci jsou na konferencích přítomni ze dvou důvodů: jedním je zákonem stanovená povinnost přítomnosti zákonného zástupce a druhým je role podporovatele.

Oběť byla přítomna u všech analyzovaných případů. Tuto skutečnost není možné brát jako samozřejmou, protože metodika RSK hovoří o situacích, kdy se oběť může na setkání nechat zastoupit někým z rodiny či blízkých. Ve více než čtyřech pětinach případů vedoucí případů uvedli, že si oběť přizvala na RSK někoho z rodiny nebo známých, aby ji svou přítomností podpořili.

Facilitátor musí mít u každé RSK stanovené cíle, ke kterým účastníky vede. Cíle jsou formulovány více obecně, vychází z principů restorativních skupinových konferencí. Z nich se odvozují cíle konkrétní, které jsou modelovány daným činem, pachatelem, obětí. Cíl související s příležitostí pro oběť byl splněn ve všech 44 případech, pokud se jedná o příležitosti oběti promluvit o tom, co se stalo. Dále výsledky ukázaly, že ve více než třech čtvrtinách případů oběti zcela dostaly odpovědi na své otázky a ve zbývajících přibližně čtvrtině ji spíše dostaly. Vedoucí případů se domnívají, že u všech uspořádaných RSK oběť zcela nebo spíše dostala příležitost ovlivnit proces zmírnění újmy a napravení způsobené krivdy.

Z hlediska dopadu RSK na pachatele získaná data vypovídají o výrazně pozitivním vlivu na snížení recidivy trestné činnosti mladistvých. U případů, kde měli vedoucí případů informace o dalším životě pachatele, byla další trestná činnost nulová. Pachatelé v přibližně třech čtvrtinách případů zcela a ve zbývajících téměř čtvrtině spíše dodrželi uzavřené plány nápravy. Konference přispěly ve všech případech k tomu, že pachatelé spíše nebo zcela pochopili rozsah škody a převzali za ni odpovědnost.

V závěru dotazníku byly probačním úředníkům položeny otázky, které zkoumaly případy, ve kterých byla RSK předčasně ukončena. Zde byla reakce jen od jednoho respondenta, který uvedl dva své případy, kdy v jednom RSK byla ukončena v době přípravy a druhá v okamžiku svolání setkání. Důvodem byla rada právního zástupce pachatele odstoupit od řešení nápravy formou RSK.

Poslední otázka dotazníku zjišťovala četnosti případů, ve kterých vedoucí případů zastávali roli facilitátora. V období mezi lety 2018 až 2020 četnost činila 38 RSK z celkem 44 všech realizovaných.

3.2. Případové studie

Na základě výsledků dotazníkového šetření byli vyhledáni a osloveni úředníci PMS, kteří odpověděli kladně na otázku: Realizoval/a jste (v roli vedoucího případu) v průběhu let 2018, 2019, 2020 rodinnou skupinovou konferenci? Celkem se jednalo o pět pracovníků, kteří byli požádáni o rozhovor, v rámci kterého vždy byla popsána jedna rodinná skupinová konference. V rámci přípravy obdrželi tito účastníci podrobnou strukturu rozhovoru, aby se mohli dopředu připravit (zejména informace k případům). Předpokládaná délka trvání byla přibližně 60 minut na jeden případ. Ve skutečnosti se délky rozhovorů lišily – trvaly od 45 minut do 2,5 hodiny. Délka rozhovoru se odvíjela od náročnosti analyzovaného případu RSK a také zkušeností daného pracovníka s touto metodou v rámci jiných případů.

Oproti plánovaným rozhovorům s pěti pracovníky nakonec bylo realizováno rozhovorů šest, protože k jedné skupinové konferenci se vyjádřil jak facilitátor, tak vedoucí případu. Případových studií bylo zpracováno šest, protože jedna z pracovníků výzkumníků v průběhu rozhovoru nabídla podrobné informace k další RSK, která se odehrála v době před rokem 2018.

Každá rodinná skupinová konference byla zpracována jako jeden samostatný případ. Z důvodu zachování anonymity pracovníků PMS i účastníků RSK byly z popisů vypuštěny jména a názvy obcí, ve kterých se konference pořádaly. Na konci této části zprávy jsou uvedeny informace, které dotazovaní úředníci uvedli během rozhovorů, ale netýkají se daných případů. Doplnují situaci kolem využívání nástroje RSK v práci s mladistvými pachateli.

Volba případu k rozhovoru byla ponechána na jednotlivých pracovnících. Většina z nich však realizovala jen jednu RSK, takže výběr z portfolia čtyř desítek RSK ve skutečnosti prováděla jen jedna úřednice. Dva případy byly starší než 3 roky. Pracovníci i přes tuto skutečnost neměli problém vybavit si tyto konference a podrobnosti s nimi spojené, proto byly do studie účinnosti zařazeny.

Samotné případové studie jsme zařadili do přílohy č.1 Studie a v rámci následujících podkapitol představujeme základní charakteristiky případů a zjištění, které mohou přispět k dalšímu využívání techniky.

3.2.1. Základní charakteristiky případů

Ač se jednalo o kvalitativní způsob šetření, jehož výsledky nemůžeme zobecňovat, přináší zajímavé výsledky a zjištění. Čtyři RSK se odehrály v období posledních dvou let, dvě byly staršího data. U dvou RSK byl pachatel sám a u zbývajících se jednalo o skupinu tří nebo čtyř pachatelů. Věkové spektrum pachatelů se pohybovalo od 11 let až do 17 let. Ve všech případech se jednalo o chlapce. V rámci popisovaných šesti případů se do RSK zapojilo celkem 15 pachatelů. Převažovaly mezi nimi trestné týkající se majetkové újmy (krádeže, poškození cizí věci) a v jednom případě šlo o loupež. Z hlediska poškozené strany bylo spektrum poměrně široké. Obětí byli vrstevníci, ale také obec, škola, dospělé osoby. Ve čtyřech případech se RSK zúčastnili zástupci komunity, kteří pocházeli z řad zástupců obce, školy, právníků a pracovníků OSPOD.

Ve všech šesti případech dotazovaní pracovníci vyhodnotili, že došlo k naplnění cíle RSK. U žádného z 15 pachatelů nebyla zaznamenána v období po realizaci RSK další recidiva, včetně těch případů, od kterých uplynuly více než tři roky.

Převažovaly RSK, kdy si vedoucí případu svou konferenci facilitoval. Tak tomu bylo v pěti ze šesti případů. V jednom si přizvala vedoucí případu k sobě do dvojice kolegyni z jiného pracoviště PMS. Mimo případy rozebírané v rámci rozhovoru byly konference vedené dvěma facilitátory zmiňovány, ale vázaly se k období pilotního projektu Na správnou cestu!. Přestože převažovaly ve sledovaných případech ty, které facilitoval úředník sám, byla zde shoda na názoru, že u RSK je ideální práce ve dvojici. Nejedná se jen o samotné facilitování setkání, ale i rozložení časové zátěže v přípravné fázi (individuální konzultace s pachatelem a obětí, sestavení scénáře).

Z přehledu případů je také znatelné, že místem konání RSK bylo povětšinou pracoviště PMS. Vedoucí případů se nebrání uspořádat setkání mimo prostory PMS, přestože si to vyžaduje náročnější přípravu a komplikuje se administrace. Ze strany účastníků (rodičů, poškozených, zástupců komunity) byly také příznivé ohlasy na výběr místa konání místně blízkém. Pro lepší orientaci čtenáře uvádíme v následující tabulce souhrn základních informací o jednotlivých případech.

Tabulka 8 Základní charakteristika jednotlivých případů

Případ č.	1.	2.	3.	4.	5.	6.
Termín konání	konec roku 2019	přelom let 2018/2019	listopad 2019	podzim 2017	květen 2019	květen 2015
Facilitátor konference	vedoucí případu	vedoucí případu	vedoucí případu	vedoucí případu	vedoucí případu	jiný úředník PMS + vedoucí případu
Pachatel	chlapec, 15 let v době spáchání činu, 16 let v době RSK	chlapec, 14 let	3 chlapci mladší 15 let	3 chlapci, z toho jeden nezletilý a 2 mladiství	3 chlapci, z toho jeden nezletilý a 2 mladiství	4 chlapci, všichni mladší 15 let
Druh trestného činu	loupež	krádež	krádež a porušování domovní svobody	krádež a poškození cizí věci	poškození a ohrožení obecně prospěšného zařízení	krádež a poškození cizí věci
Oběť	nezletilý chlapec	nezletilá dívka (spolužačka)	majitelka nemovitosti	škola zřízená obcí	obec	manželský pár
Zapojení komunity	ne	ano	ne	ano	ano	ano
Naplnění cíle RSK	ano	ano	ano	ano	ano	ano
Místo konání RSK	PMS	škola	PMS	obecní úřad	obecní úřad	obecní úřad
Recidiva	ne	ne	ne	ne	ne	ne

3.2.2. Zjištění k realizaci RSK

Během rozhovorů s pracovníky PMS byly zaznamenány informace, které více či méně souvisely přímo s popisovanými případy RSK. Tyto mohou mít svou hodnotu v doplnění rámce využívání rodinných skupinových konferencí v restorativní justici. Pracovníci během rozhovoru spontánně srovnávali daný případ s jinými RSK nebo mediacemi, připojovali své názory a zkušenosti a také doporučení pro podporu používání RSK v práci probačních úředníků.

Práce ve dvojici

V rámci případových studií převažovaly ty, kde si vedoucí případu konferenci i sám facilitoval (pět z šesti). Přesto, že RSK provedené v tomto módu, tedy vedoucí případu rovná se facilitátor, splnily

stanovené cíle, byly vyzdvihovány přednosti práce ve dvojici. Druhou osobou při vedení setkání nemusí být facilitátor. Podporu pracovníci pocítují už jen přítomností další osoby z PMS. Může to být služebně starší kolega v roli pozorovatele nebo kolegyně, která vypomůže s administrativou a technickými záležitostmi v průběhu RSK. Jako ideální byl uveden případ, kdy úřednice přijela facilitovat případ a spolu s vedoucí případu konferenci úspěšně zvládly díky rozdělení rolí během setkání (opečování jednotlivých stran) a vstupu facilitátorky ve fázi individuálních konzultací.

Jedna z dotazovaných uvedla, že ji samotné dělaly dobře konference s kolegou, se kterým se zná řadu let. Práce ve dvou je dobrá pro vzájemnou zpětnou vazbu, zároveň si vyžaduje rozdělení rolí a úkolů pro vedení RSK. *„Je mnohem, mnohem lepší dělat ve dvou. Ale tento komfort si nemůžeme dovolit.“* Pomoc je, když druhá osoba pomůže třeba jen s částí přípravy RSK (organizačně). *„Je hudbou budoucnosti, že by [úředníci] dělali RSK ve dvou.“*

Na příkladu velmi početné RSK (cca 20 osob), kterou jedna z úřednic realizovala v roce 2013, bylo zřejmé, že tým pro RSK čítal tři osoby. Dvě pro facilitování a další pro administrativu a technické záležitosti.

Nesporným argumentem pro práci ve dvojici je možnost získání zpětné vazby na průběh a výsledek RSK, případně jakési sdílení zážitku, protože ve většině uvedených případů pracovníci přiznali emoční prožitek během RSK, který doznívá ještě několik hodin poté.

Jedna z úřednic sdělila, že konzultace jsou velmi důležité. Má na pracovišti kolegyni, se kterou může věci, třeba i ohledně RSK, konzultovat nebo si ji přizvat. Využívá to i u mediací. *„To je benefit. Možnost sdílet je důležitý pro srovnání se s vlastními emocemi.“* Zkrátka: *„RSK je dobrá věc, já sama pomáhám kolegům a jednotlivé konference společně analyzujeme. Podporuji kolegy, aby RSK používali, radím jim, a tímto přispívám k rozšíření realizace tohoto nástroje.“*

Doplňující otázka vlivu osobní angažovanosti na vedení RSK vedla dotazované k zamyšlení. Nikdo z participantů nevyhodnotil, že by pocíťoval střet zájmů nebo jakousi nutnost hlídat si nestrannost. Převažoval názor, že je v těchto případech podpůrným prvkem to, že vedoucí případu je už s účastníky na jedné vlně z předchozích jednání, má částečně rozklíčované vztahy (např. v rodině) a má důvěru pachatele a především oběti. Objevil se však i názor na RSK vedenou přizvaným facilitátorem, jak to zmiňuje metodika RSK. Pracovnice vycházela z vlastní zkušenosti s facilitováním cizího případu: *„To bylo v době projektu, když si to zkoušeli. Odstup a věcnost můžou být pozitivním přínosem při facilitování cizího případu. Facilitátor není zatížený emocemi a předchozím vyjednáváním.“*

Dovednosti facilitátora

Každou konferenci předchází mnohahodinová příprava na úrovni administrativy, individuálních konzultací, zajištění technického zázemí, sestavení programu. I přes důkladné přípravné práce se pracovníci při facilitování RSK setkali s nepředvídanými okamžiky, které museli operativně řešit. Není možné připravit se na úplně každou alternativu, ale uvedené příklady mohou naznačit, jaké kompetence je potřeba u pracovníků v rámci podpory tohoto nástroje rozvíjet.

Při facilitování je nutné hlídat cíl konference. Facilitátor udává tempo, snaží se udržet po celou dobu pozornost účastníků a mířit ke stanovenému cíli. Kombinací těchto věcí, především u početnějších RSK, považuje jedna z pracovnic za mistrovství. „A k tomu je ještě potřeba vše zapsat.“

Situace, která ji během RSK zaskočila, byl projev náboženského vyznání. Tatínek na RSK poklekl a sliboval Bohu, že už se čin nebude opakovat. Bylo to emotivní projev a náročný moment pro facilitátora.

Na jiné konferenci řešili participantův případ související s pornografií. Klíčová zde nebyla omluva pachatele směrem k oběti, ta trvá pár minut, ale ošetření, co bude potom. Stěžejní bylo dohodnutí, jak pracovat dále se sociálními sítěmi, navést mladistvého pachatele i oběť k řešení i do budoucna. A nezbytné ubezpečení, že to, co se na RSK dohodlo, bude dodržováno.

U vedení RSK se velmi často používá flipchart. Facilitátoři jej používají pro napsání pravidel, poznámek, návrhů z pléna. U mladších dětí je dobré si věci nakreslit, napsat, v kterém bodu konference zrovna jsou, ať se k tomu mohou vracet.

Specifický případ – početná RSK

V rámci jednoho rozhovoru pracovnice zmínila zkušenost z RSK, na které bylo přítomno asi 20 účastníků. Jednalo se o skupinku mladistvých pachatelů, kteří zničili majetek sprejerstvím. Na náročnosti RSK přidal velký rozsah škody a dlouhý časový úsek, kdy pachatelé ničili majetek. Případ byl navíc komplikován tím, že poškozených bylo více, u každého byla způsobena jiná výše škody a každý si nárokoval jiný způsob náhrady škody (finanční, uvedení do původního stavu). V té době nebyla k dispozici metodika pro RSK, a už vůbec ne v tak velkém rozsahu. Pracovnice si uvědomuje, že u této RSK dělala hodně chyb. Přestože se přípravě věnovala intenzivně minimálně jeden měsíc.

Co by udělala jinak v případě tak početné RSK? Šla by rychleji po cíli. Dávala hodně prostoru všem účastníkům. Po 2,5 hodinách ještě stále nebyli u projednávání plánu nápravy. Bylo to únavné pro všechny přítomné. Na způsobu nápravy se všichni shodli, nedošlo ke konfliktu. Zájem poškozených byla u této RSK pravděpodobně náhrada škody, ne prioritně výchovný efekt či narovnání vztahu s komunitou. Po této zkušenosti se úřednice domnívá, že u tak rozsáhlého případu je cílem RSK omluva pachatelů a nastavení způsobu nápravy. Není prostor na dlouhé vysvětlování okolností činu

nebo širší souvislosti. Výjimkou je situace, kdy se na čin doptává oběť. „*Nemusí být všechno řečeno, některé věci vyplynou ze souvislosti (např. rodinné poměry).*“ Zároveň přemýšlela nad možným řešením rozsáhlých RSK. Rozsáhlých jak početně, tak například množstvím informací či emocí. „*Možné řešení by bylo rozdělit RSK na dvě samostatné části. První by byla o samotném činu, pocitech, emocích a druhá o řešení škody. Ale budou všichni ochotni přijít víckrát?*“

Nerealizované RSK

Jedna z pracovnic popsala zkušenosti s odřeknutím účasti na RSK. Opakovaně se jí stalo, že do poslední chvíle to vypadalo, že RSK bude v plánovaném složení, a nakonec hlavní aktér změnil názor. Nebo oběť přišla sama, a ne s doprovodem, protože doprovod ztratil odvalu konferenci absolvovat. Někdy se oběť ozve, že RSK nechce, že jen pošle návrh na výši škody, způsob úhrady a kontaktní údaje. Jsou situace, kdy rodiče jdou pryč a úřednice mluví jen s mladistvými sama. Některé případy končí jen mediací.

Další pracovnice se podělila o dva konkrétní případy zmarněné RSK. V jednom z případů byl poškozeným mladistvý z vietnamské komunity. Jednalo se o ublížení na zdraví během rvačky, napadený se útoku nepřiměřeně bránil nožem. Rodiče pachatele byli neochotni tuto záležitost urovnávat formou RSK, protože nechtěli hradit peněžitou škodu poškozenému dopředu, tedy před soudním jednáním. Jednalo se o částku asi 80 tis. Kč. Pracovnice tento případ viděla jako ideální případ pro řešení na RSK, protože pachatel i oběť byli z jedné komunity. Neznalost českého jazyka u rodičů neviděla jako zásadní problém pro RSK. Právě naopak, zapojení členů komunity by bylo zajímavé.

V druhém případě došlo ke zrušení kompletně připravené konference až v den konání. Matka obviněného přišla s tím, že se cítí jako poškozený, a ne jako pachatelé. Pracovnice tak ztratila osobu v roli „pachatele“, která je pro RSK zásadní. Nebyl splněn základní princip pro RSK, což je přiznání viny pachatele a převzetí odpovědnosti za spáchaný čin. Ke kroku neúčastnit se RSK se rodina pachatele rozhodla na radu svého právního zástupce.

Čas a RSK

Jak v dotazníkovém šetření, tak během polostrukturovaných rozhovorů byla tématem časová náročnost realizace RSK. Jedna z pracovnic ji analyzovala následovně: přímé působení (konzultace) zabere dvě hodiny s každou stranou, odhaduje, že na přípravu je potřeba cca 50–60 úkonů, pokud jde vše hladce a není na RSK moc osob. Měla i případ, kdy bylo potřeba přerušit RSK a pokračovat za týden a zde bylo celkem okolo 100 úkonů. Přípravu RSK lze vyčíslit v desítkách hodin práce úředníka – RSK má průměrně 1,5 až 2 hodiny. Délka samotného setkání se odvíjí také podle zralosti účastníků. Například u RSK s mladšími dětmi je průběh rychlejší, „*ať je netrýzní*“.

Kromě omezených časových možností vedoucího případu, ale také limitů rodičů pachatelů či oběti nebo zástupců komunity, je zde omezený čas, daný délkou přípravného řízení. Jedna z pracovnic uvádí: „*V tak krátkém úseku nelze sladit termíny se všemi stranami. Za jiných okolností by například byla přítomna na konferenci i komunita.*“

Zároveň však byly zmíněny příklady, kdy v rámci dobře nastavené spolupráce daného pracoviště PMS s OČTŘ je možné časový prostor pro přípravu a konání RSK o něco prodloužit. „*Řízení proti osobám mladším 15 let je specifické v jednotlivých regionech. U nás to funguje tak, že mám domluvu s místním st. zastupitelstvím, že dostávám usnesení. Jsem včas informována. Mám vždycky časový prostor (cca měsíc), než projde návrh státního zástupce a je ustanoveno jednání u soudu.*“

Postřehy k vedení RSK

Metodika uvádí, že jako první dostává při RSK prostor pro vyjádření poškozená strana. V praxi to však facilitátoři řeší individuálně. Z rozhovorů vyplynulo, že standardně dostává první slovo oběť. Záleží na situaci. „*Například, když přijde pachatel s kytkou nebo se jedná o temperamentního pachatele (typická je v tomto romská komunita), pak je dán prostor pro omluvu, jako přirozený krok.*“

Často zmiňováno bylo během rozhovorů téma zajištění pocitu bezpečí oběti. „*A třeba ještě před samotným konáním oběti dodávám odvalu a snažím se umocnit pocit bezpečí. U setkání se to vždycky vrátí.*“ Vytvoření bezpečného prostoru se týká také pachatelů. Byl uveden příklad, kdy se pachatelé sami snažili poškozenou opakovaně kontaktovat s omluvou, ale nepovedlo se to. Navíc je provázel strach z reakce oběti. RSK vytváří bezpečný prostor pro omluvu, otázky, zpětnou vazbu.

U fáze vytipování případu se ukázalo, že mezi úředníky nebyl jednotný postup, ani způsob přemýšlení a rozhodování. U některých se od počátku jevila konference jako ideální způsob řešení případu. Byl zde však také případ, kde až po jednání s poškozenou stranou pracovnice vyhodnotila, že RSK je vhodná forma z důvodu úspory času jejího, ale také zástupců komunity a oběti.

Jedna pracovnice měla také případ, kdy se na ni obrátil pachatel, který dříve prošel RSK, s žádostí, aby narovnání dalšího jeho deliktu opět řešili tímto způsobem. Byla to pro ni zpětná vazba, že pachatelé pozitivně vyhodnotili účast na RSK.

Realizace RSK mimo prostory PMS

Prvek, který ovlivňuje přípravu i samotnou realizaci setkání, je prostředí, ve kterém se RSK odehrává. Jen v jednom z analyzovaných případů se RSK uskutečnila v prostorách PMS. Úředníci upřednostňovali místa, která jsou spojená s místem činu, bydlištěm účastníků, působením komunity. Všichni pracovníci se setkali s ochotou prostory zapůjčit (škola, obec). Tuto vstřícnost považovali zároveň za jakýsi projev zapojení komunity do řešení případu.

Ochota přiblížit se místu a účastníkům případů byla zaznamenána ve více případech. Například výjezd vedoucí případu za poškozenými či zástupci komunity – ředitelkou, starostou, sportovním týmem. V případech, kde se koná RSK v cizím prostředí (mimo prostory RSK), je náročnější administrace, protože je potřeba dopředu řešit věci ohledně notebooku, kopírování, tisku. Zároveň si musí facilitátor prověřit, jak vypadají prostory, jaké je tam zázemí (uspořádání stolu a židlí, možnost přípravy drobného občerstvení, WC).

RSK a mediace

Často bylo v rozhovorech spojováno téma RSK s mediací. Byla zde znatelná náklonnost probačních úředníků k řešení případů formou mediace. V některých případech nebylo pracovníkovi PMS na počátku jasné, zda bude případ řešen konferencí. Nedošlo k tipování případu vhodného pro RSK, ale naopak, hlubším poznáním pachatelů, jejich rodin, poškozených a komunity byla RSK zvolena jako vhodný nástroj.

Podpůrné momenty a skutečnosti komplikující uspořádání RSK

Závěrem této části uvádíme názory a postřehy z rozhovorů, které se týkají momentů a skutečností, jež mohou realizaci konference komplikovat. Zároveň jsou uvedeny i nápady a doporučení, které zachycují podpůrné momenty směrem k rodinným skupinovým konferencím. Pro větší autentičnost názorů a omezení zkreslení často uvádíme citace, např.:

„Pracovní přetíženost zaměstnanců PMS, kumulace agend, tak se nedivím, že to moc lidí nedělá. Chce to nadšence.“

„Je to hodně s práce nejistým výsledkem. Je to škoda, protože odezva na RSK od OČTR je pozitivní. RSK jsou vhodné pro prvopachatele.“

„RSK je náročná na organizaci a čas. Ale když bych měla dělat místo mediace konferenci, tak mi to připadá efektivnější. V případě, že se jedná o více pachatelů, pak mi určitě připadá údernější a zajímavější použít k řešení RSK. Dosáhneme více na pachatele.“

„Projekt skončil, motivace u těch lidí, kteří to mohli dělat v rámci projektu, opadla. Jen srdcař, nebo někdo hloubavý a zvědavý se tím může prokousávat sám.“

„Vidím v RSK potenciál. Musí v tom být nadšení.“

I u osob 15 let a starších vidí často úředníci výchovný dopad RSK – uvědomění si toho, co pachatel způsobil, a dále závazek, že se bude podílet na úhradě škody. Byl také vysloven názor, že má větší váhu výsledek RSK než samotné rozhodnutí soudu. Pachatel v rámci RSK musel projevit iniciativu, omluvit

se tváří v tvář. Zajímá to rodiče, připadá jim to výchovné. Považují to za lepší, než formální stanovisko soudu. Je výchovnější, když si o tom promluví na PMS, přestože probíhá zároveň soud (u dětí do 15 let).

„PMS má hodně agilních a nadšených lidí, kteří zkouší nové věci a nebojí se. PMS jde dobrým směrem, že chce motivovat své zaměstnance, aby se dovedli. To souvisí i s nástrojem RSK. Do pilotního projektu se přihlásili nejaktivnější lidi, ale pak už to skomíralo. Nikde se už dále metoda RSK nevyučuje, např. v rámci KVK. Chce to větší tlak.“

Jako důvod toho, proč RSK nejsou realizovány, je uváděna dlouhodobá přetíženost pracovníků PMS. RSK je jedna z organizačně nejnáročnějších akcí, kterou PMS má v portfoliu nástrojů pro práci s mladistvými pachateli. *„Dokud se nezmění personální politika, tak se nezmění přístup pracovníků k náročnějším metodám práce.“*

„Zaměstnanci PMS jsou zahlceni novými věcmi. Lidi už z toho jsou unavení. Realizuje se spousta projektů. Řešením by mohlo být snížení vkládání energie do nových projektů. PMS má odpilotovanou spoustu kvalitních věcí, které následně nejsou uplatňovány v praxi. Například jim bylo v rámci vzdělávacího projektu na RSK řečeno, že na každém středisku bude jeden pracovník proškolen v RSK a z těch se pak vytáhne expert pro jednotlivé regiony, kterého si budou úředníci zvat, aby odfacilitoval konference jimi vytipovaných případů. Ale to se už neuskutečnilo.“

Jedna pracovnice shledává RSK jako velmi efektivní nástroj pro práci pracovníků PMS. Jako motivaci pro realizaci RSK pracovníky PMS vidí vyjádření uznání a ocenění jejich práce.

Dalším postřehem je, že pracovníci PMS nejsou nastaveni v přípravném řízení pracovat jinak, než je zvykem, tzn. že jednou pachatel odmítne nabídku a úředník se už nepokouší opakovaně konferenci nabízet.

„U některých by možná stálo za to scházet se opakovaně a pracovat s motivací jít do RSK. Je to o zaběhnutém systému myšlení služby obecně.“

Podpůrnou skutečností pro šíření realizace RSK je to, aby si úředník vytvořil podmínky s OČTR. *„Kromě kompetencí pro samotné pořádání RSK musíte mít vytvořeno i zázemí a respekt, vybudované praxí, povědomí orgánů, že něco umíte.“* Pro RSK je potřeba mít čas a toto může pomoci jej vytvořit. Spolupracující OČTR respektují onen čas, potřebný pro realizaci konference, a nebombardují pracovníci otázkami, protože ví, jak náročné to je. Úřednice například dostala i delší lhůtu, když to nestihla. *„V získání respektu a povědomí, co to je RSK, vám nikdo nepomůže, to si musíte budovat sami.“*

Soudci i státní zástupci mají jednoznačný vzorec, že mediace znamená odklon. Což u RSK není, probační úředník vnímá morální aspekt, narovnání konfliktu, nalezení odpovědi na otázky, emoce,

v některých případech to může nahradit psychologa/psychiatra, vést k uklidnění oběti. Není to ale zároveň možné aplikovat na všechny trestné činy nebo na všechny krádeže. Neřešená šikana, ublížení na zdraví, opakované činy, tyto kategorie nejsou vhodné mj. kvůli obavám oběti.

Mezi odbornou veřejností a spolupracujícími organizacemi je podle úředníků jen malé povědomí o tom, co RSK znamená. Sami úředníci vnímají RSK jako dobrý nástroj, který je výchovný pro pachatele. Ale i směrem k obětem. Jedna pracovnice navrhuje: *„Kdyby se státní zástupce účastnil RSK, protože některé věci jsou nepřenositelné. Popis nestačí. Důležité je si to projít. Mělo by to větší váhu. A nechávali by jim [probačním úředníkům] na uspořádání RSK delší lhůty.“* Navrhuje začít u OČTŘ, kteří by pochopili rozsah RSK a dali jim prostor je dělat. *„Když uvidí ty kauzy, tu změnu postoje pachatele, že přišel sám s řešením, návrhem. Stát tak pochopí, že se snižuje recidiva, náklady na škody způsobené trestnou činností.“*

Stejně tak tomu může být u pracovníků OSPOD. Úředníci zmiňují možnost poznání tohoto nástroje formou stáže pracovník OSPOD na realizované konferenci. Pracovníci OSPOD RSK často zaměňují za konferenci případovou a podle probačních úředníků mají spíš zkreslenou představu o tom, co je RSK.

A posledním podnětem v rámci rozhovorů je téma účasti právníků v rámci RSK. Jedna z dotazovaných úřednic měla u všech RSK přítomného advokáta. Všichni o účast projevíli zájem ze své iniciativy. Zúčastnili se i za podmínky, že do RSK nebudou zasahovat. Po konferencích všichni potvrdili, jak velký vliv takové setkání na zainteresované strany má. O tom svědčí zkušenost, že se postavili v průběhu RSK na stranu facilitátora a v závěrečném kolečku vyzývali pachatele k zodpovědnosti vůči dohodnutému opatření.

4. Závěr a doporučení

Metodika programu restorativní justice Rodinné skupinové konference zmiňuje působení týmu facilitátorů. Vzhledem k počtu účastníků setkání se podle ní jeví vhodné, aby přípravu vedli dva facilitátoři, nejlépe muž a žena. Je na nich samotných, jak si rozdělí role. Na základě výstupů z dotazníkového šetření se ukázalo, že RSK vedli obvykle sami vedoucí případů. Stejně tak tomu bylo u případových studií, kdy si vedoucí případů veškerou agendu, včetně facilitování RSK, zastával sám. Zároveň však probační úředníci, kteří měli možnost vyzkoušet si práci ve dvojici, preferují druhou osobu do týmu RSK. **Proto doporučujeme v metodice RSK popsat i variantu, kdy je vedoucí případu zároveň facilitátorem, protože absence druhého facilitátora nemusí být, především u RSK s menším počtem účastníků, důvodem, proč RSK odmítat. Zároveň doporučujeme podporovat tvorbu minitýmů facilitátorů z řad probačních úředníků pro jednotlivé RSK.** Nemusí se jednat jen o minitým s rolemi vedoucí případu a facilitátor. Může jít o kolegu, který se samotného setkání RSK účastní v pozici podporujícího kolegy, který pomáhá s administrativou, organizací, řešením nenadálých situací a poté podá facilitátorovi zpětnou vazbu, sdílí s ním průběh konference.

Facilitování RSK je náročná činnost, která si od facilitátora vyžaduje udržení pozornosti své i účastníků, koordinaci vedení diskuze ke stanovenému cíli spolu s administrativní činností. Během setkání se mohou objevovat u účastníků silné projevy emocí nebo neplánované momenty, které musí facilitátor operativně a zároveň profesionálně zvládnout. Úředníci, kteří realizovali RSK, během rozhovorů zmiňovali psychickou a emoční zátěž spojenou s RSK i po jejich ukončení. Proto po proběhlé RSK pozitivně hodnotí možnost získat od kolegů zpětnou vazbu, například při intervizi či supervizi. **Doporučujeme zavést systém podpory pro úředníky, kteří RSK uspořádali. Metodika hovoří o skupinovém rozhovoru facilitátorů s metodikem, kde úředníci, kteří uskutečnili konference, sdílí své zkušenosti. V případě, že je počet realizovaných RSK malý, pak ošetření facilitátora „krátce poté“ může probíhat individuální konzultací s metodikem či expertem na RSK.**

Potřeba podpory či konzultace se objevuje i během přípravy vedoucích případů na RSK. Většinou se pracovníci obrací na kolegy v rámci svého pracoviště nebo na kolegy, se kterým RSK v minulosti uspořádali. Jedna z pracovnic uvedla, že v jednom z projektů PMS zaměřených na podporu RSK bylo prezentováno, že bude na každém pracovišti proškolen v technice RSK jeden pracovník a k tomu bude vyčleněn expert pro region. **Doporučujeme podporu takového modelu, kdy si PMS zasílá v rámci pracovišť v celé republice pracovníky, kteří techniku RSK znají a používají a jsou podporováni expertem na regionální úrovni. Postupně se tak vytvoří celorepublikový tým úředníků specializovaných na RSK, kteří se navzájem znají, sdílí zkušenosti a tvoří operativně minitýmy pro jednotlivé RSK.**

V dotazníkovém šetření i během rozhovorů s realizátory RSK se ukázalo, že vzdělávání a teoretická příprava jsou pro rozhodnutí řešit případ mladistvých pachatelů důležité. Zároveň na ně ale musí navázat realizace RSK v praxi. V určitém okamžiku musí probační úředník překročit práh teorie a zrealizovat skutečnou konferenci. Mezikrokem je například pilotní projekt, kde si pracovníci vyzkouší RSK „nanečisto“. Poté však musí navázat realizace RSK na skutečných kauzách. To posílí jejich kompetence, sebedůvěru a přesvědčení o tom, že RSK je účinný nástroj pro práci s mladistvými pachateli. **Doporučujeme, aby se PMS zaměřila na systematickou podporu zájemců o RSK po ukončení projektu či na vzdělávací akce v této oblasti.** Výsledky dotazníkového šetření ukázaly, že překážkou realizace není u pracovníků PMS to, že by v RSK neviděli smysl. Lze pracovat s předpokladem, že probační úředníci považují RSK jako smysluplný nástroj.

Mezi důvody nerealizace RSK se objevila také časová vytíženost vedoucích případů. Pokud se k tomu připojí náročnost organizace RSK a krátké lhůty v rámci trestního řízení, pak vedoucí případů pravděpodobně zvolí jiný, časově a organizačně snazší způsob vypořádání případu. Jako řešení se nabízí personální posílení pracovišť PMS. **V rámci stávající personální situace doporučujeme realizovat RSK**

ve dvojici. A to už od okamžiku individuálních přípravných konzultací. Druhá osoba může spolupracovat po celou dobu, nebo být k dispozici pro nejnáročnější momenty realizace konference. Zkušenosti úředníků, kteří měli možnost pracovat na RSK s dalším kolegou, dokládají, že se tak mezi ně rozloží úkony. Přináší to nejen větší komfort pro vedoucího případu, ale také větší pocit jistoty a snížení zátěže psychické i administrativní.

Ukázalo se, že zásadní vliv na nerealizaci RSK má také absence vhodných případů. Během rozhovorů v rámci případových studií bylo téma vhodnosti případů opakovaně řešeno. Vhodnost může mít několik rovin, které vycházejí z doporučené struktury účastníků RSK a také z druhu trestného činu. Pokud se jedná o trestné činy, pak z případových studií vyplynulo, že RSK jsou vhodné a zároveň účinné například u krádeží, poškození cizí věci, porušování osobní svobody. Naopak jako nevhodné je úředníci vyhodnotili u sexuálních deliktů, šikany či trestných činů s rozsáhlým počtem poškozených. Prvním filtrem při vyhledávání vhodných případů je tedy druh trestného činu a přístup pachatele k přiznání viny a zájmu narovnat újmu. Dalším faktorem jsou rodiče pachatelů, kteří mohou nesouhlasit s návrhem řešit situaci RSK, nebo je rodinné prostředí přímo nefunkční. **Doporučením může být podrobné a trpělivé vysvětlení principů RSK rodičům vykazujícím potenciál zvládnout RSK a dohlédnout na naplnění nápravy škody, motivovat je k účasti na RSK, upozorňovat je na to, že RSK nabízí bezpečné prostředí pro omluvu jejich dětí.**

Vhodnost případu dále ovlivňuje poškozená strana. Zde se objevují případy, kdy oběť nechce řešit škodu a způsobenou újmu na RSK. Důvodem je nedostatek času, velká vzdálenost, nedostatek pocitu bezpečí, obavy ze setkání s pachatelem, nebo jen prostý nezájem. **Pro posílení zájmu obětí o účast na RSK**

doporučujeme, aby probační úředníci pracovali od prvního kontaktu s emocemi oběti, posilovali u ní pocit bezpečí a zdůraznili možné pozitivní přínosy setkání s pachateli, které například standardní řešení prostřednictvím soudu nedává (získání odpovědi na otázky, vypovězení příběhu ze svého pohledu).

Z rozhovorů vyplynulo, že není jasná hranice mezi RSK a mediací. U některých kauz vedoucích případů v začátcích směřovali případ k mediaci a až později se rozhodli pro uspořádání RSK. Důvodem byl například větší počet poškozených nebo pachatelů, kdy je RSK časově úspornější a poškozená strana nemusí být zatěžována opětovnými setkání s pachatelem. Dva probační úředníci během rozhovorů hovořili o RSK střídavě jako o konferenci a mediaci. Pro většinu vedoucích případů, kteří RSK uspořádali, byla mediace oblíbeným a častým nástrojem řešení u mladistvých pachatelů. **Mediace je rozšířenějším nástrojem mezi probačními úředníky a je možné použít dovednost mediovat jako podpůrný argument pro vedoucí případu, kteří se necítí na uspořádání RSK dostatečně kompetentní.** Facilitace RSK je odlišná od mediací, ale obě si žádají některé stejné nebo velmi podobné znalosti a dovednosti. Je na místě **mezi probačními úředníky šířit povědomí o RSK jako možné alternativě k mediacím u případů, které jsou početné co do účastníků nebo se nabízí zapojení komunity.**

Z výsledků případových studií jednoznačně vyplynulo, že výstupy z RSK mohou pozitivně ovlivnit trestní řízení vůči mladistvým pachatelům. Soudy využívají konference jako druh odklonu v trestním řízení nebo alternativní sankce. Soudci, kteří se setkali ve své praxi s řešením případu RSK, v budoucnu nahlížejí na toto řešení vstřícněji, respektují návrhy probačních úředníků, které vzešly z RSK. S tím souvisí budování povědomí OČTŘ o tomto restorativním nástroji. **Doporučujeme podpořit propagaci RSK mezi soudci a advokáty. Stejně tak šířit povědomí o RSK mezi kurátory OSPOD. U pracovníků OSPOD a právníků je to možné řešit osobní přítomností na konferencích.** Účast právních zástupců pachatelů nebo kurátorů měla dle probačních úředníků vždy kladnou zpětnou vazbu. Advokáti podpořili plán nápravy a pracovníci OSPOD získali cenné informace pro další práci s rodinou.

Předchozí pozitivní zkušenost s RSK je podpůrná i v případech, kdy vedoucí případu oslovuje zástupce komunity. Ve školách či na obcích se v případě potřeby probační úředníci setkali se vstřícností k uspořádání RSK, a to nejen na úrovni účasti zástupců komunity, ale také poskytnutím prostor pro konferenci a následně šířením informací o napravení vztahů mezi žáky, členy učitelského sboru, obyvatele obce atp. **Doporučujeme upozorňovat nové realizátory RSK na to, jak je zapojení komunity důležité pro dosažení cílů RSK. Ukazovat na příkladech dobré praxe, že uspořádání RSK v místě spáchaného činu nebo v místě bydliště má podpůrný charakter pro přípravu setkání i jeho atmosféru.** A to i přes technické komplikace, které s sebou realizace RSK mimo pracoviště nese.

Poslední doporučení vyplývá z atmosféry, ve které se nesly rozhovory s probačními úředníky na téma RSK. Přes náročnost, která je se skupinovými konferencemi spojena, je z perspektivy respondentů zřejmá účinnost tohoto nástroje při řešení trestné činnosti mladistvých a narovnání vztahu s oběťmi. Probační úředníci jednoznačně považují RSK za výchovný nástroj, a to nejen pro pachatele, ale také rodinu, případně komunitu. Je zde tedy důvěra v tento nástroj a často i motivace hledat další vhodný případ. **Ze strany PMS jako zaměstnavatele by jejich nadšení a iniciativu podpořilo ocenění a uznání,** pokud i přes vytíženost jinými případy zvolí RSK. Přestože je to, jak zmínila jedna facilitátorka, *„hodně s práce nejistým výsledkem.“*

5. Přehled tabulek a grafů

Přehled grafů

Graf 1 Míra vlivu – absence druhého kolegy/kolegyně (facilitátora) (N = 53).....	105
Graf 2 Míra vlivu – krátké lhůty v rámci trestního řízení (N = 53).....	105
Graf 3 Míra vlivu – časová vytíženost probačních úředníků (mnoho klientů) (N = 53)	106
Graf 4 Míra vlivu – náročnost organizace RSK (mnoho klientů) (N = 54).....	106
Graf 5 Míra vlivu – nejistota ve způsobu realizace (N = 53)	107
Graf 6 Míra vlivu – absence vhodného případu (N = 53)	108
Graf 6 Míra vlivu – vlastní přesvědčení o smyslu pořádání RSK (N = 52)	108
Graf 8 Zastoupení účastníků na RSK	110
Graf 9 Pachatelé – pochopení škody/újma (N=43).....	20
Graf 10 Pachatelé – převzetí odpovědnosti (N=43).....	111
Graf 11 Pachatelé – dodržení plánu nápravy (N=43).....	111
Graf 12 Pachatelé – rozvoj kompetencí (N=44).....	112
Graf 13 Pachatelé – recidiva do 6 měsíců (N=43) Graf 14 Pachatelé – recidiva do 1 roku (N=43) ...	112
Graf 15 Oběť – odpovědi na otázky (N=44)	113
Graf 16 Oběť – příležitost ovlivnit proces zmírnění újmy a napravení křivdy (N=44).....	113
Graf 17 Oběť – posílení pocitu bezpečí a jistoty (N=44)	114
Graf 18 Komunita – přijetí podílu na zranění/újmě oběti (N=42).....	114
Graf 19 Komunita – rozhodování o následku (N=42).....	24
Graf 20 Komunita – příležitost pro nápravu (N=43).....	115
Graf 21 Komunita – posílení kompetencí a vztahů (N=42)	115

Přehled tabulek

Tabulka 1 Hlavní a dílčí cíle rodinné skupinové konference	100
Tabulka 2 Co a do jaké míry mělo vliv na to, že v rámci Vámi vedených případů nebyly RSK realizovány?.....	109
Tabulka 3 Tři nejdůležitější změny, které by vedly k využití techniky RSK.....	109
Tabulka 4 Základní charakteristika jednotlivých případů	119

Příloha č. 1 – Případové studie

Jednotlivé případy byly zpracovány tak, aby zachytily autenticitu provedených rozhovorů. Důraz byl kladen na to, aby byla zachována dynamičnost jednotlivých příběhů a odpovědi probačních úředníků na otázky výzkumníka byly jen minimálně zkresleny.

Případ č. 1

Základní informace k danému případu

Mladistvý pachatel byl v době přípravy RSK trestně stíhán pro loupež. Incident se odehrál v sociálně vyloučené lokalitě. Ve dvojici s druhým chlapcem ze stejného sídliště (ten byl na útěku z výchovného ústavu) okradl na ulici vrstevníka. Požadovali po něm peníze, zbili ho a rozbili mu při útoku brýle. Napadeného si vytipovali na nádraží jako „snadnou oběť“. Přestože pachatelé činu byli dva, do RSK byl zapojen jen jeden pachatel.

RSK se uskutečnila na konci roku 2019, pracovnice byla zároveň vedoucím případu i facilitátorem. Dohled u RSK měl služebně starší kolega.

- Pachatel: 15 let v době spáchání činu, 16 let v době konání RSK
- Druh trestného činu: loupež
- Oběť: nezletilý chlapec
- Zapojení komunity do RSK: ne
- Naplnění cíle RSK: ano
- Recidiva: ne
- Účastníky konference byli: pachatel, jeho matka, oběť, jeho matka.

Vytipování případu

Na OSPODu dostávají rodiny informaci o možnosti kontaktovat a spolupracovat s PMS. Zároveň úřednice dostala usnesení z PČR o incidentu mladistvé osoby. Obeslala rodinu s nabídkou řešit situaci na PMS. Pachatel úřednici PMS poté kontaktoval. Projevil lítost nad činem a od začátku chtěl s úřednicí spolupracovat na nápravě.

Rozhodující pro řešení případu v rámci RSK byla dobrovolnost, zájem pachatele situaci řešit, přiznání se k činu a projevení lítosti nad svým činem. V tomto případě pracovnice označila ještě další moment, který patrně zapůsobil na pachatele a jeho rodinu. Vedoucí případu v minulosti pracovala na OSPODu a tato rodina byla jejím klientem. Znali se navzájem už z minulosti a pro rodinu nebyla pracovnice „cizí osobou.“

Úřednice si sehnala telefon na matku nezletilé oběti, pozvala je na PMS. Již od prvního telefonického kontaktu byla matka oběti i oběť nakloněni řešit situaci formou RSK. Při schůzce se dotazovali, co může RSK přinést, co může být jejím výstupem. Mluvili o potřebách oběti. Co se týče oběti, tam na její postoj usuzovala pracovnice spíše z jednání matky. Chlapec sám v počátcích nebyl příliš aktivní. Možná také vzhledem k traumatizujícímu zážitku z napadení. Dostali týden na rozmyšlenou, maminka volala už za tři dny, že mají o RSK zájem. Dodala potvrzení o opravě brýlí a návrh, kolik peněz by měl pachatel zaplatit. A hned si s úřednicí dohodli termín pro RSK.

Strany pachatele i oběti byly ochotny vyslechnout si nabídku na uspořádání RSK. Pozitivní rozhodnutí u obou určitě ovlivnilo osobní setkání, kde se od úřednice dověděli podrobnosti o RSK. Rodiče pachatele byli od počátku spolupracující, měli snahu věc řešit. U matky to byla pokora, touha po tom, aby se syn postavil k činu čelem. Matka vyjádřila přání, aby syn nešel ve špatných kolejích některých příbuzných nebo známých z komunity. Pracovnice viděla zájem rodiny o řešení situace a to byla důležitá indicie pro rozhodnutí RSK uspořádat.

Z pohledu zasažení vztahů v komunitě je možné říct, že nebyla zasažena žádná další strana, jako je škola či sousedé. Incident proběhl mezi pachatelem a obětí. Nejvíce pracovníci při přípravě RSK pomohla její dlouholetá praxe na OSPOD. Jezdí na víkendové výchovně rekreační pobyty pořádané OSPODem, zná tyto rodiny blíže (např. bratra pachatele), kdysi řešila dohled nad matkou ve věci výchovy.

Příprava a svolání RSK

Úřednice byla zároveň vedoucí případu i facilitátor. Protože se jednalo o malou skupinu, jako vedoucí případu využila možnosti facilitovat RSK sama. Situace byla od začátku jednoznačná. K pozvání na RSK se nabízelo pozvat rodiče pachatele a oběti. V obou případech jen matky, které mají chlapce ve své péči. Druhý pachatel zařazen do RSK nebyl pro komplikace týkající se útěku z výchovného ústavu a chybějícího rodinného zázemí. Komunita nebyla dle úřednice zasažena. Všichni oslovení souhlasili s RSK. S rodinou poškozeného hovořila jednou telefonicky a poté proběhla osobní konzultace. U obviněného proběhly dvě schůzky před samotnou RSK. Vždy se setkání s úřednicí účastnil pachatel a matka nebo oběť a matka.

Pracovnice stranu oběti i pachatele motivovala vysvětlením cílů a přínosů RSK. U oběti byly důležité informace o možnosti ptát se pachatele na pohnutky a zajištění bezpečného prostoru. Strana oběti byla nakloněna účasti na RSK poměrně záhy. V rámci přípravy na RSK probírala vedoucí případu s obětí a rodičem, co mohou od setkání očekávat, co je cílem setkání s pachatelem. Hovořila o zajištění bezpečného prostoru pro oběť a o scénáři konference. Zmínila naprostou dobrovolnost účasti. Dále s obětí probírala otázky, se kterými se po napadení trápil, že má možnost se na ně zeptat bez obav z negativní reakce typu: „Co je ti do toho?“ Také napadenému chlapci vysvětlila, že je to příležitost popsat své pocity po incidentu, co se mu odehrávalo v hlavě, když šel zbitý domů.

S pachatelem postupovala způsobem, ať si představí, co by chtěl slyšet, kdyby byl na místě oběti. Nevnucovala pachateli obsah toho, co má na konferenci říkat. V prvním domluveném termínu se nakonec RSK nekonala, na poslední chvíli ji zrušila matka pachatele z důvodu nemoci syna. V náhradním termínu již proběhlo vše podle domluvy.

Co se týče zapojení komunity do RSK, tak nebylo zapotřebí. Úřednice vyhodnotila po počátečních rozhovorech s oběma stranami, že není potřeba přizývat ani další účastníky. Pachatel i oběť měli své podporovatele ve svých matkách. Konference se konala v prostorách PMS, kde mají vhodnou místnost pro taková setkání, je vybavená kulatým stolem a je to prostředí, kde nejsou rušení.

Konání konference

Cílem konference bylo narovnání vztahu oběti a pachatele a náhrada škody. Poškozený se má cítit po RSK bezpečně, má zjistit odpovědi na otázky, které ho trápí. Pocit bezpečí znamená například to, že setkání poškozeného s pachatelem bude bez negativní odezvy. Pachatel a poškozený nemusí být po RSK kamarádi, ale vše by mělo být vypořádáno tak, aby se k incidentu nemusela ani jedna strana v budoucnu vracet.

Jako první dostal slovo pachatel, který se omluvil za svůj čin. Poté odpověděl na otázky poškozené strany, mluvil především o důvodech svého činu. Napadený chlapec nejdříve nechtěl nic říkat, slovo si vzala jeho matka. Ptala se pachatele na pohnutky, jestli si uvědomuje následky, proč nezavolal pomoc, dopad incidentu na syna a celou rodinu. Poté se už oběť přidala a popsala, jaké následky si po napadení nese (např. vyhýbání se větším skupinkám lidí, léčba u psychiatra). Napadený chlapec začal mluvit až v druhé části setkání. Zlomovým momentem k tomu, aby promluvil, byla chvíle, když z výpovědi pachatele dostal odpověď na otázku: „Proč zrovna já jsem byl obětí?“

Vyjádřit se k incidentu dostali všichni zúčastnění. Matka pachatele řekla své pocity, že se velmi stydí za to, co její syn udělal. Popsala místo, kde žijí. Jedná se o vyloučenou lokalitu, kde často dochází k páchání trestné činnosti. Matka oběti a po osmělení i oběť popsali, co tento incident pro ně znamenal. Jakou újmu jim způsobil. Jak se oběť cítila poté, co byla napadena. Jaké si nese trauma a strachy. Z pohledu pracovnice RSK pomohla oběti porozumět pohnutkám pachatele a především odpovědět na otázku, proč právě on byl vybrán jako oběť.

V druhé části setkání, kdy se navrhoval způsob narovnání, byly aktivní převážně matky. Řešily výši škody za poškozené brýle a způsob úhrady. Oběť přišla s návrhem na odškodnění a ten byl akceptován. Kromě omluvy a vysvětlení proběhlo na RSK i předání peněz za škodu na brýlích. Matka oběti si řekla nakonec jen o polovinu částky na uhrazení škody, když rodinu pachatele během RSK více poznala.

Na konci RSK facilitátor shrnul vše, co se během setkání domluvilo, obě strany to odsouhlasily. Poté byla 15 minutová přestávka, kdy úřednice šla připravit do kanceláře dohodu o nápravě škody a urovnání konfliktu. Obě strany v této době seděly společně a dále si povídaly. Po vyhotovení si všechny dokumenty přečetli a podepsali.

Během RSK nebyl potřeba žádný výrazný zásah ze strany facilitátora, pravidla byla dodržena. Facilitátor určoval pravidla RSK, řídil diskuzi, uděloval slovo. Atmosféru během RSK hodnotí pracovnice jako dobrou. Setkání trvalo přibližně 70 minut.

Uzavření plánu nápravy

Výstupem z RSK byla dohoda o náhradě škody a urovnání konfliktu. Dále zpráva o mediaci, kterou obě strany podepsaly. Plán nápravy sepsán nebyl. Pachatel prokázal snahu o nápravu už během samotného setkání, omluvil se, byla uhrazena škoda. Ani poškozená strana neměla požadavek záležitost dále řešit. Došlo k narovnání vztahu, což konkrétně znamenalo, že se oběť nebude bát chodit do míst, kde se loupež odehrála.

Po RSK pracovnice zpracovala zprávu o mediaci pro okresní státní zastupitelství a zprávu pro účely rozhodnutí a písemnou informaci pro Policii ČR. Pracovnice vyhotovila pro svou potřebu záznam o RSK, který byl opatřen podpisem přítomného kolegy. Jeho přílohou je právě Dohoda o náhradě škody a urovnání konfliktu. Od RSK uběhlo půl roku a vedoucí případu neví o tom, že by u pachatele došlo k recidivě. V době rozhovoru ještě neměla výsledek od soudu.

Závěr

Příprava RSK je náročná, ale vždy se vyplatí udělat ji dobře. Informace o tomto případě pro rozhovor čerpala úřednice ze svých poznámek a záznamů o RSK. Na dotaz, zda by něco příště udělala jinak, tak uvedla, že v případě této konference by nic jiného nevymyslela. Musela by někoho vidět v akci, inspirovat se, aby to příště udělala jinak. Pracovnice vysvětlila, jak pozná, že je cíl RSK splněn: „*Ani jedna strana už nemá potřebu něco říkat, řešit, ptát se. Vztah je narovnán. Omluva přijata.*“

Pracovnice absolvovala vzdělávací kurz vč. mediačních dovedností. Využila „kuchařky“ z tohoto vzdělávání, konkrétně techniky nebo formulace vět. Informací a znalostí pro to, aby připravila a vedla RSK, má dostatek. Může také konzultovat s někým zkušenějším. Ale je potřeba, aby pracovník PMS sám RSK realizoval, „*zažil si to na vlastní kůži.*“ Školení jsou dobrá, ale je to jen hraní si na případ. „*To, že se sejdeme a zkusíme si, to je fajn, ale není to nic, co bych mohla odkoukat od někoho, kdo se tím dlouhodobě zabývá.*“ Jako cestu vidí získávání dalších dovedností praxí. Jde o akce s „nehranými klienty“. Silnější je pro ni rozebírat RSK s kolegy než si zkoušet hrané situace.

Rodinná skupinová konference může být zpestřením práce s mladistvými pachateli. Pracovnice v ní spatřuje pro pachatele, oběť i zástupce komunity příležitost vypovídat se. Když se u ní v budoucnu objeví případ vhodný pro použití RSK, tak bude hledat důvody, proč ji uskutečnit, ne naopak. Jako jednu z příčin pro opuštění možnosti řešit případ formou RSK vidí v nepochopení rozsahu konference možnými účastníky.

Případ č. 2

Základní informace k danému případu

RSK proběhla v přípravné fázi řízení. Pachatelem byl žák 8. třídy. V době spáchání činu i v době konání RSK měl 14 let. Jednalo se o krádež. Chlapec ukradl ve škole spolužačce ze šatny notebook. Šlo o promyšlený čin, ne o impulzivní jednání. Po pachateli se nějakou dobu pátralo, chlapec se přiznal, až když byly Policií shromážděné důkazy. Obětí krádeže byla pachatelova spolužačka, tedy nezletilá žákyně 8. třídy.

RSK proběhla na přelomu let 2018 a 2019. Pracovnice byla jak vedoucí případu, tak facilitátor RSK. Pro tuto případovou studii si úřednice vybrala nejjednodušší, „nejčistší“ případ RSK. Uspořádala jich už několik desítek.

- Termín konání: přelom let 2018/2019
- Pachatel: chlapec 14 let
- Druh trestného činu: krádež
- Oběť: nezletilá dívka (pachatelova spolužačka)
- Zapojení komunity do RSK: ano
- Naplnění cíle RSK: ano
- Recidiva: ne
- Účastníky RSK byli: pachatel, jeho rodiče, oběť, její rodiče, kamarádka oběti, třídní učitel, zástupce ředitele, vedoucí stravování školní jídelny, pracovnice OSPOD a stážistka OSPOD. Byl pozván poradce pro oběti PMS, ale bohužel se nemohl zúčastnit (což byla výjimka, jinak se poradci účastní RSK pravidelně).

Vytipování případu

Případy si úřednice volí sama, vstupuje do nich sama na základně vlastního zvážení. Tento případ byl vhodný pro výchovný způsob řešení, kterým RSK je. Dále se jednalo o čin, který zasáhl komunitu, za kterou je považován celý ročník i učitelský sbor, o incidentu věděla celá škola. Dalším důvodem pro volbu RSK bylo, že pachatel i oběť byli mladiství, a svou roli hrálo také osvícené vedení dané základní školy, které vítalo tento způsob řešení situace.

Od počátku byl pachatel i jeho rodina nakloněni řešení formou RSK. Pachatel přiznal odpovědnost za svůj čin. Také oběť a její rodiče byli nakloněni řešení formou RSK. Vedení školy jako zástupce komunity projevilo zájem podpořit RSK. Mimo jiné z důvodu povědomí o nástroji RSK, která v dané škole už dříve proběhla v režii této pracovnice PMS.

Příprava a svolání RSK

Vedoucí případu si facilitovala konferenci sama. Příprava RSK probíhala klasickým „trojkrokem“, který pracovnice standardně používá. Prvním krokem je komunikace s pachatelem. Zjišťuje, zda s tím chce něco dělat, zda přejímá odpovědnost, zda je pro něj reálné, že by se setkal s poškozeným. Druhým krokem je setkání s obětí a jejími rodiči a poté nastává fáze samotné organizace RSK. Zároveň proběhlo i oslovení školy, jakožto části komunity vhodné pro zapojení do RSK.

Nebylo potřeba mimořádného úsilí přesvědčit obě strany o účasti na RSK, přítomna byla motivace, pachatel ukradený notebook nepoškozený vrátil a oběť chtěla napravit vztahy, protože se s pachatelem denně potkávala ve škole. Vedení školy bylo také vstřícné myšlence uspořádat RSK. V tomto případě nebyl nikdo, kdo by odmítnul pozvání. Naopak zájem projevila pracovnice OSPOD (vzala s sebou i stážistu) a škola vyslala kromě třídní učitelky a zástupce ředitelky i pracovníka ze stravovacího provozu.

Po rozhodnutí uspořádat RSK byly aktivity pracovnice PMS zaměřeny na přípravu všech stran na samotné setkání. Vysvětlovala cíle RSK, jaké mají účastníci možnosti. Zmiňována je vždy dobrovolnost řešit situaci konferencí, a to i pachateli. Vysvětluje cíle a principy RSK. Už v přípravné fázi věnuje pozornost podpoře pocitu bezpečí oběti. V rámci přípravy komunity proběhla i informační schůzka ve škole. Poté třídní učitelka promluvila s celou třídou o této záležitosti, aby spolužáci měli informace. Na samotné RSK byla jen jedna spolužačka – kamarádka, kterou si zvolila oběť.

Probační úřednice dále zmiňuje, že už u prvního setkání s rodinou pachatele musí vidět, že zde je kapacita rozvíjet dále RSK. Až pak se jedná s druhou stranou. V tomto případě bylo pravděpodobné od prvního kontaktu, že rodina bude spolupracovat.

Jednalo se už o druhý případ RSK v této škole. Předchozí RSK se vedení školy „líbila“, byli z ní nadšení, a proto pomohli vytvořit podmínky pro toto setkání. Předchozí pozitivní zkušenost vedení školy velmi usnadnila spolupráci školy na organizaci této RSK.

RSK se konala ve škole. Úřednice vnímala školu jako vhodnou, protože se jednalo o prostředí, kde se čin odehrál. Vnímala to jako významný prvek této RSK. V rámci přípravy si zajistila ve škole vhodnou místnost. Pracovnice kromě přípravy a facilitování setkání také zajišťovala občerstvení.

Konání konference

Pracovnice měla připravenou kostru RSK, ale neměla přesný návod. Operativně při RSK pracuje s časem a s nápady účastníků. Vede proces, neovlivňuje výsledek. Jasně je dáno, co řekne na začátku, jak budou účastníci dostávat slovo a dán je také zasedací pořádek – to musí mít připraveno. Ale ne pevný scénář. Spíše má poznámky k účastníkům. Ujasňuje si ještě vše během úvodního představení všech aktérů RSK.

Na začátku facilitátorka ozřejmila pravidla pro RSK. Poté poškozená dívka popsala incident, co pro ni krádež notebooku znamenala, co ji zranilo nejvíce (obava ze zneužití intimních informací, které měla v počítači). Poté dostal slovo pachatel, aby popsal své pohnutky a omluvil se poškozené spolužačce. Také rodiče dostali prostor popsat vnímání celé situace. A zároveň navzájem slyšeli příběh z pohledu druhé strany. Bylo znát, že přemýšleli, jak by reagovali oni, kdyby stáli na straně pachatele/oběti. Pracovnice při facilitování RSK dává největší prostor poškozené straně, podle toho se RSK řídí. „*Oběť má mít největší komfort.*“ Osobou, která také ovlivnila průběh RSK, byla vedoucí stravování, která přišla za komunitu a spontánně se stala během setkání podporovatelkou pachatele. Vyjádřila mu podporu a důvěru, že už to neudělá.

V případě této RSK nebylo potřeba složitě vymýšlet řešení. To se nabízelo se od začátku: vrácení ukradené věci, omluva pachatele směrem k oběti a narovnání vztahu do budoucna. Poškozená strana neměla připravené nějaké speciální požadavky, což vycházelo především z toho, že odcizená věc byla v pořádku vrácena. Nebylo třeba řešit náhradu škody. Během druhé části setkání se pracovalo především na plánu nápravy, co se ošetří – nejen vrácení ukradené věci, ale také narovnání vztahů, jak k sobě budou oběť a pachatel přistupovat. To byla pro úřednici nová zkušenost. Účastníci formulovali společně na místě, jak se k sobě budou chovat v budoucnu, jak budou dále informovat své okolí, sdílet výsledek RSK s kamarády. Zapojili se i zástupci školy, včetně vedoucí jídelny.

Pracovnice podotkla, že RSK mívá přestávku. Je to však pauza jen pro účastníky. Facilitátor se v tu chvíli věnuje administrativě a chystá se na další část RSK.

Uzavření plánu nápravy

V průběhu RSK pracovnice připravuje dokumentaci potřebnou k podepsání účastníky. Může se jednat o dohodu o náhradě škody, plán nápravy. Plán nápravy doprovází dohodu o úhradě škody, je volnější. Pracovnice sdělila, že plán nápravy ale nemusí být sepsán vždy. U mladistvých ho však uzavírá až v 90 % případů, považuje to za nějaký hmatatelný závazek. Ať je to třeba jen formulace, že se toho pachatel už nikdy nedopustí. Chce, aby účastníci odcházeli s formulovaným závazkem. Není nutné, aby to bylo perfektně vytištěné. Stačí například i rukou psaný závazek, který se ofotí. Vedoucí případu to přikládá ke zprávě soudci.

Přímými výstupy z této RSK byl informovaný souhlas s podpisy všech účastníků, prezenční listina, plán nápravy, zpráva PMS. Po konferenci ještě úřednice sepsala oficiální dokumentaci pro OČTŘ. U této RSK pracovníce záznam o průběhu nevedla pro nadbytečnost.

Plán nápravy byl uzavřen a byl poté přílohou zprávy pro účely rozhodnutí. Plán nápravy se týkal především nastavení vztahu mezi pachatelem a obětí v každodenním životě. Účastníci plán tvořili z vlastní iniciativy. Společně nastavili urovnání vztahu a také se dohodli, jak budou informovat okolí o incidentu a jeho řešení na RSK. Na obsahu plánu nápravy byla mezi zástupci všech stran shoda.

Výsledek RSK

Pracovnice vyhodnotila RSK jako výchovnou pro pachatele, ale také pro ostatní účastníky: rodiče, zástupce komunity a nepřímo měla dopad i na spolužáky. RSK měla významný vliv na průběh trestního řízení proti pachateli. OČTŘ respektovaly výsledek RSK, v tomto případě i civilní soud. Pracovnice neví o tom, že by u pachatele došlo od konání RSK k dalšímu protiprávnímu jednání. Tedy za období 1,5 roku od konání RSK nebyla zaznamenána recidiva.

V myšlenkách pracovnice doznívá konference ještě jednu až dvě hodiny, záznam sepisuje třeba druhý den, kdy už má odstup. Prochází si znovu situace, které se odehrály na RSK a jak je zvládla. Emotivní vjemy s časem ustupují a při sepisování záznamu se zaměřuje na fakta.

Závěr

Za nejnáročnější považuje u RSK časové nároky na přípravu a administraci. Za velmi důležité považuje ošetření a přípravu pachatele i obětí na RSK. Pro samotné vedení RSK jsou nezbytné kompetence, osobní zkušenost a také specifické osobní dispozice pracovníka. Kompetence potřebné pro vedení RSK je možné získat kombinací vzdělávání a praxí. Mohou to být také zkušenosti z předchozího zaměstnání a u absolventů nadšení pro takový způsob práce s pachatelem. Podpora realizace RSK může být i v supervizích a intervizích. Ona sama je spíše v situaci, kdy jí kolegové žádají o radu a konzultaci ke svým případům. Metodiku pro RSK považuje za podporující materiál. Ona sama se částečně podílela na její tvorbě. Pro tuto případovou studii si vybrala případ, který „*má v hlavě*.“ Informace k případu si nemusela často dohledávat v dokumentaci.

Případ č. 3

Základní informace k danému případu

Konference se konala v listopadu 2019. Jednalo se o případ krádeže a porušování domovní svobody. Tři pachatelé mladší 15 let se vloupali do soukromého objektu, odcizili z něj věci a po opuštění nechali danou budovu otevřenou. Tím, že vnikli do objektu, umožnili vstup do nezajištěných prostor jiným

nepovolaným osobám. Majitelce vznikla následná škoda. Šlo o neplánovaný čin, spíše z nudy. S nápadem přišel jeden z mladistvých a druzí dva se nechali navést. Všem třem pachatelům bylo v době spáchání krádeže 14 let. Pachatelé spolu chodili částečně do školy a částečně je spojoval sportovní klub. Čin měl přesah do školy i do oblasti volnočasových aktivit. Poškozenou byla fyzická osoba, které patřil daný objekt. Majitelka v něm nebydlela, ale byla to její nemovitost. Pachatelé byli v době plánování RSK v přípravné fázi řízení.

Vedoucí případu facilitovala RSK sama z časových důvodů. Předcházející RSK (dvě) byly pořádány ve dvojici.

- Termín konání: listopad 2019
- Pachatelé: tři osoby mladší 15 let
- Druh trestného činu: krádež a porušování domovní svobody
- Oběť: majitelka nemovitosti
- Zapojení komunity do RSK: ne
- Naplnění cíle RSK: ano
- Recidiva: ne
- Účastníci RSK: tři pachatelé, tři rodiče, oběť, facilitátor

Vytipování případu

Probační úřednice dostala informaci o spáchání činu z hlášení PČR. Případy vhodné pro řešení formou RSK si vytipovává sama podle informací z usnesení. A také podle druhu případu. U majetkové trestné činnosti jí to připadá vhodné. Ověřila si, zda se pachatelé dopustili nějakého protiprávního jednání v minulosti, informovala se u pracovníků OSPOD a pak navrhla konkrétní opatření. RSK je podle ní jeden z nástrojů, jak s mladistvými pachateli pracovat.

V tomto případě byl důvodem pro uspořádání RSK mimo jiné výchovný efekt. Pachatelé svým činem umožnili dalším osobám působit další škodu na majetku. Pracovnice zmínila, že je nutné strany ošetřit už na začátku, to znamená už ve fázi zvažování, zda je případ vhodný pro RSK. Písemně si pozvala pachatele a jeho rodiče. V tomto konkrétním případě všechny strany (tři pachatelé i oběť) reagovaly na pozvání na PMS. To byl první signál, že by se RSK mohla uskutečnit.

Při jednání s poškozenou úřednice popsala, co znamená RSK. Oběť se rozhodovala několik dnů, jestli nabídku řešit situaci formou RSK přijme. O její účasti na RSK rozhodlo možná to, že od úřednice zjistila, že pachatele, a především jejich rodiče, zná. Což v době nahlášení vloupání netušila. Pracovnice si v rámci přípravy RSK vyžádala zprávu z OSPOD k dokreslení informací o rodinném zázemí a školní docházce pachatelů.

Co se týče komunity, tak v tomto případě tak lze chápat sportovní klub a dále školu. Dva z pachatelů chodili do třídy, kde třídní učitel měl vazbu na sportovní klub, a zároveň chlapci společně v tomto klubu působili. Ač nepřímo čin ovlivnil také vztahy v klubu, nebyla tato sportovní komunita zapojena do RSK z důvodu nedostatku času pro vyjednání termínu.

Příprava a svolání RSK

Na RSK pracovníce pozvala pachatele, jejich rodiče a oběť. Všichni pozvání přijali. Pachatelům nabízela, že mohou přijít na setkání oba rodiče, ale nakonec se všichni rozhodli poslat jednoho rodiče. Oběť chtěla s sebou vzít otce, nakonec přišla sama. Na RSK nebyla zastoupena komunita. Během přípravy RSK pracovníce nezaznamenala žádné přímé odmítnutí pozvání.

V rámci motivace nabídla pracovníce straně poškozené i pachatelům podporu při řešení problému. Po celou dobu vyjednávání RSK probační úřednice pracuje s obavami pachatele nebo oběti. Poučuje je o tom, že mají právo kdykoliv RSK ukončit. Pachateli říká, že je to příležitost omluvit se a případně snížit své vlastní obavy z reakce poškozeného na poskytnutou omluvu či vysvětlení. V řízení na to nebývá prostor (např. setkat se s obětí). Oběti nabízí, že může dostat odpovědi na otázky, na které by jinak odpovědi nedostala. Při přípravě RSK pracuje s důvěrou. Ze zkušenosti si myslí, že úředník nemůže vystupovat z pohledu autority, ale musí se naladit na stejnou vlnu pachatele nebo oběti, případně zástupce komunity.

Proběhla individuální konzultace s každým účastníkem. U pachatelů bylo cílem zjistit rodinné poměry, představu o řešení a nabídnout RSK. Volbu úřednice ponechala na účastnících, doma si to měli promyslet. Rodičům vysvětlila, jakou roli hraje PMS u případů pachatelů mladších 15 let, kde došlo k odložení z důvodu věku. Před konferencí proběhla tato individuální setkání: s jedním pachatelem dvakrát (komplikace ohledně výchovného ústavu, podněty z OSPOD), s ostatními jednou. Každá schůzka trvala minimálně hodinu. S každým účastníkem kromě osobních konzultací proběhly minimálně jeden až dva telefonické rozhovory v době těsně před samotnou RSK. Po telefonu si tak strany ještě ujasnily pravidla, čas a úřednice zodpověděla dotazy rodičů.

V rámci zvažování vhodnosti použít pro daný případ RSK není pro pracovníci rozhodující zájem rodiče. Prioritně ji zajímá postoj dítěte. Snaha rodiče nemusí znamenat, že RSK bude dobrá. Například vztahové problémy v rodině mohou být bariérou pro uspořádání RSK. V takových případech úřednice raději řeší případ mediací. RSK se konala v jednacích místnostech PMS, která je vhodně vybavená pro tyto příležitosti. Občerstvení na tato setkání zajišťují pracovníci PMS ze svých vlastních zdrojů.

RSK trvala necelé dvě hodiny, přestože úřednice měla dokumenty připravené už dopředu a také představu o způsobu řešení. Připravenou dokumentaci jsou myšleny vratky, úhrada škody, potvrzení o placení, plán nápravy. Administrativní příprava na RSK zabrala hodiny práce.

Přípravu na RSK měla úřednice poměrně podrobnou v písemné podobě. Už v přípravné fázi si psala poznámky, jaký mají pachatelé mezi sebou vztah, aby pak věděla, jak je například na RSK rozesadit.

Na konferenci dorazili všichni tři pachatelé, každý s jedním rodičem, a poškozená paní. Rodiče chlapců se mezi sebou znali. Po vysvětlení pravidel je úřednice také vyvěsila, aby je měli všichni účastníci na očích. První bylo uděleno slovo oběti, která popsala, jak zjistila, že se jí někdo vloupal do nemovitosti, že nevěděla, kdo to způsobil, netušila, že je to někdo, jehož rodiče zná. Vysvětlila jim, že došlo k sekundární škodě (dalšími pachateli), a co ji to způsobilo za komplikace. Rodiče si uvědomili, že nejde o ukradené věci mizivé hodnoty, ale že čin má širší rozměr a důsledky. Rodiče se také ptali poškozené na důvody nahlášení tohoto činu Policii ČR.

Komplikací této RSK byla skutečnost, že matka jednoho z pachatelů odřekla krátce před RSK svou účast a poslala tam otce, který neprošel přípravou a konzultacemi s probačním úředníkem. Myslel si, že jednání bude za 20 minut vyřízeno. Tím, že přišel nepřipravený, odvolal původní předjednané dohody. Navíc byl emotivní a impulzivní. Pracovnice musela operativně korigovat tuto nepříjemnou situaci. Otec svůj hněv obrátil směrem k synovi a přímo ho na RSK pranýřoval. Poškozená nakonec vstoupila do konfliktu mezi otcem a synem, aby se pachatele zastala. Otec nakonec vysvětlil, proč tak neadekvátně reaguje. Úřednice ošetřila tohoto chlapce ještě den poté. Volala k nim, aby se zeptala, jak to dopadlo po RSK doma. Chlapec nešel pár dnů do školy, byl v péči psychologa.

Facilitátorka nechala po tomto incidentu časový prostor pro oddech, snížila napětí, připravovala dokumentaci. Poté proběhla diskuze o kompenzaci škody. Pachatel, který je v SVP ze své vlastní iniciativy, otevřeně promluvil o své situaci související s jinými předchozími delikty. Na to poškozená reagovala s pochopením.

Jako nedílnou součást práce facilitátora RSK úřednice uvedla hlídání atmosféry ve skupině, uvolňování napětí, doptávání se na potřebu udělat přestávku a vypořádání potřebné administrativy. Tu v rámci dvouhodinové RSK stihla. Díky důkladné přípravě dokumenty úřednice jen doladila. Úprava nakonec byla nutná jen u otce, který nebyl matkou pachatele poučen o tom, co se bude na RSK dít, a mimo jiné nepočítal s úhradou škody přímo na místě. Všichni odcházeli s podepsanými dohodami a závazkem plánu nápravy. Po RSK dopisovala úřednice jen zprávy pro soud a doladřovala za každého pachatele individuální dokumentaci.

Plán nápravy je pro každého pachatele individuální, přestože je řešen v rámci jedné RSK. V tomto případě byly pro všechny tři pachatele podobné. Jen u pachatele, který docházel toho času do střediska výchovné péče, musela pracovnice přidat další informace. Plán nápravy se na RSK přečetl a odsouhlasil všemi. Úřednice pachatelům řekla, že PN je závazný, a že neplnění může mít negativní vliv na rozhodnutí soudu. Plán nápravy se posílá i na OSPOD. Je nevymahatelný, u dětí do 15 let obzvlášť, ale tuto okolnost úřednice zamlčuje. Při jeho sestavování klade důraz na to, ať je splnitelný a reálný.

V tomto případě byla uhrazena škoda rodiči pachatelů. Jeden pachatel se zavázal, že škodu zaplatí rodičům z brigády, druhý bude po nějaký čas bez kapesného. *„Někdy jsou poškození překvapení, čeho všeho jsou pachatelé ochotni se vzdát, aby dostáli náhrady škody.“*

Pokud pohlíží na RSK z hlediska splnění cílů, pak došlo k finančnímu vypořádání, narovnání vztahu mezi pachateli/rodiči, a to i za období před tímto trestným činem. Proběhla zpětná vazba spolupachatelů vůči iniciátorovi vloupání. A také zpětná vazba pachatelů směrem k rodičům. Oběť dosáhla zadostiučinění a dostala příležitost ovlivnit proces zmírnění újmy a napravení křivdy. Došlo k posílení pocitu bezpečí poškozené, která na setkání obdržela odpovědi na své otázky. A zároveň rodiče pachatelů měli možnost ptát se oběti na věci, které jim nebyly jasné. RSK vedla k posílení kompetencí pachatelů. Pachatelé pochopili rozsah škody a újmu, kterou svým jednáním způsobili. Převzali odpovědnost směrem k poškozené. Účastníci a rodiče poznali (i díky emotivního jednání jednoho z otců), jaké rodinné poměry a vztahy panují u ostatních. Nastavili si zrcadlo. Jeden z mladistvých si například uvědomil, že je rád za své rodiče.

Kauza měla širší rozměr, zasáhla komunitu (sportovní klub). Případ byl podnětem pro další spolupráci PMS s klubem i školou, například formou pořádání besed. Komunita měla v případě poměrně zásadní roli, což se pracovníci ukázalo až v průběhu RSK a po ní. Trenér chlapce v rámci tréninků trestal za tento čin před ostatními dětmi. Byl to trest i za to, že klubu pachatelé udělali ostudu. Není to dosud dořešeno. Vedoucí případu nabídla fotbalovému klubu spolupráci PMS s trenéry, protože vnímá, že v rámci RSK nebyl případ v této oblasti řádně ošetřen. Mimo jiné proto, že právě chlapci z fotbalu jsou častými klienty PMS a je u nich i vyšší míra gamblerství či závislostí.

Co se týče vlivu RSK na dohru u soudu, tak soud ve všech případech při svém rozhodování plně zohlednil závěry RSK a upustil od uložení opatření. Pachatelé dodrželi své plány nápravy. Pracovnice má informace od rodičů, že chlapci se dohody drží. K recidivě tedy více než půl roku po RSK nedochází u žádného z pachatelů. Nad rámec tohoto případu byla zpětná vazba od konfliktního rodiče, kdy otec navštívil PMS a vysvětlil, proč tak nepřiměřeně na RSK reagoval, a pracovníci PMS se za to dodatečně omluvil.

Závěr

Pracovnice uvedla, že „*se stoprocentně vyplácí věnovat energii a čas přípravě RSK. Facilitátor zodpovídá za její průběh a tohle je základ.*“ Co se týče kompetencí pro vedení RSK, tak v roce 2014 absolvovala vzdělávání k tomuto nástroji. Kdyby tento případ dělala znovu a byl potřebný čas, přizvala by někoho za fotbalový tým, aby viděli, co je to rodinná skupinová konference, a také schopnost pachatelů řešit situaci takovým způsobem vypořádání se s poškozenou stranou.

Tento případ zároveň ukázal na jedno úskalí RSK vedené jen jedním facilitátorem. Na RSK chyběla druhá osoba – facilitátor nebo třeba jen pomocník ve vedlejší místnosti či pozorovatel, který by v dané situaci pomohl, například odvedl pachatele dočasně jinam a věnoval by se mu. Právě pro korekci neočekávaných emocí účastníka/ů je další osoba oporou pro facilitátora.

Pracovnice v tomto případě bere jako osobní selhání v roli facilitátora, že dopustila, aby si jeden z rodičů řešil soukromé problémy na RSK. Z druhé strany ale i v této nepříjemné a ne úplně dobře zvládnuté situaci spatřuje výchovný efekt pro ostatní účastníky. Tento případ ji potvrdil, že „*nejhorší, nejnáročnější jsou emoce*“. V jiné konferenci to byl hysterický pláč jednoho z rodičů, což úplně narušilo průběh setkání. „*Toto nelze naplánovat. Musí se to zvládnout.*“

Případ č. 4

Základní informace k danému případu

Případ pro tuto RSK je specifický tím, že se týkal dvou různých činů spáchaných celkem třemi pachateli v odstupu dvou týdnů. Každý z činů proběhl ve dvojici. Pachatele spojovalo stejné místo bydliště. Nebyli to kamarádi, jednalo se o náhodná setkání o letních prázdninách. Nejstarší pachatel byl zapleten do obou skutků, pokaždé si k sobě vzal jiného mladšího pachatele. Věk pachatelů v době spáchání byl 16, 15 a 14 let. Iniciátorem obou činů byl nejstarší chlapec. Ten se dříve dopustil ještě další trestné činnosti nesouvisející s těmito případy, tato nebyla součástí RSK.

Jeden ze spolupachatelů (15 let) vyrůstal ve složitých rodinných poměrech, dříve byli umístěni se sestrou dvojčetem několik let ve výchovném ústavu. V době spáchání činu žili s otcem a jeho novou partnerkou. Chlapec chodil na speciální školu. Nejmladší z pachatelů, 14 letý, byl nejstarší ze tří sourozenců, o které se musel starat, a imponovalo mu, že jej oslovil starší chlapec a nabídl mu kamarádství. Sám neměl moc kamarádů. V obou případech se jednalo o krádež a poškození cizí věci. Byl zasažen obecní majetek. Poškozenou stranou byla škola a nepřímo obec, jakožto zřizovatel, a ředitelka školy jako osoba zodpovědná za chod školy.

První čin – chlapci se vloupali do základní školy, vypáchili dveře, vnikli dovnitř, zničili vykopáváním další dveře, vstoupili do sborovny, sebrali klíče a šli do odborné učebny, kde ukradli počítač, monitor, klávesnici. Odhadovaná škoda za odcizenou elektroniku a zničené dveře byla okolo 10 tis. Kč. Nakonec byla reálná částka škody mnohem větší, než jakou stanovil policejní odhad.

Druhý čin – dva týdny po prvním vloupání se vloupali pachatelé znovu do této školy. Stejným způsobem, opět vykopnuté dveře. Zase vzali klíče ze sborovny, ukradli v odborné učebně router a šli až do ředitelny, kde prohrabali stůl a ukradli hotovost ve výši 4 tis. Kč. Sebrali tablet a další elektroniku ze skříní. Tentokrát už byl odhad škody okolo 30 tis. Kč.

Pachatelé se doznali hned, když je začala vyslýchat policie. Pro dokreslení časové osy případu: 1. 9. bylo zahájeno trestní stíhání a 23. 10. proběhla RSK, a to v době přípravného řízení.

- Termín konání: podzim 2017
- Pachatelé: tři osoby (jeden nezletilý, dva mladiství)
- Druh trestného činu: krádež a poškození cizí věci
- Oběť: škola zřízená obcí
- Zapojení komunity do RSK: ano
- Naplnění cíle RSK: ano
- Recidiva: ne
- Účastníky RSK byli: pachatelé, rodiče, ředitelka školy, zástupce obce, specialista na IT (ze školy), třídní učitelka pachatele.

Vytipování případu

Úředníci PMS přichází vyrozumění od policie o zahájení trestního stíhání mladistvých. Nejčastěji se případu ujme specialista pro mládež PMS a zváží, jestli do něj vstoupí. Ve většině se do něj vstoupit snaží, protože jde o mladé lidi, jsou zde příležitosti a škála možností, jak věc řešit. Výjimkou jsou např. případy pohlavního zneužití nebo pachatelé s rozsáhlou trestnou činností, jejichž dřívější protiprávní jednání za sebou zanechalo až několik desítek poškozených.

Na začátku úřednice vždy kontaktuje vedoucí případu, tedy kurátory z OSPOD, chce od nich i písemnou zprávu a ptá se na informace o rodinných souvislostech. To považuje za důležité pro další jednání s pachateli – znát rodinnou anamnézu. Toto proběhlo i v tomto případě.

Tento případ měl jasný potenciál, aby se s ním PMS zabývala, bez ohledu na to, zda nakonec zvolí rodinou skupinovou konferenci. Bylo v něm co řešit: náhradu škody, možnost výchovných opatření, bylo co napravovat. Úřednice oslovila pachatele a jejich rodiče i stranu poškozenou. Nejdříve jednala s každou stranou zvlášť, pozvala pachatele a rodiče a nabídla konzultaci ředitelce školy jako zástupci poškozené strany. Všichni tři pachatelé a jejich rodiče pozitivně reagovali na pozvání na individuální

konzultace k hledání nástroje pro řešení. V této fázi prvních kontaktů s obětí i pachateli úřednice ještě neuvažovala o RSK, spíše o mediaci v rámci přípravného řízení, kde by došlo k omluvě, nápravě škody a urovnání vztahů.

Setkání s poškozenou stranou měla formu konzultace s ředitelkou školy a poté pokračovali v jednání i za přítomnosti starosty města. Z pozice PMS dává úřednice obětem prostor vyjádřit postoje a pocity, na které se třeba policie neptá. Sama říká, že je obecně u svých případů nastavena „pro společná setkání a řešení“.

Rozhodnutí vedoucí případu, že bude řešit případ formou RSK, podpořily tyto skutečnosti:

- Souvislosti případu – nechtěla poškozené opakovaně vystavovat celému procesu. Jednodušší bylo uspořádání společného setkání.
- Časové zaneprázdnění poškozených a s tím související náročná koordinace v případě setkání poškozené strany s každým pachatelem zvlášť.
- Zájem poškozené strany (ředitelka školy, starosta obce) řešit situaci touto cestou. Dále i skutečnost, že starosta obce s ředitelkou školy jsou zvyklí spolupracovat.
- Jak úřednice sama řekla, byla to i její pohodlnost, kdy se přiklonila k tomu, že namísto tří mediací zorganizuje jednu RSK.
- Nabídka starosty umožnit konání RSK v obecní zasedací místnosti.

Příprava a svolání RSK

Vedoucí případu byla zároveň i facilitátorem RSK. Vedoucí případu rozeslala pachatelům pozvánky a všichni tři zareagovali a nakonec se také účastnili RSK. Když přišli pachatelé s rodiči na první individuální konzultaci, byl vidět zájem, a také fakt, že čin rodiny zasáhl. Rodiče nevěděli, co mají v dané situaci dělat, nevěděli, co s tím, vnímají „ostudu“ na vesnici. Všechny rodiny byly zaskočeny tím, co jejich děti udělaly. Těžce se jim to přijímalo a volily různé přístupy k řešení situace. Navzájem se rodiny pachatelů neznaly. Měly zájem řešit situaci včetně náhrady škody. Mluvily společně o řešení – o úhradě škody. Dále přivítaly společné setkání (RSK), ale nejdříve se doptávaly, co jim to může přinést. Rodiče hodně slyšeli na výchovný moment RSK, že smyslem RSK je získání zážitku pro pachatele, že se něco takového nedělá. A že do budoucna se to nebude opakovat.

Od začátku se vedoucí případu snažila rodiny pachatelů směřovat, aby si pachatelé třeba našli brigádu nebo jinou výchovnou formu, která by jim umožnila se na úhradě škody podílet. Cílem bylo přenést na pachatele pocit zodpovědnosti za svůj čin.

S každým pachatelem úřednice jednala zvlášť, u některých přišel jen jeden rodič, někde oba. Řešila situaci v rodině před činem, i tu aktuální. Bavili se o opatřeních, která od spáchání skutku v rodině

udělali. Zajímal ji postoj k řešení následků. Například iniciátor krádeží byl na škole s internátem a padla dohoda s rodiči, že jej dají na jinou školu, aby denně dojížděl a bydlel doma. Úřednice dále na konzultacích s jednotlivými pachateli mluvila o možnosti RSK – řešení škody. Vysvětlila jim průnik aktivit v rámci RSK do trestního řízení, zohlednění, možnost neodsouzení (čistý rejstřík), odklon, možnosti výchovných opatření. Podporovala je, aby byli aktivní a nečekali, až soud rozhodne. Aby se snížily následky činu. Kromě toho, že společně probrali, co jim může RSK přinést, se zabývali také obavami pachatelů.

Nakonec všichni tři pachatelé a jejich rodiče souhlasili s uspořádáním RSK. Ač byli z různých rodinných a majetkových poměrů, došlo ke shodě na účasti. S poškozenou stranou si úřednice povídala na prvním setkání o náhradě škody, ale také o nápravě narušených vztahů. A také o škodě nemateriální, jako jsou například starosti o zajištění opravy zničeného majetku. Ředitelka byla na pachatele velmi nazlobená. Ale určitě jí pomohlo, že mohla sdílet své pocity (zlost) s vedoucí případu. Navíc zde bylo silné rozhořčení ředitelky, že došlo k činu opakovaně a ještě byl jeden z pachatelů žák této školy. Dále to bylo narušení osobní integrity, kdy jí pachatelé prohledali pracovnu. Ředitelka školy vyčíslila způsobené škody. Zahrnula do ní nejen opravy, ale také čas, který incidentu musela nad rámec svých povinností věnovat.

U této RSK je možné říct, že se překrývá oběť/poškozená strana a komunita. Byl poškozen obecní majetek a zároveň čin zasáhl komunitu školy (pedagogický sbor, třída jednoho z pachatelů). Konference se týkala v zasedací místnosti obecního úřadu. Což úřednice coby facilitátorka chápala jako vhodné neutrální prostředí. Navíc to bylo v místě bydliště pachatelů i zástupců poškozené strany. Přijet musela na RSK tedy jenom ona a kolega z PMS.

Příprava na RSK po technické stránce znamenala zajištění místnosti pro vhodné sezení u jednoho stolu. Posadat nechala účastníky tak, jak chtěli. Nakonec se usadili pachatelé s rodiči k sobě a poškození na druhou stranu. Úřednice měla také nachystáno co nejvíce dokumentace k případnému podpisu.

Konání konference

Úřednice vedla případ a zároveň si ho facilitovala. Vzala si s sebou ale kolegu, který s ní pracoval jako poradce pro oběti. Důvody pro jeho přizvání byly: 1) že kolega dříve dělal na PMS s mládeží, 2) dělá zároveň často mediace, 3) měla obavu, že je na této RSK moc lidí, 4) bude to náročné na udržení pozornosti, 5) věděla, že budou uzavírat dohody a bude potřeba toto důsledně řešit. Šlo o vysoké částky a jejich rozdělení na různé podíly. Před RSK s ním probírala i dílčí témata. Bylo dohodnuto, že kolega bude sedět vedle facilitátorky a sledovat průběh, a kdyby se něco zadrhlo, podpoří ji. Byla to jistota, že v tom není sama. A že ji neunikne nic důležitého v tom velkém množství informací.

Účastníci RSK byli: tři pachatelé, rodiče, ředitelka školy, zástupce obce, specialista na IT (ze školy), třídní učitelka nejmladšího pachatele. S dětmi přišli otcové, což úředníci překvapilo, protože to bylo zajímavé a nezvyklé. Na individuální konzultace chodili oba rodiče nebo maminka.

Na začátku úřednice všechny představila, včetně kolegy. Vysvětlila jeho podpůrnou roli. Neměla přesný harmonogram nebo rozepsané otázky. Spíše měla v hlavě obecné principy a cíl RSK. Cílem RSK bylo všechno si říct, narovnat vztahy a vyjednat náhradu škody. A říct si, co bude dál. Nebyl to tak docela plán nápravy dle metodiky.

Ptala se ředitelky školy jako poškozené, co se stalo, co to pro ni znamenalo, jak se to odrazilo na situaci v rodině, co musela řešit, jakou má představu o řešení následků, jaké pocity zažívala/zažívá, co udělala špatně. Ředitelka popisovala škodu, nejen majetkovou, ale také čas a starosti okolo zajištění areálu a oprav zničených dveří. A vyjádřila také své pocity zloby.

Všichni pachatelé dostali příležitost říct, proč je napadlo udělat takovou věc. Nezletilý byl v rámci RSK (jako nejmladší pachatel) nejvíce komunikativní, nejvíce otevřený a nejvíce se omlouval. Byl první z pachatelů, který si vzal slovo. Otcové mluvili o tom, jak je událost zasáhla, jak se o činu dověděli, jaké to bylo, když přišla policie, jaké zažívali pocity strachu v rodině, nejistotu, co se syny bude.

Nezletilý pachatel byl ze „slušné“ rodiny, vícedětné, otec živnostník, matka úřednice. Rodiče popisovali své pocity, když k nim přišla policie a hledala ukradené věci. Jednalo se navíc o žáka té školy, kterou vykradli. U dalšího z pachatelů byli rodiče už v seniorském věku. Otec měl také problém pochopit, co syn provedl. Třetí pachatel nyní žije s otcem a macechou. Otec byl činem překvapen a dle svých slov „udělal doma rázná opatření“.

Učitel IT (zástupce poškozeného, ale také komunity) využil prostor pro vyjádření a sehrál poměrně zásadní roli při řešení náhrady škody. Pachatelé IT techniku sice vrátili, ale změnili přístupová hesla. Vysvětlil, že v případě nesdělení hesel budou zařízení dána na odborné odemčení, které je finančně náročné. Proto navrhnul, že by se věc podstatně usnadnila, kdyby sdělili hesla. Poté je šel vyzkoušet a všechny odcizené počítače se podařilo úspěšně odblokovat.

Slovo úřednice udělovala po celou dobu jako facilitátorka. Zapojili se všichni účastníci. Došlo k vyčíslení škody. Ředitelka vyčíslila nejen opravy, ale také si vyčíslila čas, který incidentu musela nad rámec svých povinností věnovat. Otcové byli zaskočení výši škody oproti odhadu, který stanovila Policie ČR. Účastníci se dohodli na výši a způsobu úhrady škody. A také na možnosti uložení společensky prospěšné činnosti. Byly vytvořeny splátkové kalendáře. Všichni souhlasili s odpracováním určeného počtu hodin pachatelů pro školu a obec. Starosta i ředitelka souhlasili s prací pro obec také z důvodu toho, aby okolí vidělo, že pachatelé napravují svůj čin. Komunitní prvek doložila návrhem starosty: „vy jste nám způsobili škodu, tak teď pro nás něco udělejte.“

Vedoucí případu s sebou měla notebook, tiskána byla na obecním úřadě, měla dokumentaci předem připravenou. Kolega vkládal v pauze před koncem RSK domluvené částky a údaje, což byla pro facilitátorku výrazná pomoc. Podařilo se tak sepsat a nechat na místě podepsat všechny dokumenty. Všechny strany odcházely s písemně uzavřenými závazky.

Délka trvání samotné RSK byla tři hodiny.

Uzavření plánu nápravy

Nebyl uzavřen plán nápravy v podobě definované metodikou. Byly uzavřeny dohody o úhradě škody, včetně splátkových kalendářů. Jeden z tatínků složil úhradu na místě a syn se zavázal, že si odpracuje peníze na škodu v jeho dílně.

Byl sepsán závazek o odpracování přesného počtu hodin v rámci společensky prospěšné činnosti. Nezletilý se rozhodl zapojit dobrovolně, vzhledem k věku mu to nemůže být úředně nařízeno. Dva starší chlapci to měli oficiálně přiděleno. Pachatel obou skutků odpracoval: 20 hodin ve škole, druhý měl 10 hodin pro obec a třetí pět hodin pro obec.

Všem pachatelům pomohla účast na konferenci u soudu. U nezletilého úřednice navrhovala upuštění od uložení opatření, což bylo akceptováno u soudu. Poděkoval jí i soudce za dobře odvedenou práci. Akceptoval vše, co na základě RSK navrhovala, např. podmíněné zastavení stíhání se zkušební dobou. Došlo také k odstoupení od dalšího potrestání u obou pachatelů starších 15 let.

Vedoucí případu neví o tom, že by některý z pachatelů spáchal další trestný čin. Má z obce zprávy o splnění závazků (odpracování hodin i náhradě škody v plné výši). Navíc jeden z pachatelů odpracoval ve škole hodiny nad stanovený rámec a do budoucna s ním ředitelka jednala o možnosti brigády. Po RSK byla v kontaktu s ředitelkou školy, která ji informovala o odpracovaných hodinách pachatelů v rámci nápravy. A také děkovala za spolupráci. I toto je možno brát jako nápravu vztahů v rámci komunity.

Samotná RSK byla psychicky velmi vyčerpávající. Kolega jí dal zpětnou vazbu na vedení RSK. Průběh RSK pak ještě probírala s kolegy na pracovišti.

Závěr

V době přípravy RSK nechala vedoucí případu téměř vše ostatní stranou a věnovala se jen tomuto případu. Nejnáročnější byl čas na vedení případu, ne samotná RSK – sladění všech stran, vše zorganizovat. Ale je snazší sejít se společně na RSK, než řešit případ individuálně.

Co je dle této respondentky nejdůležitější při přípravě RSK? Akcentuje potřebu sejít se na individuálních schůzkách a všechno účastníkům RSK vysvětlit a rozhodnutí samotné nechat na účastnících. Dále je důležitá důvěra ve facilitátora/mediátora, že RSK urídí. Úřednice si neumí představit, že by tam přišel nezávislý člověk z venku a facilitoval. Ale je to možná dáno jen její nezkušeností s touto možností. Přirovnává to k mediacím, kdy se během individuálních schůzek s klientem na sebe nějak napojí, navážou. A pak jí druhá strana věří. Věřící, že například mediaci bude mít pevně ve svých rukou. Podporu při samotné RSK cítila v přítomnosti kolegy.

Pracovnice na vzdělávání ohledně RSK nebyla. Nemá výcvik jako facilitátor. Ale myslí si, že je to blízké mediaci. Metodiku RSK si přečetla. Pro člověka, který je u PMS dlouho a má zkušenosti s mediací, tak si to přečte a řekne si: „dyť jo“. Nebylo tam nic překvapujícího. Jedině zdůraznění role facilitátora, který nemá být vedoucí případu. Tím se RSK liší dle respondentky od mediace. Při mediaci si mediátor všechno dělá sám – přípravu i vedení mediačních setkání. Domnívá se, že zkušenější kolegové, mediátoři, jsou více připraveni i na RSK. Vedoucí případu při přípravě na rozhovor a v jeho průběhu využívala svou paměť a spisovou dokumentaci k případu.

Případ č. 5

Základní informace k danému případu

Pracovnice byla vedoucí případu a zároveň si RSK sama facilitovala. K činu došlo v březnu 2019 a konference proběhla v květnu 2019. Případ se k ní dostal v polovině května, kdy obdržela od Policie ČR usnesení s informací o činu mladistvých pachatelů. Do týdne proběhly první schůzky s účastníky a v květnu byla zrealizována samotná RSK. Vše proběhlo v přípravné fázi řízení. Pachatelé měli v době spáchání činu 14, 16 a 17 let, byli to kamarádi z ulice. Společně vyvrátili dopravní značku a odcizili z ní dodatkovou tabulku. Způsobená škoda byla 3 tis. Kč a poškozenou stranou byla obec.

- Termín konání: květen 2019
- Pachatelé: tři osoby (jeden nezletilý, dva mladiství)
- Druh trestného činu: poškození a ohrožení obecně prospěšného zařízení ve formě spolupachatelství
- Oběť: obec
- Zapojení komunity do RSK: ano
- Naplnění cíle RSK: ano
- Recidiva: ne
- Účastníky RSK byli: tři pachatelé, jejich rodiče, kurátor OSPOD, zástupce obce, advokát jednoho z pachatelů

Vytipování případu

Nejdříve se úřednice vyjádřila obecněji k tomu, co považuje za případ vhodný pro RSK. Nerozhoduje podle ní počet pachatelů. Může být i jen jeden. Důležité je, zda byla zasažena komunita. Všeobecně mají málo činů spáchaných mladistvými. A u těch málo činů, které jsou, ne vždy je druhá strana, tedy ta poškozená, která by se RSK zúčastnila.

Další překážkou pro volbu RSK je množství nezvládnutých emocí na straně pachatele. Taktéž to může být u oběti. *„To může bránit tomu, aby s tím vyšli ven. Je potřeba s tím pracovat déle, aby byli připraveni. A tolik času u RSK není.“* Nebo mladiství nejsou zcela ztotožnění se svým činem, spekulují. Je zde absence lítosti pachatele nad tím, co spáchal. Nebo si plně neuvědomují svou vinu. Zároveň je nezbytná poškozená strana, *„která je ochotna s pachatelem se sejít a naslouchat mu. Musí v tom vidět smysl a chtít se setkat – pachatel i oběť. To je třeba jeden z 20 případů“*. Je tedy možné říct, že vhodnost není dána jen technickými parametry či časem, ale také připraveností pachatele či oběti setkat se tváří v tvář na RSK.

V tomto případě si úřednice pozvala na individuální konzultaci všechny tři pachatele a jejich zákonné zástupce. Všichni pocházeli z funkčních rodin. To byla dobrá výchozí pozice a od začátku „se s rodiči vezla na jedné vlně“. Přistoupili rychle na návrh řešit tuto situaci společně formou RSK. Úřednice oslovila starostu s nabídkou řešit tento čin výchovným způsobem a setkat s pachateli. Dávalo jim to smysl rovnou ze dvou důvodů: (1) věc se vyřeší najednou se všemi pachateli, (2) v obci měli s chlapci dlouhodobé problémy, které se týkaly nevhodného chování, které ale nikdy nepřekročilo hranici zákona. Státní zástupkyně vyjádřila souhlas s RSK, v rámci které by se řešila úhrada škody a výchovná opatření.

Příprava a svolání RSK

V tomto případě si vedoucí případě konferenci facilitovala sama. Se všemi rodinami pachatelů účast na RSK postupně předjedнала. „Pokud rodiny aspoň minimálně chápou princip RSK a jsou to rodiny funkční, pak jsou obecně vstřícní jednání o urovnání.“ To byl případ i všech tří rodin této RSK. Před konferencí měla úřednice s každým pachatelem a jeho rodiči jedno individuální setkání a jeden telefonický rozhovor. RSK úřednice nabídla pachatelům jako prostor říct omluvu a vyjádřit lítost před poškozenými.

Rozhodujícím momentem, zda řešit případ formou RSK, je přiznání viny a vyjádření lítosti nad spáchaným činem. Tato okolnost v tomto případě byla přítomna u všech pachatelů. Rodina jednoho z pachatelů bydlela v obci krátce a rodiče si chtěli zachovat dobrou reputaci. Druhá rodina se potýkala s akutní krizí (nedávné úmrtí v rodině). Pracovníci se jevil z trojice pachatelů jako nejproblematictější nejstarší chlapec.

V období vyjednávání RSK do případu vstoupil ještě i právník (ex off) jednoho z pachatelů, který se RSK osobně účastnil. Co se týče role právníka v samotné RSK, tak ho pracovnice považovala spíše

za zástupce komunity. Dále projevil o účast na RSK zájem kurátor OSPOD. Úřednice nabyla zkušenost, že pracovník OPSOD, který je nakloněný tomuto způsobu řešení, má většinou zájem o účast na RSK. Což znamená, že na RSK je přítomna další strana – komunita. Navíc pracovníci OSPOD, kteří se účastnili její RSK, účast samotnou vždycky hodnotili jako přínosnou pro jejich další práci s rodinou.

V dané obci byla nastavena dobrá spolupráce s PMS již z dřívějších a byla zde pozitivní zkušenost z minulosti. Toto byl jednoznačně podpůrným prvkem pro rychlý souhlas poškozené strany účastnit se RSK. Na konferenci měl být přítomen i starosta obce, ale z časových důvodů nemohl přijít. Dále měla úřednice příslib účasti od vedoucího městské policie, ale ani jemu to nakonec nevyšlo.

Samotná organizace RSK nebyla až tak náročná, všichni účastníci byli z jednoho místa. Setkání se uskutečnilo v zasedací místnosti obecního úřadu poškozené obce. Na tuto RSK to mělo pozitivní vliv. Úřednice sdělila, že ráda jezdí řešit tyto věci přímo do komunit. „Vždycky se najde nějaké vhodné místo (škola, úřad, kulturní místnost). Má to dobrý psychologický efekt na RSK.“

Konání konference

Pracovnice při facilitování RSK hodně improvizuje, ale osnovu má připravenou vždycky. Hlavně v úvodní části, kdy říká pravidla a také má promyšlenou strukturu udělování slova účastníkům.

Konference se uskutečnila v dohodnutém termínu. Dostavili se všichni tři pachatelé, s každým z nich jeden rodič. Na RSK byl za poškozenou stranu místostarosta. Vystupoval tam ale také jako občan, který zažil předchozí závadové chování chlapců v obci. Dalšími účastníky byli advokát a kurátor OSPOD. První slovo mívá na RSK oběť, ale záleží na kontextu. Občas se stává, že poškozený čeká, co řekne pachatel. A chce raději reagovat než začít jako první. Poškozený dostává na výběr, zda chce začít. Pachatelům tuto možnost volby nedává.

Pracovnice pachatelům v rámci přípravy na RSK ani v samotném průběhu nepodsouvá, co mají na RSK říkat. Za důležité považuje přiznání se k činu, vyjádření lítosti. Rodiče mají velkou roli v této části RSK. Nejdříve předává slovo mladistvým pachatelům, až pak rodičům. Je striktní v dodržování toho, aby rodiče na RSK nemluvili za své potomky. Stalo se jí, že rodiče byli v rozporu se svým dítětem v míře vyjádření lítosti z důvodu jakési „rodičovské hrdosti“. Cílem RSK není dostat pachatele na kolena. Je potřeba ocenit to, že se přišli omluvit a chtějí řešit situaci. „Už jen to, že musí někam dojít a něco říct. Formulovat nějakou srozumitelnou větu, proč to udělal. I tohle má nějaký efekt.“

Od zástupce obce se pachatelé dozvěděli, co jejich čin znamenal pro obec – jaká je finanční škoda a také jaké jsou starosti s uvedením věci do původního stavu. Místostarosta po předchozí domluvě s vedoucí případu hovořil i o opakovaném, delší dobu trvajícím nevhodném chování pachatelů v obci.

Tuto RSK pracovnice vnímala také jako „zrcadlo pro rodiče,“ které jim zpřístupnilo, jak jejich děti tráví volný čas a s kým. Je to jakýsi apel, že je potřeba mít kontrolu nad tím, s kým se dítě kamarádí. Na místě se uzavřely dohody o úhradě škody a předjednála se výchovná opatření k odklonu. Rodiče uhradili na místě způsobenou škodu. Dohodnuta byla také forma, jakou pachatelé peníze rodičům nahradí. Nejdelší čas RSK byl věnován vyřešení součinnosti rodičů při zajištění dobrovolné práce pachatelů pro obec. Pracovnice si během RSK dělala poznámky. Toto je možné u jednoduchých RSK. V případě konference, kde bylo téměř 20 účastníků, pořizovala videozáznam.

Konference trvala cca 45 minut.

Uzavření plánu nápravy

Pracovnice nedělá plány nápravy ve smyslu, jak je definuje metodika. Uzavírá dohody o úhradě škody. Když není škoda, tak vzniká v rámci individuálních setkání před RSK ústní dohoda, že rodina přijde s nějakým návrhem řešení, což je součást konzultace na RSK. Proto většinou ví dopředu, s čím účastníci na RSK přijdou. Nechává na rodinách a pachatelích, aby navrhli řešení.

V případě této RSK proběhl ústní plán nápravy, kdy zástupce obce vyjádřil směrem k pachatelům naději v ukončení incidentu v obci a vyzval chlapce k chování, kdy budou příkladem mladším dětem. Vyjádření poškozené strany a komunity v jednom nebylo cíleno jen na tento konkrétní trestný čin, ale také na jejich prohřešky vůči obci v minulosti.

Co se týká konkrétní nápravy škody, pak měl každý pachatel odpracovat 50 hodin SPČ pro obec a v rámci těchto aktivit byli rodiče vyzváni k součinnosti. Škoda na poškozených věcech byla nízká, rodiče ji uhradili na místě.

Samotné dohody jednotlivých pachatelů se však částečně lišily v obsahu – např. podle toho, jakým způsobem budou pachatelé hradit peníze rodičům. Například nejstarší pachatel už chodil na učiliště, tak se zavázal, že náhradu bude splácet z odměny za praxe. Chlapci si stačili odpracovat výchovné opatření ještě v přípravném řízení (dobrovolná práce pro obec).

V tomto případě vedoucí případu vyhodnotila, že poškozená strana dosáhla zadostiučinění. Obec jako oběť trestného činu a zároveň jako komunita měla příležitost podílet se na rozhodování o řešení následků trestné činnosti a využila ji. Zároveň plně poskytla pachatelům příležitost pro jejich nápravu a odčinění škody. Pachatelé převzali odpovědnost směrem k poškozené straně a k nápravě způsobené újmy. Také se omluvili a uhradili škodu. Co se týče následné recidivy, úřednice neví o tom, že by u těchto pachatelů docházelo v období od RSK k páchání další trestné činnosti. To znamená v čase delším než rok po RSK.

Závěr

Pracovnice navrhovala OČTŘ odklon. Soud chtěl realizaci a výsledek RSK zohlednit, ale nakonec u žádného z pachatelů k návrhu nemohl přihlédnout. Až po konferenci státní zástupkyně oznámila, že se nejedná o přečin, ale zločin. V usnesení bylo uvedeno, že se jedná o provinění (poškození a ohrožení obecně prospěšného zařízení ve formě spolupachatelství). Více po tom úřednice při zahájení práce s pachateli a organizaci RSK nepátrala. Ani advokát pachatele na tuto zásadní skutečnost neupozornil. Proto byli nakonec pachatelé odsouzeni a dostali podmíněčný trest. Vedoucí případu z toho byla hodně zklamaná. Ale zároveň si stojí za tím, že toto rychlé řešení formou RSK mělo pozitivní dopad na pachatele, poškozené i komunitu. Rychlé řešení, tedy rychlé svolání RSK, bylo v tomto případě kontraproduktivní. Rodiče byli zklamaní, že dostali od pracovnice špatné informace. Poučením pro pracovníci je, aby si dávala pozor na kvalifikaci trestného činu, od čehož se odvíjí výběr dalších nástrojů práce s pachateli.

Úřednice má zkušenosti i s mediací. Při srovnání uvedla, že facilitace RSK je náročnější než mediace, protože musí vnímat více lidí najednou a RSK je více strukturovaná. Uvědomuje si nutnost RSK více řídit a ještě umět shrnout myšlenky. Za důležité považuje ujišťovat se v průběhu RSK, že je vše vyřčené dobře chápáno ostatními.

Pro pořádání RSK nepoužívá vytvořenou metodiku. Ale zároveň metodiky obecně vidí jako potřebné. „Metodika má dávat rámec, ale nemá omezovat v improvizaci. Pracovníci PMS musí metodiku aplikovat na konkrétní situaci. Musí být kreativní.“

Případ č. 6

Základní informace k danému případu

Případ pochází z roku 2015, figurovali v něm pachatelé mladší 15 let. Jednalo se o čtyři chlapce – kamarády z jedné školy, kteří se vloupali do karavanu, vzali v něm nějaké věci, později došlo i k vandalství a čin vyvrcholil úmyslným poškozením zařízení a podpálením karavanu. Karavan patřil starším manželům. Nevznikla tím jen vysoká majetková škoda, ale oběti pocítily také újmu emoční, neboť s karavanem měli spojené důležité životní zážitky.

Pracovnice nebyla vedoucí případu, byla přizvána kolegyní, aby jí RSK pomohla facilitovat. Vedoucí případu doplnila, že od začátku počítala s tím, že budou konferenci realizovat ve dvojici.

- Termín konání: 2015
- Pachatelé: tři nezletilí chlapci (ve věku 10, 11, 12 let)
- Druh trestného činu: krádež, poškození cizí věci
- Oběť: fyzické osoby (manželský pár)

- Zapojení komunity do RSK: ano
- Naplnění cíle RSK: ano
- Recidiva: ne
- Účastníci konference byli pachatelé, jejich rodiče, facilitátor, vedoucí případu²², poškozený manželský pár, třídní učitelka pachatelů, místostarosta obce, pracovník OSPOD.

Vytipování případu

Vedoucí případu prošla vzděláváním k RSK a také zahraniční stáží v Irsku k tomuto tématu a byla nastavená vyzkoušet si RSK v praxi. Když se k ní dostal tento případ, tak ji hned napadlo, že by byl vhodný pro RSK. Byla zde poškozena komunita, všichni účastníci byli ze stejného bydliště, mohlo by dojít k odčinění v rámci komunity.

Vedoucí případu oslovila rodiče pachatelů a vysvětlila jim, co je RSK. Proběhla i skupinová konzultace se všemi pachateli a s rodiči, kde si detailně procházeli s pracovníci, jak RSK má vypadat. Všechny tři rodiny byly RSK nakloněny. Poškození byli překvapeni, že český právní systém umožňuje podobný institut, jako je RSK. Poté si vzali čas na rozmyšlenou. Když souhlasili, tak už je kontaktovala kolegyně facilitátorka, aby vedla přípravu na setkání s pachateli.

Příprava a svolání RSK

Všechny tři rodiny byly nakloněny RSK, zúčastnily se několika individuálních konzultací s pracovníkem PMS v rámci přípravného řízení. Vedoucí případu chtěla, aby RSK vedly dvě osoby. Rozdělily si role tak, že vedoucí případu měla prioritně na starost podporu obětí a facilitátor pachatele. Facilitátorka se viděla se všemi účastníky RSK až při samotném setkání. Výjimku tvořily oběti, se kterými měla schůzku krátce před RSK. Individuální rozhovory s účastníky RSK měla na starost vedoucí případu.

Příprava na RSK je náročná na čas i energii. Úřednice si myslí, že v tom je úskalí. Nezbytný je citlivý přístup pracovníků PMS, opakování informací. Také výběr účastníků RSK a následné nalezení stejného termínu znamená časovou zátěž vedoucího případu. Kromě osobních konzultací s účastníky je nutné připočítat ještě i opakované telefonické hovory.

Vedoucí případu a facilitátorka se rozhodly pozvat na RSK třídní učitelku, protože už z rozhovorů s rodiči vyplynulo, že chlapci jsou ve škole bezproblémoví a ona může být na RSK jejich podporovatelem. A také chlapce dobře znala. Správnost volby se na setkání potvrdila. Učitelka chlapců stála na straně pachatelů a zároveň je podporovala v přijetí zodpovědnosti čin. Dále byla úřednicemi

²² Pozn.: případová studie byla zpracována na základě rozhovorů s facilitátorkou RSK a vedoucí případu.

PMS přizvána místostarostka jako zástupce komunity. Čin se odehrál v katastru této obce. Očekávali, že tato osoba bude přirozenou autoritou a zároveň tím, kdo poté komunitě dá na vědomí, že se záležitost urovnala.

Konání konference

Účastníci konference byli pachatelé, jejich zákonní zástupci (někteří měli oba, někteří jen jednoho z rodičů), facilitátor, vedoucí případu, poškozený manželský pár, třídní učitelka pachatelů, místostarosta obce, pracovník OSPOD. Poškozeným bylo nabídnuto, aby si vzali podporovatele, například někoho z rodiny. Nakonec přišli sami. Pachatele dostali slovo jako první.

Jako klíčový moment celé této RSK vidí pracovnice v tom, že jeden z otců přišel na setkání zpožděním a byl mimo kontext. Úplně rozhodil dosavadní průběh. Pro facilitátora bylo náročné věci srovnat do původního stavu. Naštěstí zbývající rodiče pachatelů daného otce zpacifikovali, protože se s ním znali. Poškození vnímali tento moment RSK jako velmi problematický. Celkově pak pro ně RSK nevyzněla úplně pozitivně.

Při samotném setkání s pachateli byli poškození manželé v šoku, že se jedná opravdu o děti. Měli představy chuligánů. Pracovnice zaznamenala oproti individuální konzultaci velký obrat v postoji obětí vůči pachatelům. Poškození měli na začátku RSK docela velké předsudky a zkreslené představy o tom, kdo byli pachatelé. Kromě samotné škody materiální je to velmi zasáhlo, protože měli ke karavanu vztah a navázané zážitky. Až na RSK poznali, že pachatelé jsou normální kluci z normálních rodin, kteří čin provedli z nudy. Že se nejednalo o osobní útok, ale o nějaké experimentování, jehož cílem nebylo karavan podpálit. Obětím RSK pomohla pochopit, proč se čin stal, a nebýt do budoucna zatrpklými vůči mladým lidem všeobecně. Kurátorka z OSPOD jednání spíše jen pozorovala.

Konference se konala na obecním úřadu dané obce. Například rodiče velmi pozitivně vnímali, že to bude v místě bydliště.

Uzavření plánu nápravy

K tomuto bodu si úřednice PMS nevzpomněly, zda byly uzavřeny plány nápravy. Škoda byla vysoká, proto byl sestaven pro rodiče splátkový kalendář. Úhradu škody provedli rodiče, ale bylo důležité, aby zde byl praktický dopad na pachatele. Například jeden pachatel nesměl jet na tábor, jinému nekoupili slíbené kolo. Jako „těžkou věc“ pro pachatele vnímala vedoucí případu i jejich omluvení se poškozeným. Na základě RSK byla pachatelům, vzhledem k jejich nízkému věku, navržena společensky prospěšná činnost.

Chlapci sledovali z výpovědí a reakcí poškozených, jaký dopad mělo jejich jednání. Rodiče spolupracovali na tom, aby děti prakticky pocítily trest. Výsledkem RSK bylo navržení SPČ, tedy výchovné opatření v podobě pracovní činnosti pro obec. Škodu uhradili rodiče formou splátek.

Poškození byli po RSK zklamaní, že očekávali vyšší částku. Facilitátorka to hodnotí tak, že nevyužili prostor RSK a neřekli si o úhradu škody ve výši, kterou by považovali za adekvátní. Vedoucí případu uvedla, že se stává, že skutečná škoda bývá větší než oficiální odhad. Zároveň je přesvědčena, že v této kauze poškození určitě úhradu dostali dříve, než kdyby se věc řešila standardní soudní cestou.

Facilitátorka vnímala tuto RSK jako zajímavý případ. S vedoucí případu poté RSK rozebíraly. Vyhodnotily jako kritický moment pozdní vstup jednoho z rodičů. Příště by ho už na konferenci nepustily. Dále konstatovala, že reakce pachatelů se navenek projevují velmi různě. Vedoucí případu dodala informaci, že čtvrtému pachateli, nejstaršímu ze skupiny, který se nezúčastnil RSK, byla navržena SPČ, kterou vykonal. Koncept RSK se jí líbí, ale je náročný. Podporu tohoto nástroje restorativní justice vidí v jeho popularizaci v justici a u kurátorů OSPOD.

Manažerské shrnutí

Studie o účinnosti Rodinných skupinových konferencí vznikla v rámci veřejné zakázky „Realizace studií o účinnosti v rámci projektu na správnou cestu! II včetně studie zahraniční praxe týmů pro mládež“, jejímž zadavatelem je Probační a mediační služba ČR.

Základním cílem této části zakázky bylo vypracovat komplexní studii o účinnosti restorativní techniky rodinných skupinových konferencí (RSK). Účelem studie bylo zhodnocení nastaveného modelu a procesů, které probíhají při využívání techniky RSK, s ohledem na cílovou skupinu, a podpořit její další úspěšnou realizaci. Studie vycházela z dat, která vznikla v průběhu realizace, a z vlastního výzkumu, který zahrnoval dotazníkové šetření a rozhovory k případovým studiím. Studie dále obsahuje vyhodnocení relevance nastavených procesů, vyhodnocení dopadů techniky na cílovou skupinu, vyhodnocení postojů účastníků k technice a hledání příčin úspěchů a nezdarů realizace techniky rodinných skupinových konferencí. Součástí studie účinnosti bylo vypracování shrnutí techniky RSK, vytvoření logického modelu aplikace techniky RSK, zpracování návrhu designu studie o účinnosti techniky RSK a samotná realizace studie.

Předmět studie účinnosti

Rodinné skupinové konference jsou alternativním způsobem řešení trestných činů mládeže, který byl v České republice zaváděn Probační a mediační službou do praxe od roku 2012 v rámci projektů Na správnou cestu! I a II. Restorativní justice spatřuje nápravu pachatele trestného činu v procesu, kdy přijme odpovědnost za újmu způsobenou oběti nebo komunitě a zapojí se do nápravy následků, které svým jednáním způsobil. Rodinné skupinové konference pořádané probačními úředníky vychází právě z principů restorativní justice. Charakteristické pro restorativní konference je, že kromě pachatele a oběti je zapojena komunita, která byla přímo či nepřímo činem zasažena. Cílovou skupinou RSK jsou mladiství a děti, kteří se dopustili protiprávního jednání. Konferenci je možné využít v jakékoli fázi trestního řízení.

Způsob řešení

Zpracování studie začalo analýzou dokumentace týkající se techniky RSK v praxi pracovníků Probační a mediační služby v ČR (tzv. desk research). Výstupem bylo shrnutí techniky RSK. Shrnutí popisuje cílovou skupinu pachatelů, možné další účastníky konference, jednotlivé fáze přípravy a realizace RSK, složení týmu a rozdělení rolí. Dále obsahuje hlavní a dílčí cíle techniky RSK, a to ve vztahu k odpovědnosti pachatele, příležitosti pro oběti, odpovědnosti komunity, ochraně společnosti.

Navazujícím krokem bylo vytvoření logického modelu aplikace techniky, který graficky znázorňuje logické vazby mezi aktivitami, výstupy, krátkodobými a dlouhodobými dopady. Vytvořený logický model byl spolu s poznatky o realizaci RSK základem pro zpracování designu studie o účinnosti RSK.

Následovala část, která využila propojení kvantitativního a kvalitativního výzkumného přístupu. Nejdříve bylo realizováno dotazníkové šetření (statisticko-kvantitativní přístup), na které navázaly polostrukturované rozhovory k případovým studiím (kvalitativní přístup). Obě metody cílily na respondenty z řad úředníků PMS. Výzkumné otázky směřovaly ke zjištění postojů pracovníků PMS k technice RSK, identifikaci rizik jejího používání, hledání příčin (ne)úspěšnosti realizace RSK a vyhodnocení dopadů realizovaných RSK.

Dotazníkové šetření oslovilo všechny probační úředníky, kteří zastávali pozici specialistů na práci s mládeží. Dotazník byl vytvořen v on-line prostředí. Návratnost dotazníků od probačních úředníků činila 83 % (celkem dotazník vyplnilo 67 úředníků z 80). Cílem dotazníku bylo zjistit: kolik probačních úředníků bylo v průběhu let 2018, 2019, 2020 vedoucími případů, v rámci kterých se realizovala RSK a kolik takových případů bylo. Dotazník dále zjišťoval míru důležitosti jednotlivých aspektů u skupiny úředníků, kteří nebyli vedoucími žádného případu, v rámci kterého se realizovala RSK; dále jak by se měly změnit podmínky, aby techniku RSK v budoucnu v práci s mladistvými pachatelé úředníci používali. Respondenti byli dále požádáni o uvedení počtu realizovaných konferencí, a zda se jich účastnili zástupci komunity/společenství, rodinní příslušníci či oběť. U skupiny úředníků, kteří byli vedoucími případů, v rámci kterých se realizovala RSK, jsme zjišťovali naplňování hlavních cílů (výstupů) RSK a dopadů RSK dle logického rámce a také, zda daný probační úředník vystupoval v některých případech také v roli facilitátora případu.

Případové studie vznikaly až po ukončení a vyhodnocení dotazníkového šetření. Na základě získaných dat a kontaktů z dotazníkového šetření byli cíleně osloveni probační úředníci, kteří byli alespoň v jednom případě vedoucími případu s realizovanou RSK a facilitátory daného případu. Byly s nimi prováděny hloubkové rozhovory směřující ke tvorbě případových studií. Jejich počet se odvíjel od počtu realizovaných RSK, zpracováno bylo šest případů. Rozhovory se zaměřily na hodnocení průběhu RSK a naplňování cílů RSK. Byl pozorován dopad techniky RSK na cílovou skupinu, naplňování samotného procesu realizace RSK podle metodiky a rozdělení rolí mezi vedoucím případu a facilitátorem. Jednotlivé případy byly následně porovnány a napříč nimi hledány podobnosti a odlišnosti případů.

Zjištění

Dotazníkové šetření přineslo zjištění, že většina úředníků (62 respondentů z 67) v období od roku 2018 do poloviny roku 2020 rodinnou skupinovou konferenci v rámci vedení svých případů nerealizovala. Pět probačních úředníků uvedlo, že RSK uspořádali. Těchto pět úředníků uskutečnilo celkem 44 RSK. Největší vliv na nerealizaci RSK měly tyto faktory: nedostatek vhodných případů, časová vytíženost

probačních úředníků vysokým počtem klientů a časová náročnost, která je s přípravou a realizací RSK vždy spojená. Respondenti uvedli, že používání techniky RSK by podpořily změny, které by přinesly rozšíření jejich časové kapacity, přítomnost druhého kolegy (facilitátor nebo spolupracovník pro práci ve dvojici) a více vhodných případů. K navýšení počtu RSK by mohlo přispět zvětšení zájmu zúčastněných stran o tento způsob řešení protiprávního jednání mladistvých a dětí.

Z odpovědí respondentů, kteří uvedli, že realizovali v letech 2018 až 2020 RSK, vyplynulo, že na všech 44 RSK byla vždy přítomna oběť a někdo z rodiny a podporovatelů pachatele. V 90% konferencí se účastnil zástupce komunity a v 37 případech měla oběť s sebou někoho z rodiny a podporovatelů. Výstupy dotazníkového šetření ukázaly, že ve sledovaných případech docházelo k naplňování cílů RSK směrem k pachateli, oběti i směrem ke komunitě ve smyslu hlavních principů restorativní justice.

Z hlediska dopadu RSK na pachatele získaná data vypovídají o výrazně pozitivním vlivu na snížení recidivy mladistvých pachatelů. U případů, kde měli vedoucí případů informace o dalším životě pachatele, byla další trestná činnost nulová. Pachatelé v přibližně třech čtvrtinách případů zcela a ve zbývající téměř čtvrtině spíše dodrželi uzavřené plány nápravy. Konference přispěly ve všech případech k tomu, že pachatelé spíše nebo zcela pochopili rozsah škody a převzali za ni odpovědnost.

Cíl související s příležitostí pro oběť byl splněn ve všech 44 případech, pokud se jedná o příležitosti oběti promluvit o tom, co se stalo. Dále výsledky ukázaly, že u všech RSK oběti zcela nebo spíše dostaly odpovědi na své otázky a zároveň u všech RSK dostaly příležitost ovlivnit proces zmírnění újmy a napravení způsobené krivdy.

V dotaznících uvedli vedoucí případů, že se zástupci komunity angažovali ve 40 ze 44 realizovaných RSK. S výjimkou jedné RSK komunita vždy poskytla příležitost pro konkrétní nápravná opatření pachatele/ů a vzala na sebe podpůrnou roli v odčinění způsobené újmy. Zároveň konference v drtivé většině případů přispěla k posílení kompetencí a vztahů v komunitě.

V realizovaných RSK převažovaly restorativní konference, kdy vedoucí případu zároveň plnil roli facilitátora, konkrétně tomu tak bylo u 38 ze 44 případů.

Na základě hloubkových polostrukturovaných rozhovorů s probačními úředníky (vedoucími případu a facilitátorem) bylo zpracováno šest případových studií. Rozhovory sledovaly průběh jednotlivých RSK a naplňování cílů této techniky. Výstupy případových studií potvrdily výsledky dotazníků, co se týče pozitivního dopadu na cílovou skupinu. U pachatelů, kteří prošli RSK, v následujících měsících/letech nebyla zaznamenána žádná trestná činnost. Pachatelé s podporou svých rodin, případně komunity, splnili závazky, které na RSK uzavřeli.

Metodika doporučuje využít RSK pro řešení případů mladistvých prvopachatelů, což případové studie podpořily. U všech kauz se jednalo o nezletilé nebo mladistvé osoby, které překročily hranici zákona poprvé. Charakter spáchaných činů se týkal majetkové trestné činnosti, poškození cizí věci či porušování domovní svobody.

V pěti ze šesti případů si vedoucí případu sám konferenci facilitoval. Jen v jednom si přizval do dvojice kolegu z jiného pracoviště PMS. I přes tuto realitu se úředníci přikláněli během rozhovorů k tomu, aby příprava a facilitování setkání probíhalo ve dvojici. U jediného případu, který probíhal ve dvoučlenném týmu, vstoupil přizvaný facilitátor do přípravy RSK už ve fázi individuálních konzultací s účastníky, což následně oba vyhodnotili jako ideální způsob realizace RSK.

Ve všech případech, které byly v rámci rozhovorů řešeny, vedoucí případů vyhodnotili, že cíle, které byly v rámci konkrétních RSK stanoveny, byly naplněny. Jako velmi důležité hodnotili naplnění cílů směrem k oběti, jež věnují v rámci přípravy i vedení RSK velkou pozornost, která směřuje k posílení bezpečí poškozené strany a zadostiučinění.

S výjimkou jednoho případu zohlednil soud při svém rozhodování výsledek RSK. Buď v plném rozsahu akceptoval výstupy z RSK, nebo přihlédl k tomu, že pachatel RSK absolvoval, přijal odpovědnost za svůj čin a podílel se na nápravě škody. Ve čtyřech případech se do RSK zapojila komunita a její zástupci se aktivně podíleli na RSK (poskytnutí prostor, účast na setkání) včetně podpory pachatelů a jejich rodin při hledání způsobů nápravy a jejich naplnění.

Za zmínku stojí skutečnost, že jen ve dvou případech byla RSK uspořádána v prostorách PMS. Ve zbývajících čtyřech RSK vedoucí případů využili možnosti svolat účastníky na místo, kde došlo k trestné činnosti (škola, obec), nebo v místě bydliště většiny účastníků. Tato skutečnost byla jak facilitátory, tak účastníky vnímána pozitivně a přispívala ke snazší koordinaci RSK a uvolněnější atmosféře setkání.

Doporučení

Jako první jsou uvedena **doporučení, která cílí na podporu probačních úředníků, aby častěji využívali rodinných skupinových konferencí.** Navrhovaná opatření by měla cílit jak na motivaci pracovníků realizovat RSK, tak na jejich podporu ve fázi realizace a ošetření po jejich ukončení.

Vzdělávání je pro rozhodnutí úředníka řešit případ mladistvých pachatelů technikou RSK důležité. Zároveň na teoretickou přípravu musí navázat realizace skutečné RSK v praxi. V určitém okamžiku musí probační úředník překročit práh teorie a zrealizovat skutečnou konferenci. To posílí jeho kompetence, sebedůvěru a přesvědčení tom, že RSK je účinný nástroj pro práci s mladistvými pachateli.

Doporučením je, aby se PMS zaměřila na systematickou podporu zájemců o RSK po ukončení projektu či vzdělávacích akcí v této tematické oblasti.

Doporučením je realizovat RSK ve dvojici. A to už od okamžiku individuálních přípravných konzultací. Druhá osoba může spolupracovat po celou dobu, nebo být k dispozici pro nejnáročnější fáze realizace konference. Mezi důvody nerealizace RSK se objevila časová vytíženost vedoucích případů. Pokud se k tomu připojí náročnost organizace RSK a krátké lhůty v rámci trestního řízení, pak vedoucí případů pravděpodobně zvolí jiný, časově a organizačně snazší způsob vypořádání případu. Ideálním řešením by bylo personální posílení PMS.

Doporučujeme podpořit takový model, kdy si PMS zasítuje v rámci pracovišť v celé republice pracovníky, kteří techniku RSK znají a používají a jsou podporováni expertem na regionální úrovni. Postupně se tak vytvoří celorepublikový tým úředníků/specialistů na RSK, kteří se navzájem znají, sdílí zkušenosti a tvoří operativně minitymy pro jednotlivé RSK.

Dále doporučujeme popsat v metodice RSK i variantu, kdy je vedoucí případu zároveň facilitátorem. Absence druhého facilitátora nemusí být, především u RSK s menším počtem účastníků, důvodem proč nástroj RSK odmítnout. Zároveň je zde doporučení podporovat tvorbu minitymů facilitátorů z řad probačních úředníků pro jednotlivé RSK. Nemusí se jednat jen o dvojici s rolemi vedoucí případu a facilitátor. Může jít o kolegu, který se samotného setkání RSK účastní v pozici podporujícího kolegy, který pomáhá s administrativou, organizací, řešením nenadálých situací a poté podá facilitátorovi zpětnou vazbu, sdílí s ním atmosféru setkání.

Úředníci, kteří realizovali RSK, během rozhovorů zmiňovali psychickou a emoční zátěž spojenou s RSK, a to i po jejich ukončení. Proto po proběhlé RSK pozitivně hodnotili možnost získat od kolegů zpětnou vazbu a sdílet prožitek z RSK. **Doporučením je zavést systém podpory pro úředníky, kteří RSK uspořádali.** Metodika hovoří o skupinovém rozhovoru facilitátorů s metodikem, kde úředníci, kteří uskutečnili konference, sdílí své zkušenosti. V případě, že je počet realizovaných RSK malý, pak ošetření facilitátora „krátce poté“ může probíhat individuální konzultací s metodikem či expertem na RSK.

Z rozhovorů vyplynulo, že není jasná hranice mezi RSK a mediací. U některých kauz vedoucí případů v začátcích směřovali případ k mediaci a až později se rozhodli pro uspořádání RSK. Důvodem byl například větší počet poškozených nebo pachatelů, kdy je **RSK časově úspornější** a poškozená strana nemusí být zatěžována opětovnými setkání s pachatelem. Mediací je rozšířeným nástrojem v práci probačních úředníků. Doporučením je používat argument, že je **možné využívat dovednost mediovat i v případech RSK, a podpořit tak vedoucí případů, kteří se zatím necítí na uspořádání RSK dostatečně kompetentní.** Facilitace RSK je odlišná od mediací, ale obě si žádají některé stejné nebo velmi podobné znalosti a dovednosti. Je na místě mezi probačními úředníky šířit povědomí o RSK jako

o možné alternativě k mediacím u případů, které jsou početné co do účastníků nebo se nabízí zapojení komunity.

Další doporučení se týkají podpory účastníků RSK. Výstupy případových studií ukazují, že při vytipování a přípravě RSK je stěžejní intenzivní práce s účastníky. Správné ošetření oběti, důsledné a opakované vysvětlování principů RSK potenciálním účastníkům a správná motivace přispívají k účasti pachatelů, jejich rodičů, oběti a komunity a následně ke zvýšení šancí uspořádat RSK.

Ukázalo se, že zásadní vliv na nerealizaci RSK má také absence vhodných případů. Vhodnost může mít několik rovin, které vycházejí z doporučené struktury účastníků RSK a také druhu trestného činu. Stává se, že rodiče pachatelů nesouhlasí s návrhem řešit situaci RSK, a to z vlastního rozhodnutí nebo třeba na radu právního zástupce. **Doporučením je podrobné a trpělivé vysvětlení principů RSK rodičům vykazujícím potenciál zvládnout RSK** a dohlédnout na naplnění nápravy škody, motivovat je k účasti na RSK, upozorňovat je na to, že RSK nabízí bezpečné prostředí pro vyjádření omluvy jejich dětí vůči oběti. Argumentem může být zároveň výchovný dopad RSK na další chování pachatelů a pozitivní ovlivnění soudu.

Vhodnost případu dále ovlivňuje poškozená strana. Zde se objevují případy, kdy oběť nechce řešit škodu a způsobenou újmu na RSK. Důvodem je nedostatek času, velká vzdálenost, nedostatek pocitu bezpečí, obavy ze setkání s pachatelem, nebo jen prostý nezájem. Pro **posílení zájmu obětí** o účast na RSK může pomoci, když probační úředníci budou pracovat od prvního kontaktu s emocemi oběti, posilovat u ní pocit bezpečí a zdůrazňovat možné pozitivní přínosy setkání s pachateli, které například standardní řešení prostřednictvím soudu nedává.

Dalším doporučením je podpořit propagaci RSK mezi soudci a advokáty. Stejně tak šířit povědomí o RSK mezi kurátory OSPOD. U pracovníků OSPOD a právníků je to možné řešit osobní přítomností na konferencích. Z výsledků případových studií jednoznačně vyplynulo, že výstupy z RSK mohou pozitivně ovlivnit trestní řízení vůči mladistvým pachatelům. Soudy využívají konference jako druh odklonu v trestním řízení nebo alternativní sankce. Soudci, kteří se setkali ve své praxi s řešením případu RSK, v budoucnu nahlíží na toto řešení vstřícněji, respektují návrhy probačních úředníků, které vzešly z RSK.

Doporučením je upozorňovat nové realizátory RSK na to, jak je zapojení komunity důležité pro dosažení cílů RSK. Je potřeba ukazovat na příkladech dobré praxe, že uspořádání RSK v místě spáchaného činu nebo v místě bydliště má podpůrný charakter pro přípravu setkání i jeho atmosféru. Předchozí pozitivní zkušenost s RSK má pozitivní vliv při vyjednávání probačního úředníka se zástupci komunity. Ve školách či na obcích se v případě potřeby probační úředníci setkali se vstřícností k uspořádání RSK, a to nejen u hlediska účasti zástupců komunity, ale také poskytnutím prostor

pro konferenci a následně šíření informací o napravení vztahů mezi žáky, členy učitelského sboru, obyvatele obce atp.

I přes náročnost, která je se skupinovými konferencemi spojena, je z perspektivy respondentů studie **zřejmá účinnost tohoto nástroje při řešení protiprávního jednání mladistvých a narovnání vztahu s oběťmi**. Probační úředníci, kteří mají praktickou zkušenost s RSK, ji považují za výchovný nástroj, a to nejen pro pachatele, ale také rodinu, případně komunitu. Je zde tedy důvěra v tento nástroj a často i motivace hledat další vhodný případ. Závěrečným doporučením je, aby PMS jako zaměstnavatel oceňoval probační úředníky za jejich nadšení a iniciativu při realizaci RSK a šíření pozitivních zkušeností s tímto nástrojem. **Příklady dobré praxe šířené směrem ke kolegům z jiných pracovišť, a stejně tak směrem k odborné veřejnosti a spolupracujícím subjektům, rozšíří obecné povědomí o tomto účinném nástroji restorativní justice.**